

TC
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KOBİLERDE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN HİLEYİ ÖNLEMEDEKİ ROLÜ

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
Atilla BÜYÜKÇOBAN
(Y1112.640038)

İŞLETME ANA BİLİM DALI
İŞLETME BİLİM DALI

İSTANBUL
Kasım 2015

TC
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KOBİLERDE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN HİLEYİ ÖNLEMEDEKİ ROLÜ

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN

Atilla BÜYÜKÇOBAN
(Y1112.640038)

İŞLETME ANA BİLİM DALI

İŞLETME BİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Gülümser ÜNKAYA

İSTANBUL

Kasım 2015

ONAY SAYFASI

27/11/2015

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DOKTORA TEZ ONAY BELGESİ

Enstitümüz İşletme Ana Bilim Dalı, İşletme Doktora Programı Y1112.640038 numaralı öğrencisi Atilla BÜYÜKÇOBAN'ın "KOBİLERDE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN HİLEYİ ÖNLEMEDEKİ ROLÜ" adlı doktora tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 16/10/2015 tarih ve 2015/20 sayılı kararı ile oluşturulan jüri tarafından O.Y. BİRÜK ile Doktora tezi olarak KABUL edilmiştir.

	Unvan- Ad-Soyad	İmza
Danışman	Prof. Dr. Gülümser ÜNKAYA	
Üye (TİK)	Doç. Dr. Abdullah Kadir DABBAĞOĞLU	
Üye (TİK)	Doç. Dr. Fatma PAMUKÇU	
Üye	Prof. Dr. Haluk SÜMER	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Faris KOCAMAN	

Tezin Savunulduğu Tarih :27/11/2015

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zafer UTLU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “KOBİ’lerde İç Kontrol Sisteminin Hileyi Önlemedeki Rolü” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (12.11.2015)

Atilla BÜYÜKÇOBAN

ÖNSÖZ

İç kontrol sistemi hile ve yolsuzlukların önlenmesinde etkili olan bir mekanizmadır.

Bu araştırma, KOBİ'lerde hileyi önlemedeki iç kontrolün rolünü araştırmak için yapılmıştır.

Bu araştırmada yoğun çalışma programı arasında bana zaman ayırarak yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Gülümser Ünkaya'ya, Doç. Dr. Kadir Dabbaoğlu'na, Doç. Dr. Mahmut Demirbaş'a, Yrd. Doç. Dr. Tuğba Altıntaş ve adını sayamadığım diğer hocalarıma teşekkür ederim. Eğitim hayatımda maddi manevi yardımlarını esirgemeyen merhume annem Sebahat Büyükçoban ve merhum babam Hasan Büyükçoban'a minnet duygularımı ifade etmek isterim.

Ayrıca eğitim hayatımda beni sürekli destekleyen değerli eşim Bahar Büyükçoban'a ve biricik kızım Nida Büyükçoban'a sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım.

Kasım 2015

Atilla Büyükçoban

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	xi
ÇİZELGE LİSTESİ	xiii
ŞEKİL LİSTESİ	xv
ÖZET	xvii
ABSTRACT	xix
1. GİRİŞ.....	1
2. KOBİLERLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER.....	5
2.1. KOBİ Tanımı	5
2.1.1. KOBİ ve Mikro İşletme Tanımlamasında Temel Ölçütler.....	6
2.1.1.1. Nitel Ölçütler	6
2.1.1.1. Nicel Ölçütler	7
2.1.2. KOBİ Konusunda Kabul Gören Uluslararası Tanımlamalar.....	8
2.1.2.1. OECD Tanımlaması	8
2.1.2.2. Avrupa Birliğine Göre KOBİ Tanımı.....	8
2.1.2.3. World Bank-IFC (International Finance Corporation-Uluslararası Finans Kuruluşu) KOBİ Tanımı	10
2.1.2.4. ABD’de KOBİ Tanımı	11
2.1.3. Türkiye’de KOBİ Tanımlamaları	12
2.1.3.1. KOSGEB ve Diğer Kurumların KOBİ Tanımları.....	12
2.1.3.2. Dış Ticaret Müsteşarlığının KOBİ Tanımı.....	13
2.1.3.3. Hazine Müsteşarlığının KOBİ Tanımı	13
2.2. Türkiye’de KOBİ’lerin Durumu	14
2.2.1. Türkiye’de KOBİ’lerin Gelişimi	14
2.2.2. Türkiye’de KOBİ’lerin Önemi	18
2.2.3. Türkiye’de KOBİ’lerin Özellikleri.....	21
2.2.4. Türkiye’de KOBİ Verileri	23
2.2.5. Türkiye’de KOBİ’lerin Sorunları	25
2.2.5.1. Organizasyon ve Yönetim Sorunları	25
2.2.5.2. Pazarlama Sorunları.....	27
2.2.5.3. Tedarik Sorunu	27
2.2.5.4. Bürokrasi İle İlgili Sorunlar.....	28
2.2.5.5. İnsan Kaynakları Yönetimi İle İlgili Sorunlar.....	29
2.2.5.6. Üretim Sorunları.....	30
2.2.5.7. İhracat İle İlgili Karşılaşılan Sorunlar	30
2.2.5.8. Finansman Sorunları.....	31
3. İÇ KONTROL SİSTEMİ.....	35
3.1. İç Kontrol Kavramı ve Kapsamı	35
3.2. İç Kontrol Sistemi.....	36
3.3. İç Kontrolün Dünyadaki Düzenlemeleri.....	37
3.3.1. Sponsor Organizasyonlar Komitesi (COSO).....	37

3.3.2. İç Denetçiler Enstitüsü (IIA)	38
3.3.3. Bilgi Sistemleri Denetim ve Kontrol Birliği (ISACA).....	39
3.3.4. Uluslararası Yüksek Denetim Kuruluşları Örgütü (INTOSAI)	40
3.3.5. Amerika Birleşik Devletleri Sayıştay'ı (GAO).....	41
3.3.6. Sarbanes-Oxley Yasası.....	41
3.4. İç Kontrol Sisteminin Prensipleri	42
3.4.1. Yönetimin Yetki ve Sorumluluğu	42
3.4.2. Uygun Bir Belgeleme ve Muhasebe Kayıt Düzenin Varolması.....	42
3.4.3. Görevlerin Ayrımı	43
3.4.4. Fiziki Korunma.....	44
3.4.5. Bağımsız Mutabakatlar.....	45
3.5. İç Kontrol Sisteminin Unsurları	45
3.5.1. İç Kontrol Çevresi	45
3.5.2. Risk Belirlenmesi	46
3.5.3. Kontrol Faaliyetleri	48
3.5.4. Bilgi ve İletişim	49
3.5.5. İç Kontrol Sisteminin Gözetimi	51
3.6. İç Kontrol Prosedürleri ve Türkiye'de İç Kontrolle İlgili Düzenlemeler	52
3.6.1. Nakit işlemlerle ilgili iç kontrol	53
3.6.2. Stoklara ve Üretime İlişkin İç Kontrol	53
3.6.3. Satın Alma İşlemlerine İlişkin İç Kontrol	55
3.6.4. Satış İşlemlerine İlişkin İç Kontrol	55
3.6.5. İşletme İçi İşlemlerle İlgili İç Kontroller	57
3.6.6. Muhasebe Sürecindeki Hile ve Yolsuzluklar İle İlgili İç Kontroller	58
3.6.7. Türkiye'de İç kontrol Mevzuatı ile ilgili Düzenlemeleri	59
3.6.7.1. Sermaye Piyasası Düzenlemeleri	59
3.6.7.2. BDDK Düzenlemeleri	61
3.6.7.3. Kamuda İç Kontrol Düzenlemeleri	63
3.6.7.4. Yeni TTK Düzenlemeleri.....	64
3.6.7.5. Kamu Gözetim Kurumu Düzenlemeleri.....	66
3.7. Muhasebe Bilgi Sisteminin Tanımı	67
3.7.1. Muhasebe Bilgi Sisteminin Yapısı ve Niteliği	67
3.7.2. Muhasebe Bilgi Sisteminin Bileşenleri	69
3.7.2.1. İnsan Kaynakları.....	69
3.7.2.2. İletişim Teknolojileri.....	70
3.7.2.3. Donanım ve Yazılım	70
3.7.3. Muhasebe Bilgi Sistemi (İşlem Döngüsü).....	71
3.7.3.1. Gelir Döngüsü	72
3.7.3.2. Harcama Döngüsü	73
3.7.3.3. Üretim Döngüsü	76
3.7.3.4. İnsan Kaynakları Döngüsü	77
3.7.3.5. Kaydetme ve Raporlama Döngüsü	77
3.8. Muhasebe Bilgi Sistemi ve İç Kontrol İlişkisi.....	80
4. HİLE VE YOLSUZLUK KAVRAMLARI	81
4.1. Hilenin Tanımı.....	81
4.1.1. Hile Grupları.....	82
4.1.1.1. Hilenin Tarafları	90
4.1.2. Hilenin Genel Belirtileri	94
4.1.2.1. Çalışanlarla İlgili Belirtiler.....	97
4.1.2.2. Yönetimle İlgili Belirtiler	98

4.1.3. Hile Yapanların Kişilik Özellikleri	98
4.1.3.1. İşletme Çalışan Hilelerinin Gruplandırılması.....	99
4.1.3.2. İşletmelerde Çalışan Hilelerinin Ortaya Çıkarılması	101
4.2. Yolsuzluk kavramı.....	104
4.2.1. Yolsuzluk kavramının tanımlanması.....	104
4.2.2. Yolsuzluğun Öğeleri.....	106
4.2.2.1. Yetki Ögesi.....	106
4.2.2.2. Kurallara Aykırılık Ögesi	106
4.2.2.3. Çıkar Ögesi.....	106
4.2.3. Yolsuzluğun Nedenleri	107
4.2.3.1. Kişisel Nedenler	107
4.2.3.2. Kurumsal Nedenler.....	107
4.2.3.3. Toplumsal Nedenler	107
4.2.3.4. Ekonomik Nedenler.....	108
4.2.3.5. Siyasal Nedenler	109
4.2.4. Yolsuzluk Türleri.....	110
4.2.4.1. Siyasal Yolsuzluk	110
4.2.4.2. Yönetimsel Yolsuzluk	110
4.2.4.3. Diğer Yolsuzluk Türleri	111
4.3. Hile ve Yolsuzlukları Önlemede Etkili Olan Faktörler	116
4.3.1. Dürüst Kişilerin İşe Alınması ve Hileden Kaçınma Eğitimi Verilmesi	116
4.3.2. Olumlu Bir Çalışma Ortamının Yaratılması.....	117
4.3.3. İşletme Etik Kurallarının Geliştirilmesi	117
4.3.4. Çalışanlara Destek Programlarının Oluşturulması	117
4.3.5. Muhasebe Bilgi Sisteminin Doğru Kurulması	118
4.3.6. İç Kontrol Sisteminin Prensiplerinin Tam Anlamıyla Uygulanması	119
4.3.7. Denetim Komitesinin Etkinliği.....	121
4.3.8. İç Denetim ve Bağımsız Denetimin Etkin Şekilde Uygulanması	121
4.4. Hile ve Yolsuzlukları Önlemede İç Kontrol Sisteminin Rolü	122
5. KOBİLERDE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN HİLE VE YOLSUZLUKLARI	
ÖNLEMEDEKİ ROLÜNÜN ARAŞTIRILMASI	127
5.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	127
5.2. Araştırmanın Amacı.....	127
5.3. Araştırmanın Hipotezleri	128
5.5. Verilerin Toplanması	129
5.6. Verilerin Analizi	130
5.7. Araştırmanın Bulguları	131
5.7.1. Demografik Yapıya İlişkin Bulgular	131
5.7.2. Demografik Özelliklerle Alt Ölçeklerin Karşılaştırılması	134
5.7.3. İşletme Özellikleri ile Alt Ölçeklerin Karşılaştırılması.....	146
5.7.4. Hipotezlerin Test Edilmesi	160
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	165
KAYNAKLAR.....	171
EKLER	189
EK-A. Kişisel Bilgiler Formu	189
EK-B. KOBİ'lerde İç Kontrolün Hile ve Yolsuzlukları Önlemedeki Rolü Ölçeği	191
EK-C. İstatistikî Tablolar.....	197
EK-D. ETİK KURUL ONAYI	245
ÖZGEÇMİŞ	247

KISALTMALAR

AAA	: American Accounting Association
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACFE	: Association of Certified Fraud Examiners
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AICPA	: The American Institute of CPAs
AWU	: Annual Work Unit
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
COSO	: Committee of Sponsoring Organizations
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EDPAA	: Electronic Data Processing Auditors Association
FEI	: The Financial Executives Institute
FMKD	: Faktör maliyet katma değeri
GAO	: Government Accountability Office
GFM	: Global Financial Market
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IASSB	: International Auditing and Assurance Standart Board
ICOFR	: Internal Control over Financial Reporting
IFAC	: International Federation of Accountants
IFC	: International Finance Corporation
IIA	: The Institute of Internal Auditors
IMA	: Institute of Management Accountants
INTOSAI	: International Organisation of Supreme Audit Institutions
ISA	: Internal Standart on Auditing
ISACA	: Information Systems Audit and Control Association
İİY	: İcra İflas Yasası
İKS	: İç Kontrol Sistemi
İKY	: İç Kontrol Yapısı
KGK	: Kamu Gözetim Kurumu
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme
KÜSGET	: Küçük Sanayi Geliştirme Teşkilatı
MB	: Maliye Bakanlığı
NAICS	: North American Industry Classification System
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SBA	: Small Business Administration
SEC	: Securities and Exchange Commission
SME	: Small and Medium Size Entity (Küçük ve Orta Ölçekli Şirketler)
SMRJ	: Japonya KOBİ'ler ve Bölgesel İnovasyon Organizasyonu
SNA	: The System of National Accounts
SOX	: Sarbanes Oxley
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
TMSK	: Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TSPAKB	: Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TOSYÖV	: Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Enstitüsü
TÜRMOB	: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odaları Birliği
VUK	: Vergi Usul Kanunu

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 2.1 AB KOBİ ve Mikro Ölçekli İşletme Tanımlaması	10
Çizelge 2.2 İşgören Sayısına Göre İşletme Ölçeği	12
Çizelge 2.3 KOBİ Standartları	15
Çizelge 2.4 Kurumlara Göre KOBİ Tanımları	15
Çizelge 2.5 Seçilmiş Bazı Ülke Ekonomilerinde KOBİ'lerin Yüzdesel Dağılımı	17
Çizelge 4.1 Hile Türleri	83
Çizelge 4.2 İşletme Çalışan Hileleri	86
Çizelge 4.3 Hile Sınıflandırmaları	89
Çizelge 4.4 Hileye Maruz Kalan Kurumların Bölgeleri ve Zararı	94
Çizelge 4.5 Hile Gerçekleşme ve Tespit Yöntemleri	96
Çizelge 4.6 Hileli İşlemleri Tespit Yöntemleri	103
Çizelge 4.7 Sektörlere Göre Rüşvet Dağılımları	112
Çizelge 5.1 Ölçeklerin Güvenilirliği	130
Çizelge 5.2 Demografik Özelliklere Göre Dağılım	131
Çizelge 5.3 İşletmelerin Genel Özelliklerine Göre Dağılımı	133
Çizelge 5.4 Cinsiyet ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması	135
Çizelge 5.5 Yaş ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması	137
Çizelge 5.6 Eğitim ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması	138
Çizelge 5.7 Kıdem ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması	142
Çizelge 5.8 Hukuki Yapı ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması	146
Çizelge 5.9 Çalışan Sayısı ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması	149
Çizelge 5.10 Sektör ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması	150
Çizelge 5.11 Yıllık Satışlar ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması	153
Çizelge 5.12 Aktif Toplamı ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması	155
Çizelge 5.13 Bağımsız Yönetim Kurulu Üyesinin Varlığı ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması	158
Çizelge 5.14 Denetim Komitesinin Varlığı ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması	159
Çizelge 5.15 Ölçekler Arasındaki Korelasyon Katsayıları	161

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1 Büyüklük Grubuna Göre Girişim Sayısı, İstihdam ve FMKD'in Dağılımı, 2012	23
Şekil 2.2 KOBİ'lerin Yıllara Göre İthalat ve İhracat Oranları	24
Şekil 3.1 Satış Düzeltmeleri İle İlgili Kontrollerin ve İşlemlerin Test Edilmesi	57
Şekil 3.2 Sistem ve Çevresi	68
Şekil 3.3 Muhasebe Bilgi Sistemi: Bilgi Akışı.....	71
Şekil 3.4 Gelir Döngüsü ve Muhasebe Bilgi Sistemi	73
Şekil 3.5 Harcama Döngüsü	74
Şekil 4.1 Hile Üçgeni.....	101

KOBİLERDE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN HİLEYİ ÖNLEMEDEKİ ROLÜ

ÖZET

Küreselleşen dünyada KOBİ'ler esnek yapıları, istihdama katkıları, yeniliğe açık yapılarıyla ekonomide önemli aktör haline gelmişlerdir. Hızla gelişmekte olan KOBİ'lerin aynı zamanda küresel ölçekte yarattığı iş fırsatları ekonomideki yerinin önemli olduğunun bir göstergesidir.

Türkiye'de KOBİ'ler mevcut işletmeler içerisinde büyük bir orana sahiptir. KOBİ'ler yarattıkları istihdam, vergi gelirlerinde artış ile ekonominin gelişmesinde önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye'deki KOBİ'ler rekabetçi ve esnek yapıları sayesinde dünyaya açılarak Türkiye'ye ihracat geliri kazandırmaktadır.

İç kontrol sistemi, işletmelerin faaliyetlerinin aksamaması ve belirlenen hedeflere ulaşmak için oluşturulması gereken bir sistemdir. Etkin iç kontrol sistemi ile KOBİ'lerin varlıklarının korunması, etkin ve verimli kullanılması, finansal tabloların güvenilirliğinin sağlanması, işletmelerde hile ve yolsuzluk riskinin azaltılması sağlanmaktadır.

Bu çalışmada İstanbul ilinde KOBİ ölçeğindeki işletmelerin yöneticilerine KOBİ'lerde iç kontrolün hileyi önlemedeki rolü ile ilgili anket uygulanmış, elde edilen veriler SPSS programında analiz edilmiştir.

Bulgulara göre, etkin ve verimli bir iç kontrol sisteminin hileyi önlemede pozitif yönlü etkisi olduğu görülmüştür. İç kontrol sisteminin yeterliliği arttıkça hilenin azaldığına ilişkin görüşün KOBİ'lerde de hakim olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: KOBİ, iç kontrol, muhasebe bilgi sistemi, hile

THE ROLE OF SMEs' INTERNAL CONTROL SYSTEM TO PREVENT THE FRAUD

ABSTRACT

SMEs became an important actor with their flexible structures, contribution to employment and innovative structures in the globalizing world economy. New business opportunities in the global economy also created by rapidly developing SMEs are an important indicator in terms of their economic position. SMEs constitute the majority of firms in Turkey. SMEs' significantly contribute the economic development with their employment opportunity, and tax income. Turkey's SMEs has been brought export revenues by being opened to the world through their competitive and flexible structure.

Internal control system is a system which must be established to prevent the disruption of business activities and achieve the set targets. It has been provided that safeguarding, effective and efficient use of assets, ensuring the reliability of financial statements and reducing the risk of fraud and corruption with an efficient internal control system.

In this study, managers of SMEs in Istanbul were questioned about the role of internal control on preventing the fraud, obtained data were analyzed by SPSS.

According to the findings it was seen that there was a positive effect of established internal control system on the prevention of fraud. The opinion that when adequacy of the internal control system increasing, fraud is decreasing has been also observed according to SMEs.

Keywords: SME, internal control, accounting information system, fraud

1. GİRİŞ

KOBİ'ler günümüzde piyasada diğer işletmelere göre daha büyük orana sahip, ve ülkede istihdama büyük ölçüde katkı sağlayan, ülke ekonomisinde lokomotif etkileri olan kuruluşlardır.

Dünyada yaşanan işletme hile ve yolsuzlukları; WorldCom'un bilançolarında manipülasyon yaparak karını yüksek göstermesi ve Enron işletmesinin de işletme değerini olduğundan yüksek göstermesi gibi yaşanan olaylarla gündeme gelmiştir. 2000'li yılların başında patlak veren WorldCom, Parmalat, Enron gibi işletme hile ve yolsuzlukları finans dünyasını derinden etkilemiştir. Bu işletme çöküşlerinin sonuçlarına bakıldığında, verimlilik ve güvenilirlik açısından meydana gelen problemlerin kaynağını, büyük ve yaygın ortaklıklar içinde en büyük güce sahip ortak ve/veya profesyonel yöneticilerin, yönetim eksikliklerinden yararlanarak, bu gücü diğer çıkar sahipleri ve ortakların aleyhine kullanmaları oluşturmaktadır.

İşletme hile ve yolsuzlukları ile beraber piyasaların tepkisi de oluşmaya başlamış, bu durum, mevcut işletme yapılarında değişikliklerin olması yolu ile bu tür durumların tekrarlanmasının önüne geçilmek istenmiştir. Örneğin, Enron gibi işletme hile ve yolsuzluklarının tekrar oluşmasını engellemeye dair olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde Sarbanes-Oxley Yasası çıkarıldığı görülmüştür.

Hile, kasıtlı olarak yapılan hatalarla elde edilen faydayı ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında hile; hırsızlık, çalmak, yanlış gösterim, yolsuzluk, rüşvet, muvazaalı işlemler, varlıkların zimmete geçirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yolsuzluk; usule aykırı, uygunsuz, kural dışı yapılan iş ve edimlerdir.

Dünyada meydana gelen skandallar işletmede etkin işleyen güvenilir bir iç kontrol sisteminin ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. KOBİ'lerde iç kontrol sistemi; işletme varlıkları korumak, muhasebe ve diğer mali raporların güvenilirliğini sağlamak, işletme kaynaklarının potansiyele uygun değerlendirilmesi ve örgütsel verimliliğin elde edilmesi, işletme kararlarına ve yasalara uygunluğun gerçekleştirilmesini, görev bilincini, yükümlülük almayı, hesap planını, personel ve raporlama işlemlerini içermektedir.

KOBİ'ler kendi çıkarları doğrultusunda almış oldukları kararları uygulamak ve koymuş oldukları hedeflerini gerçekleştirmek için güven ortamını oluşturmak için iç kontrol sistemine gereksinim duymaktadır.

KOBİ'lerin büyümeleri ve gelişmeleri sonucunda işletme faaliyetleri karmaşık hale gelmiştir. İyi bir iç kontrol sisteminin uygulanmasıyla oluşturulan yapı, personelin deneyimsizliğinden doğan hatalara karşı işletmeyi muhafaza edecek ve zincirleme bir yanlışın yapılmasını engelleyecektir.

Bu araştırma, KOBİ'lerde iç kontrolün hileyi önlemeye etkisini araştırmak amacıyla yapılmıştır. KOBİ'ler Türkiye ekonomisi içinde büyük paya sahip önemli oranda istihdam sağlayan ve milli gelire katkısı olan kuruluşlardır. KOBİ'lerde kurumsal yönetim uygulamaları, iç kontrol sisteminin etkinliği, hile ve yolsuzlukların önlenmesinde büyük önem arz etmektedir.

Araştırmanın ikinci bölümünde KOBİ kavramı üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda KOBİ tanımı, KOBİ konusunda kabul gören uluslararası tanımlamalar, Türkiye'de KOBİ tanımlamaları, Türkiye'de KOBİ'lerin durumu, KOBİ'lerin sorunları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde iç kontrol sistemi kavramı açıklanmıştır. Bu kısımda iç kontrol kavramı ve kapsamı, iç kontrol sistemi iç kontrolün dünyadaki düzenlemeleri, iç kontrol sisteminin prensipleri, iç kontrol sisteminin unsurları, iç kontrol prosedürleri ve Türkiye'de iç kontrolle ilgili düzenlemeler, muhasebe bilgi sisteminin tanımı, muhasebe bilgi sistemi ve iç kontrol ilişkisi konularına yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde hile ve yolsuzluk kavramları üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda hile kavramı ve tanımı, hile grupları, hilenin genel belirtileri, hile yapanların kişilik özellikleri, yolsuzluk kavramı, yolsuzluk kavramının tanımlanması, yolsuzluğun öğeleri, yolsuzluğun nedenleri, yolsuzluk türleri hile ve yolsuzlukları önlemede etkili olan faktörler, hile ve yolsuzlukları önlemede iç kontrol sisteminin rolü üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın beşinci bölümünde, KOBİ'lerde iç kontrolün hile ve yolsuzlukları önlemeye etkisi ile ilgili yapılan araştırmada verilerin toplanmasından analiz edilmesine kadar tüm aşamalar detaylı olarak açıklanmıştır. KOBİ'lerin genel

özelliklerine göre dağılımları, iç kontrol sistemi ile hile ve yolsuzlukları önleme ilişkisini araştıran analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde İstanbul ilinde KOBİ ölçeğindeki işletmelerin yöneticilerine ve çalışanlarına KOBİ'lerde iç kontrolün hileyi önlemedeki rolü ile ilgili anket uygulanmış, elde edilen veriler SPSS programında analiz edilmiştir.

2. KOBİLERLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER

KOBİ'ler günümüzde diğer işletmelere göre daha büyük orana sahip olan ve ülkedeki istihdama, ülke ekonomisine katkısı olan kuruluşlardır. Bu bölümde ülke ekonomisinde lokomotif bir yeri olan KOBİ kavramı üzerinde durulacaktır. KOBİ konusunda kabul gören uluslararası tanımlamalar, Türkiye'de KOBİ tanımlamaları, Türkiye'de KOBİ'ler açıklanacaktır.

2.1. KOBİ Tanımı

KOBİ tanımını yapmadan önce KOBİ (Küçük ve Orta Boyutlu İşletmeler) açılımında geçen işletme tanımını yapmakta fayda vardır. İşletme; insanların ihtiyaçlarını karşılayan iktisadi birimlerdir (Ünkaya ve Aslan, 2009, s.1).

KOBİ tanımı farklı kurumlar ve ölçütler açısından değişik şekillerde tanımlanmıştır. KOBİ ekonomik bir anlam ifade etmektedir. İşletmeler, yer aldıkları ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak tanımlamalarına belirli kısıtlamalar getirmişlerdir (Gök, 2004, s.131).

KOBİ kavramı sınırlı bir tanımlamadan çok bir bütünün ele alınması olarak tanımlanması daha doğru olacaktır. Sanayileşme derecesi, pazar büyüklüğü, işletmelerin işlem alanları ve kullanılan üretim teknikleri gibi kıstasları kapsamaktadır (Yörük ve Ban, 2003, s.8).

KOBİ tanımı, bu ölçütlerin ve gelişmişlik düzeyinin ülkelere hatta birimlere göre farklılık ortaya koymasıyla değişmektedir. Bu nedenle KOBİ'lere dair tam manasıyla bir tanım bulunmamakla birlikte KOBİ'lerin ekonominin alt yapısını oluşturan bir temel olduğu bilinmektedir (Yılmaz, 2003, s.11). KOBİ tanımında geçerli temel ölçütler ülkelere göre de farklılaşabilen geniş bir perspektiftedir.

Birçok ülke KOBİ tanımlamasını, üretim sanayindeki hisse miktarı ve personel sayısı ölçütlerine bağlı olarak küçük ve orta boy işletmeler şeklinde gruplandırarak yapmaktadır. Fakat gelişmekte olan ülkelerde büyük işletme kategorisine giren bir

işletme, gelişmiş ülkelerde orta boy ya da küçük boy işletmelerin oluşturduğu gruba dahil olabilir. Bu durum küçük ve orta boy işletmeler şeklindeki tanımlamanın eksikliğini de gözler önüne sermektedir.

2.1.1. KOBİ ve Mikro İşletme Tanımlamasında Temel Ölçütler

KOBİ tanımlarında farklı temel ölçütler bulunmaktadır. KOBİ tanımlamasında kullanılan bu nitel ve nicel ölçütler aşağıdaki şekildedir (Akgemici, 2001, s.4-5):

2.1.1.1. Nitel Ölçütler

KOBİ tanımlamasında niteliği konu alan ölçütler; bağımsız yönetim (genellikle yöneticinin işletme sahibi olduğu durum), yerel pazarı hedef alma, küçük işletmeye sahip olma, dolayısıyla, sermayenin büyük oranda işletme sahibi tarafından yüklenilmesi şeklindedir. Küçük işletmelerin niteliksel ölçütler yönünden tanımı ortaya konulurken dikkat edilmesi gereken hususlar aşağıdaki gibidir (Akgemici, 2001, s.4):

- Üretimde teknolojinin takip edilmemesi,
- Kredi zorlukları,
- İşletme yöneticisinin (sahibinin) üretimde aktif rol oynaması,
- İşletme yönetiminin yetersiz kalması,
- İşletmedeki sosyal ilişkilerin gelişmiş olması,
- İşletmenin pazarlık konusunda sorun yaşamaması,
- Üretimde yüksek maliyet ve düşük kar elde edilmesi,
- Dışardan bir iktisadi birime bağlı olmaması, bağımsız olması,
- İşletmenin yer aldığı bölgeyle bir bağının olması,

Yukarıdaki maddelerden de anlaşıldığı üzere, KOBİ tanımlamasındaki ölçütler belirlenirken pek çok değişken kullanılmaktadır. Nitel ölçütler sanayinin gelişmediği emeğe dayalı üretimin olduğu KOBİ'ler için geçerli olan ölçütlerdir.

Türkiye'de KOBİ'lerin büyük bir kısmı yukarıda açıklanan nitel ölçütlere haiz işletmelerdir (KOSGEB, 2015, s.3). Bu işletmelerde, genelde işletme sahibi işletme

yöneticisi olmakla beraber faaliyetlerini kendi kaynakları ile karşılamaktadırlar. Yabancı kaynaklardan faydalanma olanakları oldukça kısıtlıdır. Ancak bu işletmelerin büyük bir kısmının hedef pazarı yerel pazarlardır ve yerel pazarların taleplerini karşılayacak şekildedirler. Türkiye'deki KOBİ'ler üretim işletmesi haline geldiklerinde nitel ölçütlerden nicel ölçütlere doğru bir geçiş söz konusudur.

2.1.1.1. Nicel Ölçütler

Niceliksel ölçütler, işletmeye ait büyüklüklerin tespiti ile işletmenin büyüklük seviyesini belirlemek ve işletmeler arası kıyaslama yapmak için kullanılır.

Nicel ölçütlerde kullanılan ölçütlerin sayısı ülkelerin ve sektörlerin gelişmişlik düzeyine göre geniş tutulabilir, değişkenlik gösterebilir. Ancak belirli özellikleri taşınması ve yeterli düzeyde tutulması oluşabilecek karışıklıkları önlemek ve sağlıklı neticeler almak adına önemlidir. İşletmelere dair nicel ölçütler şu şekilde sıralanabilir (Müftüoğlu, 2002, s.76):

- Aktifler toplamı,
- Sermayenin kısıtlı olması,
- Gelişmiş işletmenin, işletmedeki etki alanı,
- Yıllık üretim ve satış tutarları,
- Katma değer fazlalığı,
- Yatırım miktarının personele oranı,
- Personel sayısı,
- Teknolojideki gelişmişliği,
- Brüt-net gelir, ciro (satış hasılatı).

Yukarıdaki özelliklerden de anlaşıldığı üzere nicel ölçütler gelişmiş sanayinin olduğu, çalışan sayısının fazla olduğu, belli bir oranda aktif toplamına sahip KOBİ'ler için kullanılan ölçütlerdir.

KOBİ tanımında önemli olan nicel ölçütler kapsamında ise personel sayısı, sermaye yapısı ve tutarı, satış miktarı araştırılmakta ve bunlara ek olarak mülkiyet, faaliyet alanı ve üretim yönetimi gibi sınıflama yolları da araştırılmaktadır. Ancak bu

kapsamda en çok kullanılan personel sayısı ölçütüdür (Uzunoğlu ve Açıköz, 2005, s.6).

KOBİ'ler hakkında temel ölçütleri tanımladıktan sonra ülkelere göre farklılaşan uluslararası tanımları vermekte fayda görülmektedir.

2.1.2. KOBİ Konusunda Kabul Gören Uluslararası Tanımlamalar

KOBİ'ler ekonomik olarak etkili olmakla beraber dünya ekonomilerinin dinamik ve sürükleyici faktörlerini meydana getirmektedir. Hemen hemen gelişmiş ülkelerin tamamında bütün işletmelerin %90'ından fazlasını KOBİ'ler meydana getirmektedir. Günümüzde yeni ve ufak çaplı işletmeler yeni iş olanaklarının türediği bir merkez haline gelmiştir (Gül, 2012, s.78).

İşletme büyüklüğünü etkileyen unsurların fazlalığı sebebiyle oluşan farklılıklar dolayısıyla KOBİ'lerle ilgili farklı tanımlar bulunmaktadır. Bunlar aşağıda açıklanmıştır.

2.1.2.1. OECD Tanımlaması

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı KOBİ tanımlaması yaparken Avrupa Birliği komisyonu gibi üye devletler arasında ki farklılıkları çözmek, beraberlik kurmak ve destekleri düzenleyebilmeyi hedefleyerek nicel ölçütlerin esas alındığı bir KOBİ tanımlaması ortaya koymuştur. Bu tanımda işletmelerde personel sayısı esas alınarak, personel sayısının 20 ve daha az olduğu işletmelere çok küçük, personel sayısının 21 ile 99 arasında değiştiği işletmelere küçük, çalışan sayısının 100 ile 499 arasında değiştiği işletmelere orta ve çalışan sayısının 500 ve üzerinde olduğu işletmelere ise büyük işletme denilerek sınıflandırmaya gidilmiştir (<http://www.oecd.org/cfe/smes/>, Erişim Tarihi: 14/01/2015).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı üzere çalışan sayısı 1-500 olan işletmeler genel anlamda KOBİ olarak değerlendirilebilir.

2.1.2.2. Avrupa Birliğine Göre KOBİ Tanımı

Uluslararası ortak pazarda KOBİ'lerin etkinlik ve sürekliliğinin sağlanması, rekabetteki dengesizliğin engellenmesi amacıyla gerekli önlemlerin alınması adına KOBİ'lere dair genel bir tanımın yapılması gereklidir.

Avrupa Birliği'nde KOBİ'ler, toplam işletmelerin % 99,8' ini, istihdamın ise üçte ikisini oluşturmakta, toplam katma değerinin yüzde % 58,6'sını oluşturmakta ve ekonomide büyük yer kaplamaktadırlar. Bu yüzden ekonomik büyümede istihdam oluşturmada oldukça önemli bir konuma sahiptirler (Puente vd., 2015, s.358).

AB, nicel ve nitel ölçütleri esas alarak üç temel ölçüt üzerinde durmuş ve KOBİ'leri genel bir tanım altında birleştirmiştir. Bu ölçütler;

İstihdam edilen işçi sayısı: Yıllık çalışma ünitelerinin tam gün personel sayısı ve dönemsel personel sayısı ile ilişkili olması gerekmektedir. Bu bağlantı; bir yıl boyunca tam gün çalışan işçi sayısı ile kısmi ve dönemsel olarak çalışan işçi sayısının son hesap dönemi esas alınarak yıllık çalışma üniteleri ile anlamlandırılarak kurulmalıdır.

Mali Güç Ölçütü: Personel sayısı, KOBİ tanımlamasında önemli yer kaplamaktadır. Ancak bu ölçüte ek olarak ciro ya da bilanço toplamının da esas alınması gerekmektedir.

Esas alınan yıllık satış cirosu ve bilanço net değerleri, son bir yıllık hesap dönemine ait olup onaylanmış olmalıdırlar. Yeni işletmelerin yıllık satış cirosu ve bilanço değerleri henüz onaylanmamış ise, içinde bulunulan mali yılın durumu esas alınarak gerçekçi tahminlerle gerekli rakamlar tespit edilip işleme koyulacaktır. Bu işlemler dolayısıyla komisyon gerek duydukça ya da her 4 yılda bir bilanço net değeri ve yıllık satış cirosu değerine ilişkin rakamları düzenlemektedir. Mali güç ölçütünün esas alınmasında kurumsal yönetim ilkelerine uygun olarak mali raporların yayınlanması da önemlidir.

Bağımsızlık Ölçütü: Bu ölçüt; büyük ölçekli işletme grubuna ait olan KOBİ'lerin eşit büyüklükteki rekabeti bulunan işletmelerin erişemeyeceği kaynak ve destek olanaklarına sahip olduğu durumları esas almaktadır. Ekonomik güçleri bir KOBİ'ye oranla daha fazla olan KOBİ gruplarının tüzel kişiliklere karşı tedbir alması gerekmektedir. Bu bağlamda bağımsızlık ölçütü KOBİ tanımlamasında önemli bir yere sahiptir.

Komisyonun 6 Mayıs 2003 tarihli tanımına göre ise; mikro işletmeler, küçük işletmeler ve orta büyüklükte işletmelerin (KOBİ) tanımında esas alınacak ölçütler Çizelge 2.1'de belirtilmiştir. Çalışan sayısı, ciro ya da bilanço tutarlarından tespit

edilen sınırların herhangi birinin içerisinde olan işletmeler de KOBİ olarak ifade edilecektir (European Commission, 2009, s.2-3).

Çizelge 2.1 KOBİ ve Mikro Ölçekli İşletme Tanımlaması

İşletme Kategorisi	Personel	Ciro	Bilanço Toplamı
Orta büyüklükte	< 250	≤ € 50 milyon	≤ € 43 milyon
Küçük	< 50	≤ € 10 milyon	≤ € 10 milyon
Mikro	< 10	≤ € 2 milyon	≤ € 2 milyon

Kaynak: European Commission, 2009, s.2-3.

Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına milli gelir Dünya Bankası Atlas Yöntemi ile 12.476 USD olarak hesaplanmıştır. Gelir düzeylerine göre sınıflandırma;

Düşük gelir (1025 USD ve altı) ,

Alt-orta gelir (1026-4035 USD) ,

Üst orta gelir (4036-12,475 USD) biçimindedir (Grimm ve Paffhausen, 2015, s.68).

Avrupa Birliği, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler tanımına göre, AB ve Türkiye’de yer alan işletmelerin hemen hepsi %99’u yapılan KOBİ tanımına uygun bir şekilde faaliyet gösterip, bu işletmelerin bulunduğu ülkeye üretim, iş olanağı ve katma değer anlamında büyük faydaları dokunduğu söylenebilir. Türkiye’nin AB üyelik aşamasında “İşletme ve Sanayi” başlığı altında KOBİ’lerle ilgili ileriye yönelik gelişmesine yardımcı olabilecek değişikliklerin uygulanması beklenen bir süreçtir (Kavcıoğlu, 2013, s.185).

2.1.2.3. World Bank-IFC (International Finance Corporation-Uluslararası Finans Kuruluşu) KOBİ Tanımı

Dünya Bankası 1976 senesinde KOBİ’lerin tanımını şu şekilde yapmıştır: “KOBİ’ler toprak dışında sabit sermaye değeri 250 bin Amerikan dolarını aşmayan işletmelerdir” (<http://www.ifc.org>, Erişim tarihi: 15/01/2015; Akt.Katto, 2008, s.4).

IFC verilerine göre mikro işletme; Küresel Mali Piyasalar (Global Financial Markets – GFM) müşterilerinden 10.000 Amerikan dolarını aşmamak kaydıyla kredi alan kurumlardır. IFC, bu tanımlamayı resmi KOBİ tanımındaki üç kategoriye esas olarak

ortaya koymuştur. Her ülke KOBİ'ler hakkında farklı tanımlamalar yapmıştır. Fakat IFC'nin tanımı şu sınırlamalar içerisindedir (<http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/9ae1dd80495860d6a482b519583b6d16/MSM-E-CI-AnalysisNote.pdf?MOD=AJPERES>, Erişim tarihi: 15/01/2015);

Mi (Mikro işletme)

- (a) Çalışan < 10
- (b) Toplam Varlıklar < US\$ 100.000
- (c) Yıllık Toplam Satış < US\$ 100.000

S (Küçük Büyüklükte İşletme)

- (a) 10 < Çalışan < 50
- (b) 100.000 US\$ < Toplam Varlıklar < 3 milyon US\$
- (c) 100.000 US\$ < Yıllık Toplam Satış < 3 milyon US\$

M (Orta Büyüklükte İşletme)

- (a) 50 < Çalışan < 300
- (b) 3 milyon US\$ < Toplam Varlıklar < 15 milyon US\$
- (c) 3 milyon US\$ < Yıllık Toplam Satış < 15 milyon US\$

2.1.2.4. ABD'de KOBİ Tanımı

ABD'de KOBİ'ler için geçerli ve resmi bir tanımlama olmamakla beraber 1953 tarihinde yayınlanan Küçük İşletme Kanunu'na göre yönetimi bağımsız ve üretim gerçekleştirdiği dalda tekel olmayan küçük işletmeler olarak tanımlanmıştır (Yörük ve Ban, 2003, s.5). Amerika Birleşik Devletleri küçük sanayi sınırlamasında küçük işletmeleri 100 ve daha az personeli olan işletmeler olarak belirlemiştir. Fakat bazı durumlarda personel sayısı 500 kişi kadar olabilmektedir. Orta ölçekli işletmeler tanımlamasında personel sayısı 1000 kişi olarak kısıtlanmıştır. Bazı durumlarda bu sayı 1500 kişi kadar olabilmektedir (Müftüoğlu, 2002, s.6).

SBA, ABD'de küçük işletmeler için bilgi ve finansman sağlamaktadır. SBA'nın ortaya koymuş olduğu tanıma göre; üretim alanında çalışan personel sayısı (500–1500 kişi), toptancı kuruluşlarında çalışan işçi sayısı ve yıllık satış miktarı (500'e kadar personel ve 25 Milyon Dolar Satış) esas alınmış, toptancılar ve hizmet üreten

işletmeler için de yıllık satış tutarı (3- 13 Milyon Dolar) esas alınarak oluşturulmuştur (KOBİ Rehberi, 2002, s.12).

ABD için işletmenin boyutuna göre çalışan personel sayıları Çizelge 2.2’de gösterilmektedir (Akgemici, 2001, s.9).

Çizelge 2.2 İşgören Sayısına Göre İşletme Ölçeği

Ölçek	Çalışan Kişi Sayısı
Küçük İşletmeler	1–499
Orta İşletmeler	500–1499
Büyük İşletmeler	1500 Kişiden Fazla

Kaynak: kosgeb.gov.tr (Erişim tarihi: 14/01/2015)

ABD’de, küçük işletmeler tüm işletmelere kıyasla %95’lik bir yer tutmakta ve toplam milli gelirin %43, iş olanağının %50’sini meydana getirmektedir. Dolayısıyla ekonomide küçük ölçekli işletmelerin yeri çok önemlidir.

Yukarıdaki tanımlardan da görüldüğü üzere Türkiye’de 500 çalışana kadar olan işletmeler KOBİ olarak nitelendirilirken ABD’de 1500 kişiye kadar çalışanın olduğu işletmeler KOBİ olarak ifade edilmektedir. Bu durum, ABD’deki KOBİ’lerin daha geniş ölçekli olmasından kaynaklanabilir. Uluslararası düzeyde KOBİ’leri açıkladıktan sonra ulusal düzeyde KOBİ tanımlarını açıklamakta fayda görülmektedir.

2.1.3. Türkiye’de KOBİ Tanımlamaları

Ulusal düzeyde kabul gören farklı kurumların KOBİ tanımlamaları KOSGEB tanımlaması, Dış Ticaret Müsteşarlığı tanımlaması, Hazine Müsteşarlığı tanımı şeklinde başlıklar halinde açıklanmıştır.

2.1.3.1. KOSGEB ve Diğer Kurumların KOBİ Tanımları

KOSGEB, personel sayısı ve sabit yatırım tutarlarını (arsa ve bina dışında) esas alarak; çalışan sayısı 1-150 kişi arasında değişen,

Halkbank, çalışan sayısı 1-250 kişi arasında değişen ve sabit yatırım tutarı toplam 600 milyar TL’den az olan,

Hazine Müsteşarlığı; personel sayısı 1-250 kişi arasında değişen ve yatırım tutarı 950 milyar TL'den düşük olan,

Eximbank; Çalışan sayısı 1-200 kişi arasında değişen ve sabit yatırım miktarı 2 milyon dolardan düşük olan,

TÜİK ve DPT, çalışan sayısı 1-99 kişi arasında farklılık gösteren işletmeleri KOBİ olarak tanımlamaktadır. Küçük Sanayi Geliştirme Teşkilatı (KÜSGET)'nin ortaya koyduğu ölçütlere göre ise personel sayısı 1-9 kişi arasında değişen işletmeler küçük, 10-49 kişi arasında değişen işletmeler orta ve 50'nin üzerinde olan işletmeler ise büyük işletmeler olarak belirlenmiştir (Dinçer, 2003, s.346).

2.1.3.2. Dış Ticaret Müsteşarlığının KOBİ Tanımı

Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın KOBİ tanımında belirlediği ölçütler aşağıdaki gibidir (Doğanay, abm.tobb.org.tr/haberler/abdisbirliği/Kerim%20Doganay%20 Sunuş.ppt, Erişim: 12/06/2015):

- İmalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren,
- Çalışan sayısının 1-250 arasında olan,
- Gerçek usulde defter tutulan,
- Arsa, bina hariç sabit bilanço net değeri 2 milyon Amerikan Doları'nı aşmayan boyuttaki işletmeler KOBİ olarak belirlenmiştir.

Dış Ticaret Müsteşarlığının tanımında dikkat çeken husus çalışan sayısının 250 ile sınırlandırılmasıdır.

2.1.3.3. Hazine Müsteşarlığının KOBİ Tanımı

Tanım kapsamında; tarımsal sanayi, turizm, imalat sanayi, eğitim, sağlık sektörü yer almakla beraber ölçek belirleme ölçütü öncelikli olarak çalışan sayısıdır.

- 1-9 işçi istihdam eden işletmeler mikro boyutlu,
- 10-49 işçi istihdam eden işletmeler küçük boyutlu,
- 50-250 işçi istihdam eden işletmeler ise orta boyutlu işletme şeklinde nitelendirilmektedir.

Hazine müsteşarlığının tanımında da genel KOBİ tanımındaki ölçütlerinin esas alındığı görülmektedir.

2.2. Türkiye’de KOBİ’lerin Durumu

Türkiye’de gerek istihdam gerekse ülke ekonomisi açısından önemli bir faktör olan KOBİ’lerin gelişimini, önemini ve KOBİ istatistiklerini incelemekte fayda görülmektedir.

2.2.1. Türkiye’de KOBİ’lerin Gelişimi

Türkiye ekonomisinde işletmelerin % 99,9’unu, istihdam düzeyinin % 81,48’ini, toplam katma değer % 55’ini, toplam satışların % 65,5’ini, toplam yatırımın %50’sini, toplam ihracatın % 60,1’ini ve toplam kredilerin % 24’ünü oluşturan KOBİ’ler ülkenin sosyoekonomik yönde gelişmesinde büyük rol oynamaktadır. KOBİ’ler genel bir ifade ile az sermaye, düşük giderler ve ucuz üretim ile el emeğini üst seviyede tutan, değişen piyasa koşulları karşısında hızlı karar verme yeteneğine sahip iktisadi teşebbüsler olarak tanımlanmaktadır (Akgemici, 2001, s.16).

Türkiye’de KOBİ tanımlamasına dair standart bir ölçü bulunmamakta ve çeşitli ölçüler kullanılmaktadır (Mucuk, 2001, s.111).

Türkiye’de KOBİ tanımlamasına, 1923 İzmir İktisat Kongresi’nde özel sektöre katkı sağlamak amacıyla uygulamaya konan ve 1942 yılına kadar uygulanan “Teşviki Sanayi Kanunu” nda yer verilmiştir. Bu kanuna göre, “5 işçiden az ve en çok 9 beygirlik muharrik güç çalıştıran iş yerleri “küçük”, bunun üzerindeki iş yerleri ise “büyük” işletme” olarak kabul edilmiştir (Müftüoğlu ve Durukan, 2004, s.25).

Resmi KOBİ tanımlarında genel anlamda nicel sınıflamalar göz önünde bulundurulmaktadır. Türkiye’de yapılan KOBİ ile ilgili tanımlar kurumlara göre farklılıklar göstermektedir. Bunlar Çizelge 2.3 ve Çizelge 2.4’te yer almaktadır (Arsoy ve Bora, 2012, s.19; Döm, 2006, s.66).

Çizelge 2.3 KOBİ Standartları

	Net Satış Hasılatı	Aktif Büyüklüğü	Çalışan Sayısı
Mikro işletme	<2.000.000 €	<2.000.000 €	<10
Küçük işletme	<10.000.000 €	<10.000.000 €	<50
Orta büyük işletme	<50.000.000 €	<43.000.000 €	<250

Kaynak: kosgeb.gov.tr (Erişim tarihi: 14/01/2015)

Çizelge 2.4 Kurumlara Göre KOBİ Tanımları

Kuruluş	Tanım İçeriği	Küçük (Mikro) Ölçekli İşletme	Küçük Ölçekli İşletme	Orta Ölçekli İşletme
KOSGEB	İşçi sayısı (imalat sanayi işletmeleri)	-	1-50	51-150
DİE/DPT	İşçi sayısı	1-9	10-49	50-250
DTM	İşçi sayısı	-	1-200	1-200
	İmalat sanayi işletmelerinin bilanço net değeri itibarıyla sabit sermaye tutarı	-	< 2 milyon	< 2 milyon
TOSYÖV	İşçi sayısı	1-5	5-100	100-200
Hazine Müsteşarlığı	İşçi sayısı	1-9	10-49	50-250
	İmalat sanayi işletmelerinin net sabit yatırım tutarı	< 400 bin TL	< 400 bin TL	< 400 bin TL
Halk Bankası	İşçi sayısı	-	-	1-250
	Sabit yatırım tutarı	230.000 €	230.000 €	230.000 €
Eximbank	İşçi sayısı	1-9	10-49	50-250
	Sabit sermaye yatırım tutarı	-	-	< 2 milyon \$

Kaynak: <http://www.oecd.org/cfe/smes/33705673.pdf>, (Erişim tarihi: 14/01/2015)

Türkiye AB üyelik süreci kapsamında AB'nin yapmış olduğu KOBİ tanımına uyum sağlamak amacıyla; Avrupa Komisyonunca oluşturulan ilerleme raporuna ek olarak 2003 senesinde Türkiye için ortaya konan Katılım Ortaklığı Belgesinin kısa vadeli tedbirleri de esas almıştır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından 16 Nisan 2005 tarihli Resmi Gazete 'de yayımlanması ile yürürlüğe giren 5331 sayılı Sanayi ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesine İlişkin Kanun çerçevesinde uygun tanımın bulunmasına ilişkin hukuki sınırlar çizilmiştir. Bu kanunu takiben yürütülen "KOBİ Tanımı" uyum çalışmaları çerçevesinde ortaya konan "Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri Ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik", 2005/9617 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ekinde 18 Kasım 2005 ve 25997 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmış ve 18 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin amacı küçük ve orta büyüklükteki işletmelere herkesin kabul ettiği tanım verilerek, uygulamalarda esas alınması ve farklılıkların çözülmesidir (Resmi Gazete, 2005).

Türkiye'de kurumsal yönetim mekanizmalarının oluşturulmaması ve KOBİ'lerin büyük çoğunluğunun aile işletmesi olarak faaliyete devam etmekte olması KOBİ'lerin ortalama ticaret etkinlik sürelerini kısaltmaktadır.

Ticari rekabetin ekonomik sistem olarak görüldüğü toplumlarda, KOBİ'lerin sistem içindeki varlıkları sistemin sağlıklı bir şekilde işleyişine fayda sağlamaktadır. Genellikle KOBİ'ler, büyük işletmelerin yerine getiremediği bir takım fonksiyonları esnek üretim yapıları ile yerine getirebilmeleri ile sisteme olumlu katkı sağlamaktadırlar. KOBİ'ler yarattıkları dinamizm ve istihdamla Türkiye'nin en önemli ticari güçlerinden biridir.

KOBİ'lerin seçilmiş bazı ülke ekonomilerindeki dağılımı Çizelge 2.5'te aşağıdaki gibi gösterilmiştir (Cansız, 2008, s.5).

Çizelge 2.5 Seçilmiş Bazı Ülke Ekonomilerinde KOBİ'lerin Yüzdesel Dağılımı

Ülke	Tüm İşletmeler İçindeki Payı	Toplam İstihdam İçindeki Payı	Toplam Yatırım İçindeki Payı	Katma Değer İçindeki Payı	Toplam İhracat İçindeki Payı	Toplam Kredilerden Aldığı Pay
ABD	97.2	50.4	38	36.2	32	42.7
Almanya	99.8	64	44	49	31.1	35
Hindistan	98.6	63.2	27.8	50	40	15.3
Japonya	99.4	81.4	40	52	38	50
İngiltere	96	36	29.5	25.1	22.2	27.2
G.Kore	97.8	61.9	35.7	34.5	20.2	46.8
Fransa	99.9	49.4	45	54	23	48
İtalya	97	56	36.9	53	-	-
Türkiye	98.8	45.6	65	37.7	8	3-4

Kaynak: M. Cansız, (2008), Türkiye’de Kobiler ve Kosgeb, DPT Uzmanlık Tezleri, Ankara:Yayın no:DPT; 2782, 2008, s.5

Ülke ekonomilerindeki dağılımlar incelendiğinde KOBİ’ler tüm işletmeler içinde en büyük orana sahiptir. Bu oran, ABD’de % 97,2, Almanya’da % 99,8 Hindistan’da % 98,6, Japonya’da % 99,4, İngiltere’de % 96, G. Kore’de % 97,8, Fransa’da % 99,9, İtalya’da % 97, Türkiye’de % 98,8’dir. KOBİ ile yalnızca ekonomik hayatta değil, sosyal hayatta da önemli yer tutmaktadırlar. KOBİ’ler, ülkede geniş bir alanı kapsadıkları için bölgesel gelişmişlik farklarını giderme ve bölgeler arasında dengeli büyüme, mülkiyeti geniş bir alana yaymada, istihdam olanağı oluşturup yeni iş alanları açılmasına katkı sağlama ve sürdürmede ayrıca demokratik hayatı canlı tutmada önemli yere sahiptirler. KOBİ girişimcilerinin mülkiyet tutkuları, başarılı olma çabaları, cesaretli ve yenilikçi adımları ve yatırım yapma arzuları siyasi istikrarın temel yapıtaşlarından. Başarılı girişimciler, potansiyel girişimcileri etkileyecek, onları ekonomiye girmeleri konusunda teşvik edecek ve demokratik bir ortamda ülkeye olumlu katkılar sağlayacaklardır. Güçlü KOBİ’ler, büyük işletmeleri de olumlu şekilde etkileyecek ve sosyal refah açısından olumlu gelişmeler yaşanacaktır.

2.2.2. Türkiye’de KOBİ’lerin Önemi

Geçtiğimiz senelerde küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) gelişmesi hakkında işletmeciliğin geriye kalan konularına oranla daha çok araştırma ortaya konmuştur. Böyle olmasının en büyük nedenlerinden biri de artmakta olan finansal atılımların finansal büyümeye ve istihdama olan faydalarıdır. Bu durum birçok ülkede akademisyenlerin ve siyasetçilerin bu konuya yoğunlaşmasına etki etmiştir (Polat, 2013, s.282). KOBİ’lerin boyutu ve önemi ülkeden ülkeye değişmektedir (Iqbal vd., 2015, s.46). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde KOBİ’ler sektörlerinde birçok ekonominin belkemiği olarak kabul edilmektedir. İstihdama ve ekonomiye katkı yaratma, teknolojik yeniliklere açıklık bu sektörü çok önemli bir hale getirmektedir (Perera ve Chand, 2015, s.165).

KOBİ’ler, küresel piyasada pazar bulma sorununun arttığını, talebin azaldığını, güç kaynağı ve hammadde bulmanın zor hale geldiği kriz ortamlarında ortaya koyduğu çalışma isteği, müşterinin isteğine göre hareket etme, farklı ürün ve hizmet işlevleriyle can yeleği haline gelmiş, özellikle küresel piyasada rekabetin gücünü arttırarak devamını sağlamış ve sanayi sektörünün aktif çalışan bir organı haline gelmişlerdir (Örücü vd., 2011, s.60).

Türkiye'deki gizli büyük potansiyelin değerlendirilmesi açısından küçük ve orta ölçekli işletmelerin incelenmesi büyük öneme sahiptir. Bu sebeple, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yapılarının güçlendirilmesi, tecrübelerin değerlendirilmesi ve geleceğe dönük etkin politikaların geliştirilmesi için gerekli destekler ve düzenlemeler yapılmalı ve gerekli olanaklar sağlanmalıdır (Çelik ve Akgemici, 1991, s.45).

Dünyanın en önemli ekonomik ve politik aktörlerin başında bugün 27 üye ülkesi olan ve yaklaşık 500 Milyonluk nüfusu ile Avrupa Birliği gelmektedir. Avrupa Birliği, global şekilde etkin entegre politik bir güç konumunda görünmekle beraber ekonomik kapasitesi bakımından dünyanın en önemli stratejik kurumudur. Her ülke AB’nin ekonomik pazar ve üretim kapasitelerine önem verilmesi, ayrıca AB’nin 50 yıllık tecrübelerinden, başarılı iktisadi uygulamalardan hataların analizini yaparak kendi şartlarına uygun düşecek şekilde faydalanması o derece önemli ve gereklidir. Avrupa Ekonomik Topluluğu 1973’te KOBİ’leri keşfetmiş ve geçen 35 senede küçük işletmeler açısından önemli avantajlar sağlamıştır. İhracat rakamlarını her sene

üst sıralara taşıyan sahiplenen Almanya ile beraber AB dünyanın diğer ülkelerine göre en stratejik sanayi bölgesi olma niteliğini korumaktadır (Sirkeci, 2008, s.7). Dünyadaki sanayileşmiş devletler görüldüğü üzere KOBİ'lere gereken önemi vermiş, KOBİ'lerin gelişmesi ve büyümesi için onları desteklemiştir.

KOBİ'lerin finansal yapıya pozitif olarak etkileri vardır. KOBİ'lerin pozitif etkileri şunlardır (Öndeş ve Güngör, 2013, s.4):

- Müşteri isteklerine göre üretimde esneklik sağlamak,
- İş olanağı anlamında, eğitim derecesi yüksek olmayan kitleye iş sağlayarak gelir dağılımını düzenleyici etkide bulunmak,
- Büyük işletmelere ara malı tedarik etmek ve bu işletmelerin yan sanayisini meydana getirerek ekonomiye olan faydalarını yükseltmek.

KOBİ'lerin önemini ülkelere sağladığı katkılar bakımından şu şekilde sıralamak mümkündür (Çelik ve Akgemici, 1991, s.32):

- Öncelikle bu tür işletmeler az maliyet ile daha çok üretim ve çeşitlilik sağlamaktadırlar,
- Gerekli ortamların oluşturulması durumunda esneklikleri sayesinde teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmektedirler,
- Bankalar ile ilişkilerinde temkinli ve dikkatli davrandıklarından dolayı ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenmektedirler,
- Taleplerde oluşabilecek değişiklik ve çeşitliliklere daha kolay uyum sağlamaktadırlar,
- Diğer işletmelere kıyasla daha düşük yatırım maliyetleri bulunmasına rağmen sayılarındaki çokluk ile istihdam olanağı yaratmaktadırlar. Bunun yanı sıra marjinal istihdam yaratma olanakları diğer işletmelere göre daha fazladır,
- Büyük sanayi işletmeleri açısından en önemli tamamlayıcı ve destekleyici konumdadırlar,
- Küçük yerleşim yerleri açısından istihdam yaratarak kendi potansiyelleri doğrultusunda kalkınmasına fayda sağlamakta böylelikle bölgeler arası kalkınma dengesizliklerini gidererek, şehir merkezlerine göçü engellemektedirler,

- Demokratik toplum anlayışını benimsemektedirler ve böylelikle liberal ekonominin yapı taşlarındadırlar,
- İşsizlik oranının azalmasına yardımcı olmaktadırlar,
- Gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesine katkı sağlamaktadırlar,
- Bireysel tasarruf hareketlerine öncülük etmektedirler,
- Siyasi ve toplumsal sistemlerin denge ve istikrar ögesidirler,
- Büyük işletmelere hammadde, yardımcı madde, yarı mamul ve işletme malzemesi üretimi yaparak büyük işletmelere yan sanayi konumunda onların gelişmesine dolayısıyla da ekonomiye katkı sağlamaktadırlar.

Bir ülkenin finansal istikrarı piyasadaki KOBİ'lerin sayısı ve etkisi ile paralel olarak tespit edilebilir (Aykaç vd., 2008, s.24),

KOBİ'lerin avantajları iş yetenekleri, üretkenlik, dinamizm, esnek yapıları yenilikçi, rekabetçi özellikleri ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve istihdam üzerinde önemli katkıları Türkiye için önem taşımaktadır (Şener vd.,2014, s.213).

Teknoloji araştırma geliştirme ve modern teknolojiden faydalanma ve uyum sağlamada yetersizlik, yüksek katma değer sağlayan mamullerde düşük kapasiteyle çalışma, öz kaynak yetersizliği, yetişmiş işgücünün noksanlığı, tedarik ve stoklama, kayıt dışı çalışma, KOBİ'lerin bilgiye ulaşmada karşılaştıkları güçlükler ve başta Çin gibi ülkelerin ihracatçı sanayi kuruluşlarının piyasada pay sahibi olması, üretim yapan KOBİ'lerin gelişmesini büyük ölçüde engellemektedir (KOSGEB, 2008, s.35).

Tüm dünya açısından genel bir bakış açısı ile KOBİ'lerin önemi şu şekilde sıralanabilmektedir (Özkan, 2003, s.9):

- Kısa sürede adapte olabilen esnek yapıları sayesinde sanayileşme sürecinin hızlanmasına katkıda bulunurlar.
- Verimliliği destekleyen ekonomik rekabetin oluşmasını ve devamlılığını sağlarlar.
- Rekabet ortamı ile kalıplaşan bir ekonomiden ziyade yenilikçi ve gelişen ekonomik dinamizm kazandırırılar.
- Yenilikçi ve yaratıcı olmaları sayesinde ekonomik gelişmeyi hızlandırırılar.

- İş olanakları yaratarak toplumsal düzenin, istikrarın ve istihdamın koruyucu konumundadırlar.

KOBİ'ler hızla büyümeye devam etmektedirler. KOBİ'lerin varlığı rekabetçi ve etkin bir piyasa için önemlidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin yoksulluk derecesini azaltmakta büyük rol oynamaktadırlar. Ayrıca çoğu ülkede yeni iş alanlarının oluşturularak istihdam sağlanmasında KOBİ'ler büyük rol oynamaktadır. Teknolojik yeniliklerin, yeni ürünlerin tanıtılması konusunda da KOBİ'ler ana kaynak görevi üstlenmektedir. Ekonomide bölgesel ve sektörel dengesizliklerin giderilmesi konusunda da yüksek ciro ve uyumlu yapıları ile KOBİ'ler ekonominin kilidi konumundadır. KOBİ'ler piyasada rekabet gücünün artmasını sağlamaktadır. Küçülmeye gittiği dönemlerde ya da büyük işletmelerin yapılanma süreçlerinde ikinci işveren konumunda bulunmaktadırlar. KOBİ'ler gelir düzeyi düşük halka istihdam olanağı yaratmaktadır ve ekonomik döngünün zayıf olduğu bölgelerde kırsal kesimlerde tek işveren, tek istihdam kaynağı görevi üstlenmektedirler.

İşletmeler başlangıç aşamasında büyük oranda başarısızlık riski taşımaktadırlar. Yerleşik işletmelerin istihdam sağlama olanağı bu işletmelere göre daha fazla olmakla beraber bazı çalışmaların mikro işletmelere değil güçlü işletmelere yöneltilmesi halinde daha olumlu sonuçlar alınacaktır (Cansız, 2008, s.10).

KOBİ'ler küresel ekonomide esnek yapıları, istihdama katkıları, yeniliğe açık yapılarıyla önemli aktör haline gelmişlerdir. KOBİ'ler küresel ekonomide hızla gelişmekte ve küresel ölçekte yeni iş fırsatları yaratmaktadır (Ren vd., 2014, s.642).

2.2.3. Türkiye'de KOBİ'lerin Özellikleri

KOBİ'lerin ülke ekonomilerine katkıları ülkelere göre farklılık göstermektedir. Bu farklılığın sebebi ülke ekonomi yapıları, sektör yapıları, siyasi otoriter politika farklılıkları önemli derecede etkilidir. Ekonomi açısından önemli yer tutan KOBİ'lere uygulanan koruyucu politikalara ek olarak verimliliği artırıcı politikaların uygulanması ekonomik faydalarının katlanarak artmasına yardımcı olacaktır. KOBİ'lerin istihdam yaratma konusundaki faydalarına daha düşük maliyette işçi çalıştırarak, düşük maliyette üretim yapmalarının eklenmesi ile gelişmeye katkı oranları daha da artmaktadır. İşsizlik oranının azaltılıp kalkınmanın hızlandırılabilmesi için KOBİ'lerin teşvik edilmesi ve istihdamın artırılması gerekmektedir. Böylelikle ekonomilerdeki işsizlik oranı azaltılabilecektir.

KOBİ'ler değişimlere uyum sağlama kapasitesi ve hızlılığı, basit yönetimsel yapıları, esnek yapıları, kısıtlı iş piyasasında düşük maliyetli ve çok çeşitli yapıları ile ekonomideki değişmelere, pazar koşullarındaki taleplere hızlı bir şekilde cevap verme olanağına sahiptirler (Cabarrouy, 1999, s.3-5).

KOBİ'lerin ön planda olan unsurları finansal ve toplumsal gelişmeye katkıları şunlardır (Kayral, 2008, s.8):

- Küçük işletmeler düşük masraflı ve yüksek oranda iş olanağı meydana getirmektedir,
- Genel iş olanağında dengeleyici bir rol üstlenmiştir,
- Katı ve kurallara son derece bağlı olmamalarından dolayı finansal oynamalardan küçük oranda etkilenirler,
- Ekonomilerindeki talep miktarına cevap vermede güçlü refleksleri vardır,
- Gelir dağılımındaki adaletsizliği engellemede etkili rol oynarlar. Bölgeler arasındaki dengesiz kalkınmanın önlenmesinde payları büyüktür,
- Müteşebbislerin çoğalması için gerekli çevre koşullarının hazırlanmasına yardımcı olurlar,
- Gelişmiş sanayiye sahip işletmelerin yardımcısıdır,
- Pazarlara erişimi daha kolaydır,
- Ufak bütçelerle oluşturulabilirler,
- İş dolayısıyla şehir merkezinde meydana gelen yoğunluğu engellemeye yardımcı olurlar,
- Tekelleşmenin önüne geçmede aktif rol oynarlar. İnsanların mesleki ve teknik anlamda gelişmesine katkıda bulunurlar.

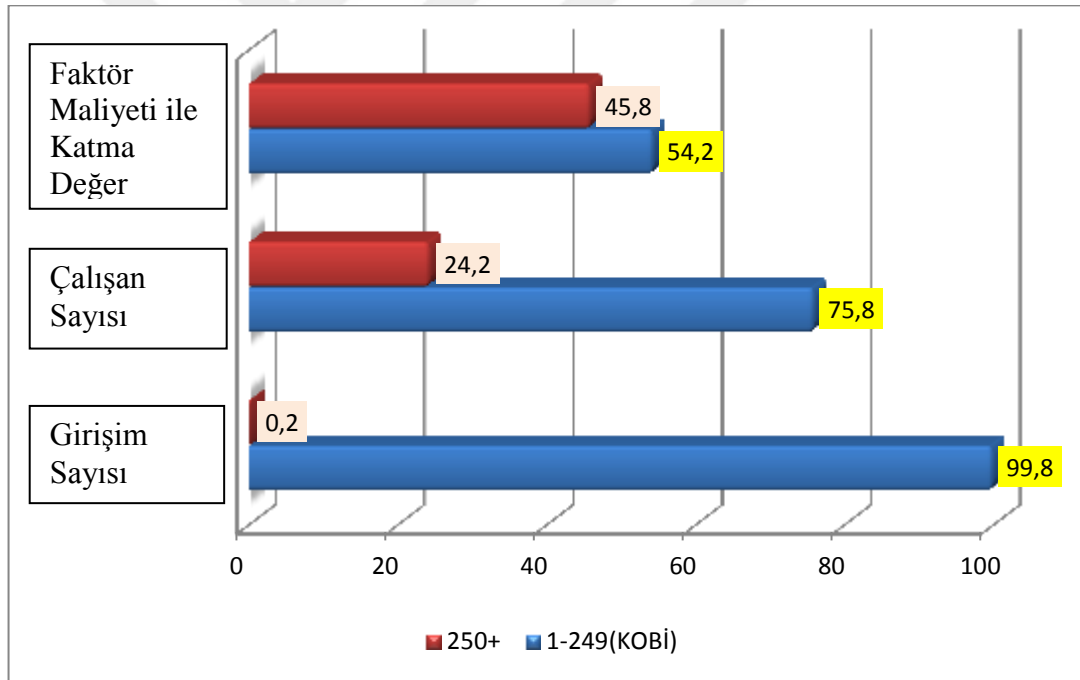
Ayrıca KOBİ'lerin finansal nitelikleri özetle şu şekilde sıralanabilir (Müftüoğlu, 1991, s.111):

- KOBİ'lerin kendi bünyelerinde ayrı bir finans birimleri bulunmaktadır,
- KOBİ'lerde işletme sahibinin aynı zamanda işletme yöneticisi olması ile kredilendirilmesi koşullarında da etkisini hissettirmektedir. KOBİ'lere kredi verilmesi sürecinde, kredi verilen KOBİ'nin finansal yapısı ve ödeme kapasitesinden ziyade işletme sahibinin şahsi şekilde sunabileceği teminatlar dikkate alınmaktadır,

- İşletme açısından olası bir iflas durumunda işletme sahibi kişisel varlığının tümünü kaybetme durumu ile karşı karşıya kalabilmektedir. Böylesi bir riskle karşılaşmamak adına işletme sahipleri kredi almaktan kaçınabilirler,
- Oto finansman tutarı KOBİ'lere kıyasla daha düşük seviyede kalmaktadırlar. Bu nedenle KOBİ'ler oto finansman bakımından büyük işletmelere karşın daha fazla olumsuz koşullara sahiptirler. KOBİ'lerin sermaye yapısı hakkında kesin sonuca varmak için gerekli araştırmaların yapılması gerekmektedir.

2.2.4. Türkiye'de KOBİ Verileri

Türkiye'de sanayi ve hizmet sektörlerinde 2012 yılında 2.646.117 girişim faaliyet göstermiştir. Şekil 2.1'de KOBİ'lerin büyüklük grubuna göre faktör maliyeti ile yarattığı katma değer, çalışan sayısı ve girişim sayısı açısından yüzdeleri yer almaktadır (KOSGEB,2015, s.7).

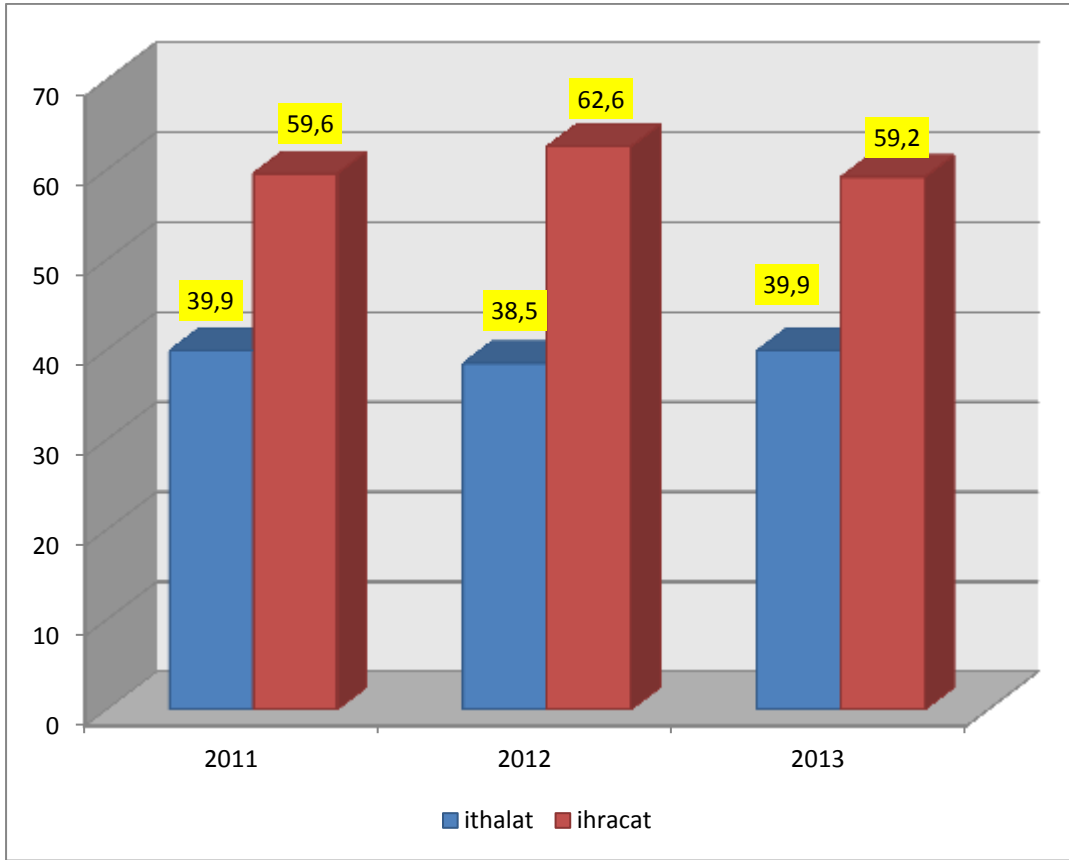

Şekil 2.1 Büyüklük Grubuna Göre Girişim Sayısı, İstihdam ve FMKD'in Dağılımı, 2012

Kaynak: kosgeb.gov.tr (Erişim: 14/02/2015)

(KOBİ)'lerin toplam girişimci sayısının % 99,8'ini, Türkiye'deki çalışan yüzdesinin % 75,8'ini, personel maaşlarının % 54,5'ini, hasılatın % 63,3'ünü, faktör maliyetiyle katma değer (FMKD) % 54,2'sini ve maddi mallara ilişkin brüt yatırımın %

53,2'sini oluşturduğu görülmektedir. KOBİ'lerin 2012 senesinde en çok % 40,4 ile toptan ve perakende ticaret sektöründe faaliyette bulunduğu tespit edilmiştir. KOBİ'lerin istihdamdaki payı % 29,5 olarak gerçekleşmiştir. Şekil 2.2'de görüldüğü gibi, 2013 senesine KOBİ'ler toplam ihracatın % 59,2'sini yapmıştır. KOBİ'lerin ihracatının % 35'i sanayi, % 60,4'ü ticaret sektöründeki KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilmiştir. KOBİ'lerin 2013 yılında ithalattaki payı % 39,9 olmuştur. KOBİ'lerin ithalatının % 34,9'u sanayi, % 55,9'u ticaret sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Şekil 2.1 KOBİ'lerin Yıllara Göre İthalat ve İhracat Oranları

Kaynak: kosgeb.gov.tr (Erişim: 14/02/2015)

Ülke gruplarına göre 2013 yılında dış ticaret incelendiğinde, KOBİ'ler tarafından yapılan ihracatın % 45,9'u Avrupa ülkelerine, % 38,7'si Asya ülkelerine gerçekleştirilmiştir. KOBİ'ler ithalatının % 51,4'ünü Avrupa ülkelerinden, % 38,9'unu Asya ülkelerinden yapmıştır. KOBİ'lerin ihracatının % 91,5'ini imalat sanayi ürünleri oluşturmuştur. Yenilikçi KOBİ'lerin oranı % 48 olmuştur. Sanayi sektöründe inovasyona yönelik KOBİ'lerin oranı % 49 iken, bu oran hizmet üreten

KOBİ'lerde % 46,8 olmuştur. KOBİ'lerin % 26,3'ü ürün ve/veya süreç iyileştirme faaliyetinde bulunmuştur. KOBİ'lerin % 43,2'si organizasyon ve/veya pazarlama inovasyonu sürecini gerçekleştirmiştir. KOBİ'lerin % 43,2'si 2010-2012 senelerini içeren üç yıllık periyotta organizasyon ve/veya pazarlama inovasyonu sürecinde bulunmuştur. Bu çerçevede KOBİ'lerin % 31,2'si organizasyon inovasyonu, % 34,3'ü ise pazarlama inovasyonu gerçekleştirmiştir.

2.2.5. Türkiye'de KOBİ'lerin Sorunları

KOBİ'lerin; yapısal, organizasyon ve yönetim problemleri, pazarlama problemleri, tedarik ve stoklama problemleri, bürokrasi ile ilgili problemleri, insan kaynakları yönetimi ile ilgili problemleri, üretim problemleri, ihracat ile ilgili problemleri, finansman problemleri şeklindedir. Bunlar aşağıda başlıklar halinde açıklanmıştır.

2.2.5.1. Organizasyon ve Yönetim Sorunları

KOBİ'ler yer aldıkları ekonomilerde yönetim, organizasyon ve işletmecilik bakımından bazı problemlerle karşılaşmaktadırlar. KOBİ'lerin yönetim bölümündeki problemleri, ait olduğu ülkelerin yönetimine, siyasi ve coğrafik konumuna göre şekillenerek o ülkenin almış olduğu finansal kararlar doğrultusunda ortaya çıkmaktadır (Polat, 2013, s.282).

KOBİ'lerin genelde, büyük işletmelere kıyasla daha küçük bir örgütsel yapıda olmaları iş bölümü konusunda daha kolay görev dağılımı yapabilmesini sağlamaktadır. Bu işletmelerde çalışan kişilerin büyük çoğunluğunun birbirini tanıması işbölümünde anlayış dolayısıyla avantaj sağlamaktadır. Böylelikle KOBİ'lerde hangi çalışanın hangi görevi üstleneceği, alacağı ve vereceği emirler net bir şekilde belirlenebilmektedir. Bu durum, faydalı bir etken olarak görülmektedir. Fakat, küçük boyutlu işletmelerde formel örgütlenmenin üzerinde yeterli düzeyde durulmamaktadır. Çünkü yönetici çalışanların hangi görevi üstleneceğini kendisi tespit etmektedir. Bu da yöneticinin olmadığı zamanlarda işlerin olması gereken düzende olmamasına sebep olabilmektedir (Akgemici, 2001, s.15). KOBİ'lerin yönetim ve organizasyonunda çoğunlukla uzman olmayan işletme sahibi yöneticilerin görev alması işletmede yönetim ve organizasyonla ilgili sorunlara yol açabilmektedir.

Uzmanlaşma alanında ise, KOBİ'lerde işletme hedeflerine ulaştıracak eylemler, gerçekçi bazı ölçütlere göre kısımlara bölünmeli ve bütün kişiler yetenekli olduğu

işte mümkün olan en iyi şekilde uzmanlaşmak için çaba harcamalıdır. Fakat, bazı zamanlarda yapılacak örgüt içi görev değişiklikleri veya negatif şartlarda ortaya çıkabilecek pek çok problemi çözebileceği gibi, çalışanları güdüleyen bir organizasyon yapısı da sağlanabilecektir. Burada örgütün yönetim şekli ve yöneticinin liderlik stili önem arz etmektedir. Herhangi bir örgütün planlı bir şekilde etkinliğini devam ettirebilmesi için iyi bir şekilde idare edilmesi gerekmektedir. Bu yönetim işlevi de yöneticiye düşmektedir (Akgemici, 2001, s.24).

KOBİ'lerin yönetim ve organizasyon sorunlarının çözülebilmesi için çağdaş yönetim stillerini uygulayan yönetim ve organizasyon alanında uzmanlaşmış lider yöneticilere ihtiyaç bulunmaktadır.

Küresel ölçekte finansal kaynakların ve sanayinin önemli bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sektörün ciddiyeti son 50 senede daha iyi anlaşılmıştır. Amerika, Çin, Japonya ve Avrupa Birliği ekonomileri KOBİ'lerin finansal kalkınmada ve ileriye gitmede son derece kritik bir rol oynadığını düşünmektedirler. KOBİ'lerde meydana gelen sorunların ana sebebi yönetimde eksiklik ve yetersizlik olarak görülmektedir (Polat, 2013, s.283).

KOBİ'lerin büyüebilmesi için yeni politikalar üretilmesi beklenmektedir. Yeni politikalar üreterek ilerlemek, yenilik oluşturmak büyük ölçekli işletmelerin gerçekleştirebileceği bir olgu olarak anlaşılmıştır. Fakat KOBİ'ler zaten ayakta kalabilmek için yıllardır yenilik uygulamalarını gerçekleştirmekte ve bu sayede rekabet edebilmektedir. Ama doğal olarak yenilik alanına hiç adım atmayan KOBİ'ler de bulunmaktadır. KOBİ'lerin yenilikçi stratejilere açık olması rekabet etme olasılığını yükseltecektir (Şahin, 2009, s.270).

Yenilik başlığı altında ortaya konan bir çalışmada KOBİ'lerin yapılarına bağlı olarak karşılaşılan sorunların çözümünde farklı olduğu anlaşılmıştır. Girişimciler ve KOBİ hissedarlarının politikalarını oluştururken eğitim ve iş becerisi alanında yetersiz olmaları yenilik unsuru üzerinde oldukça etkilidir. Ayrıca çalışmada stratejinin yetersizliği ve örgütün güçsüzlüğünün KOBİ'lerin yeniliğe kapalı olmasındaki etkenlerin başında gösterilmiştir (Örücü vd, 2011, s.65).

KOBİ'ler ilk adımda organizasyonel öğrenme ve inovasyonu işletmelerinin ayrılmaz bir unsuru şeklinde kabullenmelidir. Örgüt olarak, veri girişi hayati önem taşımalı ve bu girdiler organizasyon tarafından paylaşımına sunulmalıdır. Örgütteki inovasyona

dayalı girişimler desteklenmeli ve bu husustaki engeller aşılmalıdır (Eren vd, 2013, s.488).

2.2.5.2. Pazarlama Sorunları

KOBİ'lerin pazarlama alanındaki sorunlarını aşağıdaki gibi söyleyebiliriz (Öndeş, Güngör, 2013, s.5):

- KOBİ'lerde pazarlama alanında çalışan ayrı bir personel yoktur.
- KOBİ'ler pazarlama vasıtalarından aktif bir şekilde fayda sağlayamamaktadır. Bunun sebebi maddi kaynakların yetersiz oluşudur.
- KOBİ'ler gerekli pazar analizinde bulunmazlar ve pazarlama konusundaki stratejiler işletme sahibinin eksik deneyimine ve öngörülerine göre belirlenir.

Ayrıca KOBİ sahipleri pazarlama konusunda gerekli harcamada bulunmazlar. Bunun neticesinde pazar seçiminde ve talep önceliklerinde hatalar yapılarak, kalite kontrol, ambalaj, ürün teslim ve tedarik süresinin kısalığı, ve servis kalitesi gibi pazarlama unsurları eksik kalabilmektedir.

KOBİ pazarlaması, sahip-yöneticinin çalışma yönteminden dolayı yapısal olmayan ve informal bir uygulama düzenine sahiptir. Sahip yöneticiler çoğunlukla kararların büyük bölümünü kendileri alırlar ve önlerindeki fırsatlara göre dönemsel tepki verirler. Bu tür sınırlılıklar KOBİ'lerin pazarlamasının niteliklerini etkileyebilmektedir. KOBİ'ler literatürde yer alan ve geleneksel pazarlama niteliklerini uygulamak yerine yukarıda sayılan sınırlılıklar ile pazarlama özelliklerini tespit edebilirler. KOBİ'lerde pazarlama işletmenin en önemli fonksiyonlarından biridir. İşletmenin pazarlama kanalı işletmenin karlılığını etkileyen ve onu geleceğe taşıyan bir birim olarak tanımlanmaktadır (Hepkul, 2002, s.1-12). KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılabilmesi için pazarlamaya önem verilmesi gerekmektedir. Geleneksel pazarlama yöntemleri dışında pazarlamada sosyal medya, e-ticaret uygulamaları gibi yöntemler kullanılması işletmenin pazarlama başarısını artıracaktır. Küçük ve orta ölçekli bir işletme, aktivitelerini yeni mal üretme ve hizmetlerin geliştirilmesine harçayarak büyük işletmelerle rekabet etme şansını yakalayabilirler (Iraz, 2005, s.233).

2.2.5.3. Tedarik Sorunu

KOBİ'lerin hammadde tedarik sürecinde yaşadıkları problemler aşağıdadır (Akgemici, 2001, s.28):

- Faaliyet kapasitelerine göre, KOBİ'lerin hammadde ve çeşitli malzemelerle ilgili sipariş hacimleri büyük boyutlu işletmelere oranla daha az olmaktadır. Ayrıca finansman çerçevesinde KOBİ'lerin büyük boyutlu işletmelere göre daha az finansman olanaklarını kullanmaları, sebebiyle KOBİ'ler, sipariş miktarının tespit edilmesi sırasında söz konusu durumları de dikkate almak durumundadır.
- KOBİ'ler yüksek kapasitede hammadde temini yapamadıklarından uygulanacak indirim yüzdesinden faydalanamamaktadır. Bunun neticesinde işletmelerde, ürünlerde birim başına üretim maliyeti artış göstermektedir. Söz konusu indirim olanağından faydalanmak istemeleri halinde ise, işletmelerin stoklarına ilişkin maliyetleri yükselecektir. Her iki koşulda da işletmelerin yüksek maliyetle karşılaştıkları gözlenmektedir.
- Yine aynı şekilde KOBİ'ler, sipariş kapasitelerinin düşük düzeyde olması sebebiyle kamu sektöründen direkt temin ve direkt ithalat yöntemlerine başvuramamakta, dolayısıyla yurtiçi piyasada egemen olan aracı ticari araçlara yönelmek durumundadır.

KOBİ'ler çoğunlukla sipariş doğrultusunda üretim yaptığından kullanılan hammadde ve benzeri girdiler üretilecek olan mal ya da mamulün özelliklerine göre belirlenmektedir. Bu sebeple KOBİ'ler uzun süreli hammadde stoku bulunduramazlar. Uzun süreli stok bulundurmak ve üretimde kullanmak isteseler dahi mali yapıları gerekli maliyeti karşılamak adına yetersiz kalacaktır.

KOBİ'lerin dünyayla entegre olabilmesi ve rekabet gücünü arttırabilmesi için hammadde tedariki ile ilgili sorunlarının çözülmesi gerekmektedir. Ayrıca tedarik zinciri süreçlerinin etkinliğinin artırılarak ürün tedarik sürelerinin azaltılması verimliliği arttıracaktır.

2.2.5.4. Bürokrasi İle İlgili Sorunlar

Ülke ekonomilerinde de küçük ve orta boyuttaki işletmeler finansal sistemin temel taşını oluşturmakta, fakat diplomasinin tuzağına takılarak becerikli olsalar bile işletmelerini büyütememektedirler (Ulusoy ve Akarsu, 2012, s.106).

Türkiye'de kayıt dışı ekonomiyi etkileyen en önemli unsur gelir vergisi ve kurumlar vergisinin yüksek olmasıdır. İşletmelerin kayıt dışılığa başvurmasının en önemli nedenleri vergi ve enflasyon oranlarının yüksekliğidir. Türkiye'deki KOBİ'lerin

Avrupa'daki KOBİ'lere göre daha yüksek oranda katlandıkları vergiler rekabet kapasitesini negatif yönde etkilemektedir (Erdoğan vd, 2006, s.117). Türkiye'deki KOBİ'ler üzerindeki vergi yükünün azaltılması gerekmektedir.

KOBİ'lerin finans sorunlarına çözüm bulmak maksadıyla uygulamaya konan teşvik sistemi bürokratik engeller sebebi ile arzu edilen neticeler elde edilemeyebilmektedir. KOBİ'ler kuruluş safhasından itibaren faaliyetlerini sürdürdükleri pazarlama, satış, dağıtım ve ihracat çalışmalarında da devlet kurumları ile işlemlerinde de bürokratik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Türkiye'de KOBİ sahip veya yöneticileri, işletmeyi faaliyete geçirirken olması gereken izin belgelerinin hazır edilmesinden, imalata başlayana kadar birçok farklı konuda bürokratik süreçlerin fazlalığından birçok zorlukla karşılaşmaktadırlar. KOBİ'ler bahsi geçen işlemleri yerine getirebilecek uzman eleman eksikliği nedeniyle KOBİ sahip veya yöneticileri bu işleri bizzat üstlenmek durumunda kalmaktadır. Bu sebeple geniş zaman dilimini işletme faaliyetlerinin yürütülmesi için harcamaktadırlar. Zamanın verimli kullanılmamasından dolayı KOBİ'lerde kâr direkt olarak etkilenmektedir.

KOBİ'ler açısından devlet kurumlarında tam anlamıyla işbirliği ve eşgüdümün gerçekleştirilememesi, işlerin gerekenden daha çok zaman harcanarak yapılmasına, zaman ve para kaybı yaşanmasına neden olmaktadır. Günümüzdeki en büyük problemlerden biri de KOBİ'lerin yurtiçinde ve yurtdışında karşılaştığı yasal ve bürokratik engellerle mücadelesinde yalnız olmalarıdır (Erdoğan vd., 2006, s.117).

2.2.5.5. İnsan Kaynakları Yönetimi İle İlgili Sorunlar

KOBİ yöneticilerinin genellikle işletme sahibi olması en genel sorun olmaktadır. İşletme sahipleri çalışanları yönlendirmek yerine gerekli işleri kendileri yapmaya girişirler. Oysaki işletmeyi işler hale getiren çalışanlardır. Bir işletmenin patronu olmak, yöneticisi olmakla aynı şey değildir. Hatta KOBİ'lerde insan kaynaklarının görevi "parasını veririm, çalışır " fikri ile basite indirgenmiştir. İşletme faaliyetlerinin eş zamanlı yürütülebilmesi için yöneticilerde liderlik özellikleri ve liderlik becerilerinin bulunması gerekmektedir (Özgener, 2003, s.146-147).

KOBİ'lerde çalışanların sorunları aşağıdaki gibi birkaç noktada toplanabilir:

- Personellerde ekip ruhunun gelişmemesi,
- İletişim yetersizliği,
- Donanım eksikliği,
- Makul güven seviyesinin sağlanamaması,
- İş adaptasyonunun gerçekleştirilememesi,
- Personelin maaşlarının geciktirilmesi,
- Personel ile yöneticilerin vizyonlarındaki ayrılıklar,
- Çalışanlar arasında belirli kişilere gösterilen ayrıcalıklar.

Çalışan eğitimi, personelin verilen görevi yerine getirmesi için bilgi ve yeteneğinin geliştirilmesi ve sistematik olarak geliştirilmesi bütünüdür. Hem işletme hem de çalışanların karşılıklı fayda sağlaması adına eğitim programının doğru hazırlanmış olması büyük önem taşımaktadır. Eğitim programının oluşturulma aşamasında belirli görevlerdeki çalışanların işbirliğini sağlamaları büyük fayda sağlayacaktır (Akgemici, 2001, s.34).

2.2.5.6. Üretim Sorunları

KOBİ'lerin üretimle ilgili sorunları aşağıdadır (TBB, 2006, s.8) :

- Uluslararası kalite standartlarında ürün imal edememe,
- Hammadde işletme malzemesi vb. sağlanmasında karşılaşılan sorunlar,
- İmalat hacmi yetersizliği,
- Pazarın özellikleriyle ilgili bilgi toplanamaması,
- Fason imalat organizasyonunda yaşanan problemler,
- Kapasite kullanımının tespitinde yapılan hatalar,
- Stoklamada yaşanan problemler.

2.2.5.7. İhracat İle İlgili Karşılaşılan Sorunlar

İhracatın ülke ekonomisi ve işletmeler bakımından önemi büyüktür. İhracat, bir ülkenin iktisadi kalkınmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bununla beraber ekonominin yeterli düzeyde ihraç edilebilir mamul imal etmesi; ihracatın

gerçekleşmesi ve hedeflenen yararların elde edilmesinde izlenmesi gereken önemli bir yoldur. İhracatı, gelişen ve gelişmekte olan ülkelerde, büyük ve küçük ekonomilerde üzerinde durulan farklı ticaret geliştirme programları ile geliştirilen bir faaliyet şeklinde desteklenmektedir (Akgemici, 2001, s.31).

İşletmelerin ihracatlarını geliştirmede sırasında karşılarına çıkan başlıca sorunlar içinde kalite kontrol ve standardizasyon yer almaktadır. Ayrıca fiyat-maliyet ilişkisini gereken şekilde düzenleyememeleri de bir problem oluşturmaktadır. Temelde, ihracatta KOBİ'lerin uzun süredir devam eden problemleri, ihracat pazarlaması yönetimi düşüncesinin uygulanamamasından doğmaktadır.

2.2.5.8. Finansman Sorunları

KOBİ'lerin en önemli sorunlarından biri de finansal sorunlardır. Bu konuyla ilgili pek çok araştırma yapılmıştır.

Grimsholm ve Poblete (2010) çalışmalarında, KOBİ'lerin gelişmesine mani olan kritik unsurların yer aldığı bir araştırma yapmışlardır. Bu unsurlar şunlardır: Kaynağa ulaşma zorluğu, rekabet, ticaret, yönetimde yeterlilik, kalifiye iş gücü yetersizliği, Ar-Ge, düşük yatırım ve yeni teknolojidir.

Huang vd (2014) KOBİ'lerin finansal sorunlarıyla ilgili bir çalışmada, internetten yapılan alışveriş hakkında KOBİ'lerin yaşadığı finansal engellerin sebeplerini belirtmek üzere kaynak bulma yolları, kredi işlemi, mali işletmeler, SME'ler özel krediler ve gelişmiş işletmelerdeki araştırmaları değerlendirmiştir. Yapılan çalışmanın neticesinde elektronik ortamda alışveriş yapan işletmelerin genel problemi olan lojistik ve finansman sorunları, borsada işlem görme diğer bir deyişle hisse senedi çıkarma ve kredi sağlamanın kolaylaşması yöntemiyle düşürülebilir. Lojistik işletmeleri küçük ve orta ölçekli e-ticaret işletmelerinin problemini halletmek için likidite bulmalarına katkı sağlayabilir.

Huang vd (2014) çalışmalarında, KOBİ'lerin kaynak bulma düşüncelerini KOBİ'ler için finansal kaynak zorlukları için değerlendirmişler, finansal kaynak bulmadaki zorluğu aşmaları için ekonomi politikaları tavsiye etmişlerdir. İşletmelerin finansmanları ve finansal sorunlarının sebepleri araştırılmış, kredi eksikliği, tahvil ve hisse senedi azlığı, devlet kaynaklarının getirdiği ölçütler, KOBİ'lerin finans kaynaklarından etkili olarak faydalanamamasının sebebi olarak ortaya konmuştur (Huang vd., 2014, s.28-31).

Türkiye'deki KOBİ'lerin istihdam oluşturma ve ekonomi için buldukları yer analiz edildiğinde, Türkiye'nin mali ve sosyal sistemi bakımından kritik bir rol üstlenmiştir. Bu yüzden KOBİ'lerin idari yönetimiyle beraber mali olarak yürütülmesindeki yönetimde hayati değer taşımaktadır. KOBİ'lerin kriz dönemlerinden çok fazla olumsuz etkilenmemesi ve sürekliliğini devam ettirmesi bakımından finansal yöntem fonksiyonları vazgeçilmez bir parçadır (Uluyol ve Küçük, 2013, s.89).

Finansal yönetim bölümünde gerçekleştirilen başarılı stratejiler işletmenin piyasa değerini arttırırken, tersi durumda da işletmenin kapanmasına batmasına neden olabilir. Türkiye'de yaşanan mali krizler değerlendirildiğinde Türkiye'deki işletmeler için finansal yönetim hayati önem taşımaktadır (Topal vd, 2006, s.282).

Yukarıdaki tüm bu açıklamalar dikkate alındığında KOBİ'lerin finansal olarak zayıflığı 3 kategori olarak sayılabilir. Bunlar; sermaye eksikliği, kredi bulma zorluğu, finansal yönetimin tam anlamıyla uygulanamamasıdır (Öndeş ve Güngör, 2013, s.4).

KOBİ'lerin bankalardan kredi desteği alma konusunda karşılaştıkları zorluklar son yıllarda oldukça artış göstermiştir. Bankacılık literatüründe "Ticari ve Kurumsal Müşteriler" olarak adlandırılan ve yıllık ciroları 10 milyon Euro'yu geçen büyük boyutlu işletmelerden para kazanmak zor bir durum haline gelmiştir. Pek çok bankanın kredi notu yüksek olan büyük müşterileri kendilerine çekmek için fiyat rekabeti içine girmesi, kredi pazarının bu üst sınıftaki kârların düşmesine neden olmuştur. Bu sebeple bankalar, belli bir zaman sonra rekabetçi politikalarını KOBİ'ler üzerine uygulamaya başlamışlardır. Bankalar, kredi pazarının KOBİ'lere dönük olarak yeni finansal araçlar kullanılmayı planlamışlardır. KOBİ'lerin risk derecesi dikkate alındığında bu yeni finansal araçların bankalara yüksek kâr marjı şeklinde geri döneceğini düşündürmektedir (Müftüoğlu vd., 2009, s.86).

Ekonomideki esneklikleri göz önüne alındığında KOBİ'lerin varlıkları sürdürerek büyümeleri için en önemli etken finansmandır. KOBİ'lerin en çok karşılaştıkları sorunlar; kaynak sorunu ve pazarlık payını arttırmak olarak görülmektedir. KOBİ'ler bu sorunları gidermek amacıyla iç kaynaklar ve dış kaynaklar olmak üzere iki yönteme başvururlar. İç kaynaklar, kaynağın ortaklarca karşılanması diğer bir deyişle sermaye artışı yoluna gidilmesi şeklinde ifade edilebilir. Dış kaynaklar ise KOBİ dışındaki finansman kaynaklarından borçlanma yoluna gidilmesi şeklindedir

(Oktay ve Güney, http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/ertan_oktay.pdf, Erişim Tarihi: 15/04/2015).

Uluyol (2013) ortaya koyduğu araştırmada KOBİ'lerin finansman problemleri ile işletme ve kaynak sıkıntısıyla ilgili işletme ve yöneticilerin cevapları doğrultusunda finansal yönetici ve finansal yönetim alanı problemleri olduğu tespit edilmiştir. Neticeler incelendiğinde KOBİ'lerin finans yöneticilerinin yetersiz olduğu, tespit edilmiştir. Finansal yönetim departmanı bulunan çoğu KOBİ'de ise finansal yöneticinin olmadığı, muhasebecinin, işletme sahibinin aynı zamanda bu görevi yerine getirdiği tespit edilmiştir.

Ülkemizde ekonomide lokomotif bir rol üstlenen, büyük oranda istihdam sağlayan KOBİ'lerin geliştirilmesine yönelik stratejiler gerçekleştirilmelidir (Koç, Çelik, 2010,s.34).

3. İÇ KONTROL SİSTEMİ

Kurumsal yönetim felsefesinde meydana gelen değişimler denetimin kurumsal faaliyetlerde etkinliği ve verimliliği artırıcı tarafını ortaya çıkartmıştır. Hukuki sorumlulukların çoğalması da yöneticilerin denetime ve iç kontrole verdikleri önemi artırıcı bir faktör olmuştur.

3.1. İç Kontrol Kavramı ve Kapsamı

İşletme terimi olarak kontrol, asıl amaçlar gerçekleştirildiği ve bu amaçları gerçekleştirme yolunda sorunlarla karşılaşıldığında, bu sorunları çözmek için önlemlerin alındığından emin olunması olarak ifade edilebilir (Kulak, 2009, s.6). İç kontrolün ise değişik tanımları yapılabilir. Meslek gruplarına göre farklılık gösterebilir, muhasebe ile ilgilenenler, denetçiler, kanun yapıcılar, kendilerine göre birer tanım çıkarabilirler. Farklı meslek örgütlerinde tarihi süreç kapsamında farklı tanımlar yapılmıştır. İlk zamanlar işletme dahilinde çalışanların muhasebe işlemlerinde yaptığı hata ve hileleri tespit etmek, açığa çıkarmak ve bundan doğacak zararların önüne geçmek için kullanılan sistem, ilerleyen zamanlarda ise işletmenin kontrolünün sağlandığı vazgeçilmez bir yapı haline gelmiştir. Yapılan işlerin daha kısa sürede, düzen içinde ve daha fazla verim alınarak yapılmasına çok yardımcı olmuştur (Kaval, 2005, s.121). Günümüzde geleneksel nokta itibariyle otoritelerin ve denetim işletmelerinin kabul ettiği COSO tarafından yapılan tanım şöyledir:

COSO Raporunda İç Kontrol; şirketlerin yönetim kurulu, idarecileri ve çalışanlarınca yönlendirilen, faaliyetlerin etkinliğini ve rantabilitesini artıran, mali tabloların güvenilirliği ile yasa ve düzenlemelere uygunluğunu güvence altına alan bir süreç şeklinde tanımlanmaktadır (coso.org, Erişim Tarihi: 16/05/2015). İç kontrol, bir işletmenin yürüttüğü faaliyetlerini geliştirmek ve bu faaliyetleri daha değerli kılmak amacıyla bağımsız ve tarafsız bir şekilde gerçekleştirilen danışmanlık işlemidir. İç kontrol; işletmenin risk yönetim, kontrol aşamalarında verimliliği sınamak ve arttırmak amacıyla sistematik ve disiplinli bir şekilde çalışarak işletmenin

hedeflerini gerçekleştirmesine katkı sağlamaktadır (Umuç, 2010, s.2). Geniş anlamda iç kontrol muhasebe veya yönetsel kontrolleri kapsar. Muhasebe denetimi örgütün planı, varlıkların korunması ve mali kayıtların güvenilirliği ile doğrudan ilişkili tüm yöntem ve uygulamaları barındırmaktadır. Yönetsel kontroller ise işletmenin programı, işlevlerinin etkinliği yönetsel politikalara ilişkin bütün yöntemleri barındırmaktadır (Adiloğlu, 2010, s.106).

3.2. İç Kontrol Sistemi

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü iç kontrolü şöyle tanımlamıştır (www.theiia.org/, Erişim: 14/02/2015):

İç kontrol sistemi bir işletmenin karar organlarının vazgeçilmez unsuru olup; işlemlerin etkili ve verimli olması, kabul edilen bütçenin hayata geçirilmesi, finansal tabloların ve finansal raporların güvenilirliği, iç ve dış işlemlerde kullanılan diğer raporların doğruluğu, kanunların sınırları içerisinde gayelerine ulaşmada istenilen güveni oluşturan, işletme uygulamalarında süreklilik arz eden bir seri işlem ve işlevden oluşan kesin olmayan ama istenilen güveni oluşturan işletme yönetiminin önemli bir unsurudur.

İç kontrol sistemi; işletme varlıkları muhafaza etmek, muhasebe ve diğer finansal raporların doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak, işletme kaynaklarının potansiyele uygun değerlendirilmesi ve örgütsel verimliliğin sağlanması, işletme kararlarına ve yasalara bağlılığın gerçekleştirilmesini, görev bilincini, sorumluluk almayı, hesap planını, personel ve raporlama işlemlerini barındırır (Çömlekçi, 2001, s.8).

İç kontrol sistemi, bir yönetim işlevi olup, yönetimin işini kolaylaştırmak için işletmede kurulmaktadır. İç kontrol sisteminin etkinliğinden denetimi yapan bağımsız denetçiler de faydalanmaktadır (Uzay, 1999, s.1). İşletmede iç kontrol sisteminin iyi çalışması bağımsız denetçilerin denetim faaliyetlerini kolaylaştırmakta, bağımsız denetim riskini düşürmekte, denetimin süresini azaltmakta, denetim maliyetini düşürmektedir. Özellikle 1940'lı senelerden sonra, işletme bünyelerinde değişimler meydana gelerek sanayi devrimi yaşanmıştır. İşletmelerin iç bünyelerindeki işlevlerde ortaya çıkan büyümeler, anlaşılması güç uygulamalar, işlemlerin beklenenden fazla çoğalması gibi gelişmeler, farklı problemler meydana

getirmeye başlamıştır. Üst kademenin genel merkezden işletmelerin bütün eylemlerine tam vakıf olamaması sebebi ilk problem olarak ortaya konmuştur. Bunun sonucu teoride ve pratikte farklı yollara başvurulmasına neden olmuştur. 1947 yılında AICPA'nın tarafından "İç Kontrol" sistemi hakkında şunlar belirtilmektedir (Köroğlu ve Uçma, 2006, s.1):

İşletmelerin büyümeleri ve gelişmeleri neticesinde uygulamış olduğu yöntemler karmaşık hale gelmiş ve yönetim etkili kontrol sisteminin yapmış olduğu analiz ve raporlara güvenmek zorunda kalmıştır. İyi bir iç kontrol sisteminin uygulanmasıyla oluşturulan yapı, personelin tecrübesizliğinden kaynaklanan hatalara karşı işletmeyi muhafaza edecek ve zincirleme bir yanlışın yapılmasını engelleyecektir. Bağımsız denetçilerin dar kapsamda yapmış olduğu denetlemeden dolayı işletmeye güvenmeme sorunu çözülecektir.

1980'li senelerde ortaya çıkan sıralı denetim yanlışlarından dolayı iç kontrolü tekrardan bir kalıba sokma ve etki alanını saptamak için COSO Sponsor Organizasyonlar Komitesi raporu oluşturulmuştur (Memiş, 2006, s.69).

İşletmeler kendi çıkarları doğrultusunda almış oldukları kararları uygulamak ve koymuş oldukları amaçlarını gerçekleştirmek için güven ortamının kesinlikle sağlanmasını esas almışlardır. Güven ortamının sağlanması için de iç kontrol sisteminin etkili bir şekilde uygulanması gerekmekte, görevlendirme ve yetkilendirme de personele güven yerine sisteme güven tercih edilmelidir. Görevlendirme ve yetkilendirmede sınırlar iyi çizilmeli, işletme içindeki departmanlar birbirinden bağımsız şekilde organize edilmelidir.

3.3. İç Kontrolün Dünyadaki Düzenlemeleri

İç Kontrolün Dünyadaki Düzenlemeleri; Sponsor Organizasyonlar Komitesi (COSO), İç Denetçiler Enstitüsü (IIA), Bilgi Sistemleri Denetim ve Kontrol Birliği (ISACA), Uluslararası Yüksek Denetim Kuruluşları Örgütü (INTOSAI), Amerika Birleşik Devletleri Sayıştay'ı (GAO) şeklinde aşağıda açıklanmıştır.

3.3.1. Sponsor Organizasyonlar Komitesi (COSO)

COSO mali raporlamanın kalitesinin, iş etiği, etkin iç kontrol ve kurumsal yönetim ile seviyesinin yükseltilmesi sebebiyle, gönüllü bir özel sektör oluşumudur. 1985

senesinde kamu kurumları, bağımsız denetçiler, SEC ve diğer kurumlarda hileli finansal raporlamaya sebep olan unsurları engellemek amacıyla, Ulusal Komisyonu desteklemek için oluşturulmuştur (COSO,<http://www.coso.org/guidance.htm>, Erişim tarihi: 11.01.2015).

COSO, aşağıdaki gibi beş ana spondordan oluşmaktadır (COSO,<http://www.coso.org/guidance.htm>, Erişim tarihi: 11.01.2015):

- AAA – Amerikan Muhasebeciler Birliği (The American Accounting Association)
- AICPA – Amerikan Kamu Muhasebecileri Birliği (The American Institute of Certified Public Accountants)
- FEI, Finansal Yöneticiler Enstitüsü (The Financial Executives Institute)
- IIA, İç Denetçiler Enstitüsü (The Institute of Internal Auditors)
- Ulusal Muhasebeciler Birliği (The National Association of Accountants)

COSO'nun İç Kontrol – Bütünleşik Çerçeve Raporu çeşitli kitlelere hitap etmek üzere ortak bir tanım ortaya koymak ve küçük-büyük, kamu-özel, kâr amacı güden-gütmeyen bütün işletme ve kurumların kontrol sistemlerini sınavabilecekleri ve geleceğe dair karar verebilecekleri bir seviye oluşturmak için iç kontrolü açıklamıştır (<http://www.coso.org/aboutus.htm>, Erişim:11/01/2015).

COSO, iç kontrol sistemini “işletmede ayrı departmanların gereksinimlerinin giderilmesinde ortak bir yapı kurma; işletmenin kâr elde etme ya da kârı düşünmeden, ufak veya büyük işletmelerin, kamu ya da özel sektörde bulunan bütün işletmelerin belirlenen ölçütlere uygun bir kontrol sistemi sürecini oluşturma ve bu yapının sürekli ilerlemesine yardım etme” şeklinde tanımlamaktadır (<http://www.coso.org/ic.htm>, Erişim:12/01/2015).

COSO raporu KOBİ'lerde finansal raporlamanın kalitesinin, iç kontrol ve kurumsallaşma seviyesinin yükseltilmesi amacıyla kullanılmasında fayda görülmektedir.

3.3.2. İç Denetçiler Enstitüsü (IIA)

1941 senesinde açılan IIA günümüzde dünya üzerinde 94 ülkede, 249 şube ve enstitüde yapılanmış 100.000 kişilik profesyonel iç denetçiye sahiptir. IIA ve ona bağlı kurumları eğitim, yayın, araştırma ve kalite güvencesi kapsamında

çalışmalarını sürdürmektedir. IIA çok farklı seminer ve konferans organize ederek yetiştirmiş olduğu birçok denetçiye sertifika dağıtmaktadır. Bununla beraber kalite güvencesi ve mesleki kıyaslama şeklindeki çalışmaları da bulunmaktadır. IIA, denetim standartlarını belirleme ve rehberlik hizmetleri gibi çalışmalarda da bulunmaktadır. Ayrıca ek olarak da denetim çalışmalarına kamunun dikkatini çekmekte ve yönetimde söz sahibi olanların iç denetim çalışmalarının büyütülmesi için ne yapması gerektiğine dair destek vermektedir (ECIIA, 2005, s.24). KOBİ’lerde İç denetimin etkinliğinin sağlanmasında IIA’nın yürüttüğü faaliyetlerinin önemli bir rolü bulunmaktadır.

İç denetim işlevinin, denetimlerin etkinlik ve verimliliğini sınaması ve devamlı ileriye yönelik olarak yönlendirmesi zorunda olduğu; bu sayede kuruluşun etkin kontrollerinin gerçekleşmesine yani etkin iç kontrol sisteminin ortaya konmasına destekte bulunacağı standartlarda belirtilmiştir (TİDE, 2005, s.27). Bu standartlar KOBİ’lerde de iç denetimin etkin ve istenilen bir şekilde uygulanmasını ve sürdürülebilirliğini sağlar.

Bu durum neticesinde Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartlarına bakıldığında iç denetimin amaçları aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Yenigün, 2008, s.55):

- İç denetim işlemini tam anlamıyla içeren ana noktalarını belirlemek,
- Katma değerli iç denetim işlemlerini desteklemek ve uygulanır hale getirmek,
- İç Denetim çalışmasının sınanması için gerekli ortamı sağlamak,
- Kurumsallaşma çalışmalarını hayata geçirmek.

İç denetim standartları uygulamaları ve 6102 sayılı kanunla getirilen düzenlemeler de KOBİ’lerin kurumsallaşmasında katkı sağlamaktadır.

3.3.3. Bilgi Sistemleri Denetim ve Kontrol Birliği (ISACA)

ISACA, 1967 senesinde elektronik sistemlerde denetim ile ilgili ufak bir topluluktan, bilgi kaynağının merkezi ve rehberlik ihtiyaçlarına karşılık veren bir kurum haline gelmiştir. ISACA şu anda 100’den fazla ülkede 35.000’den çok üyesi ile 60’dan fazla ülkede bulunan temsilcilikleri ile hizmet vermektedir. ISACA’nın yayınladığı bilgi sistemleri denetimi ve kontrolü standartları bütün dünyada kabul edilmiştir. Ayrıca vermiş olduğu sertifikalarda dünyanın her yerinde geçerlidir

(<http://www.isaca.org>, Erişim:11/01/2015; Tek ve Çetinkaya, <http://kontrol.bumko.gov.tr/Eklenti/6850,tek-z-cetinkaya-e-ic-denetim.pdf>, 2015, Erişim: 10/02/2015).

KOBİ'lerde bilgi sistemlerinden kaynaklanan hata ve hilelerin önlenmesinde ISACA tarafından getirilen standartlara uygun davranılması önem taşımaktadır. Bilgi sistemlerindeki güvenlik açıklıklarından kaynaklanan sorunların engellenmesinde, iç kontrol sisteminin etkinliğinin sağlanmasında bu standartlar KOBİ'lere fayda sağlamaktadır.

3.3.4. Uluslararası Yüksek Denetim Kuruluşları Örgütü (INTOSAI)

INTOSAI 1953 senesinde 34 ülkenin başvurusu ile oluşturulan, Birleşmiş Milletlere mensup devletlerin yüksek denetim organlarının veya uzman hale gelmiş aracı kuruluşların kurduğu özerk bağımsız ve politik olmayan mesleki bir oluşumdur. INTOSAI'nin hedefi, yüksek denetleme kurumları ile alakalı bağları kopmayacak şekilde denetimi işler hale getirmek, kamu mali denetiminde bilgi ve tecrübenin karşılıklı olarak kullanılması, ihtiyaç halinde üyelerine yardımcı olması planlanmaktadır(<http://www.intosai.org/issai-executive-summaries/view/article/intosai-gov-9100-guidelines-for-internal-control-standards-for-the-public-sector.html>, Erişim: 10/02/2015).

1992 senesinde paylaşılan standartlar ve COSO modeli temel alınarak, INTOSAI Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Teşkilatı tarafından 2004 yılında Kamu Kesimi İç Kontrol Standartları Kılavuzu yayınlanmıştır. Kamu kesimi için hazırlanan bu kılavuzda (<http://www.intosai.org/issai-executive-summaries/view/article/intosai-gov-9100-guidelines-for-internal-control-standards-for-the-public-sector.html>, Erişim: 02/04/2015):

- Kontrol ortamı,
- Risk değerlendirmesi,
- Kontrol faaliyetleri,
- Bilgi ve iletişim,
- İzleme başlıkları altında bir değerlendirmeye ve standardizasyona gidilmiştir.

3.3.5. Amerika Birleşik Devletleri Sayıştay'ı (GAO)

GAO, iç kontrol standartlarını saptayarak "Federal Devlette İç Kontrol Standartları" adıyla yayınlanmıştır (<http://www.gao.gov/assets/200/190226.pdf>, Erişim: 02/04/2015). Bu standartlar; COSO modeli esas alınıp saptanmıştır. COSO'nun kontrol ortamı, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim, gözetim şeklinde 5 ögesi bulunmaktadır (Çatıkkaş vd., 2012, s.112).

Bu standartlar KOBİ'lerin işlemlerine, mali programlarına ve tüm bölümlerine uygulanabilir.

İç kontrolün bu kadar gelişmesi ve yayılması, KOBİ'lerde hile ve yolsuzlukla mücadelede en önemli silahı olmuştur. İç kontrolün yapılan bütün tanımlarında gerekli güven ortamının sağlanması en önemli etken olmuş ve KOBİ'ler bunun için çalışmıştır. İç kontrol sisteminin etkin olması bu makul güven ortamını oluşturmayı kolaylaştırmış ve kural dışılığı engelleme adına büyük bir adım olmuştur. İç kontrol sisteminin etkinliğinin sağlanması için başka bir ifadeyle verimli olabilmesi için KOBİ'ler kendi içinde oluşturduğu iç kontrol mekanizmalarını bağımsız hale getirmeli ve erişim olanağını kısıtlamamalıdır.

3.3.6. Sarbanes-Oxley Yasası

Amerika Birleşik Devletleri'nde 2002 senesinde yürürlüğe giren Sarbanes-Oxley Yasası, kanuna uygun olarak işletmelerden bir iç kontrol sistemi kullanmalarını gerekli görmektedir. Komisyon, COSO'nun ortaya koyduğu sistemin, kendi koymuş olduğu prensiplere uygun olduğunu ve organizasyonların yıllık iç kontrol değerlendirme ve açıklama görevleri için bir sınama yolu olarak değerlendirebileceğini beyan etmiştir. SEC kuralları işletmelerden isim vererek bir iç kontrol sistemi istemese de, iç kontrolün etkinliğini ve verimliliğini sınamak adına hangi yapıyı uyguladıklarını belirlemelerini istemektedir (Perry ve Warner, 2005, s.52). ABD'de KOBİ'lerin geleceği açısından bu kanunla iç kontrol sisteminin işletmelerde kurulması ile etkinliğinin ve verimliliğinin sağlanması istenmektedir.

3.4. İç Kontrol Sisteminin Prensipleri

İç kontrol sisteminin prensipleri; yönetimin yetki ve sorumluluğu, uygun bir belgeleme ve muhasebe kayıt düzeninin var olması, görevlerin ayrımı, fiziki korunma, bağımsız mutabakatlardır.

3.4.1. Yönetimin Yetki ve Sorumluluğu

Personelin görev ve yetkilerinin yazılı bir şekilde prosedürler ve yönetmeliklere bağlı olunması ve bu prosedürlerde personelin iş tanımının yapılması zorunludur. Bundan dolayı bir hata ya da kasıtlı olarak yapılan bir yanlışta iç kontrol bunu hemen fark edecek ve ayrımını yapabilecektir (Demirbaş, 2005, s.173).

İşletmelerde bütün faaliyetler yetki almış personel tarafından icra edilir. Bu şekilde yetkiler kişiye özel ya da genele verilmiş olabilir. Genel yetki verilmesini yönetim belirli bir politika dahilinde yerine getirir. Fiyatı belirlenen bir malın o fiyattan satılması ve müşteriler için kredi limitleri verilmesi, genel yetkiye örnek teşkil edebilir. Ama özel olarak yapılan genelin bilmediği alım ya da satım için, özel yetki söz konusudur. Özel yetki ihtiyaç duyulduğu bütün yerlerde tekrardan alınmalı ve yazılı olarak diğer bir deyişle belgeli şekilde gerçekleştirilmelidir. Bu belge muhasebede bu işlemle ilgilenen çalışan personele verilerek kayda geçirilmelidir. Kanıt ve belgeler o kıymet hareketini yürüten ve muhasebe kayıtlarına geçiren görevlilere sunulmalıdır (Güredin, 2007, s.180). Yönetimin hile ve yolsuzlukların önlenmesi için KOBİ'lerde görev ve yetkileri dağıtması gerekmektedir. Yetkilerin dağılımı ile birlikte prosedürler yazılıp işlevsel hale getirileceğinden departmanlar arası iş ve işlemlerde hile riski azaltılmış olacaktır. Bu sayede işletmelerde çalışan hilelerinin önüne geçmesi mümkün olabilecektir. İşletmelerde genel hile ve yolsuzluk yapılma oranı düşecektir.

3.4.2. Uygun Bir Belgeleme ve Muhasebe Kayıt Düzeninin Varolması

Etkin bir kontrolün gerçekleşebilmesi için gerekli belgeleme bölümünün olması şarttır. Belgeler kıymet hareketinin meydana geldiğini ispatlamak adına çok önemlidirler. Bu yüzden belgelerde yükümlülük vardır. Belgeler ve kayıtlara sıra numarası verilmesi gerekmektedir, çünkü herhangi bir kaybolma yaşandığında hesabı sorulabilmelidir. Belge ve kayıt kıymet hareketi ortaya çıktığı anda ya da kısa bir zamanda düzenlenmelidir (Berdibek, 1998, s.25). KOBİ'lerde mali nitelikteki

işlemlerin kayıt altına alınması, işletmelerdeki hile ve yolsuzlukların kontrolü ve engellenmesinde etkili olmaktadır.

3.4.3. Görevlerin Ayrımı

İç kontrol sisteminde görevlerin ayrılığı; herhangi bir işte başlamasından bitmesine kadar tek bir personelin yetkisi altında olmamasıdır. İç kontrol sistemi olarak katkısı ise yanlışlığı ve kural dışılığı engellemesidir (Kaval, 2005, s.128).

Kredilendirme işleminde; kredi için başvuran kişinin kredi puanının findeksten ve Merkez Bankası'ndan sorgulanarak tespit edilmelidir. Kişinin mali bilgileri ile ilgili tatmin edici bir durum ortaya konmasıyla birlikte krediyi verecek olan kuruluş, kredi ödeme performansını göz önünde bulundurarak kredinin verilmesini onaylar. Kredinin müşteriye ödenmemesi sürecinde onaylayan ve krediyi ödeyen personel farklı olmalıdır. Özetlersek farklı işlemler için verilen yetki ve sorumluluklar kendi aralarında bağımsız olmalı ve farklı personellere verilmelidir.

Bu ilkenin amacı; hilelerin, bilerek ya da bilmeden yapılan yanlışların tespit edilmesi ve açığa çıkartılmasıdır. İlkenin uygulanabilir hale gelmesi için ortada bir kıymet hareketi olmalı ve bunun kayıt altına alınarak belgelenmesi gerekmektedir. Gerçekleştirilen mali işlemin sonunda kazanılan varlıklar kayıt altına alınmalı ve bu işlemde görev alan personel ve departmanların sorumluluğuna verilerek koruma altına alınmalıdır (Bozkurt, 2000, s.45).

Kontrol işleminde de görevlerin ayrılığı ilkesi benimsenerek mali işlemin başlangıcından sonuna kadar ve muhasebe kayıtlarına geçmesi işlemi tek bir personele bırakılmamalı, birkaç çalışan ile birlikte işlemin yapılması sağlanmalıdır (Güredin, 2007, s.315-316). Hata ve hileleri önlemede aşağıdaki üç madde görevlerin ayrımında oldukça önemlidir (Uzay, 2009, s.18).

KOBİ'lerde varlıkların korunması ve kayıt altına alınması işlemi birbirinden bağımsız kişiler tarafından yapılmalıdır. Aksi takdirde KOBİ'lerde aynı personel tarafından yapılan iki farklı işlemde hile ve suiistimalleri engellemek çok zor olabilir. Mesela, veznedar ödeme işleminde hem tahsilat yapsa hem de kayıt altına alsın, kayıt altına almadığı parayı çok rahat zimmetine aktarabilir. Aynı şekilde alacak hesaplarının kayıt işleminde çalışan personel ile postayı açan veya çekleri alan kişi birbirinden farklı olmalıdır. Alınan çeklerin kaydedilmemesi durumunda zimmete para geçirme, müşteri hesaplarında gerçekleşmeyen mal iadeleri ya da fiyatlar ile

oyunarak alacaklı duruma getirilmek üzere haksız kazançlar elde edilebilir. KOBİ'lerde varlıkları koruma ile işlemlere onay verilmesi ve yetki verilmesi sorumlulukları farklı kişilere verilmelidir. KOBİ'lerde satıcı faturasını ödeme yetkisini veren personel ile ödeme görevinde bulunan kişi farklı olmalıdır. KOBİ'lerde işlemlerin devam etmesini sağlama göreviyle kayıt altına alma görevi birbirinden bağımsız olmalıdır. Yoksa gerçekleştirdiği işi, kişi kendi kayıt altına alırsa gerçekler tam anlamıyla yansıtılmayarak, iş performansı düşük olmasına rağmen yüksek olarak görünebilir.

3.4.4. Fiziki Korunma

Varlıkların ve muhasebe kayıtlarının her türlü fiili hareketten muhafaza edilmesi amacıyla çeşitli tedbirler almak işletmenin görevleri arasındadır (Güredin, 2007, s.181).

Varlıkların fiziksel anlamda korunması iç kontrolün temel ilkelerindedir. Ticari mallar, nakit, bina vb. varlıkların hırsızlık ve kötüye kullanılma gibi risklere karşı fiziki kontrollerinin yapılması gerekmektedir (Tüm, 2015, s.119).

İşletmede varlıklarının yangın, sel gibi doğal afetlere, varlıkların niteliğine göre sıcaktan ve soğuktan, kasıtlı ya da kasıtsız zarar vermeye ve bilgi sistemlerinin donanım ve yazılımına yetkisiz erişime karşı alınabilecek her türlü önlem ve/veya önlemlerin alınması ve bunların belli periyotlarla kontrollerinin yapılması işletme varlıklarının korunması açısından son derece önemlidir (http://www.iibfdergi.aku.edu.tr/pdf/14_2/6.pdf, s.106, Erişim: 10/02/2015).

Varlıkların ve kayıtların fiziki şekilde korunması için; fiziksel önlemler alınmalı, kaynaklara ulaşım sınırlandırma getirilmelidir. Fiziksel önlem; varlık ve kayıtların kilitli dolaplarda, ateşe dayanıklı kasalarda, kapalı ve kilitli ambarlarda, güvenlik görevlisi veya cihazları ile donatılmış ortamlarda korunmasını gibi tedbirleri kapsamaktadır. Kaynaklara erişimin sınırlandırılması, varlıkların yetkisiz olarak kullanılmasını ve zarar görme riskini azaltır (İzgi, 1990, s.45).

Fiziksel kontroller, genel olarak elektronik alt yapıyı güvence altına almak için oluşturulan tedbirlerdir (Tek ve Çetinkaya, <http://kontrol.bumko.gov.tr/Eklenti/6850,tek-z-cetinkaya-e-ic-denetim.pdf>).

KOBİ'lerde fiziksel kontroller mal vb. varlıkların kaybolmasından doğan maddi kayıpların engellenmesini sağlamaktadır.

3.4.5. Bağımsız Mutabakatlar

İç kontrolün bir ögesi mutabakatların uygulanıp uygulanmadığını ya da, belli zamanlarda mutabakatı gerçekleştirenler haricinde diğer şahıslarca belli zamanlarda haber verilmeksizin yapılması ve elde edilen sonuçları yönetime raporlamasına bağımsız mutabakatlar denir (Güredin, 2007, s.132).

Bağımsız mutabakatlar KOBİ'lerde iç kontrol süreçlerinin verimliliğini ve aktifliğini artırmaktadır.

3.5. İç Kontrol Sisteminin Unsurları

İç kontrol sisteminin unsurları; iç kontrol çevresi, risk belirlenmesi, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim, iç kontrol sisteminin izlenmesi şeklinde aşağıda açıklanmıştır.

3.5.1. İç Kontrol Çevresi

Kontrol çevresi, personelin kontrol şuuruna etkide bulunarak işletmenin faaliyet tarzını belirlemesinde etkili olur. Aynı zamanda, disiplinin sağlanması ile diğer iç kontrol unsurlarının uygulanmasına yardımcı olur (Cömert ve Uzan, 2007, s.45).

Becerikli ve alanında yetişmiş bireylere iş hayatında yer verilmesi kontrol bilincinin gelişmesine katkıda bulunur. Yöneticilerin ve işçilerin iç kontrol sistemine olumlu yaklaşımları çok önemlidir. Yönetimin asıl yapması gereken denetleme ile beraber işletmenin yol haritasını çizerek ulaşılmak istenen hedefleri belirleme ve iç kontrol sisteminin verimli çalışmasını sağlamaktır. İç kontrol, işletmenin gerçekleştirmek istediği projelerdeki riskleri belirleyecek ve iç kontrolün gereklerini yerine getirecek elde edilen sonuçları da inceleyecektir. Bu evrede yöneticilerle personel arasında sağlıklı bir bilgi alışverişinin gerçekleşmesi son derece önemlidir. İşletme yönetimi iç kontrole yardımcı olmak için iç kontrol sisteminden istenilen sonuçların alınması anlamında iş etiği alanında sergilenen davranışlarla ilgili performans çalışmaları ortaya koymalıdır (Saltık, 2007, s.61).

İç kontrol çevresindeki dürüstlük ve etik değerler gibi kontrol ortamı faktörleri KOBİ'lerde denetim faaliyetlerini etkilemektedir. Dürüstlük ve etik değerlerin

yerleşmediği KOBİ'lerde potansiyel hile ve yolsuzluk riskinin olduğu bir ortam oluşmaktadır.

3.5.2. Risk Belirlenmesi

İşletme hedeflerini gerçekleştirmede risklerin tespit edilmesi ve değerlendirilmesi olarak açıklanabilir. İşletme riskleri, işletme içi ve dışı riskler olarak söylenebilir. İşletme içi riskler, personellerin gerekli donanım ve tahsile sahip olmaması sebebiyle kasıtlı ya da kasıtsız yaptığı yanlış eylemler olarak açıklanmaktadır. İşletme dışı riskler ise finansal olaylardan ve kanuni değişikliklerden etkilenerek işletmenin büyümesini önleyen kötü gelişmelerdir (Haftacı, 2011, s.55).

İşletmeler artık piyasadaki rekabeti çok etkili hissettikleri ve kaynaklarını sonuca yönelik atılımlarda kullanmaları nedeniyle riskin arttığı bir çevrede çalışmalarına devam etmektedirler. Risk, işletmenin ekonomik gücünün belirlenmesinde, ürün ve hizmet kalitesini etkileyerek rekabet ortamında varlığının değerinin saptanmasında etkilidir (Uzun, 1999, s.68-70). KOBİ'lerde risklerin belirlenmesi, risklere karşı yönetimin gerekli tedbirleri almasını sağlayarak işletmenin zararlarını engellemektedir.

İç denetçiler, yönetimin uyguladığı risk aşamalarının etkinliğini ve verimliliğini araştırarak, değerlendirerek, rapor ederek ve bu konuda geliştirici eylemler ortaya koyarak işletme yönetimine yardımcı olmak zorundadır (Mesleki Uygulama Çerçevesi, 2008, s.227).

Risk değerlemesi, işletmenin riskleri nasıl tespit ettiği ve risklerle karşılaştığında ne yapılması gerektiğine yönelik eylem planının oluşturulma sürecidir. İşletmenin hedeflerini gerçekleştirme yolunda karşısına çıkabilecek riskleri yönetecek ve işletmenin hedeflerini gerçekleştirmesinde etkili ve verimli proje ve politikalar üretmek ise işletmenin kontrol işlemleridir. Bilgi işlem sistemi kontrolleri, işletmenin hedef belirlerken kararlar vermesinde ve finansal tabloların oluşturulmasında kullanılacak bilginin sağlanması, analizinin yapılması ile alakalı faaliyetlerin güvenli bir şekilde ortaya konmasını gerçekleştirmek üzere kurulmuş kontrollerdir (Güredin, 2007, s.6). KOBİ'ler risk değerlemesi yaparak faaliyetlerinin daha verimli işlere yönltilmesini ve daha faydalı projeler üretilmesini sağlamaktadır.

KOBİ'lerin maruz kalabileceği riskler, işletme yönetiminin etkili çalışması sonucu tespit edilmeli ve bu risklere karşı önlemler alınmalıdır. İşletmeyi etkileyebilecek

riskler iki türde olabilir. İlki ekonomik gelişmelerin yaşanması ve hukuk alanında yapılan düzenlemeler gibi işletmenin içinden değil dış çevresel faktörlerin etkisine bağlı ve bu çevrelerde yaşanan krizlerin işletmeye etkisidir. İkinci risk türü ise iç kontrol sisteminin etkili ve verimli bir şekilde kullanılmamasından, hata, hile, yolsuzluk, kaçak, kayıp gibi durumların engellenememesinden, çevre koşullarının farklılık göstermesinden, çevreye uygun ürünlerin karşılanamaması, yeterli kalite ve ücrette ham madde alınmamasından doğan risklerdir (Kaval, 2005, s.127).

İşletme yönetim kurulu, işletmeyi hemen ya da belirli bir zaman geçtikten sonra etkisi altına alacak riskleri belirlemek ve bu risklerin sonuçlarından olumsuz etkilenmemek için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Burada söz edilen risk iş veya işletme riski olup, işletmenin hayatını, kârlılık düzeyini, büyüme hedeflerini ve gelişme hızlarını etki altında bırakan risktir. İşletme bu tarz risklere karşı gerekli tedbirlerini almak için, etkilenebileceği riski iyi tanımalı, etkisini belirlemek için çalışmalar yapmalı ve bir başlık altında toplayarak riskin yaşanma olasılığını ve etkilenme payını düşürmek için çalışmalar ortaya koymalıdır. Bunlar işletmenin dış çevresinden kaynaklanan risklerdir (Kaval, 2005, s.127). KOBİ'ler bu nedenle ekonominin gelişmesinden ve hukuki düzenlemelerden etkilenirler. KOBİ'ler bu düzenlemeleri yakından takip etmeli, işleyişini bu düzenlemelere göre şekillendirmeli, değişime ayak uydurmalı, öğrenen bir örgüt yapısı oluşturmalıdır.

Kontrol riski, işletmenin içerisinde yer alan iç kontrol sisteminin neticesidir. İç kontrol sisteminin etkili ve verimli kullanımı kontrol riskini düşürmekte, etkili kullanılmayan bir iç kontrol sistemi ise riski arttırmaktadır. Fakat etkili bir iç kontrol sistemi kullanılsa da işletmelerde riskin ortadan kalkması söz konusu değildir (Bozkurt, 2006, s.108). KOBİ'ler kontrol riskini düşürmek için iç kontrol sisteminin işleyişini verimli hale getirmelidir.

Bir KOBİ'de risk değerlemesi işlemi gerçekleştirilebilmesi için KOBİ'nin amaçları ve hedefleri açık bir şekilde belirtilmelidir. Bu sayede belirlenen hedefleri gerçekleştirme sürecinde yaşanan sorunlar risk olarak tespit edilecek ve alınması gereken önlemler alınarak risk yönetimi sayesinde risklerin zarar verme payı düşürülebilecek ve riskler kontrol altına alınabilecektir.

İlk olarak KOBİ'lerin hedeflerine yönelik gerçekleşecek olan risklerin tespit edilerek tanımlanması ve incelemesi yapılarak, risk yönetiminde takip edilmesi gereken

adımlar bir plan dahilinde belirlenmelidir. Bütün hedefler için tek tek yaşanabilecek olumsuz olayların tespiti, koruma altına alınması gereken varlıkların belirlenmesi, hırsızlık olması durumunda nerden olabileceği ve karşı karşıya kalınabilecek kanuni yaptırımların tespit edilmesi gerekmektedir. İkinci etapta risklerin olumsuz etkileri, yaratabileceği olumsuz sonuçlar analiz edilmeli ve spesifik risk yönetimi planlanmalı ve uygulanmalıdır (İç Kontrol Standartları, s.336-337. <http://www.maliye.gov.tr>, Erişim: 11.04.2015). KOBİ'lerde hile ve yolsuzluk risklerinin etkili şekilde yönetilmesi işletmenin uğraması muhtemel zararların önüne geçebilecektir.

İç kontrol alanında önemli bir yer tutan COSO Risk Yönetimi raporunda örgütsel amaçlar dört ayrı kategoriye ayrılmıştır. Bunlardan birincisi stratejik amaçlardır. İkincisi, işletmenin varlıklarının efektif ve verimli kullanılmasına yarayan operasyonel amaçlardır. Üçüncüsü, her organizasyonun ihtiyacı olan iç ve dış performans raporlamalarıdır. Sonuncusu ise, uyumluluk amacıdır ve bu amaç yasalar ve gerekli değişikliklerin yapılmasıyla uyumluluğun başarılması için çok önemlidir. COSO'ya göre risk yönetimi, yönetim kurulundan, yöneticilerden ve diğer çalışanlardan kaynaklı, işletmeyi etkisi altına alabilecek, yaşanması muhtemel riskleri belirleme ve bu riskleri işletmenin belirlenen hedeflerini gerçekleştirmek için risk toleransını dikkate alarak devam ettirilen bir süreçtir.

Denetim Standart Ulusal 240'ta 'Hile ve Hata'(SNA 240), hile ve risk değerlendirmesi ile ilgili kurallara yer verilmiştir. Denetim planlaması, denetim riskine göre yapılmalıdır. Hile ve hata mali raporlarda önemli yanlışlıklara sebebiyet vermektedir. İşletmelerde önemli hata ve / veya hilelerin bulunmasında yönetim bilişim sistemlerinden faydalanılmaktadır. İşletmelerde muhasebe ve iç kontrol sistemlerinde hile riskleri tespit edilmektedir. Hile riskini yükselten gelişmeler yönetimin etkinliğini, içerden veya dışardan meydana gelen beklenmeyen olaylardır.

Risk değerlendirmesi yaparak denetçiler mali raporlarla alakalı gereken güven ortamını oluştururlar. Bu şekilde mali raporların hile ve yolsuzluklara karşı güvenilirliği yükselmiş olmaktadır (Petraşcua, 2014, s.493).

3.5.3. Kontrol Faaliyetleri

İşletme yönetiminin koymuş olduğu hedeflerin gerçekleştirilmesine katkı sağlayan stratejileri ve kuralları kapsamaktadır.

Kontrol faaliyetleri beş başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; işlemlerde ve faaliyetlerde doğruluk, görevlerin ayrılığı, gerekli donanımın kullanımı, kaynaklara ulaşmada korumanın sağlanması, performans üzerinde bağımsız kontrollerdir (ACFE, 2014, s.40).

Kontrol faaliyetleri bir işletmenin her bölümünde ve bütün işlemlerinde hedefleri gerçekleştirmek üzere bulunmalıdır (Ekrem, 2006, s.15). İç kontrolün içinden bölünmez bir parçadır (Aksoy, 2008, s.17). KOBİ'lerde iç kontrol süreçlerinin verimli olarak işleminde kontrol faaliyetlerinin önemi büyüktür. Yönetim kurulları kendi içlerinde bağımsız yönetim kurulu üyelerince birçok kurul kurulması görevini üstlenirken kontrol faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere denetim komitesi kurarak başkanlık etmektedirler. Yürürlükteki TTK gereği bu süreç işletmelere kanunla zorunluluk haline getirilmiştir.

Meydana gelen bir oluşum, alınan yönetim kararlarına bağlı olarak yeni stratejiler ve politikalar oluşturacaktır. Bu politikalar ve uygulamalar kontrol faaliyetlerini göstermektedir (Ataman vd., 2001, s.64).

İşletmeler günlük yapmış olduğu faaliyetleri iç kontrol mekanizmalarıyla incelemelidirler. İç kontrol birimi aracı, işletmenin her bölümünün işlemlerini kontrol etme, fiziksel kontrollerin gerçekleştirilmesi, tespit edilen risk sınırlarının geçilip geçilmediğinin kontrolü, görev ve yetki dağılımının yapılması ve işletmenin oluşturduğu iş akış ve iç kontrol prosedürünün doğru ve düzgün şekilde işleyip işlemediğinin kontrolünü gerçekleştirmektedir (Demirbaş, 2005, s.170).

Kontrol faaliyetleri, yönetim kurulunun koyduğu kuralların ve vermiş olduğu direktiflerin yerine getirilmesini ve belirlenen hedeflere ulaşmasına engel olabilecek risklerin doğmaması için önlemlerin alınmasına yardımcı olan; onaylama, doğrulama, limit kontrolü, performans ölçümü, bütün varlıkların ve kaynakların güven altına alınması, görev ayrımı gibi birbirinden farklı kontrol aktivitelerini işlemlerini kapsamaktadır (Yavuz, 2002, s.43). Bu kontrol aktiviteleri aşağıda incelenmiştir.

3.5.4. Bilgi ve İletişim

İç kontrolde bulunan faktörlerden biri de, bilgi ve iletişim ortamıdır (Aksoy, 2006, s.18). Başarılı bir iç kontrol sistemi için; günün şartlarına cevap veren, vakit kaybettirmeyen, ulaşılması kolay, izinsiz kullanıma kapalı ve bilginin geri dönüşümü

olan, günümüzde karmaşık otomasyon sistemine sahip olan işletmeler için zorunluluk arz ettiği görülmektedir (Türedi vd., 2015, s.8).

SPK Tebliği'ne göre, “Bir bilgi sistemi; onay almış bütün işlemleri tanımlama ve kaydetme, finansal raporlama bakımından yapılan işlemlerin kategorize edilerek tarih sırasına göre tanımlama işlemlerin değerini, finansal tablolarda denk gelen parasal miktara göre kaydedilmesini sağlayan, işlemlerin geçerli muhasebe döneminde kayıt altına alınmasını sağlayan dönemi belirleme, işlemleri ve bilgileri finansal tablolarda düzgün şekilde belirten metotları ve kayıtları kapsar” olarak tanımlanmıştır (SPK, 2006).

Bilgi sistemleri uygun personele, faaliyetle, finansal raporlamayla ve mevzuata uygunlukla alakalı yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için, ihtiyacı olan bilgiyi vermelidir. Ayrıca tüm personel yönetim kurulundan iç kontrole ilişkin yapmaları gereken talimatlar hakkında net bir bilgi almalıdır (özellikle faaliyet ve finansal raporlama sorumluluğu olanlar). Personeller vazifelerini yaparlarken umulmadık bir olayla karşı karşıya kaldıklarında bu durumda yalnızca gerçekleşen olaya değil, nedenini de araştırmaları gerektiğinin farkında olmalıdırlar. Ayrıca şahsi vazifelerinin diğer personellerin vazifeleri ile ilgili olan alakayı bilmek durumundadırlar. Bu bilgi, bir problemi tanımlamak veya nedenini ve düzeltici önlemi saptamak için önemlidir (Cömert ve Uzun, 2007, s.96).

Bilgi sistemleri KOBİ'lerin finansal raporlama ile ilgili bilgilerinin sağlanması konusunda gereken bilgiyi sağlamaktadır. Bu sistemler sayesinde iç kontrol süreçleri daha iyi yönetilebilmektedir.

Gerekli olan bilgilerin kazanılması ve bu bilgilerin alakalı personele tam vaktinde aktarılmasını gerçekleştiren yapıların bulunması bir iç kontrol sisteminin en önemli yapı taşlarından biridir. Operasyonel, finansal ve mevzuata uygunluğu içeren bilgileri ve bununla beraber olması şart bütün dışsal bilgileri kapsayan raporların oluşturulması, saklanması ve vakti geldiğinde yararlanabilmesi için, karar verme aşamasının ve raporlama sorumluluklarının yerine getirilmesinde oldukça önemlidir (Yavuz, 2002, s.43).

Etkili iletişim, işletmenin en alt tabakasındaki personelden yönetim kuruluna kadar bütün personeli içerecek biçimde yeniden yapılandırılmalıdır. Bütün personele iç kontrol yapısındaki görevleri aktarılmalıdır (Keskin, 2006, s.12).

Bilgi sistemleri KOBİ'lerde bilgi ve iletişim akışını sağlayan iç kontrol süreçlerini iyileştiren, hile ve yolsuzlukların kontrolünü kolaylaştıran sistemlerdir. Bilgi sistemleri içinde veri madenciliği uygulamaları KOBİ'lerin ihtiyacı olan veriyi işleyerek amacına uygun şekilde kullanmasını sağlar. Muhasebe hile ve hatalarının önlenmesinde muhasebe bilgi sistemleri teknolojileri etkili olmaktadır. Muhasebeleştirme süreçlerinde mali işlemlerin kayıt altına alınmasından sonra muhasebe entegrasyonu sayesinde defterler ve mali tablolar minimize edilmiş hata ile kısa sürede kullanıcılarına sunulmaktadır. Kullanıcı menfaat sahiplerine bu hızlı veri akışı sebebiyle hızlı karar verip yatırımlarını yönlendirebilmektedirler.

3.5.5. İç Kontrol Sisteminin Gözetimi

Bir başka iç kontrol unsuru iç kontrol sisteminin izlenmesi ya da gözetimi unsurudur (Aksoy, 2007, s.19). İç kontrol sistemi dahilinde bulunan problemlili kısımların belirlenmesi, yeniliklere yabancı kalmaması ve sürekli olarak gelişmesini sağlamak amacıyla iç kontrol sisteminin sürekli gözlemlenmesi bir gereksinim haline gelmiştir. Maliye Bakanlığı tarafından yayımlanan "İç Kontrol ve Ön Mali Kontrole İlişkin Usul ve Esaslar" a göre de iç kontrol sistem ve işlemlerinin devamlı olarak izlenmesi, incelenmesi ve sınanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu işleri ise işletmeler kendi içinde kurdukları teftiş birimiyle (iç denetim birimleri) yerine getirmeye gayret ederler.

Gözetim sürecine, çalışanların eğitimi, kişisel gelişimleri, iş performans değerlendirmeleri, zamanı verimli kullanma, maliyet denetimleri ve diğer idari işleri de dahil edebiliriz (Mesleki Uygulama Çerçevesi, 2008, s.401).

İşletmede ve personelde meydana gelen farklı durumlara yönelik, iç kontrollerin daha önceden oluşturulmuş program ve projelere eş değer olarak sürecin ilerleyip ilerlemediğini ve çalışmaların işletmeyi yeni risklerin etkisi altında bırakıp bırakmayacağını tespit etmektir. Bir süre politikasına göre gerçekleştirilen izleme, iç kontrol kalitesinin, kontrollerin oluşturulması, çalışma süreci ve gerçekleştirdiği tepkilerin incelenmesinden meydana gelen bir aşamadır. İç kontrol izlemesi ortaya konan performansın, belirlenen bir süre dahilinde sergilemiş olduğu kaliteyi sınamalı ve denetim veya başka çalışmalardan elde edilen verileri bir an önce sorunların çözülmesine yönelik değerlendirmeli ve güvenli bir şekilde saklamalıdır. İzleme işlemi devamlı ve kesik kesik inceleme tarzında uygulanabileceği gibi ikisinin

beraber kullanılacağı bir tarzda da olabilir. İki farklı uygulamada da yönetim, ortaya çıkan farklılıkların şeklini, doğabilecek riskleri ve kontrol işlemini gerçekleştiren çalışanların yetenek ve deneyimine bağlı olarak değerlendirme yapmalıdır (Demirbaş, 2005, s.172).

İç denetim, genel anlamda iç kontrol sisteminin istendiği gibi işleyip işlemediğini test etmek ve test sonuçlarını raporlayarak işletmenin yönetim kuruluna ileten bir yapıdır. İç denetim sistemi ortaya çıkan hataları ve istenmeyen durumları yönetim birimine iletir ve gerekli olan önlemleri alarak işletmenin iç kontrol faktörlerinden gözlemlene alanında yardımcı olur (Kaval, 2005, s.132).

Gözetim, iç kontrol işlevinin belli sürelerle kalitesinin, kontrollerin dizaynının, yürütülmesinin ve gerekli tedbirlerin sınanmasından meydana gelen aşamadır. İç kontrol sisteminin, farklılaşan amaçlara, çevreye, varlıklara ve risklere uyum sağlayabilmesi için işletme tarafından incelenmesi bir mecburiyettir. Gözetim, iç kontrol öz değerlendirmesinin uygulanmasını, iç denetimin bağımsız bir şekilde sınanmasını barındıran iki değişik metot ile gerçekleştirilebilir. Birincisi, işlemler sürerken bireyler ve onların yaptığı işlerin denetiminden sorumlu olan yetkililer aracılığıyla yapılan devamlı bir şekilde uygulanan izleme ve kontrol işlemidir. Diğerisi ise, iç denetim yapısını uygulayarak yürütülen bağımsız denetim işlemleridir. Genelde etkin ve verimli iç kontrol uygulamalarında iki yöntemin beraber kullanıldığı izleme unsuru görülmektedir (Saltık, 2007, s.11).

KOBİ'lerde gözetim devamlı ve tek tek yapılan incelemeler biçiminde karşımıza çıkabildiği gibi, her iki işlemin beraber kullanılması olarak da kullanılmaktadır. Sürekli gözlemlene; işlemlerin genel işleyişinde iç kontrolün etkinliğini sınamak için önemlidir. KOBİ'lerde doğrulamalar, mevcut varlıkların kayıtlarla kontrol edilmesi, kontrolde bilgisayar programlarının kullanılması, hesaplardaki oynamaların incelenmesi, çıkarılan raporların incelenmesi, sürekli gözlemlene olarak sayılabilir.

3.6. İç Kontrol Prosedürleri ve Türkiye'de İç Kontrolle İlgili Düzenlemeler

Bu bölümde nakit işlemlerle ilgili iç kontrol, stoklara ve üretime ilişkin iç kontrol, satın alma işlemlerine ilişkin iç kontrol, satış işlemlerine ilişkin iç kontrol, işletme içi işlemlerle ilgili iç kontroller, muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklar ile ilgili iç kontroller, Türkiye'de iç kontrol mevzuatı ile ilgili düzenlemeler açıklanmıştır.

3.6.1. Nakit işlemlerle ilgili iç kontrol

Birçok işlemten dolayı para tahsil edilmektedir. Para tahsilatı için etkili bir iç kontrol sisteminin işleyişi, tüm alacakların tahsil edildikçe kayıt edilmesini ve alınması gerekli bütün paraların tahsilini güvence altına alacak şekilde olmalıdır. Paranın hile ve yolsuzluktan kolay etkilenmesi sebebiyle para ile ilgili kontrol prosedürlerinin paranın tahsil edilmesi ve ödenmesi esnasında görevlerin ayrımı ilkesine uygun olarak iç kontrol sisteminin oluşturulması gerekmektedir. Örneğin tahsilatı ve ödemeyi yapan kişi ile kayıt yapan kişi aynı olmamalıdır veya çeki teslim alan çalışana çeki başkasına ciro edebilmesi yetkisi verilmemelidir. Tahsilatı yapılan paralar günlük şekilde bankaya aktarılmalıdır (Kepekçi, 2004, s.65).

3.6.2. Stoklara ve Üretime İlişkin İç Kontrol

İşletmeler için stoklar en az para kadar önemlidir. Stokların kontrol edilmesinin amacı, hırsızlığı ve kötü kullanımı engellemek, uygun miktar ve malların stoklarda yer almasını sağlamaktır. Üretim aşamasındaki küçük kayıplar daha sonra işletmeler adına büyük zararlara sebep olabilmektedir.

Stoklar, gündelik işletme işlevleri içerisinde yer alan satılmak için bekletilen, satılmak için üretilen veya üretim aşamasında kullanılmak amacıyla ya da hizmet arzında kullanılmak üzere ilk madde ve malzemeler olarak hazır bekletilen mallardır. Stoklar, satılmak için alınan ticari mal şeklinde bulunan malları içermektedir (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları İle Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları, s.268).

Stok hesaplarında uygulanan iç kontrol yapısının başarılı olduğunu görmek bir denetçinin aradığı özelliklerin ilk sırasında bulunmaktadır. İç kontrol sisteminin başarılı olması muhasebe hesaplarında tutulan kayıtların doğru tutulmasına da yardımcı olacaktır. Stoklarla ilgili dikkat edilecek başlıca kontroller şunlardır (TÜRMOB, 2009, s.192):

- Hammadde, malzeme, mamul ambarlarının fiziken ve personel olarak ayrılması, bunlara giriş ve çıkışların kontrol altına alınması,
- Ambara malzeme girişlerinin ve çıkışlarının mutlaka belge ile yapılması, stok kartlarının kullanılıyor olması,

- Stok kartları ile fiili mevcut yılsonlarına kalmadan sık aralıklarla karşılaştırılarak, çalınma, bozulma veya yanlış kayıtları zamanında tespit edilmesi,
- Depo ve ambardaki kayıtlar ile muhasebede tutulan kayıtların karşılaştırılması.

İşletmeye alınması gereken stok miktarını tespit edecek olan üretim planlama bölümü, stokların istenmesi ve işletmeye ulaşmasını sağlayan satın alma bölümü, gelen stokların kayıtlara geçirilme görevini yapan muhasebe bölümü stokların teslim alınması, depolanması, üretime veya pazara gönderilmesini sağlayan depolar ve stokların satışından sorumlu satış bölümü, yetkileri dahilinde, görevlerini dikkatli ve özenli bir şekilde yapmalıdırlar. Ancak bu sayede stoklara ilişkin etkili bir iç kontrol ortamının oluşturulması mümkündür (Çelik, 2007 , s. 151).

Stok alım faaliyetlerinin doğru ve düzgün bir şekilde gerçekleştirebilmesi için gerekli alım onaylarının verilmesi, stokların işletmeye girişinin yapılması ve satıcı faturasının hazır bir şekilde olması aranan şartlardandır. Satın alma talebi direkt olarak üretim bölümünden veya stok kontrol bölümünden yapılmalıdır. Bu talep için gerekli incelemeler yapıldıktan sonra bir satın alma isteği hazırlanmalı ve satın alma bölümüne gönderilmelidir (Güredin, 2007, s.430).

Stokların muhafazasını iki yönden sağlamak önemlidir. Bunlardan birincisi; malların çalınması ve kullanılmaz hale getirilmesine dayalı yapılan eylemler, ikincisi ise; malların saklanma koşullarına uygun yerlerde tutularak muhafaza edilmesi, nem, ısı, rutubet, ışık, su basması, yangın çıkması gibi olaylara karşı koruma sağlanmasıdır. Stoklar lazım gelen bütün güvenlik önlemleri sağlanarak korunmalı, görev ve yetkisi bulunmayan çalışanlar ya da kişiler stokların korunduğu alana girmemelidir. Stokların belirlenen süreler aralığında sayımı yapılmalı ve sayım sonuçlarına göre kayıt altındaki stoklarla karşılaştırılması yapılarak kontrol edilmelidir. Stok sayımları satın alma, muhasebe, depo ve stoklardan sorumlu çalışanlarca yapılmamalıdır. Stok sarfiyatlarında yetkili kişinin depo, muhasebe ve satın almadan sorumlu personelin dışında bir kişinin daha olması gerekmektedir. Stok çıkışlarında üretim bölümü, pazarlama ve satış bölümünden gelecek olan talepler dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

İşletmedeki iç kontrol sistemi, alımı gerçekleştirilen stokların bulunduğu dönemde, tutarın doğru bir şekilde ve doğru hesaplara kaydedilmesini sağlayacak biçimde

oluşturulmalıdır. Muhasebe bölümü, işlemlerin kayda geçirilmesinden sorumlu olup, kendisine iletilen onaylı belgelere dayanarak bu işlevi gerçekleştirmektedir.

Stokların fiziki olarak güvenli bir alanda saklanması korunması açısından gereklidir. Stokların sadece görevli ve yetkili kişilerce görülmesi, bu kişiler tarafından temas kurulması gerekmektedir. Stokların giriş ve çıkışları esnasında kullanılan belgeler ile üretim bölümüne gönderiminde hazırlanan belgelerin, depoda özenli bir şekilde saklanması işletmenin iç kontrol sisteminin başarılı olmasında gayet önemlidir. Düzgün ve düzenli bir belge ve dosyalama sistemine sahip olmayan işletmelerde, stokların taşınması aşamasında karışıklık yaşanması muhtemeldir. Bu sebepten dolayı, yetkiler dahilinde bütün personel sistemli ve hatasız bir şekilde çalışmak zorundadır (Çelik, 2007, s.152-153).

3.6.3. Satın Alma İşlemlerine İlişkin İç Kontrol

Alışlarla ilgili iç kontrol yapısını değerlendirirken (Güredin, 2007, s.203):

- “Siparişi verilen veya teslim alınan malların, ambarın istekte bulunduğu mallardan farklı olmaması için; ambarın malları ile satın alma ve teslim alış belgelerini yapmış olduğu istek pusulası karşılaştırılmalıdır.
- Gelen mallar teslim alma bölümündeki kişilerce çekilip alınmış ise, diğer bölümler alış faturasıyla (satıcı faturası) teslim alınan malları karşılaştırarak uygunluk aramalıdır.
- Satıcıya, alınan mallar karşılığında fazla ödeme yapılmaması için; farklı bölümler alınan malların sayımını yapar ve satıcıdan fatura alırlar.”

Ayrıca 8.000 TL’yi aşan ödeme ve tahsilatlarını “banka, özel finans kurumları veya Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü” aracılığıyla yapma mecburiyeti getirilmiştir (VUK, m.257).

Satın alma işlemlerine ilişkin iç kontrol ifadesi araştırma kısmında mal ve hizmet alımlarında iç kontrol olarak geçmektedir.

3.6.4. Satış İşlemlerine İlişkin İç Kontrol

Başarılı bir iç kontrol yapısı yetkiye sahip çalışanların ödemelerin almasını gerçekleştirir. Yapılan tahsilat işlemleri işletmenin aldığı kararlara paralel olarak gerçekleşmelidir. Ayrıca tahsilat işleminden sorumlu çalışan tahsilatı yaparken

üstündeki mevkinden onay almak zorunda değildir. Gerçekleştirilen peşin satışlarda ödeme esnasında yazar kasa bulunması veya satış esnasında müşteriye satış yapıldığını ispatlayan belgelerin hazırlanması gerçekleştirilen işlemlerin doğru bir şekilde kayıt altına alınmasına katkıda bulunmaktadır. Tahsilat işlemlerinde ekranlı kasaların tercih edilmesi satışın müşteri tarafından da takip edilmesine yardımcı olmaktadır. Tahsilattan elde edilen nakit günlük ve tam olarak bankaya yatırılmalıdır. Bu şekilde tahsilat işlemlerinde verimli bir denetleme ortamı oluşturulmuş olur. Bütün tahsilatın gün sonunda hemen bankaya yatırılması ve ödeme gibi birçok işlemin bu hesaptan gerçekleştirilmesi işletmedeki bütün nakit hareketlerinin, banka ve işletme tarafından kayda geçirilerek iki kez kayıt altına alınmasına yardımcı olmaktadır. Bu sayede nakit hareketlerinin karşılıklı kontrolü yapılabilmektedir. Tahsil işleminden elde edilen nakidin işletmede muhafaza edilerek bankaya yatırılmaması ve bu vaktin uzatılması elde edilen nakit adına zarar ihtimalini arttırmaktadır. Kazanılan nakdin hemen bankaya yatırılması işletmenin bu nakdi, ödemelerinde kullanmasına olanak sağlama açısından da faydası vardır (Güredin, 2007, s.376).

Ödemenin alındığına ve yapıldığına dair düzenlenen belge satıcı faturasıdır. Bu faturaya ödeme onayının alınabilmesi için satın alma emri, teslim alınma raporu ve satıcı faturası arasında uygunsuz bir durum olmamalı birbirleriyle uyumlu olmalıdırlar. Faturanın sayısal değeri kontrol edilmeli ve faturada yazan tutar ile teslim alınma raporunda yazan tutarın denkliği kontrol edilmelidir. Satın alma işleminde yetki satın alma departmanına aittir ve gerekli satın alma emirleri bu departman tarafından verilir. Alınan malların işletmeye teslim edildiğini teslim alma raporu ispatlar. En son olarak bu üç belgenin kontrolü yapılarak uygun olduğuna karar verildikten sonra işletmenin, satıcıya karşı sorumluluğu başlamış olur (Güredin, 2007, s.378). Satış düzeltmeleri ile ilgili kontrollerin ve işlemlerin test edilmesine ilişkin faaliyetler Şekil 3.1’de yer almaktadır (Bozkurt, 2012, s.264).

İÇ KONTROL HEDEFLERİ	ANAHTAR İÇ KONTROLLAR	GENEL KONTROL TESTLERİ	İŞLEMLERİN MADDİLİK TESTLERİ
GEÇERLİLİK : Satış düzeltmeleri gerçek işlemlere dayanmaktadır.	<ul style="list-style-type: none"> İskontolar, tadeler ve tahsil edilemeyen alacaklar için politikalar oluşturulacak. Önceden numaralanmış satış düzeltme formları kullanılacak. Aylık müşteri raporları gönderilecek. 	<ul style="list-style-type: none"> Politikalar ile uygulama karşılaştırılacak. Kullanılan satış düzeltme formlarının sıra numaraları incelenecek. Aylık müşteri raporlarının gönderilip, gönderilmediği incelenecek. 	<ul style="list-style-type: none"> Satış düzeltmeleri ile ilgili yevmiye maddeleri, ana hesaplar ve mizanlar karşılaştırılacak. Yapılan düzeltme kayıtları belgelerine doğru izlenecek. Satış lade kayıtları ile envanter hareketleri karşılaştırılacak. Satış düzeltme kayıtları ile alacak hesapları karşılaştırılacak.
YETKİLENDİRME : Satış düzeltmelerini yapma yetkisi verilmiştir.	<ul style="list-style-type: none"> Satışları düzeltme yetkisi oluşturulacak. 	<ul style="list-style-type: none"> Düzenlenen belgelerdeki yetkiler kontrol edilecek. 	<ul style="list-style-type: none"> Belirlenmiş yetkiler ile uygulama karşılaştırılacak.
BÜTÜNLÜK : Varolan tüm satış düzeltmeleri kayıtlara girmiştir.	<ul style="list-style-type: none"> Önceden numaralanmış satış düzeltme formları kullanılacak. Aylık müşteri raporları gönderilecek. 	<ul style="list-style-type: none"> Belgelerdeki sıra numaraları incelenecek. 	<ul style="list-style-type: none"> Yapılmış satış düzeltmelerinin sonuçları kayıtlardan izlenecek. Müşteri raporlarına gelen yanıtlar incelenecek.
DEĞERLEME : Yapılan satış düzeltmeleri doğru tutarda belgelenmiş ve kayda geçmiştir.	<ul style="list-style-type: none"> İskonto oranları belirlenecek. Karşılık ayırma politikası belirlenecek. Satış düzeltmeleri iç denetçi tarafından incelenecek. 	<ul style="list-style-type: none"> İç denetçinin incelemeleri gözden geçirilecek. Oluşturulan politikalar ile sonuçları karşılaştırılacak. 	<ul style="list-style-type: none"> Belgelerden ilgili kayıtlara gidilecek. Satış düzeltmelerinin yeniden hesaplaması yapılacak.
SINIFLANDIRMA : Satış düzeltmeleri uygun biçimde sınıflandırılmıştır.	<ul style="list-style-type: none"> Uygun hesap planı kullanılacak. 	<ul style="list-style-type: none"> Hesap planının yeterliliği incelenecek. 	<ul style="list-style-type: none"> Satış düzeltmelerinin kaydedildiği hesaplar incelenecek.
ZAMANLILIK : Satış düzeltmeleri zamanında kayıtlara alınmıştır.	<ul style="list-style-type: none"> Belgelerin ve kayıtların zamanında düzenlenmesini sağlayacak prosedürler oluşturulacak. 	<ul style="list-style-type: none"> Belgesi düzenlenmemiş ve kaydı yapılmamış satış düzeltmeleri incelenecek. 	<ul style="list-style-type: none"> Belge ve kayıtlardaki tarihler incelenecek, önemli sapmalar ayrıntılı olarak gözden geçirilecek.
ÖZETLEME : Satış düzeltmeleri uygun biçimde özetlenmiştir.	<ul style="list-style-type: none"> Müşteri raporları düzenlenecek. İç denetçi incelemesi yapacak. 	<ul style="list-style-type: none"> İç denetçinin incelemeleri gözden geçirilecek. Mizanlarla ilgili hesaplar karşılaştırılacak. 	<ul style="list-style-type: none"> Yevmiye, ana hesap ve muavin hesap karşılaştırması yapılacak.

Şekil 3.1 Satış Düzeltmeleri İle İlgili Kontrollerin ve İşlemlerin Test Edilmesi

Kaynak: Nejat Bozkurt, *Muhasebe Denetimi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012.

Satış işlemlerine ilişkin iç kontrol ifadesi araştırma kısmında mal ve hizmet satımlarında iç kontrol olarak geçmektedir.

3.6.5. İşletme İçi İşlemlerle İlgili İç Kontroller

Çeşitli şekillerde gerçekleştirilen ücret ödemeleri işletmelerin ana gider ve maliyet başlıklarını meydana getirmektedir. Ayrıca üretim işletmelerinde işçilik giderleri de önemli bir kalemdir (Bozkurt, 2012, s.333).

Ücret ödemeleri ile ilgili iç kontrol yapısını değerlendirirken (Güredin, 2007, s.216):

- “İşçilik takip fişlerinin hatalı ve neticesinde tahakkukun yanlış olmasını engellemek için ise, işçilik takip fişleri çalışılan zamanı gösteren diğer belgeler ile karşılaştırılarak uygunluk aranmalıdır.

- Ödeme çeklerinin gerçek olmayan iş görenler adına düzenlenmesini önlemek için ise, tahakkuk ile ilgili onay, ödeme çeklerinin hazırlanması ve dağıtımı ayrı olarak yapılmalıdır. Çeklerin, hak sahiplerine dağıtımı tahakkukun dışında bir bölüm tarafından yapılmalıdır.
- Hatalı ücret haddi ve kesinti uygulanarak iş görenlere gerektiğinden fazla ödeme yapılmasını önlemek için ise; onaylanmış ücret hadleri, kesintiler ve diğer kişisel bilgiler tahakkukun dışındaki başka bir bölümde tutulmalıdır. Yapılan tahakkuk, tahakkuk bölümünde görevli olmayan bir yetkili tarafından bu bilgilerle karşılaştırılması suretiyle kontrol edilmelidir.
- Büyük defterdeki ücret giderleri hesaplarındaki hataları önlemek için ise; büyük deftere kaydı yapılacak ücretlerle ilgili bilgiler birbirinden bağımsız iki ayrı kaynaktan sağlanmalıdır.”

3.6.6. Muhasebe Sürecindeki Hile ve Yolsuzluklar İle İlgili İç Kontroller

Olası hileleri, daha yapılamadan önlemek, fırsatları ortadan kaldırmak etkili bir iç kontrol sisteminin sonuçlarındandır. İşletmelerde etkili iç kontrol sistemleri; iyi oluşturulmuş kontrol ortamından, uygun kontrol faaliyetlerinden, risk değerlemesinden, güvenilir bilgi sisteminden ve gözleme faaliyetlerinden oluşmaktadır.

İşletmede oluşturulacak dürüstlük kültürünün ve sağlam etik değerlerin yükümlülüğü işletme yönetimine aittir. Yönetimin etik değerler kültürünü iyi bir şekilde yapılandırması için organizasyondaki en üst seviyeden başlatması gerekmektedir. Üst yönetim, çalışanlardan gerekli ahlaki değerleri beklerken, kendisi farklı şekilde davranmamalıdır. Aynı şekilde, çalışanlar işlerinden, iş ortamların memnun oldukları müddetçe hile olasılığı daha azdır.

Nitelikli ve doğru çalışan bir denetim komitesinin varlığı çok önemlidir. Denetim komitesinin sorumluluklarından biri de işletmede finansal raporlamayla ilgili etik kuralların meydana getirilmesini takip ve kontrol etmektir. Komite, bu standartlardan sapma olduğunu tespit ettiğinde gerekli yaptırımları uygulamaktadır. Bu yaptırımları uygulayarak, çalışanlara hileler konusunda önemli mesajlar vermektedir. Denetim komitesi, ahlaki değerlerin işletmede yerleşmesinde, etik standartlara uyumu takip ederek hile ve suiistimallere engel olabilir (Yılancı, 2006, s.26).

İşletme içerisinde yetki ve sorumlulukların düzgün bir şekilde dağıtılmış olması, görevlerin ayırımı esasına uyuluyor olması etkili bir kontrol sisteminin içerisinde yer almaktadır. Böyle bir sistemde, yetki ve sorumluluklar yazılı bir şekilde bildirilmiştir. Herhangi bir işin başından sonuna kadar tek bir çalışan tarafından yapılması engellenmiştir. Dolayısıyla çalışanlara hile yapabilmeleri için gereken fırsatlar verilmemektedir.

İşletmeler birçok riskle karşı karşıyadırlar. Hata, hile, varlıkların kayba uğraması, varlıkların çalınması, doğal afetler gibi risklerin doğru değerlendirmelerinin yapılmasıyla hileler veya kayıplar önlenmektedir. Bu gibi risklerin en aza indirilebilmesi için; fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bir araya getirilmemesi gerekmektedir. Etkili bir iç kontrol sistemine sahip işletmelerde, risk değerlendirmeleri doğru bir şekilde yapılmaktadır.

Etkili ve güvenilir bilgi sisteminde, üst yönetim kontrole ilişkin mesajını açık ve net olarak vermektedir. Böylelikle çalışanlar iç kontrol sistemi içindeki rollerini ve etkileşim içinde sistemin nasıl çalıştığını anlayabilmektedirler (Pehlivanlı, 2010, s.37). Böyle bir iletişim sisteminin varlığı işletmeyi hile olasılığından koruyacaktır.

3.6.7. Türkiye’de İç kontrol Mevzuatı ile ilgili Düzenlemeleri

Türkiye’de özellikle KOBİ’lerde iç kontrolün ne derece önemli olduğunu ortaya koyduğu öngörülen yasal düzenlemeler mevcuttur. Burada SPK, BDDK, Yeni TTK ve KGK düzenlemeleri ilgili maddeleri ile detaylı olarak incelenmiştir.

3.6.7.1. Sermaye Piyasası Düzenlemeleri

Türkiye’de iç kontrol ve iç kontrolle ilgili temel SPK düzenlemesi 1996 tarih ve (X,16) seri no’lu “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ”e dayanmaktadır (Aksoy, 2005, s.139). Amerika Birleşik Devletleri’nde meydana gelen küresel muhasebe ve denetim yolsuzlukları sonucunda oluşturulan 30.07.2002 tarihli “Sarbanes Oxley” Yasasını takiben, SPK tebliğinde de SOX yasası çerçevesinde değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Yeni maddeler içeren (X,19) seri no’lu SPK tebliği ile SOX yasası karşılaştırıldığında pek çok konuda benzerliklerin bulunduğu ve SOX’un Türkiye ayağını meydana getiren bir düzenleme biçiminde olduğu görülmektedir (Aksoy, 2005, s.160).

Tebliğde bağımsız dış denetim ile iç denetim arasındaki ilişkiye dönük bağımsız denetim işletmesince aracı kurum uygulamalarının iç kontrol uygulamalarına uygunluğunun kontrol edileceği, bunun yanında bağımsız denetçi raporunda iç kontrol sistemini işleyişine ve prosedürlere uyma düzeyine ilişkin görüş belirteceği ifade edilmiştir (SPK, 2015).

SPK, 1987 yılında yayımladığı ‘Sermaye Piyasasında Bağımsız Dış Denetleme Hakkındaki Yönetmelik ve daha sonra yayımladığı Seri X ile başlayan tebliğler ile sermaye piyasasında bağımsız denetimle ilgili hususları açıklamıştır (Uzay, 1999, s.218).

Denetçi uygunsuz ve yeterli olmayan bir iç kontrol sistemi ile karşı karşıya kaldığında içinde bulunduğu üst yönetime bildirmelidir. İmzaya yetkili kişilerce istekleri ve önerileri yönetime ve denetim komitesine bildirmekle sorumludur.

SPK ile ilgili yönetmeliklerde Seri X:No.22 sayılı tebliğde detaylı olarak iç kontrol sistemlerinin değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda bağımsız denetçi, denetimde kullanacağı denetim metotlarını çeşidi, uygulanma periyodu ve içeriğini tespit etmek için müşterisinin iç kontrol sisteminin etkin olarak çalışıp çalışmadığını değerlendirmek mecburiyetindedir. Bağımsız denetçi belli periyotlarda gerçekleştireceği İKS değerlendirmeleri doğrultusunda bağımsız denetim programı ile denetim metotlarını gözden geçirme işlemi yapmaktadır (Çatıkkaş vd., 2012, s.112).

SPK mevzuatında iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi (X 22) seri numaralı tebliğ de detaylı şekilde üzerinde durulmuştur. Bu tebliğe göre İç kontrol sisteminin amaçlarının gerçekleştirilmesi ile ilgili tüm metotları içermektedir (Aksoy, 2008, s.256-257).

SPK Tebliği ile SOX paralelinde, denetimle yükümlü komite oluşturma mecburiyeti getirilmiştir. Sermaye Piyasası Kanunu Tebliğ Seri X No:22 tebliğde denetimden sorumlu olan komitenin görevi;

“ortaklığın muhasebe sistemi, mali bilgilerin kamuya açıklanması, bağımsız denetimi ve ortaklığın iç kontrol yapısının işleyişinin ve etkinliğinin gözetimini yapar. Bağımsız denetim kuruluşunun seçimi, bağımsız denetim sözleşmelerinin hazırlanarak bağımsız denetim sürecinin başlatılması ve bağımsız denetim kuruluşunun her aşamadaki çalışmaları denetimden

sorumlu komitenin gözetiminde gerçekleştirilir.” şeklinde ifade edilmektedir.

“Denetimden sorumlu olan kurul işletmenin muhasebe sistemi, mali bilgilerin kamuya duyurulması, bağımsız denetimi, ortaklığın iç kontrol sisteminin ilerleyişini ve faaliyetinin gözetmenliğini yapan, bağımsız denetim kuruluşunun yapmış olduğu seçim, bağımsız denetim sözleşmelerinin hazırlanarak bağımsız denetim aşamasının başlatılması ve bağımsız denetim kurum ve kuruluşlarının her sürecinde çalışmalarını korumaya yönelik çalışmalarda ve önerilerde bulunan en az iki üyeden oluşan kuruldur (SPK,2006, s.51).”

Denetim komitesinin görev ve sorumlulukları arasında işletmenin bağımsız denetçisini işe almak, çıkarmak, hazırlanan denetim raporunu incelemek ve onay vermek, yönetim ve bağımsız denetçi ile mali tablolara yönelik toplantılar yapmak ve konu üzerine konuşmak yer almaktadır. Denetim komitesi gerekli gördüğü durumlarda danışmanlık hizmetinden faydalanabilir. İşletmenin benimsemiş olduğu risk politikasının değerlendirmesini yapar. Denetim komitesi yönetim kuruluna düzenli bir zaman aralıklarıyla raporlar sunmalıdır (Demirbaş ve Uyar,2006, s.171).

3.6.7.2. BDDK Düzenlemeleri

1985 senesinde yürürlüğe giren ve üzerinde düzenlemeler doğrultusunda “3182 sayılı Bankalar Kanununa göre bankaların denetimi ve gözetimi Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı ve Türkiye Bankalar Birliği arasında dağıtılmıştır” (Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, <https://www.tbb.org>, Erişim: 12.04.2015; Tezal, 2011, s.125).

Banka kuruluşlarında iç kontrolle ilgilenen bir departman vardır. Bu iç kontrol birimi; iç kontrol sürecinin etkinliğini gözlemleyerek değerlendirmektedir. Gerektiğinde bu süreçte kontrol etkinliğini sağlayacak biçimde değişiklikler gerçekleştirir (BDDK, 08.02.2001 Tarihli Resmi Gazete). İç kontrol merkezine bağlı iç kontrol elemanları, görevlerini direkt olarak bankaların şubelerinde gerçekleştirirler (BDDK, 08.02.2001 Tarihli Resmi Gazete).

01 Kasım 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun “İç Sistemler” konu başlığındaki ikinci bölümünün 29-32. maddelerinde bankalarca oluşturulacak iç sistemlerle (iç kontrol, iç denetim ve risk yönetimi sistemleri) ilgili çeşitli sorumluluklar düzenlenmiş, 29. Maddede:

“Bankalar, maruz kaldıkları risklerin izlenmesi, kontrolünün sağlanması, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu ve değişen koşullara uygun, tüm şube ve konsolidasyona tâbi ortaklıklarını kapsayan yeterli ve etkin bir iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemi kurmak ve işletmekle yükümlüdürler. İç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemlerinin kuruluşuna, işleyişine, yeterliliğine, oluşturulacak birimlere, yürütülecek faaliyetlere, üst yönetimin görev ve sorumlulukları ile kuruma yapılacak raporlamalara ilişkin usul ve esaslar kurulca belirlenir” ifadesine yer verilmiştir.

Bankacılık Kanunu'nun geçici 1. maddesinde ise öngörülen düzenlemelerin bir yıl içerisinde yürürlüğe konulması zorunluluğu getirilmiştir (Yurtsever, 2008, s.86).

İç kontrol sisteminin yeterliliği, iç denetim ve risk yönetimi konularında ilgili düzenleyici kurumlarca yeni güncelleme çalışmaları yürütülmektedir. Dünya’da ve Türkiye’de düzenleyici kurumlar (PCAOB ve NYSE - New York Stock Exchange, Japonya’da; FSA - Financial Services Agency ve Türkiye’de; SPK - Sermaye Piyasası Kurumu, BDDK) iç kontroller, denetim ve risk yönetimi ile ilgili çalışmalar yapılmasını zorunlu tutmakta ve cazip hale getirmektedir (Uzun, 1999, s.68-70). Bankacılık piyasasında iç kontrol ve iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi ilk olarak BDDK ile yürürlüğe konan Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik’in 20. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddede finansal tabloların doğruluk seviyesinin yükseltilmesi ve hatalı olma riskinin düşürülmesini teminen etkin bir iç kontrol sisteminin bulunması zorunlu hale getirilmiştir (Aksoy, 2005, s.304).

Bankacılık Kanunu'nda belirtilen düzenlemelerle ilgili BDDK tarafından, 01.11.2006 tarihinde 23 adet yönetmelik çıkarılmıştır. Bu yönetmeliklerden biri önceki paragrafta belirtilen hükümler ile Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmeliktir. Buna göre; bankalarda, denetim ve risk yönetimi hakkında işin ehli olan, tecrübeli, kişilerin yönetim kurullarında görev yapacağı bir dönemin başladığı vurgulanmaktadır. Bankaların yönetim kurulu ve üst düzey yönetimleri ile iç kontrol, iç denetim ve risk yönetiminden yükümlü ehliyetli kişilerin çalışma usul ve esaslarının geçmişte alışıla gelenden çok farklı olacağı, bu sebeple insan, teknoloji ve eğitim gereksinimlerinin oluşacağı belirtilmektedir (Yurtsever, 2008, s.87).

3.6.7.3. Kamuda İç Kontrol Düzenlemeleri

Türkiye’de, 1927 yılından bu yana uygulanan 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu yürürlükten kaldırılarak, 24.12.2003 tarih ve 25326 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu yürürlüğe girmiştir.

5018 sayılı kanunda mali şeffaflık, hesap verme yükümlülüğü, stratejik planlama ve performansa dayalı bütçeleme ile iç kontrol ve iç denetim hususları yeni mali yönetim ve kontrol sistemini meydana getiren ana öğeler şeklinde düzenlenmiş, içeriğin büyümesi ile de bütçe hakkı daha çok anlam kazanmıştır (Önen ve Özmen, 2011, s.97).

Uygulamaya konan yeni kamu mali yönetimi ve kontrol anlayışında; stratejik planlama, performans esaslı bütçeleme, iç kontrol, iç denetim, gibi unsurların ön planda olduğu bir düzenleme söz konusudur. Kanunun 55’inci maddesinde iç kontrol:

“İdarenin amaçlarına, belirlenmiş politikalara ve mevzuata uygun olarak faaliyetlerin etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yürütülmesini, varlık ve kaynakların korunmasını, muhasebe kayıtlarının doğru ve tam olarak tutulmasını, mali bilgi ve yönetim bilgisinin zamanında ve güvenilir olarak üretilmesini sağlamak üzere idare tarafından oluşturulan örgüt, yöntem ve süreçle iç denetimi kapsayan malî ve diğer kontroller bütünü” olarak tanımlanmıştır.

Özel sektör tarafından çok yoğun olarak kullanılan iç kontrol son yıllarda kamu sektöründe de kullanılmaya başlanmıştır. AB adaylık sürecinde, kamu yönetiminde hesap verilebilirliğin ve finansal şeffaflığın sağlanması amacıyla etkili bir iç kontrol sisteminin kurulması zorunluluğu ortaya çıkmış ve bunun sonucu olarak iç denetim sistemi çerçeve kanunlarda ve ikincil mevzuatta düzenlenmiştir.

Maliye Bakanlığı'nın belirlediği "İç Kontrol ve Ön Mali Kontrole İlişkin Usul ve Esaslar" iç kontrolün amaçları aşağıdaki biçimde açıklanmıştır (Türedi, 2000, s.148).

Kanunun 56’ıncı maddesinde, iç kontrolün amacının:

- “Kamu gelir, harcama, varlık ve diğer sorumluluklarının etkili, ekonomik ve verimli olarak yönetilmesini,

- Kamu kuruluşlarının kanunlara ve diğer yönetmeliklere uygun şekilde faaliyette bulunmasını,
- Her çeşit finansal karar ve işlemlerde usulsüzlük ve yolsuzluğun önüne geçilmesini,
- Karar almak ve izlemek için düzenli, zamanında ve güvenilir rapor ve bilgi sağlanmasını,
- Varlıkların kötüye kullanılması ve israf edilmesini önlemek ve kayıplar karşısında korunmasını, temin etmek olduğunu açıkça şekilde belirtmiştir.”

Yeni düzenlemenin en önemli öğelerinden birisi etkililik, ekonomiklik, verimlilik hakkında, güvence ve danışmanlık hizmeti sağlayan iç kontrol sisteminin mali yönetim ve kontrol sistemi içine alınmasıdır.

Kanun ile hesap verme sorumluluğu ve şeffaflığı sağlamak amacıyla dönük olarak stratejik plan, performans ölçümü, iç denetim gibi kavramlar; kamu yönetim ilkeleri üzerine inşa edilmeye çalışılmıştır. Kamu mali yönetiminin yapısının ve işleyişinin bu sürecin anlamlı bilgiler sunacak şekilde düzenlenmesi de bu kanunun amaçlarından birisidir. Kanun mali kontrol alanında iç kontrol ve iç denetim müesseseleri başta olmak üzere, performans esaslı bütçeleme ve stratejik planlama gibi yenilikleri kamu maliye yönetiminin yapısına ve işleyişine kazandırmıştır (Önen ve Özmen, 2011, s.97-98).

Bu bağlamda 26/12/2007 tarih ve 26738 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Kamu İç Kontrol Standartları Tebliği” uyarınca kurum iç kontrol standartlarının oluşturulmasını ve bu standartların uygulamaya konmasını amaçlamaktadır.

Kamu İç Kontrol Standartları; COSO modeli, INTOSAI Kamu Sektörü İç Kontrol Standartları Rehberi ve Avrupa Birliği İç Kontrol Standartları çerçevesinde Maliye Bakanlığı tarafından belirlenmiştir.

3.6.7.4. Yeni TTK Düzenlemeleri

Yeni TTK’ nın iç kontrolle ilgili düzenlemeleri madde 366/2, madde 375 ve madde 378’de yer almaktadır. Genel olarak ilgili TTK maddeleri ve gerekçeleri incelendiğinde, Yeni TTK düzenine göre kurumsal yapılanmaların sağlıklı olabilmesi için iç kontrol faaliyetinin varlığı ve bunun profesyoneller tarafından gerçekleştirilme

zorunluluğu yasal olarak görülmektedir (TİDE, <http://tide.org.tr>, Erişim: 04/02/2015).

Yeni TTK KOBİ'lerin kurumsal hale getirilmesini hedeflemektedir. Kurumsallaşma kurumların sürekliliği, davranışlara bir standart getirilmesi ve istikrar kazanmasıdır. Bir başka deyişle kurumsallaşma; kuruluşların faaliyet gösterdikleri çevreleriyle olan uyum sürecini ve bu kuruluşlarda zamanla oluşan bir ilerlemeyi açıklamaktadır(Kocaman vd., 2007, s.36).

Yeni TTK' da iç kontrolle ilgili düzenlemelere yer verilen maddeler aşağıda yer almaktadır.

Madde 366. (Yönetim ve Temsil - Görev Dağılımı) “Yönetim kurulu, işlerin gidişini izlemek, kendisine sunulacak konularda rapor hazırlamak, kararlarını uygulamak veya iç denetim amacıyla içlerinde yönetim kurulu üyelerinin de bulunabileceği komiteler ve komisyonlar kurabilir.”

Madde 375. (Devredilemez Görev ve Yetkiler) Yönetim kurulunun devredilemez ve vazgeçilemez görev ve yetkileri arasında : “ Muhasebe, finans denetimi ve işletmenin yönetiminin gerektirdiği ölçüde, finansal planlama için gerekli düzenin kurulması.” kısmına yer verilmektedir.

Madde 378. (Riskin Erken Saptanması ve Yönetimi) “Pay senetleri borsada işlem gören işletmelerde, yönetim kurulu, işletmenin varlığını, gelişmesini ve devamını tehlikeye düşüren sebeplerin erken teşhisi, bunun için gerekli önlemler ile çarelerin uygulanması ve riskin yönetilmesi amacıyla, uzman bir komite kurmak, sistemi çalıştırmak ve geliştirmekle yükümlüdür. Diğer işletmelerde bu komite denetçinin gerekli görüp bunu yönetim kuruluna yazılı olarak bildirmesi halinde derhâl kurulur ve ilk raporunu kurulmasını izleyen bir ayın sonunda verir. Komite, yönetim kuruluna her iki ayda bir vereceği raporda durumu değerlendirir, varsa tehlikelere işaret eder, çareleri gösterir. Rapor denetçiye de yollanır.”

Söz konusu maddeler değerlendirildiğinde, işletme ortakları ve yönetim kurullarının, kanunun “tedbirli yönetici” yaklaşımı çerçevesinde, - Bağımsız dış denetim açısından ise, denetimin verimliliğinin ve güvence kapsamının birlikte artırılması açısından, iç denetimin bir ihtiyaç olduğu ve gerekliliği ortaya çıkmaktadır (TİDE, <http://tide.org.tr>, Erişim: 05/02/2015).

3.6.7.5. Kamu Gözetim Kurumu Düzenlemeleri

TMSK' nin yetkileri 2 Kasım 2011 tarihli Kanun Hükmünde Kararname ile “Kamu Gözetimi, Muhasebe Ve Denetim Standartları Kurumu” na devredilmiştir (KGK, www.kgk.gov.tr/, Erişim: 06/03/2015).

KGK' nin KOBİ'lerde iç kontrolle ilgili düzenlemeleri mevcuttur. Küçük işletmelerde kontrol faaliyetlerinin temelini oluşturan kavramların büyük işletmelerdekilere benzemesi muhtemel olsa da, bu kontrol faaliyetlerinin işleyiş şekli farklılık gösterir. Ayrıca küçük işletmelerde, yönetim tarafından gerçekleştirilen kontroller nedeniyle, belirli kontrol faaliyeti türlerinin gerekli olmadığına karar verilebilir. Örneğin, müşterilere vadeli satış kararlarında ve önemli satın almaları onaylamada yönetimin tek yetkili olması, önemli hesap bakiyeleri ve işlemler üzerinde etkin kontrol sağlayabilir. Söz konusu durum, daha detaylı kontrol faaliyetleri ihtiyacını azaltabilir veya ortadan kaldırabilir (KGK, www.kgk.gov.tr/, Erişim: 08/03/2015).

- Küçük işletmeler genellikle daha az çalışana sahiptir. Bu durum, görevler ayrılığı ilkesinin uygulanabilirliğini sınırlandırabilir. Ancak küçük ve sahibi tarafından yönetilen bir işletmede işletme sahibi, büyük bir işletmeye göre daha etkin bir gözetim uygulayabilir. Yönetim tarafından gerçekleştirilen bu üst düzey gözetimin, yönetimin kontrolleri ihlâl etme ihtimalinin artmasına karşı dengelenmesi gerekir. Küçük işletmelerin denetiminde denetçi, üst yönetimden sorumlu olanlarla, daha büyük işletmelere kıyasla daha basit bir biçimde iletişim kurabilir.

Aşağıdakiler, önemli iç kontrol eksikliklerinin bulunduğu dair göstergelere örneklerdir (KGK, www.kgk.gov.tr/, Erişim: 26/03/2015):

- Kontrol çevresinin etkin olmayan yönlerine ilişkin kanıtlar, örneğin: Yönetimin finansal olarak ilgilendiği önemli işlemlerin, üst yönetimden sorumlu olanlar tarafından uygun biçimde incelenmediğine dair göstergeler,
- Önemli olsun veya olmasın, işletmenin iç kontrolü tarafından önlenemeyen yönetim hilesinin tespit edilmesi,
- Yönetimin daha önceden kendisine bildirilen önemli eksikliklere yönelik uygun düzeltici adımları atmaması,
- Bir risk değerlendirme sürecinin oluşturulmasının beklendiği bir durumda; işletmede böyle bir sürecin bulunmaması,

- İşletmenin risk değerlendirme sürecinin etkin olmadığına ilişkin kanıtlar; örneğin denetçinin işletmenin risk değerlendirme sürecinin tespit etmiş olması gerektiğini düşündüğü bir “önemli yanlışlık” riskinin, yönetim tarafından tespit edilememesi,
- Belirlenen ciddi (önemli) risklere yetersiz karşılık verildiğine ilişkin kanıtlar; örneğin, böyle bir riske karşılık kontrollerin bulunmaması,
- İşletmenin iç kontrolü tarafından önlenemeyen veya tespit edilip düzeltilemeyen ancak denetçinin uyguladığı prosedürler sırasında tespit edilmiş olan yanlışlıklar,
- Hata veya hile kaynaklı önemli bir yanlışlığa ilişkin düzeltmenin yansıtılması amacıyla önceden yayınlanmış finansal tabloların yeniden düzenlenmiş olması,
- Yönetimin finansal tabloların hazırlanmasına ilişkin yaptığı gözetimde yetersiz kaldığına dair kanıtlardır.

3.7. Muhasebe Bilgi Sisteminin Tanımı

Muhasebe bilgi sistemleri, örgütlerde çeşitli kullanıcıların bilgi gereksinimlerini gidermek gayesiyle, eldeki ekonomik verileri muhasebe verilerinde dönüştürmek için fiziksel kaynakları ve diğer öğeleri barındıran sistemdir (Dalgın, 2008, s. 49).

İşletmelerin başarıya ulaşmasında son derece büyük rol oynayan muhasebe bilgi sistemi, işletme personelinin geleceğe yönelik planlamalarında bilgi aktarımını gerçekleştirir (Karakaya, 1999, s.223).

Sistemin parçaları, o sistemi aktif hale geçiren ve sistemin verimli çalışmasına yardımcı olan somut elemanlardır. Muhasebe bilgi sistemini meydana getiren organları bilmek ve bu organlar arasındaki bağlantıları doğru ve başarılı bir şekilde oluşturmak işletmelerde kurumsal yönetim uygulamalarının gerçekleşmesi bakımından hayatidir (Sürmeli, 2001, s.28).

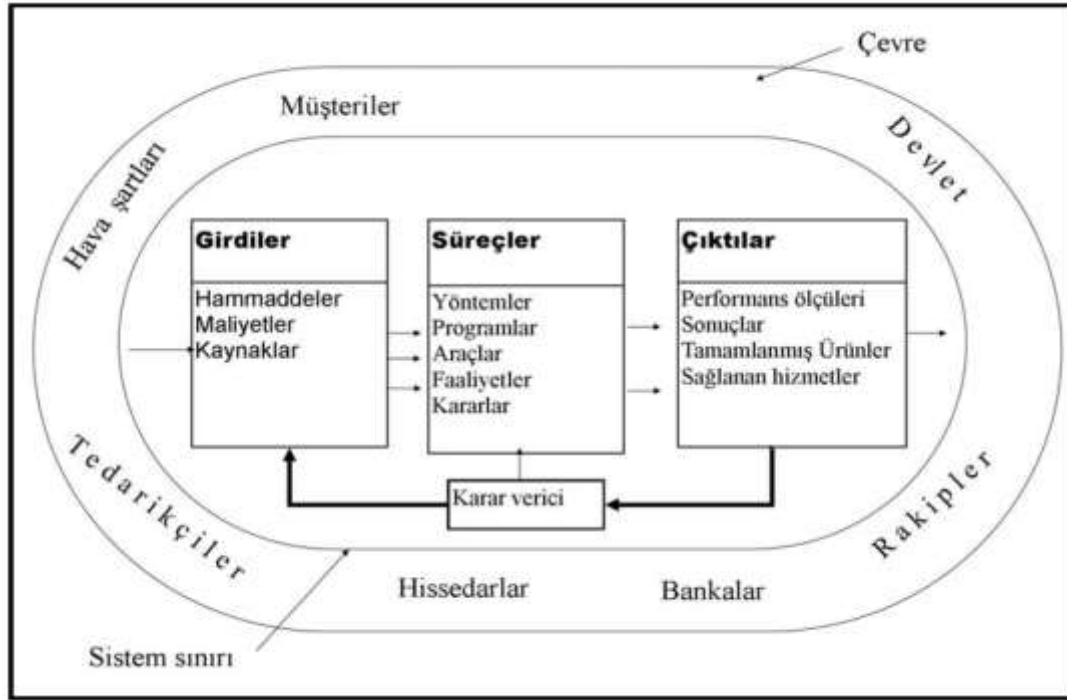
Muhasebe bilgi sistemleri, muhasebe ile ilgili ayırım gözetmeksizin bütün işlemleri gerçekleştirebilmektedir. İşletmeler muhasebe bilgi sistemlerinde faydalanacakları yöntemlere kendileri karar vermektedirler. Sistemin yapısı aynı kalmasına karşın sadece donanımlar değişmiş olur (Sürmeli, 2001, s. 31).

3.7.1. Muhasebe Bilgi Sisteminin Yapısı ve Niteliği

Sistem, iki veya daha fazla ögenin ortak gayeye varmak için kendi aralarında koordineli çalışarak hizmet vermesidir. Sistemler, alt sistemler barındırır ve alt

sistemler bileşeni olduğu sistemin belirli görevlerini gerçekleştirir. Bir MBS beş bileşenden oluşur (Romney ve Steinbart 2003, s.2):

- Sistemi çalıştıran ve farklı işlevleri gerçekleştiren insanlar,
- İşletme faaliyetiyle ilgili verileri insan emeğiyle veya otomatik olarak toplayan, işleyen ve depolayan süreçler,
- Örgütlerin iş süreçleriyle ilgili veriler,
- Örgütün verilerini işleyen yazılımlar,
- Bilgi teknolojileri alt yapısı: bilgisayarlar, tamamlayıcı donanımlar ve ağ donanımlarını içerir.

Şekil 3.2 Sistem ve Çevresi

Kaynak: E. Turban, J.E. Aronson, T.P. Liang (2005), Decision Support And Business Intelligence Systems, 7th ed., Upper Saddle River, N.J., Pearson Prentice Hall, s.43.

Şekil 3.2'ye göre sistemler üç farklı parçadan oluşur: Girdiler, süreçler ve çıktılar (Turban vd., 2005, s.43). Sistemin dışı bir çevre ile çevrelenmiştir. Sistem genellikle bir geri besleme mekanizmasını içerir. Buna ilaveten bir insan karar vericinin sistemin tamamlayıcısı olduğu öngörülmüştür.

Bilgi sistemleri işletmenin başarısı için son derece önemlidir. Bilgi sistemlerinde teknoloji ve insan ortak bir çalışma halindedir. Bilgi sistemleri belirlenen hedefleri yerine getirmek için, verileri karar vericiler için anlamlı ve anlaşılır bilgilere dönüştüren insan gücü, programlar ve yönetsel aşamalardan meydana gelen bir süreçtir (Emhan, 2007, s.222).

Muhasebe bilgi sistemi, bir işletmenin muhasebe bilgileri için bir tür dağıtım sistemidir. Bu dağıtım sisteminin unsurları şunlardır (Gökdeniz, 2005, s.87):

- “İşletme organizasyonun yasal raporlama düzeninin gereksinimi olan bilgileri edinmek,
- Güvenilir muhasebe bilgilerini ihtiyaç duyan bilgi kullanıcılarına ulaştırmak,
- İşletmeleri olası risklerden, muhasebe bilgilerinin işletme içi ya da dışındaki kötüye kullanımlara karşı korumaktır.”

3.7.2. Muhasebe Bilgi Sisteminin Bileşenleri

Bu kısımda muhasebe bilgi sisteminin bileşenlerini oluşturan insan kaynakları, iletişim teknolojileri, donanım ve yazılımdan bahsedilecektir.

3.7.2.1. İnsan Kaynakları

Sistem faaliyetlerinin belirlenen hedefleri gerçekleştirebilmesi için en önemli etken çalışanlardır. Muhasebe bilgi sisteminde insan, bilgi aktaran tek faktördür. Bu sebeple sistemde sorun yaşanmaması için işveren ve işçi arasındaki ilişki gayet sağlıklı bir şekilde oluşturulmalıdır. İnsan, bilgi sistemlerinin tasarlanmasından, hizmete sunulmasına kadar bulunan bütün aşamalarda farklı işlemleri yerine getiren bir ögedir (Kaya, 1993, s.240).

İşletmelerde iyi oluşturulmuş insan kaynakları son derece etkilidir. İşletmenin hedeflerini gerçekleştirmek üzere işe alınan çalışan işletme için değerli bir beşeri sermayedir. Bu nedenle de işletmenin insan kaynakları yönetimi, personellerin bilgi birikimlerinin ve tecrübelerinin ne derecede olduğunu bilmeli, bilgi ve tecrübelerinden en verimli şekilde faydalanarak, korumalı ve geliştirmelidir (Çelik ve Akgemici, 2010, s.222).

3.7.2.2. İletişim Teknolojileri

Muhasebe bilgi sistemlerinde iletişim; veri veya bilgilerin, bir bilgi sistemi dahilinde, bir süreçten diğer bir sürece aktarılması, bir defterden diğer bir deftere geçirilmesi, bir departmandan diğer bir departmana gönderilmesi ve işletmenin işlevlerine yönelik bilgilerin kullanıcıları paylaşılmasıdır (Çelik ve Akgemici,2010, s.218).

İletişim, bilgi akış sistemidir. Veri veya bilginin bir sistemden diğer bir sisteme aktarımı, bilgi kullanıcılarının yararlanabileceği bilgi haline gelinceye kadar devam eder. Bu nedenle bir sistemde çıktı olarak yer alan bilgiler, diğer sistem için girdi olarak kullanılmaktadır. Etkin bir bilgi sistemi akışı, etkin ve iyi tasarlanmış iletişim ile gerçekleştirilebilir.

3.7.2.3. Donanım ve Yazılım

Günümüzün yöneticileri, işletmelerinin bütün gereksinimlerini ve bilgi ihtiyaçlarını gidermek için çeşitli bilgisayar teknolojilerini düzenlemesini, koordine etmesini ve iş sistemi uygulamalarını bilmelidir (Karahoca, 1998, s.43).

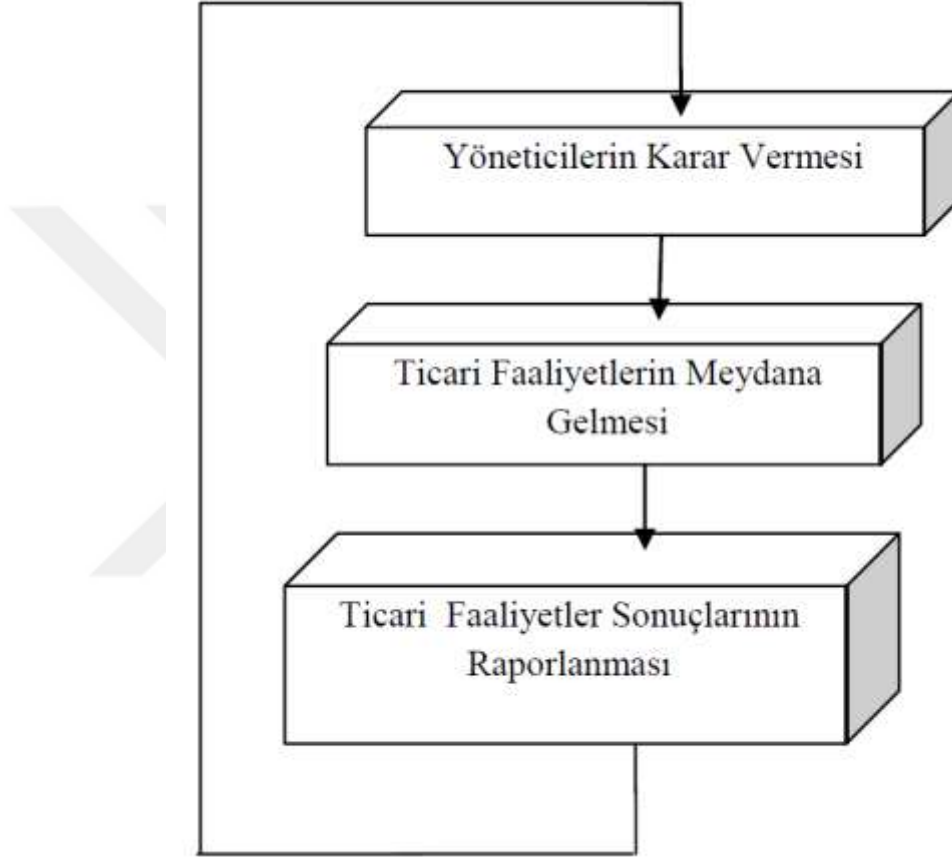
Donanım, bir bilgisayar sisteminin görevini gerçekleştirebilmesi için sahip olduğu elektronik malzeme ve prosedürlerden oluşur. Donanım, veri işleme, iletişim süreci ve diğer bilgi işlem faaliyetlerini destekler ve girdi, çıktı, ikincil bellek ve merkezi işlem biriminden oluşur (Kaya, 1993, s.240).

Merkezi işlem birimi, bilgisayar sisteminin en önemli ögesidir. Merkezi işlem birimi, mikroişlemci olarak bilinir ve bilgisayarların veriyi işleyen ve yazılım komutlarını yerine getiren kısmıdır. Bir bilgisayar sisteminde girdi, çıktı ve ikincil bellek bilgisayarın çevre birimlerini meydana getirir.

Yazılım, bilgisayarların farklı faaliyetlerini yerine getirebilmesi için bilgisayarların birbirleri ile bağlantı kurabilmesini ve uyumunu sağlayarak görevlerini ya da kullanılabilirliklerini geliştirmeye yarayan bir makine talimat sistemidir. Yazılım, bilgi işleme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde donanımın kullanacağı talimatları içerir. Birçok muhasebe paket programı, sistemin diğer işlevlerinin bağımsız olarak çalışmasını ve muhasebe uygulamalarının yürütülmesini sağlamaktadır.

3.7.3. Muhasebe Bilgi Sistemi (İşlem Döngüsü)

Muhasebe bilgi sistemine; işletme içinden, işletme ile çevresi arasında meydana gelen fiillerden ve geri bildirimden gelen, mali nitelikli işlemlere ilişkin veriler veya bilgiler, bilgi işlem sürecinde geçtikten sonra çıktı haline getirilir ve bu çıktılar raporlanarak yetkili kişilere teslim edilir (Sürmeli, 2001, s.37). Muhasebe bilgi sistemindeki bilgi akışı aşağıdaki Şekil 3.3'te gösterilmektedir (Horngren, 1994, s.3):

Şekil 3.3 Muhasebe Bilgi Sistemi: Bilgi Akışı

Kaynak: C. Horngren, (1994), *Principles of Financial & Management Accounting*, New Jersey: A Paramount Communication Company Englewood Cliffs, s.3.

İşlem döngüsü olarak adlandırılan muhasebe bilgi sistemi altı ana alt fonksiyondan meydana gelmektedir. Bunlar; Gelir döngüsü, harcama döngüsü, üretim döngüsü, insan kaynakları döngüsü, finansman döngüsü, kaydetme ve raporlama döngüsüdür (Romney ve Steinbart 2003, s.36-37).

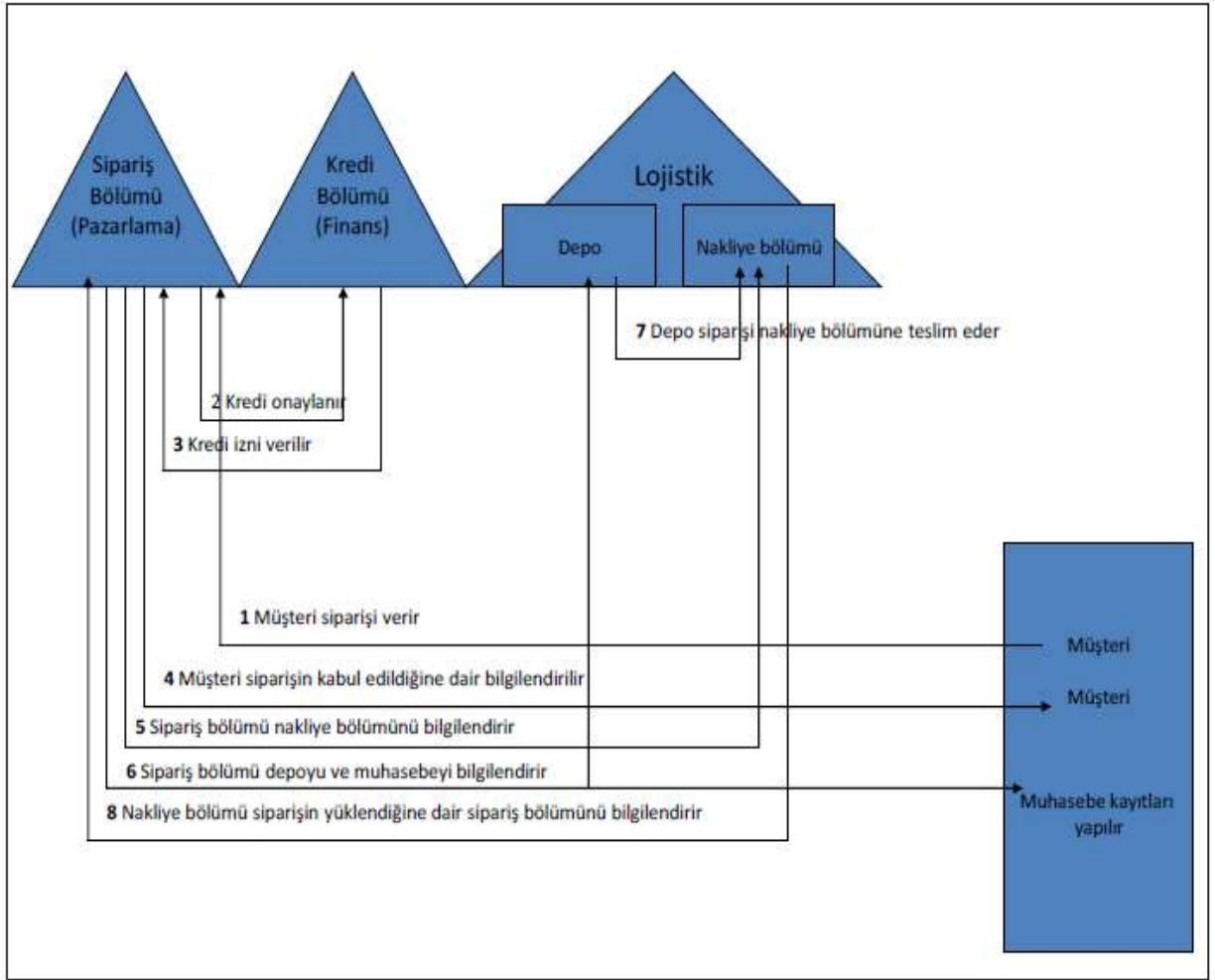
3.7.3.1. Gelir Döngüsü

Gelir döngüsü müşteriden sipariş alınması ile başlamaktadır. Gelir döngüsü mal ve hizmetlerin müşterilere satılması ve karşılığında nakit girişinin elde edilmesi faaliyetini içermektedir (Sürmeli, 2001, s.70).

Gelir döngüsü iki alt sistemden meydana gelmektedir. Bunlar; hizmetin teslim edilmesi işlemleri süreci ve nakit tahsilat sistemi sürecidir. Hizmetin teslim edilmesi işlemleri sürecini, hizmetin teslimi ve faturanın kesilmesi işlemleri oluşturmaktadır. Nakit tahsilat sistemini ise nakit tahsilatının yapılması, karşılığında da teslim alındı belgesinin verilmesi, yevmiye defterine kayıt edilmesi ve büyük deftere aktarılması işlemi oluşturmaktadır. İşletmelerde etkin olarak işleyen gelir döngüsünün fonksiyonları aşağıdaki gibi sayılabilir (Wilkinson vd, 2000, s.416-428):

1. Sunulan hizmetin zamanında ve doğru olarak kayıtlara işlenmesi,
2. İtibarlı müşterilerin belirlenmesi,
3. Müşterilerle anlaşarak hizmetin istenildiği şekilde sunulması,
4. Hizmetin sunulması ile ilgili hazırlanan faturanın zamanında ve uygun bir şekilde hazırlanması,
5. Tahsilatların zamanında ve doğru bir şekilde tahsilatın türüne göre sınıflandırılarak kayıtlara geçirilmesi,
6. Hizmet sunulduktan sonra, nakit alacakların yevmiye defterine alıcılar hesabına kayıt edilmesi,
7. Hizmet teslim edilinceye kadar gerekli dikkat ve özenin gösterilmesi,
8. Nakit tahsilatı yapılana kadar gerekli tahsilat izleme politikalarının uygulanmasıdır.

Alacağın vadesi gelmeden bir kaç gün önce ödeme tutarının veya ödeme işleminin nereye nasıl yapılacağına müşteriye bildirilmesi tahsilat izleme politikalarına örnek olarak verilebilir.

Şekil 3.4 Gelir Döngüsü ve Muhasebe Bilgi Sistemi

Kaynak: Nejat Bozkurt, *Muhasebe Denetimi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012

Şekil 3.4'te görüldüğü gibi, muhasebe bilgi sistemine işletme ile çevresi arasında oluşan eylemlerden (siparişin alınması) ve geri bildirimden gelen mali nitelikteki işlemlere ilişkin veriler veya bilgiler, bilgi işlem eylemleri sonucunda çıktılara dönüştürülmekte ve bu çıktılar raporlar şeklinde ilgili taraflara iletilmektedir.

Gelir döngüsü aşamasında; mal ya da hizmetin sunulması ile ilgili faaliyetler ve nakit tahsilat işlemleri bir çok risk faktörüyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu tür risklerden korunmak için işletmede gerekli tedbirlerin uygulanması şarttır.

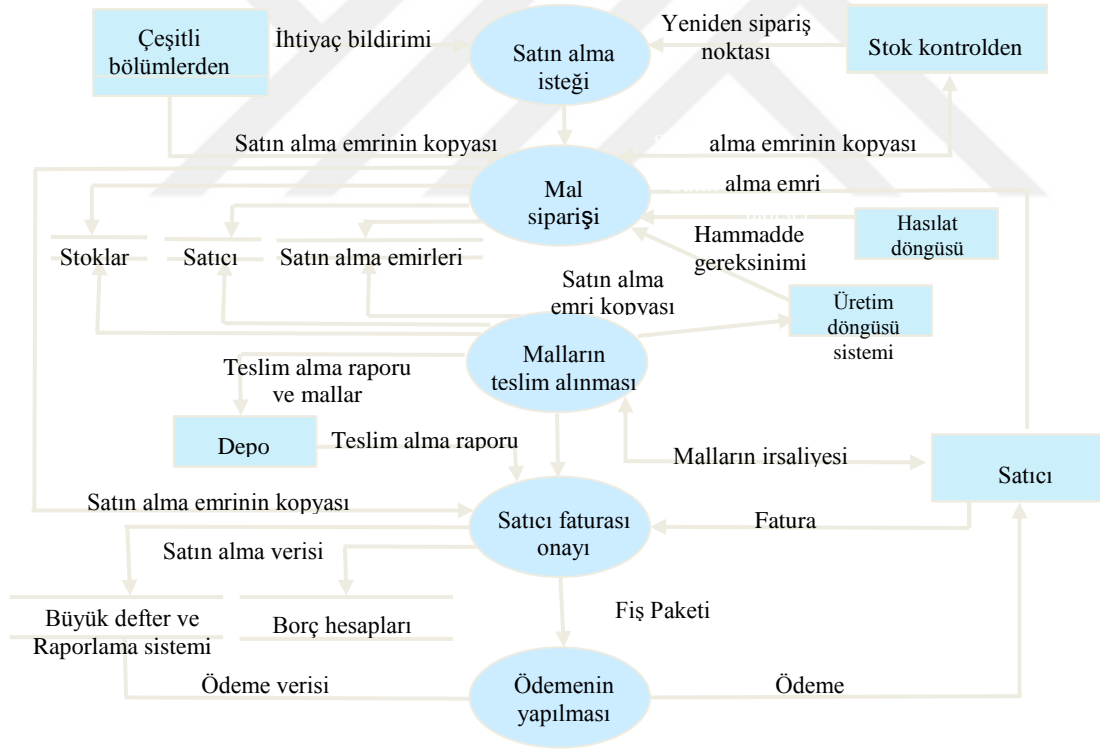
3.7.3.2. Harcama Döngüsü

Harcama döngüsü satıcıya sipariş verilmesi ile başlamaktadır. Harcama döngüsü, mal ya da hizmetin satın alınması için gerçekleştirilen ödemeler ve faaliyetlerin kayıt altına alınması ile ilgili işlem döngüsüdür (Romney ve Steinbart 2003, s.415).

Döngünün fonksiyonları; gereksinimi bulunan mal ya da hizmetin onayı, siparişin verilmesi, malların teslim alınması ve depolanması, borç yükümlülüğünün araştırılması, işlemlerin deftere kayda geçmesi ve gerekli finansal raporlar ile diğer çıktıların hazır hale getirilmesi sürecini içermektedir (Sürmeli, 2001, s.86).

Harcama döngüsü aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır:

- Satın Alma isteğinin Hazırlanması
- Siparişin Verilmesi
- Malların Teslim Alınması
- Satıcı Faturalarının Onayı
- Ödemelerin Yapılması
- Alış iadeleri ve iskontoları
- İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi
- Raporların ve Diğer Çıktıların Hazırlanması

Şekil 3.5 Harcama Döngüsü

Kaynak: Nejat Bozkurt, *Muhasebe Denetimi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012

Harcama sistemi, kendileri de birer alt sistem olan ögelere sahiptir. Harcama sistemi muhasebe bilgi sisteminde satın alma işlemleri ve nakit ödemeler alt sistemlerinde

meydana gelir. Satın alma işlemleri, mal ve/veya hizmetlerin satıcıdan alıcıya doğru aktarımı ve bunun neticesinde alıcının satıcıya borçlanarak ödeme zorunluluğunun meydana gelmesini ifade etmektedir.

Satın alma süreci satın alma isteği ile başlar. Kaynak belgeler; satın alma isteği, satın alma emri ve alma raporudur. Veri tabanında satıcılar, stok durumu, siparişler, teslim alınan mallar, borçlarla ilgili olarak birçok veri bulunmaktadır. Bu verilerin işlemler doğrultusunda eş zamanlı olarak güncellenmesi gerekmektedir. Muhasebeye konu olan işlemler elle veya teknolojik destekle bilgisayarlarda gerçekleştirilmektedir. Satın alma ve nakit ödemelerle ilgili faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, yığın işleme işlemi, çevrimiçi sistem veya her iki sistemin ortak çalışması ile gerçekleşir. Satın alma uygulamasının amacı, satın alınacak mal ve hizmetlerin tespit edilmesi, uygun satıcıların belirlenmesi, gerekli mal ve hizmetlerin sipariş edilerek teslim alınma işleminin gerçekleşmesidir. Satın alma işlemi sistemindeki raporlar; satın alma sipariş listeleri, teslim alma raporları özeti, stok durum raporu, açık satın alma emirleri raporu, alışlar günlüğü ve özeti ile açık faturalar raporlarıdır.

Ödeme İşleme Sistemi Veri Kaynakları; Satıcı faturası, ödeme sisteminin temel verisidir. Faturaların onayı ile satıcılara ödenecek olan miktarlar netliğe kavuşmuş demektir. Fatura ve satın alma ile ilgili belgeler mahsup fişine ilave edilerek bir fiş dosyası meydana getirilir. Ödeme zamanı fiş dosyası çıkartılır. Fişlerin asılları, kanıtlayıcı belgeleriyle birlikte dosyada bulunurken, onaylanmış kopyalar nakit ödemeler bölümüne aktarılır. Nakit ödemeler bölümü gerekli incelemeyi yaparak ödemenin yapılmasını sağlar. Kasadan yapılan ödemeler için kasa tediye fişi düzenlenir.

Ödemeler işleme sisteminde veri tabanı; ödemeler ile ilgili bilgiler içermektedir. Bu bilgiler; ödenmemiş faturaları, iskontolara ilişkin satıcı tekliflerini, işletmenin nakit ve banka durumunu gösteren finansal tabloları, nakit ödemelerin kronolojik sırasını içermektedir.

3.7.3.3. Üretim Döngüsü

Üretim döngüsü, mal ya da hizmetlerin üretilmesi ile ilgili verilerin işlenmesi neticesinde meydana gelen işletme işlevleri ile ilgili bir aşamadır (Romney ve Steinbart 2003, s.468).

Ürünün oluşturulması ile alakalı işlevlerin toplamıdır. Ürünün mühendislik tasarımının gerçekleştirilmesi, örneğin miktar ve zamanı, üretim takviminin oluşturulmasını içermektedir. Ayrıca üretim prosesinde verimlilik ve kalite tespiti ile de ilgilenmektedir.

Bir işletmedeki satış, teslim alma, depolama, tasarım mühendisliği, üretim planlama, üretim ve diğer üretimle alakalı bölümler üretim döngüsü içinde bulunmaktadır. Mal ya da hizmet üreten işletmelerin üretim döngüsü fonksiyonları; üretim planlama, stok kontrol, maliyet muhasebesi ve yönetim muhasebesinden meydana gelmektedir (Bodnar; Hopwood 1998, s.301-309). Bu bölümler arasındaki bilgi akışı işletmelerde kullanılacak belgeler ile gerçekleşmektedir. Ürün ağaçları, işlemler listesi, üretim emirleri, satın alma istekleri, malzeme istek fişleri, üretim süresi kartları, malzeme hareket kartları, satış tahminleri, teslim alma fişi ve stok kartları bu maksatla kullanılan belgelere örnek olarak gösterilebilir.

Bir işletmenin muhasebe bilgi sistemi; üretim döngüsü için son derece önemlidir. Çünkü, işletmelerin ürettikleri mal ya da hizmetin bir maliyeti bulunmaktadır. Bu maliyetlerin doğru olarak hesaplanması ise muhasebe bilgi sistemine bilgi arz eden maliyet muhasebesi sisteminin etkinliğine dayalıdır. Doğru ve zamanlı olarak hazırlanan maliyet muhasebesi bilgileri işletmelere aşağıdaki alacakları kararlar hakkında girdi unsuru sağlamaktadır (Romney ve Steinbart 2003, s.469):

- İşletmenin karma üretim programı (hangi mal ya da hizmetin üretileceği),
- İşletmenin üretimini yaptığı mal ya da hizmetin fiyatları,
- İşletmenin kaynak tahsisi ve planlaması (ürünün satın alınması ya da üretilmesi, farklı ürünlerin kârlılık durumları vs.),
- İşletmenin maliyet yönetimi (planlama, üretim maliyetlerinin kontrolü ve performans değerlendirme).

Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine göre mali tabloların oluşturulabilmesi ve karar vericilerin, işletmelerin üretim maliyetleri hakkında bilgi sahibi olabilmesi için maliyet bilgilerine sahip okunulmalıdır.

3.7.3.4. İnsan Kaynakları Döngüsü

İnsan kaynakları döngüsü için uygun olan işlem sistemi, yığın işlem sistemidir. Böyle bir sistemde ilk olarak uygulanması şart olan, zaman kartlarının yığın haline getirilmesi eylemidir. Zaman kartları üzerinde gerekli hesaplamaların yapılmasından sonra bu bilgiler, işlenmek üzere veri işleme bölümüne gönderilerek bordroların hazırlanması gerekmektedir. Bunun dışında çalışanlar ile ilgili gerek işletme içi gerekse işletme dışı diğer raporlar da oluşturulmalıdır (Acar ve Ömürberk 2003, s.69). İnsan kaynakları döngüsünün amaçları ise aşağıda sayılmıştır (Romney ve Steinbart 2003, s.504-505):

- İşletmeye yeni personel alınması veya kiralanması,
- İşletmede çalışan personelin eğitimi,
- İşletmede çalışan personelin görev terfisi,
- İşletmede çalışan personele yapılan ödemeler,
- İşletmede çalışan personelin oluşturulan performans ölçüm standartları ile performansının ölçülmesi,
- İşletmede çalışan personelin kendi rızası ile ya da kendi rızası dışında işten çıkarılmasıdır.

İnsan kaynakları döngüsünün ana konusu ödeme sisteminden meydana gelmektedir. Çünkü ödeme sistemi muhasebe bilgi sisteminin en önemli ve çok fazla bilgi akışının meydana geldiği kapsamlı faktörlerinden birisidir. Bir işletmenin ödeme sistemi kanunlara göre ve işletme yönetiminin bilgi gereksinimini giderecek şekilde planlanmalıdır. Yanlış ya da eksik bir ödeme sistemi sadece karar vericilerin yanlış karar vermesine neden olacağı gibi işletmenin kanunlar karşısında suçlu duruma gelmesine de sebebiyet verebilir. Bu yüzden verimli ve etkili bir ödeme sisteminin oluşturulması işletme için son derece önemlidir.

3.7.3.5. Kaydetme ve Raporlama Döngüsü

Kaydetme ve raporlama döngüsü işletmelerde meydana gelen işlemlerin yevmiye defterine ve büyük deftere kayıt edilmesi ve daha sonra sahip olunan bilgilerle faaliyet neticelerini özetleyen finansal raporların oluşturulmasıdır. Yevmiye defteri, büyük defter ve raporlama sistemi bir işletmenin muhasebe bilgi sisteminde hayati role sahiptir (Romney ve Steinbart 2003, s.540). Bu döngü, işletmenin finansal ve

yönetmelik raporlarının ve tablolarının hazırlanabilmesi için gerekli olan bilgileri sağlamaktadır.

Finansal tablolar işletmenin mali durumunu, faaliyet neticelerini ve nakit akışını gerçeğe uygun şekilde yansıtılmasına yardımcı olmaktadır. İşletmenin mali tablolarında, Türkiye Muhasebe Standartlarının doğru olarak gerçekleştirilmesi ve gerektiğinde ek açıklamaların ortaya konulması, bu tabloların gerçeğe uygun bir şekilde hazırlanmasını güçlü hale getirmektedir (TMS, http://www.kgk.gov.tr/content_list-208-turkiye-muhasebe-standartlari.html, Erişim: 16/04/2015).

Kaydetme ve raporlama döngüsü için veri kaynakları ve girdilerin ne olduğu son derece önemlidir. Bu sebeple muhasebe aşamasında en önemli belgeler ilk işlem belgeleri olarak tespit edilen faturalar, serbest meslek makbuzları, gider pusulaları, çek, bono, poliçe vb. ile muhasebe fişleridir. İlk işlem belgelerinden hareketle muhasebe fişlerine kayıtlar gerçekleştirilmekte ve bu fişler daha sonra muhasebede yer alan defterlere geçirilmektedir (Acar ve Ömürberk, 2003, s.69).

Bir işletmenin bilgi sistemi süreci manuel ya da otomasyonla (bilgisayarlarla) gerçekleşebilir. Bu iki temel sistem yapısı; girdinin, sürecin, çıktının, veri yönetiminin ve kontrol faaliyetlerinin esasını etkilemektedir. Burada bu iki sistem yapısının farklılıkları açıklanarak, otomasyona dayalı veri işleme sistemlerinin kullanılmasının işletmeye kazandırdığı faydaları açıklamak maksadıyla kurumsal kaynak planlaması sistemi örneği incelenecektir (Wilkinson vd, 2000, s.375).

- **Manuel İşlem Sistemi (Elle Kayıt Edilen İşlem Sistemi)**

Manuel veri işleme sistemi, küçük işletmelerde pratik olarak kayıt altına alınıp raporlanması istenen faaliyetlerde yarar kazandırmaktadır. Verilerin her biri manuel olarak yevmiye defterine kaydedilerek, defterler muhafaza edilmektedir. Yevmiye defterine kaydedilen işlemler daha sonra büyük deftere geçirilmektedir. İşletmede büyük defterlerden yarar gözeterek çalışma kağıtları oluşturulmakta ve bunlar vasıtasıyla mali tablolar oluşturulmaktadır. Bu sistem sadece çok küçük işletmeler için yarar sağlayabilmektedir.

İşletmelerin faaliyetleri sırasında sene boyunca binlerce işlem meydana gelmekte ve bunlar için yine binlerce muhasebe işlemi yapılmaktadır. Muhasebe bütün bu

işlemleri önce yevmiye defterine kaydetmekte ve daha sonra büyük deftere aktarmaktadır (Needles vd, 2002, s.312).

- **Otomasyona Dayalı İşlem Sistemi**

İçinde bulunduğumuz zamanda işletmelerin çoğu veri işlem aşamasında bilgisayarlardan faydalanmaktadır. Bilgisayara bağlı sistemlerin yapısı işletmeden işletmeye çok büyük farklılıklar meydana getirmektedir. Otomasyon sistemi müşterilere göre, sunulan hizmete göre değişiklikler olabilmekte ve personel işletme kayıtlarını periyodik olarak ya da zamanında kayıt altına alabilmektedir. Otomasyon sistem yapısının manuel sistem yapısından farklı ya da benzer yönleri bulunmaktadır. Otomasyona dayalı işlem sisteminin işletmelere kattığı yararlar ve manuel sistemle aralarındaki farklılıklar (Wilkinson vd, 2000, s.375). Bunlar:

- Veri işlemleri, manuel araçlarla kaydedilmiş bir belgeden daha çok manyetik ortamda tutulabilir.
- Veri işlemleri, hataların belirlenmesi ve önlenmesi için çalışan bir birey tarafından kontrol etmekten ziyade, kayıt kontrol programları tarafından kontrol edilebilir.
- İşletme faaliyetlerinin sonucunda elde edilen mali tablolar, organizasyonun birimleri ya da çalışan bireyler tarafından kolayca saklanabilmekte ve ihtiyaç duyulduğu anda ulaşılabilir.
- İşlemler, manuel sistemde önce yevmiye defterine daha sonra büyük defterlere el ile aktarılırken, bilgisayarlarla yevmiye defterine işlemler kayıt edildikten sonra tekrar büyük defterlere kayıt etmeye gerek kalmamaktadır. Çünkü sistem kendisi kayıt etmektedir.
- İşlem süreci sonunda yevmiye defteri ile büyük defterlerin toplamaları karşılaştırılırken bilgisayar sisteminde hata olmazken, manuel sistemde hata olma olasılığı daha fazla olmaktadır.
- Finansal tablolar ve diğer finansal raporlar, muhasebe döneminin herhangi bir zamanında hesap döneminin sonu beklenmeden hazırlanabilir ve buna ilaveten büyük defterlerin kalanları her zaman dengede tutulabilir.
- Yevmiye defteri ve büyük defterin ayrıntılı listesi, özet sunumdan ziyade tek tek ayrıntılı olarak yardımcı hesaplar aracılığı ile incelenebilir.
- İşletme yönetiminin ihtiyaç duyduğu raporlar, bilgisayar aracılığıyla depolanan veriler kullanılarak kolayca ve hızlı bir şekilde istenildiği anda hazırlanabilir.

- Yönetmel raporlar ve analizler çok farklı değişkenler içermesi nedeniyle zor olabilir, ancak dosya ve tablolarla hazırlanan depolanmış verilerden raporlar ve analizler hazırlanabilir. Böylece yöneticilere, çalışanlara faydalı bilgiler sağlanmış olmaktadır. Manuel sistemde ise bütün raporlar, çalışanlar tarafından büyük zahmetlere katlanılarak hazırlanmaktadır.

3.8. Muhasebe Bilgi Sistemi ve İç Kontrol İlişkisi

Bir işletmenin iç kontrol sistemi, muhasebe bilgi sisteminin çalışmasında hayati öneme sahiptir. İç kontrol sistemi, bir organizasyonun eylemlerinin bir sistem dahilinde doğru bir şekilde faaliyet göstermesinde çok etkilidir (Bodnar ve Hopwood 1998, s.8). Aynı zamanda işletmelerde muhasebe bilgi sistemi muhasebe bilgilerinin güvenilirliğini sağlamak için iç kontrol faaliyetlerine gerek duymaktadırlar.

Finansal bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğinin sağlanması, iç kontrol sisteminin temel amaçları arasında bulunmaktadır. Muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğine ilişkin işletmelerde yapılan i kontroller iki açıdan önem teşkil etmektedir. Birincisi yönetime sunulan i raporların doğruluk ve güvenilirliği, işletmelerde bu şekilde yönetim kararlarının etkinliği ve başarısı yükselecektir. İkincisi ise diş raporlama aısındanır. Bu da işletmenin güvenilir rapor sunarak diş karar vericiler karşısındaki duruşu bakımından önemli halde olmaktadır (Yılcı, 2001, s.41). Muhasebe bilgi sistemi ile iç kontrol sistemi arasındaki ilişkiye baktığımızda; muhasebe bilgi sisteminin üçüncü fonksiyonu işletmelerin temel hedefleri yakalamaları için gerekli ve yeterli seviyede iç kontrol sisteminin oluşturulmasıdır (Romney ve Steinbart, 2003, s.36-37). Bu amaçlar aşağıdaki gibidir:

- Muhasebe bilgilerinin üretilmesinde sistemin güvenilirliğinin sağlanması,
- İşletme faaliyetlerinin yönetimin amaçlarına göre verimli şekilde yürütülmesi ve bu faaliyetler yürütülürken de denetim politikalarına uygunluğun sağlanması,
- İşletme verileri dahil işletme varlıklarının korunması.

Oluşturulan muhasebe sistemi işletmenin kaynaklarının ve verilerinin güvenliğini sağlamak için gerekli olan iç kontrol sistemini içinde barındırmalıdır. İşletmenin hedefleri gerçekleştirebilmesi için tüm işlemlerin uygulanmasında gerekli olan yeterli belgenin sağlanması ve görevlerin ayrılığı ilkesine bağlı kalınması sağlanmalıdır.

4. HİLE VE YOLSUZLUK KAVRAMLARI

Çalışmanın bu bölümünde hile ve yolsuzlukla ilgili tanımlamalar, hile ve yolsuzluk türleri ve nedenleri detaylı olarak ele alınmıştır.

4.1. Hilenin Tanımı

Hile kavramının geçmişi muhasebe işleminin geçmişi gibi Mısır medeniyetlerinde yer almaktadır. Hile eylemi ilk olarak yaşanan büyük sahtekarlıklarla ortaya çıkmış ve odak noktası haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında hile; yanlış gösterim, yolsuzluk, rüşvet, muvazaalı işlemler, varlıkların zimmete geçirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır (Bulca ve Yeşil, 2014, s.49).

İşletmecilik yazınında anlamları içinde yanlış bilgilendirme ve karşı tarafı aldatma gayesi yattığından hile kelimesi benimsenmiştir (Çatıkkaş ve Çalış, 2010, s.147). Bu bölümde hile ile ilgili kavramlar üzerinde durulacaktır.

Hile başkalarını aldatmak ya da zor kullanmak amacıyla kendisine şahsi fayda temin ederek başkalarını zarara uğratma davranışdır. Başka bir tanıma göre de hile; sahtekarlık, yolsuzluk, usulsüzlük gibi düzensizlikler ve kasıtlı olarak yapılan yanlışlıklardır (Özkul ve Özdemir, 2011, s.8).

Hile, işletme yönetiminde söz sahibi olan kişilerin, işletmede çalışan veya üçüncü şahısların bilerek kanuni ve etik olmayan şahsi menfaat sağlamak maksadıyla aldatma eyleminde bulunarak sergilediği davranış olarak ifade edilebilir (SPK, 12.06.2006 tarih ve 26196 sayılı Resmi Gazete).

Webster's sözlüğünde hile; bireyin sahip olduğu zenginliğinin ya da yasal haklarından alıkonulmasına neden olan bilerek ve isteyerek yapılan aldatma davranışlarının bütünü olarak ifade edilmektedir. Hukuk yazınında yer alan bir tanıma göreyse, hile; insan yeteneğinin sahip olabileceği bütün araçların kullanılması vasıtasıyla gerçeğin çarpıtılıp, sahtekarlık, fırsatçılık, aldatma vb. yüz kızartıcı eylemlerle bir kişinin diğer bir kişiye üstünlük sağlaması amacıyla sergilenen ve

sonucunda kişilerden birinin aldatıldığı olayları detaylı olarak içeren kavramdır (Rezaee, 2002, s.1).

Hileler çoğunlukla işletmenin yönetim kurulunda yer alan kişiler ve yönetici ortaklar tarafından farklı sebeplerle gerçekleşmektedir. Hilenin amacına göre biçimi de değişmektedir. Hilenin amacı vergileri düşürmek olarak ortaya çıkabilir ama işletmenin ekonomik durumunun kötü olduğu zamanlarda kolay kredi elde etmek için işletme ekonomik bakımdan kendini daha iyi göstermek için hilenin amacı değişme göstermektedir (Erol, 2008, s.231).

İşletmeler hile ile karşılaşmamak için bazı otokontrol mekanizmaları oluşturmuştur. Hile, işletmenin büyüklüğü, faaliyette bulunduğu sektör ve zaman dilimi dikkate alınmaksızın her işletme için kurumsal bir problem haline gelmiştir (Özkul ve Özdemir, 2013, s.76).

4.1.1. Hile Grupları

Hilelerin kayıt altına alınması her zaman mümkün olmamaktadır. Çünkü İnsan hayal gücünün neler ortaya koyabileceği bilinmediğinden, farklı bir hile oluşturulmasında insan beyninin çok etkili olduğu varsayılmaktadır. Hile ile alakalı çalışma ortaya koyan bilim adamları hileye karşı tedbir almada başarılı olmak için “aynen bir hile yapan gibi düşünmeleri” gerektiği şeklinde tavsiye vermektedirler (Bozkurt, 2011, s.64).

Hile eylemini gerçekleştirirken dikkat çekilmesi gereken en önemli faktör, çalışanın işletme içindeki pozisyonunu kullanarak, bu durumdan şahsi çıkar sağlaması ve sonuna kadar faydalanmasıdır (Küçük, 2008, s.4).

Hileler, işletmenin içinde meydana gelebileceği gibi dış faktörlerin kullanılması ile de meydana gelebilir (Gülten ve Kocaer, 2011, s.135). İşletmede ortaya çıkan hileler, finansal tabloların hileli olarak oluşturulması ve işletme varlıklarının kişisel çıkarlar için kullanılması ile iki farklı durumda gerçekleşebilir. Klasik olarak muhasebe alanında gerçekleştirilen hileler ve yönetimde bulunan kişilere yapılan hileler şeklinde iki farklı başlık altında toplayabiliriz (Güredin, 2007, s.134).

Muhasebe hileleri; işletme varlıklarının kasıtlı olarak farklı kalemlerde yer alması, değiştirilmesi, yanlış yönlendirilmesi sonucunda meydana gelmektedir. Bu durumda

da personeller şahsi çıkar elde etmek amacıyla mali tablolar oluşturmaktadır (Kula, 2006, s.64).

Hile türleri farklı açılardan sınıflandırılabilir. Hile sınıflandırmasında en çok kabul gören Steve Albrecht'in hile sınıflandırmasına göre ilk beş hile türü Çizelge 4.1'de özet olarak açıklanmıştır (Albrecht, 2003, s.8).

Çizelge 4.1 Hile Türleri

Hile Türü	Kurban	Hileyi Yapan	Açıklama
Çalışan Hilesi	İşverenler	Çalışanlar	Çalışanlar doğrudan ya da dolaylı olarak işverenlerinden çalarlar.
Yönetim Hilesi	Hissedarlar, borç verenler ve mali tablolara güvenen diğer kişiler	Tepe Yönetimi	Tepe Yönetimi, genellikle mali bilgiler hakkında yanlış sunumlar yaparlar.
Yatırım Hilesi	Yatırımcılar	Bireyler	Bireyler yatırımcıları hileli yatırımlara para yatırmaları için aldatırlar.
Satıcı Hilesi	Mal veya hizmet alan işletmeler	Mal veya hizmet satan bireyler ya da işletmeler	İşletmelerin mal ve hizmetlerden fazla para istemesi ve ödemesi yapılmış malları teslim etmemesi
Müşteri Hilesi	Mal veya hizmet satan işletmeler	Müşteriler	Müşteriler kendilerine ait olmayan bir şeyi vermesi ya da daha düşük fiyatlandırma yapması konusunda satıcıları aldatırlar

Kaynak: S.Albrecht, (2003), *Fraud Examination*, SSouth-Western, USA, s.8.

İşletme içi ve işletme dışında sözkonusu olabilecek hile grupları; yönetim, çalışanlar, yatırımcı, satıcı, müşteri ve diğer hile grupları başlıkları altında aşağıda yer almaktadır:

- **Yönetim**

Yönetim hileleri yönetim tarafından işletme içindeki ya da dışındaki tarafları zarara uğratan uygulamalardır. Yönetimce yapılan hileler hileyi yapanın özellikleri ve

yapma şekli olarak diğer hile çeşitlerinden ayrılmaktadır. Yönetim hileleri genel olarak yönetim kurulunda bulunan kişilerce mali tablolar üzerinde gerçekleştirilen yanıltıcı değişiklikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Bozkurt, 2000, s.16).

İşletme üst yönetiminin gerçekleştirdiği muhasebe hilelerinin en önemli amacı, işletmenin ekonomik durumunu mevcut durumundan daha iyi veya daha kötü olarak göstermektir. İşletmelerde ortaya çıkan hileler maddi kayıplara ve kurumsal itibarının zedelenmesine, işletmede görev yapan personelin çalışma performansının olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır (Bekçioğlu vd., 2013, s.11).

Geçen yüzyılda yöneticiler tarafından gerçekleştirilen ve finansal tablolarda yapılan düzenlemeler şeklinde ortaya konan hileler akademisyenler ve muhasebeciler için çalışma konusu olarak değerlendirilmiştir. Özellikle, son zamanlarda dünyadaki büyük işletmelerde görülen yönetim hileleri (Enron, Worldcom ve Waste Management) toplumların ve kanun koyucu otoritelerin dikkatini daha da fazla çekmiştir. Yönetim hileleri kayıt hileleri ve belge hileleri olmak üzere ikiye ayrılabilir (American Accounting Association, 2005). Muhasebe kayıtlarının gerçeğe dayanmayan kayıtlardan oluşmasından ve buna bağlı oluşturulan mali tabloların güvenilirliğinin düşük olmasından dürüst şekilde hareket etmeyen yöneticilerin rolü büyüktür (Özkul ve Özdemir, 2011, s.67).

İç denetim raporlarında özellikle yöneticiler tarafından yüksek derecede hile ve yolsuzluk yapılma riskine dikkat çekilmektedir (Norman, Rose ve Rose, 2010, s.548).

İşletme yönetimi, kredi almayı kolaylaştırmak, işletmenin piyasadaki imajını değerli kılmak vb. nedenlerle muhasebe hileleri gerçekleştirmektedir. Bu şekilde işletmelerin mali raporları mevcut durumdan daha iyi bir konumda olduğunu gösterecek ve işletmeye fayda sağlayacaktır. Bu faydalar; vergi düşürülmesi, kâr payının eksik dağıtılması ve işletmeden ayrılan ortaklarla daha kârlı projelerde çalışmak olarak sayılabilir (Yıldız ve Başkan, 2014, s.4).

Diğer taraftan yöneticileri hile yapmaya iten sebeplerin bazıları ise şöyle sıralanabilir (Küçük, 2008, s.12):

- Yaptıkları işlemler sebebiyle kendilerine bir menfaat sağlamaları,
- Yöneticilerin, yer aldıkları pozisyon gereği, kayıtlar üzerindeki düzenlemeleri,

- Çeşitli muhasebe hileleri ile kolayca yapabilmeleri,
- Yaptıkları hileli işlemler sebebiyle muhtemelen yakalanmayacaklarını zannetmeleri,
- Aşırı rekabete dayanan baskılarla yüz yüze kalmaları.

İcra İflas Yasası'nın 30. maddesinde yönetimin hileli iflasa başvurmaları da hile olarak değerlendirilmiştir (Özkan, 2014, s.7). Hileli iflas; iflas eden ya da etmeyi planlayan müflisin alacaklılarını zarara uğratmak ve şahsi çıkarlar elde etmek için birtakım hileli işlemlere başvurup iflas işlemine hile karıştırmasıdır (Kızıllarslan, 2006, s.37).

- **Çalışanlar**

Çalışan hileleri, işletmelerdeki personelin ya da yönetim biriminde yer alan kişilerin şahsi menfaat güderek gerçekleştirdiği eylemlerdir. Şahsi menfaat gözetilerek gerçekleştirilen eylemler işletmenin hedeflerine ulaşmada engeller çıkarmaktadır. Bu durum işletmeyi zarara uğratarak olumsuz etkilemektedir (Yıldız ve Başkan, 2014, s.2). Çalışanların yetkilerini kötüye kullanma perspektifinde gerçekleştirilen hileler aşağıdaki gibi olabilir (Pazarçeviren, 2005, s.6-7):

- Personel yetkisi dahilinde gerçekleşen nakit hareketlerinde işlemin kayda geçirilmeyerek kendi zimmetine alınması,
- İşletmelerin banka kayıtlarını değiştirerek parasal fayda gözetmesi,
- İşletmenin yararına hayali ödeme gerçekleştirilmesi,
- Demirbaşları ve ofis malzemelerini çalması,
- İşletme kaynaklarının ve kredi kartlarının kişinin kendi çıkarı için kullanması,
- İşletmenin aleyhine olacak bir durumda rüşvet alınması,
- Sağlık ve seyahat giderlerinden fayda sağlanması,
- Fazla mesai ödemeleri ile düzenleme yaparak fazla para elde edilmesidir.

İşletmenin boyutu ve iç kontrol sistemi ne kadar etkin olursa olsun dürüst olmayan çalışanların bulunduğu bir işletmede hile olma olasılığı yüksektir (Özkul ve Özdemir, 2011, s.37).

İşletmede hile yapmak isteyen personel, sahte belgelerden faydalanarak yaptıkları hileler ile iç kontrol sistemini devre dışı bırakma amacı gütmektedirler. Bu sebeple

çalışan hilelerinin engellemesinde en önemli rol muhasebecilerindir. Çünkü işleyiş hakkında en bilgili olan ve aktif rol alan kişilerdir. Genellikle işletme çalışanları tarafından yapılan hile türleri şu şekilde sıralanabilir (Crumbley vd., 2005, s.28):

- Kayıt sonrası hırsızlık,
- Kayıt öncesi hırsızlık,
- Çekleri nakitle değiştirmek,
- Hayali alıcılar,
- Stokların çalınması,
- Hayali giderler,
- Rüşvet.

Hile eylemini gerçekleştirirken suçüstü yakalanan çalışanlar genelde şüphe uyandırmayan, yapması en son beklenen kişilerdir. Bu kişiler; işletmede mesai saatinden sonra bile uzun saatler çalışır, tatil günleri işletmeye gelir, senelik izne çıkmazlar. Böyle bir tutum sergileme nedenleri ise; hilelerini saklamak ve diğer çalışanların ne iş yaptığını öğrenmemesini sağlamaktır. Bunları yaparken de en büyük savunma fırsatları işyerinde meydana getirdikleri güven olmaktadır. Gerçekleşen hileli eylemden de “güven denetimi engellemez” kuralına uymayan yetkililer sorumludur (Küçük, 2008, s.10).

İşletmelerde çalışan hileleri en fazla yapılan hile türüne girdiğinden çalışan hileleri çizelge şeklinde aşağıda incelenmiştir.

Çizelge 4.2 İşletme Çalışan Hileleri

Endüstri/ Hileler	Bankacılık ve Finansal Hizmetler	Hükümet ve Kamu Yönetimi	İmalat	Sağlık Hizmetleri	Eğitim	Perakende	Sigortacılık	Petrol ve LPG	Nakliyat ve Depolamacılık	Hizmetler (Diğer)	İnşaat	Dini, Gönüllü ve Sosyal Hizmetler
n	244	141	116	100	80	77	62	49	48	45	43	40
Faturalan- dırma	5.7 %	19.1 %	22.4 %	29 %	33.8 %	10.4 %	17.7 %	24.50 %	33.30 %	28.90 %	34.9 %	32.5 %
Kayıt sonrası hırsızlık	13.1 %	10.6 %	6.0 %	12.0 %	6.3 %	15.6 %	6.5 %	2.0 %	2.1 %	11.1 %	14.0 %	7.5 %
Elden nakit	18.9 %	12.1 %	7.8 %	16.0 %	16.3 %	22.1 %	1.6 %	2.0 %	10.4 %	11.1 %	7.0 %	12.5 %

Çizelge 4.2 İşletme Çalışan Hileleri (Devamı)

Endüstri/ Hileler	Bankacılık ve Finansal Hizmetler	Hükümet ve Kamu Yönetimi	İmalat	Sağlık Hizmetleri	Eğitim	Perakende	Sigortacılık	Petrol ve LPG	Nakliyat ve Depolamacılık	Hizmetler (Diğer)	İnşaat	Diini, Gönüllü ve Sosyal Hizmetler
Çeklerin nakitle değişimi	5.70 %	5.70 %	7.80 %	21.00 %	10.00 %	7.80 %	4.80 %	4.10 %	20.80 %	17.80 %	27.90 %	35.00 %
Rüşvet	37.30 %	36.20 %	54.30 %	37.00 %	36.30 %	22.10 %	33.90 %	57.10 %	29.20 %	35.60 %	46.50 %	30.00 %
Gider	4.10 %	12.80 %	7.80 %	23.00 %	31.30 %	3.90 %	4.80 %	14.30 %	14.60 %	17.80 %	27.90 %	32.50 %
Geri ödemeler												
Bilanço hileleri	10.20 %	5.00 %	13.80 %	8.00 %	10.00 %	6.50 %	3.20 %	12.20 %	10.40 %	6.70 %	11.60 %	7.50 %
Gayrinakdi	13.10 %	17.70 %	34.50 %	12.00 %	12.50 %	33.80 %	12.90 %	16.30 %	33.30 %	17.80 %	20.90 %	15.00 %
Bordro	5.30 %	15.60 %	8.60 %	15.00 %	16.30 %	5.20 %	8.10 %	6.10 %	16.70 %	6.70 %	18.60 %	20.00 %
Kayıt ödemeleri	2.50 %	0.70 %	2.60 %	3.00 %	5.00 %	13.00 %	0.00 %	0.00 %	4.20 %	6.70 %	2.30 %	2.50 %
Kayıt öncesi hırsızlık	5.70 %	11.30 %	4.30 %	18.00 %	20.00 %	18.20 %	22.60 %	2.00 %	6.30 %	33.30 %	7.00 %	12.50 %

Kaynak: ACFE, 2014, s.34.

- **Yatırımcı**

Ponzi hilesi (Ponzi schemes): Charles Ponzi yatırım hilelerinin babası olarak bilinmektedir. Bir İtalyan göçmeni olan Charles Ponzi Amerika'ya göç ettikten sonra, hile terminolojine de "Ponzi Hilesi" olarak geçmiş olan hile olayını gerçekleştirmiştir. Ponzi hilesi kısaca, kişileri yüksek getiri vaadiyle hileli yatırımlara para yatırmaları konusunda kandırarak, aslında yatırdıkları asıl paranın bir bölümü olan parayı, sanki yaptıkları yatırımın getirisiymiş gibi göstererek kendilerine yüksek tutarlarda ödeme yapılması şeklinde oluşmuş bir yatırım hilesidir. Hilekârlar ilk başta, yatırımcılara söz verdikleri yüksek getirileri öderler ve bu ödemeyi görenler daha fazla para yatırmaya başlarlar, çevrelerindeki insanlara söylerler ve onlar da

para yatırırlar. Ne zamanki yatırılan para miktarı hilekârın istediği seviyeye gelir, hilekâr paraları alıp ortadan kaybolur (SEC, 2006).

Charles Ponzi'nin yaptığı bu yatırım hilesinde kullandığı yatırım aracı, o zamanlarda ABD'de ve diğer ülkelerde posta kuponlarının farklı fiyatlardan satılıyor olmasından dolayı, pulun ucuz olduğu ülkelere posta kuponu alıp pahalı olduğu ülkelerde satacağını ileri sürerek aslında bir arbitraj kârı elde edeceğini ileri sürmüştü. Ponzi 90 günlük gibi kısa bir sürede %40 getiri elde edeceğini söylüyordu ki o zamanlarda banka mevduatlarının getirisi sadece %5'ti (SEC, 2006).

- **Satıcı**

Satıcı hileleri çoğunlukla satıcıların, satın alınan ürünlere piyasa değerinden daha fazla ücret ödemesi, satın alınan mal yerine daha düşük kalitede ürünü yollaması veya ödemesi gerçekleştiği halde malların alıcıya teslim edilmemesi, istenilen ürün miktarının altında bir teslimat yapılması gibi hileli eylemlerle alıcının aldatılması olarak ortaya çıkmaktadır. İşletmeler bu hile türüyle mücadele etme adına teslimi yapılan malların sayımını, kontrolünü disiplinli ve sistematik bir şekilde yapmak zorunda olup bu sayede aldatılma ihtimalini düşürebilirler (Çelik, 2007, s.47).

Satıcı hileleri devletin açtığı savunma ve diğer kamu ihalelerinde büyük sermayeye sahip satıcıların yüksek oranlarda yaptığı fiyat teklifleri nedeniyle çok seneler haber ajanslarının ilgisini çekmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde çok sık rastlanan satıcı hileleri, temel olarak ikiye ayrılmaktadır:

- Tek başına hareket eden satıcılar tarafından gerçekleştirilen hileler,
- Alıcılar ve satıcılar arasında yapılan gizli anlaşmalar yoluyla gerçekleştirilen hileler.

- **Müşteri**

Mal ya da hizmet sunan işletmelere karşı müşterilerin mal ve hizmet satın alımında yaptıkları hile çeşididir. Bu hilenin gerçekleştirilmesinde de müşteri ya yalnızdır ya da işletmede çalışan bir kişiden yardım alarak iki farklı şekilde meydana gelmektedir (Bozkurt, 2011, s.66).

Müşteri hilesi; kişilerin, işletmeler ve satıcıların zor durumda kalacağı, genel şartlar ve kaideler altında elde edemeyecekleri getirileri, işletme ve satıcıları kandırmak, dolandırmak suretiyle elde etmeleridir. Bu kandırma işlemi basit bir biçimde yalan

söylemek olabileceği gibi, çeşitli yöntemlerle etiket değiştirme gibi satıcıları aldatarak aslında sahip olmamaları gereken mal ya da hizmetleri sağlamaları şeklinde de gerçekleşebilir.

Bir müşteri hilesinde, Amerika’da Chicago otelinin bir odasında oturan altı kişi; büyük işletme müşteri temsilcileri gibi davranarak Chicago bankasını üç kez aramışlar ve yaklaşık 70 milyon doları New Jersey’deki finansal kuruluş görünümündeki kendi hesaplarına transfer ettirmişlerdir. Son olarak, İsviçre’ye transfer edilen para buradan çekilerek Rus mücevheri alınmıştır (Albrecht vd., 2012, s.11).

- **Diğer Hile Grupları**

Yukarıda sayılan hile grupları dışında yapılan diğer sınıflandırmalar aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir (Singleton vd., 2006, s.28-29).

Çizelge 4.3 Hile Sınıflandırmaları

PWC Sınıflandırması	Bologna-Lindsquist Sınıflandırması	KPMG Sınıflandırması	Singleton-Sheetz Sınıflandırması
1.Varlıkların Kötüye Kullanılması 2.Muhasebe Hileleri 3.Haksız Edinim ve Rüşvet 4.Kara Para Aklama 5.Entellektüel Haklar (Patent, ticarî markalar, taklit mal ve/veya hizmetler, sanayi casusluğu) Hırsızlığı	1.İşletme Aleyhine Dahilî Hileler 2.İşletme Aleyhine Haricî Hileler 3.İşletme Lehine Hileler	1.Personel Hileleri 2.Tüketici Hileleri 3.Satıcı Hileleri 4.Bilgisayar Hileleri 5.Tıp/Sigorta Hileleri 6.Finansal Raporlama Hileleri 7.Kötüye Kullanma	1.Satış ve Tahsilat Devresi Hileleri 2.Alım ve Ödeme Devresi Hileleri 3.Bordro ve Personel Devresi Hileleri 4.Stok ve Ambar Devresi Hileleri 5.Sabit Kıymet Yatırımı ve Geri Ödemeleri Devresi Hileleri

Kaynak: Singleton, T. W., Singleton, A. J. (2006) ,*Fraud Auditing and Forensic Accounting*, 3rd Edition, John Wiley&Sons, Inc., New York, USA, s.28-29.

Yukarıda görüldüğü gibi farklı otoriteler tarafından farklı hile gruplandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmaların ortak özelliği hilenin kasıtlı olması ve çıkar sağlamasıdır.

ACFE Sertifikalı Hile Araştırmacıları Birliği raporuna göre hile türleri üç ana bölümde incelenmiştir. Bu türler aşağıdaki gibidir:

- Varlıkların Haksız Kullanımı
- Yolsuzluk
- Hileli Finansal Raporlama

Hileli finansal raporlamada, bilinçli şekilde mali tablolarda bulunması gereken tutarların veya açıklamaların olmaması ya da yanlış belirtilmesi suretiyle finansal tabloları kullananlar yanılgıya uğratılmaktadır (Pamukçu, 2011, s.138).

4.1.1.1. Hilenin Tarafları

Genel olarak hile yapan bireylerin ve hileyle karşı karşıya kalan işletmelerin genel özellikleri hilenin tarafları konusu altında anlatılmaya çalışılmış olup genel olarak sergiledikleri özellikleri ve belirtilere yer verilmiştir.

i) Hile Yapan Kişilerin Genel Özellikleri

ACFE, 2000 hile denetçisiyle ortaya koyduğu bir proje, hile fiilinde bulunan kişilerin birçok yönlerini açıklamaktadır. Bu niteliklere sahip insanların hepsinin hile fiilini gerçekleştirdiği ya da gerçekleştireceği düşünülmemelidir. Diğer yönden bakıldığında ise bu niteliklere sahip olmayan kişilerin de hile işleminde bulunmayacakları sonucu çıkmamalıdır. Bir işletmede hile eylemini gerçekleştirme olasılığı yüksek olan kişileri araştırıp onlar hakkında bilgi sahibi olmak, hilelerin tespit edilmesi ve gerekli tedbirlerin alınmasını kolaylaştırmaktadır (Bozkurt, 2011, s.77).

Rudesill ve Johnson, hile davranışında profesyonel çalışanlarla sıradan insanlar arasında çok büyük farklılıklar olmadığını, ayrıca hileyi gerçekleştiren kişilerin çoğunlukla denetim organlarının zaafını bilerek bu sorunların nasıl çözüleceğini ve alınması gerekli tedbirleri alan kişiler olduklarını ortaya koymuşlardır (Johnson ve Rudesill, 2001, s.59).

İnsanların büyük bir kısmı hile gerçekleştirme olasılığına yakındır. Hilekârlar, demografik ve psikolojik nitelikleri itibariyle diğer kişilerden farklı değildirler. Hatta hile fiilinde bulunan birçok kişinin karakter özellikleri dürüst kişi olarak bilinen insanların karakter özellikleriyle birbirine yakındır. Bu belirlemelerle, hile suçunu işleyenler ile ilgili aşağıdaki gibi çeşitli tespitlere varılabilir (Çelik, 2007, s.51-52):

- Eskiden bir başarısızlık tecrübesi yaşayan insanlar aldatma eğilimi taşırlar,
- Düşüncesizce davranan, dikkati kolay dağılan, zevk veren şeyleri erteleyemeyen fertler aldatma suçunu işlemeye daha yatkındırlar,
- Beğenilmeyen ve kendilerini beğenmeyen fertler daha fazla hile suçu işleme eğilimi gösterirler,
- Bireylerin belirli hedeflere ulaşmaları hususunda üzerlerinde yoğun bir baskı varsa, yalan söyleme, aldatma ve çalma hadiseleri artış gösterir,
- Vicdanlı kişiler aldatmanın cazibesine karşı daha direnç gösterirler,
- Orta ve üst düzeydeki bireyler, daha alt düzeydeki bireylere göre daha dürüst olma eğilimi gösterirler,
- Kişilerin değişik gereksinimleri bulunmaktadır ve bu sebeple farklı düzeylere yalan söyleme, aldatma ve çalma eğilimi gösterirler,
- Aldatmak ve çalmak ne kadar kolay olursa, daha fazla insan bunu yapmaya meyilli olur,
- Hayatta kalma mücadelesi insanların aldatıcı fiiller yapmasına sebep olur.

Hileyle ilgili yapılan çalışmalar bütünlük içerisinde değerlendirildiğinde, hilekârların genelde davranışsal yönden bazı ortak özellikler taşıdıkları görülmektedir. Buna göre hileye başvuranlara ait özellikler aşağıdadır (Küçük, 2008, s.28- 30):

- Kişisel menfaatlerine düşkünlüdürler,
- Aşırı kıskançtırlar, başkalarının yalnızca işyerindeki başarıları değil, iş dışındaki hayatlarını da kıskanmaktadır,
- Hayatta umdukları ideal gayelerini gerçekleştiremediklerini düşündüklerinden kendilerini değersiz hissederler,
- Duygusal ve alıngandırlar. Mesela, topluluk ortamında söylenen şeyleri kendilerine karşı bir saldırı olarak algırlar,
- Açgözlüdürler, her zaman sahip olduklarından fazlasını isterler,
- Çok önemli olsun veya olmasın her şeye çabuk sinirlenirler ve hoşgörülerini azdır,
- Sevimli, yardımsever görüntülerinin altında, hoşgörüsüz ve şiddet eğilimli bir kişilik gösterirler,

- Raporların sunulmasında normal olmayan gecikmelere sebep olurlar (Hodson, 1993, s.25-27),
- İş ile ilgili normal bilgi talebine bile karşı çıkar veya isteksiz davranırlar,
- Hadiseler hızlı gelişmektedir. Birkaç günde evlenebilir, evini değiştirebilirler,
- Kendi kusurlarıyla ilgili başkalarını suçlarlar. Hiçbir şey onların hatası değildir, başkalarının hatası sebebiyle kendileri böyle bir problemle karşılaşmıştır. Her zaman bir suçlu bulunur,
- Çocuk ve hayvanlara karşı hoşgörüsüz ve şiddete yatkındırlar,
- Yaptıkları hilenin ortaya çıkmaması için başkaları tarafından yapılması gereken işleri de ısrarla kendileri üstlenmek ister,
- Arkadaşları ve ailesini her zaman diğer tanıdıklarından uzak tutmaya çalışırlar,
- Giderek kendi içlerine kapanır ve başka personel ile ilişkilerini minimuma indirirler,
- Gizlilikten hoşlanırlar. Bu sebeple çalışma masasının veya eşyalarının başkaları tarafından karıştırılmasından hiç hoşlanmazlar, tuhaf bir gizlilik içindedirler,
- Önemli gibi görünmeye çalışır ve diğerlerinin kendisi hakkında daha iyi düşünceye sahip olmalarını arzulamaktadırlar,
- Alkole bağımlılıkları giderek artmaktadır,
- Başkalarını kontrol etmek için etraflarına tehditler yağdırırlar.

ii) Hileye Maruz Kalan Kurumların Genel Özellikleri

Hilenin gerçekleşme olasılığının yüksek olduğu işletmelerin profil çalışması incelenirse aşağıdaki durumların gözlemlendiği işletmelerde hile gerçekleşme olasılığının daha yüksek olduğu söylenebilir. (Eversole, 1997):

- Düşük morale sahip işgörenlerin bulunduğu,
- Yönetimin düzensizlikleri dikkate almadığı, göz ardı ettiği,
- Hilenin bir risk olarak görülmediği veya bu risklerin değerlendirilmediği,
- Kârın tek amaç olduğu,
- İşgörenlerin gerçekleştirdikleri işler hakkında iyi eğitim almadığı,
- İşgören devir sayısının fazla olduğu,

- Maaş sisteminin kâra bağlı olduğu,
- Güçlü ve egoist yöneticilerin bulunduğu kurumlar.

Bir kurumda hilenin doğmasını sağlayan faktörler aşağıda özetlenmektedir (Pamukçu, 2000, s.8):

- Üçüncü şahıslarla veya ortaklar ile yapılan gizli anlaşmalar,
- Kurumda hileli davranışları önleyecek veya ortaya çıkartabilecek kontrol yapısının zayıf olması,
- Hilekârların cezalandırılacağı disiplinli bir ortamın sağlanmaması,
- Zayıf ahlak politikaları,
- Üst yönetimde mevcut cahillik, umursamazlık ve kabiliyet noksanlığı,
- İşgörenlerin yaptıkları işlerin kalitesini değerlemede yetersizlik,
- Kurumda işgörenler arasında bilgi akışının zayıflaması,
- Sağlıklı denetim çalışmalarının olmaması.

Çizelge 4.4'te hileye maruz kalan organizasyonların 2014 yılı verileri doğrultusunda, coğrafik konumlara göre dağılımları ve ortalama zararları gösterilmiştir (ACFE, 2014, s.7).

Hileye maruz kalan kurumlarda varlıklarda kayıplar veya zararlar meydana gelmektedir. Bu kayıp ve zararların dünyanın farklı bölgelerindeki dağılımı aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir.

Çizelge 4.4 Hileye Maruz Kalan Kurumların Bölgeleri ve Zararı

Bölgeler	n	%	Zarar (USD)
Amerika Birleşik Devletleri	646	48.00	100.000
Güney Afrika	173	12.80	120.000
Pasifik Asya	129	9.60	240.000
Batı Avrupa	98	7.30	200.000
Doğu Avrupa ve Batı-Merkez Asya	78	5.80	383.000
Kanada	58	4.30	250.000
Latin Amerika ve Karayipler	57	4.20	200.000
Güney Asya	55	4.10	56.000
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	53	3.90	248.000

Kaynak: ACFE, 2014, s.7.

Hilede en fazla zararın görüldüğü bölgeler Doğu Avrupa ve Batı-Merkez Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Kanada'dır. Hilede en az zararın görüldüğü bölge Güney Asya'dır.

100'den fazla ülke üzerinde yapılan bu analizde işle ilgili hile şemalarının frekansları ve bu organizasyonların bölgesel değişimleri belirtilmiştir. Buna göre hileden en çok etkilenen bizim de içerisinde yer aldığımız Doğu Avrupa ve Batı-Merkez Asya ülkeleri olmuştur. En az etkilenen ise Güney Asya ülkeleri olarak görülmüştür (ACFE, 2014, s.7).

4.1.2. Hilenin Genel Belirtileri

Hileleri liste haline getirip sıralamak mümkün değildir. Pacini ve Brody, hilenin genel belirtilerini; mükerrer ödeme yapılması, ticari alacak, ticari borç, gelir ve gider hesaplarına açıklama olmadan kayıt yapılması, belgesi olmayan günlük defter kayıtları; evrakta tahrifat yapılması; teslim edilen mallarda eksiklikler, vadesi geçmiş alacakların takibinde başarısızlık olarak ifade etmiştir. Bunun yanında mali tablolarda olağandışı matematiksel ilişkiler, ücretten ayrı olarak yan ödeme

yardımları için başvuru yapmayan bordrolu hayali çalışanlar, azalan alacaklar ile artan gelirler, azalan alımlar ve ticari borçlarla artan stoklar, azalan stok alımlarıyla artan gelirler, büyük nakit fazlası ya da açıkları, alacakların olağandışı miktarlarda zarar kaydedilmesi, müşteri ve satıcılar için sıkça rastlanan ticari unvanlar genel belirtiler arasında sayılmıştır. Ayrıca, gereksinim ve kullanım fazlası mal veya hizmet alımları, kayıp evrak, aşırı miktarda kredi kullanımı, telefon numaraları ve adresler beyan edilmesi, olarak hile belirtilerinin listelenebileceğini belirtmişlerdir (Pacini ve Brody, 2005, s.59). Hile incelemesi yapanlara göreyse, hilelere ilişkin ipuçları defter ve kayıtlardan çok, hile yapan bireylerin kendi kişiliğinden ve davranışlarından görülebilmektedir (Wells, 1990, s.85).

Dünyadaki farklı coğrafi bölgelere göre hile gerçekleşme ve tespit yöntemleri farklılaşmaktadır. Aşağıda bölgelere göre hilenin nasıl gerçekleştiğine dair çizelge verilmiştir.

Çizelge 4.5 Hile Gerçekleşme ve Tespit Yöntemleri

Metotlar	ABD	Güney Afrika	Pasifik Asya	Batı Avrupa	Doğu Avrupa ve Batı-Merkez Asya	Kanada	Latin Amerika ve Karayipler	Güney Asya	Orta Doğu ve Kuzey Afrika
Bahşış	38.40	42.40	53.90	39.80	53.80	43.90	36.80	54.50	35.30
Yönetim teftişi	18.40	15.10	11.70	16.30	10.30	19.30	14.00	12.70	15.70
İç denetim	13.10	16.30	10.90	12.20	16.70	3.50	22.80	14.50	33.30
Kazara	8.20	3.50	3.10	10.20	5.10	8.80	7.00	1.80	5.90
Hesap uzlaşması	5.30	13.40	6.30	7.10	3.80	8.80	7.00	7.30	3.90
Belge teftişi	5.90	2.90	1.60	2.00	1.30	5.30	3.50	1.80	0.00
Dış denetim	4.00	1.20	3.10	2.00	2.60	3.50	1.80	1.80	0.00
Gözetim	2.50	2.90	2.30	3.10	1.30	5.30	1.80	0.00	2.00
Kanun uygulama tebliği	2.00	0.60	2.30	6.10	2.60	1.80	3.50	1.80	0.00
BT kontrolü	1.10	0.60	1.60	0.00	1.30	0.00	0.00	1.80	3.90
İtiraf	0.60	1.20	1.60	1.00	1.30	0.00	1.80	0.00	0.00
Diğer	0.50	0.00	1.60	0.00	0.00	0.00	0.00	1.80	0.00

Kaynak: ACFE, 2014, s.28.

Kanada hariç diğer bölgelerde bahşış, yönetim teftişi ve iç denetim hile yapılma metodu olarak görülmektedir. Latin Amerika Karayipler ve Orta Doğu-Kuzey Afrika bölgelerinde diğer bölgelere göre daha çok hile uygulanan yerlerin iç denetim olduğu görülmektedir. Bizim de içinde yer aldığımız Doğu Avrupa ve Batı-Merkez Asya bölgesinde en çok hilenin bahşış (53.80) yöntemiyle olduğu belirtilmiştir.

4.1.2.1. Çalışanlarla İlgili Belirtiler

İşgörenlerle ilgili hile belirtileri aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir (Bozkurt, 2011, s.18):

- İşgörenlerin hayat tarzındaki değişiklikler (pahalı ev, araba, mücevher ve yeni elbiselerin alınması gibi),
- Hilenin olması muhtemel yerlerde görevlerin ayrılığı ilkesinin benimsenmemiş olması,
- Yüksek işgören devir hızı, bilhassa hileye açık olan alanlarda önemli bireysel borç ve kredi problemleri,
- Yıllık izin veya hastalık izne çıkmayan iş görenler,
- Yetkisi altındaki çalışanlardan borç alan kişiler,
- Yanında olması gerekenden daha fazla nakit bulunduran iş görenler,
- Kumar, alkol, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklara sahip olan iş görenler,
- Herhangi bir basit soru sorulduğunda aşırı tepki gösteren iş görenler,

Bununla beraber normal olmayan veya sebebi bilinmeyen hareketlerde bulunmak da hile yapanın içinde bulunduğu durumu anlatabilir. Bu davranış bozuklukları aşağıda özetlenmektedir (Bozkurt, 2011, s.18):

- Artan içki bağımlılığı,
- Uykusuzluk,
- Hastalanma korkusu,
- Uyuşturucu kullanımı,
- Rahat bir görünüm sağlayamama,
- Arkadaşları arasında aşırı sıkıntılı davranışlar sergileme,
- Olağan olmayan alınganlıklar ve kuşkulu davranışlar,
- Aşırı sinirlilik,
- Devamlı düşünceli bir tavır takınma,
- Olağan olmayan tartışma ortamları yaratmadır.

4.1.2.2. Yönetimle İlgili Belirtiler

Yine Pattison'a göre yönetim ile ilgili belirtiler aşağıda sıralanmaktadır (Bozkurt, 2011, s.19):

- Organizasyon yapısındaki devamlı oluşan farklılıklar,
- Etkisiz bir yönetim kurulu,
- Üst yönetimin gelirlerinin kâra veya borsa değerine bağlanması,
- Çok aşırı kompleks organizasyon yapısı,
- Kurumun bağımsız denetçilerinin sıklıkla değişmesi,
- Çok fazla bankayla çalışılması,
- Etkili ya da hiçbir denetim komitesinin olmaması,
- Yeterli bir iç denetim biriminin bulunmaması,
- Etkili bir iç kontrol sisteminin olmaması,
- Yönetimin yetersiz/deneyimsiz olması,
- Kurumda tanımlı bir davranış kuralları prosedürünün olmaması,
- Sıklıkla kurum aleyhine açılan davalar,
- Otokratik bir yönetim biçiminin hâkim olması,
- Önemli pozisyonlarda yetersiz iş görenlerin çalıştırılmasıdır.

4.1.3. Hile Yapanların Kişilik Özellikleri

Hile yapan ya da yapma olasılığı bulunan bireylerin aşırı stresli oldukları tespit edilmiştir. Bu bireylerin hayatları araştırıldığında sıradan nedenlerden dolayı problemler yaşadıklarına rastlanmıştır. Mesela, ekonomik sorunlar bazı hile yapanların kötü bir evlilik sürdürmesine, uyuşturucu ve kumar bağımlısı olmalarına, sürekli stres altında yaşamalarına neden olmaktadır. Uyku problemi yaşamaları, sakinleştirici ilaç kullanmaları, sinirli ve aşırı tepkiler, insanlarla göz teması kurmaktan kaçınmaları genelde gözlemlenen kişilik hareketleridir.

Lüks bir hayat yaşama istekleri, çok pahalı hobiler edinme, gereksiz yere bol miktarda para harcama istekleri hile yapma olasılığının belirtileri olarak

gösterilebilir. Öte yandan çalışan kişinin hayat kalitesinin kısa bir süre içerisinde sebepsiz olarak yükselmesi hile fiilinin gerçekleştiğine dair bir istihbarat kabul edilebilir. Üst düzey sosyal aktivitelerde yer alma, pahalı tatiller ve seyahatler, pahalı arabalar satın alma gibi büyük paralar isteyen bu eylemlerin kaynağında hile yapıldığı şüphesinin en büyük habercileridir.

Genelde işletmeye ilk gelen ve akşamda en geç çıkan çalışanlar arasında hile yapma olasılığına daha fazla rastlanmaktadır. Özellikle sorumlu olduğu işin bitmemesini neden olarak göstermekte ve gece geç saatlere kadar tek başlarına çalışma arzuları hile yapma ihtimalini yükseltmektedir. Öte yandan hile yapması sonucunda yakalanan yöneticilerin büyük bir kısmı mecbur kalmadıkça izin kullanmamışlar, sebep olarak da onların yokluğunda işlerinin başına geçen çalışanların yaptığı hileyi tespitinden korktuklarını belirtmişlerdir.

4.1.3.1. İşletme Çalışan Hilelerinin Gruplandırılması

İşletme çalışan hileleri doğrudan nakit hileleri, hileli ödemeler, stok hileleri, kayıt öncesi yapılan hileler başlıkları altında aşağıda açıklanmıştır.

i) Doğrudan Nakit Hileleri

Nakit hileleri deyince ilk akla gelen hırsızlıktır. Hırsızlık; Birinin rızası alınmadan yapılan onun varlığını ele geçirme fiili biçiminde ifade edilebilir. Bu yönüyle hırsızlık eylemi geniş manada çalışan hilesini de kapsayan bir durumdur. Çünkü çalışan hilesi sonuçta işletmenin bir varlığını çalmaya yönelik bir davranıştır. İşletmede nakit hilelerinin önlenmesinde görevler ayrımı ilkesinin de gereği olarak birden çok çalışanın görevlendirilmesi gerekmektedir. Nakit tahsilatlar, kasa sayımları, bankaya para yatırma, bankaya para yatırma makbuzlarının doğrulanması, banka doğrulamaları, nakit ödemeler gibi işlemlerin ayrı ayrı kişiler tarafından yapılması işletmedeki doğrudan nakit hilelerin önlenmesinde etkili olmaktadır. Bir işletmede eğer bir personel hem para tahsili, hem bu paraları bankaya gönderme ve nakit ödemelerde bulunma yetkilerine sahipse bu durumda ciddi mânada hile riski altındadır (Bozkurt, 2011, s.208-209).

ii) Hileli Ödemeler

Kurumlarda yapılan hileler; değişik amaçlarla, farklı kişiler aracılığıyla, yeni yöntemlerin uygulanması olarak söylenebilir. İşletmedeki çalışanların şahsi çıkar gözetmek, intikam almak gibi değişik nedenlerle birçok finansman hilesi

kullanmaktadırlar (Bayraktar, 2007, s.34-35). İşgören hileleri, işletmelerin zararına neden olan bir hile türüdür. Tüm hile türleri, gizli ve işgörenlerin görevlerini yerine getirmemesi ya da kural dışı bir şekilde yaparak hile eylemini gerçekleşmesi sonucu doğrudan veya dolaylı olarak şahsi çıkar elde etmesi ile meydana gelir. Bunun yanında devlet ve diğer işletmelere olan güvenin kötüye gitmesi gibi toplumsal neticeler de yaşanabilmektedir (Ahmad ve Norhashim, 2008, s.146).

iii)Stok Hileleri

Geride bıraktığımız yirmi yıl süresinde Amerika'da 20'den fazla büyük perakende işletmesi, meydana gelen stok hilelerinden dolayı iflaslarını ilan etmişlerdir. Bunlar içerisinde Leslie Fay Women's Apparel, Macy's Department Stores, Revco Drug Stores ve Crazy Eddie Electronics gibi büyük işletmeler vardır. Bu büyük işletmeler iflaslarını nasıl açıklamışlardır. Bu işletmelerin tamamı stok hilesi sonucunda içinde buldukları hale gelmişlerdir. Bu hile türü, hem işgörenlerce yapılan hileleri hem de yöneticilerin mali tablolar üzerindeki oynamalarından dolayı meydana gelen hileleri büyük bir alana yaymıştır (Duvall, 2015).

İşgören hileleri arasında kurumlarda çalışanlar tarafından gerçekleştirilen duran varlıklar ve stoklarla ilgili hileler de bulunmaktadır. Nakit olmayan varlık hırsızlıkları, nakit hırsızlıkları kadar sıkça olmamasına rağmen, işletmeye verdikleri zarar bakımından büyüktür (Bozkurt, 2011, s.310).

iv)Kayıt Öncesi Yapılan Hileler

Kayıt öncesi yapılan hilelerde, işletmenin parasına muhasebe kayıtlarına erişmeden önce hile yapan tarafından, el konularak hile süreci başlatılmaktadır. Bu tarz hilelere, kayıt ya da defter dışı hile de denmektedir. Bu gibi kayıt öncesi yapılan hilelerde hilenin başlangıç safhasında, işletmenin gelen paralardan haberi bulunmamaktadır. Bu durum hile yapan tarafından bir avantaj olarak hile yapmada değerlendirilmektedir. Mesela işletmede nakit satışla görevli olan bir personel, müşteri tarafından verilen bir parayı kayıt altına almadan cebine atmaktadır. Bu sebeple, işletmelerce bu tarz hilelerin ortaya çıkartılması oldukça zordur.

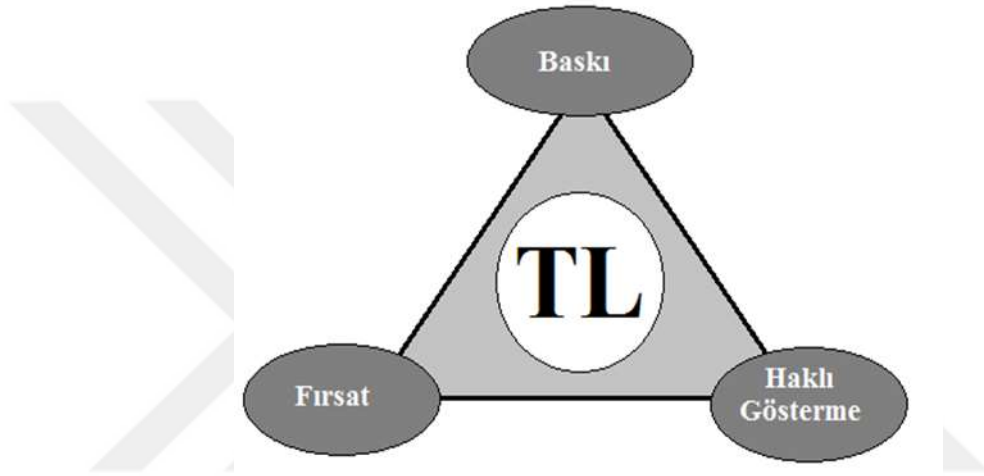
Kayıt öncesi hilelerde, çeşitli sebeple işletmeye gelen para ve para benzeri varlıklara erişme imkanı olan her personelin bu hileyi yapabilmesi mümkündür. Satışlara yönelik, alacaklara yönelik ve iadelere yönelik olarak hileler yapılabilmektedir (Bozkurt, 2011, s.296-297).

4.1.3.2. İşletmelerde Çalışan Hilelerinin Ortaya Çıkarılması

İşletmelerde çalışan hilelerinin ortaya çıkarılmasında etkili olan faktörler ve işletme çalışanlarını hile yapmaya yönelten unsurlar ve hileli işlemlerin tespitinde kullanılan metotlar bu kısımda açıklanmıştır.

i) Hilelerin Ortaya Çıkarılmasına Neden Olan Faktörler

Donald Cressey, tarafından hile üçgeni (*fraudtriangle*) hipotezi geliştirilmiştir (Wells, 2008, s.13). Hile üçgeninin unsurları bir şema ile gösterecek olursak (Bozkurt, 2011, s.111):

Şekil 4.1 Hile Üçgeni

Kaynak: N.Bozkurt, (2011), *İşletmelerin Kara Deliği: Hile Çalışan Hileleri*, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınevi, s.111

açıklanmaya çalışıldığı gibi hile yapılmasına zemin hazırlayan temelde üç koşul bulunmaktadır. Bunlar; Teşvikler/Baskı, Rasyonalizasyon/Davranış ve Fırsat olarak hile üçgeninde yer almaktadır. Hile üçgenindeki bu koşulların hileyle ilişkisi aşağıdaki başlıklar altında açıklanmıştır.

Teşvikler/Baskı: Yöneticiler genellikle finansal sonuçların iyi görünmesini isterler. Çünkü alacakları ücretler, primler vb. gelirleri işlerini sürdürmeleri buna bağlıdır. Çalışanlar da farklı nedenlerle fazla paraya ihtiyaç duymaları durumunda hileye başvurabilirler. Bu tür baskılar genellikle kişisel ve parasal çıkarlar ile ortaya çıkabilmektedir (Açık, 2012, s.356).

Rasyonalizasyon/Davranış: Çalışanlar ve yöneticiler gerçekleşmiş oldukları hileler yüzünden vicdanlarını huzura erdirmek için dürüst eylemler içerisinde bulunurlar.

Mesela zimmete para geçirmede parayı ödünç aldığını düşünerek kendilerini rahatlatırlar (Açık, 2012, s.356).

Fırsat: İşletmelerdeki iç kontrol mekanizmasının başarılı olamamasından veya sistemin olmamasından dolayı en ufak açığı fırsat bilen personel hile eyleminde bulunabilir (Hatunoğlu vd., 2012, s.179).

ii)İşletme Çalışanlarını Hile Yapmaya Yönelten Unsurlar

Yöneticilerin veya diğer personelin hile yapmaları hususunda onları teşvik eden sebepler ya da hile yapmaları için baskı yoğun olabilmektedir. Bir taraftan bireyler yaptıkları fiiller için beyinlerinde bahaneler ararken, öte taraftan onları bu biçimde davranmaya iten bir güdünün olması şarttır. Bu hususta güç, önemli ve etkili bir güdü olmaktadır. Güç, aile üyelerinin veya çalışma arkadaşlarının gözlerinde saygınlık ve itibar kazanmak olarak tarif edilebilmektedir. Başka bir güdüyse; hırs tutkusunun tatmin edilmesidir (Emir, 2008, s.118). Yöneticileri veya başka personeli hileli davranış gösterme eğilimine güdüleyen faktörlere kârlılık hedeflemesi, performansa dayalı ücretlendirme gibi örnekler de verilebilir (Küçük ve Uzay, 2009, s.244).

İşletme çalışanlarını hileli işlemler yapmaya yönelten başlıca baskı unsurları aşağıdaki gibidir (Dauber vd, 2006, s.88-91):

- Kurumun kârlılığının endüstriyel, ekonomik ve operasyonel durumlar sebebiyle tehlikeye girmesi (yeni yasal düzenlemelerin gelmesi, aşırı operasyonel zararlar, sektördeki rekabetin artması gibi),
- Kurum yöneticilerinin mali durumunun kurum mali durumuyla bağdaştırılması,
- Kurum yöneticilerine ulaşılması zor hedeflerin verilmesi (Satış kârlılık hedefleri gibi),
- Bireysel mali gereksinimler (Beklenmedik maliyetlerin oluşması-hastalık, kötü alışkanlık sahibi olma-kumar gibi),
- İşgörenin kurumdan beklentilerinin karşılanmaması (Beklediği terfiyi, maaşı alamama, işten atılacağını düşünme gibi).

iii)Hileli İşlemlerin Tespitinde Kullanılan Metotlar

Herhangi bir işletme ya da kurumda bireysel olarak meydana gelen fırsatlar ise aşağıdadır (Akyel, 2009, s.37):

Kurumsal olanaklar:

- Belli kural ve sınırların olmaması,
- Zayıf ve yetersiz iç kontrol,

Bireysel olanaklar:

- İyi operasyonel bilgi,
- Kurumda anahtar noktalarda yer almak.

Kurumlarda hile tespit yöntemlerinin uygulanma periyodları, uygulanma oranları ve bu denetimler sonucunda hilede azalma aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Çizelge 4.6 Hileli İşlemleri Tespit Yöntemleri

Kontrol		Yerinde kontrol	Yerinde olmayan kontrol	Azalma
Sürpriz denetimler	33.20	12 ay	24 ay	50.00
Proaktif veri izleme/analiz	34.80	12 ay	24 ay	50.00
Özel hile departmanı/görev veya takım	38.60	12 ay	24 ay	50.00
Hileye karşı politika	45.40	12 ay	24 ay	50.00
Çalışanlar için hile eğitimi	47.80	12 ay	24 ay	50.00
Resmi hile risk değerlendirmeleri	33.50	12 ay	23 ay	47.80
Yönetim teftişi	62.60	13 ay	24 ay	45.80
Bağımsız denetim komitesi	62.00	14 ay	24 ay	41.70
İç denetim departmanı	70.60	14 ay	24 ay	41.70
Vardiya/Zorunlu izin	19.90	12 ay	20 ay	40.00
Yöneticiler için hile eğitimi	47.80	13 ay	21 ay	38.10
ICOFR'nin dış denetimi	65.20	15 ay	24 ay	37.50
F/S yönetim sertifikası	70.00	15 ay	24 ay	37.50
İhbarcılara ödülleri	10.50	12 ay	18 ay	33.30
Davranış kodu	77.40	16 ay	24 ay	33.30
F/S dış denetim	81.40	18 ay	24 ay	25.00
Çalışan destekleyici programlar	52.40	14 ay	18 ay	22.20

Kaynak: ACFE, 2014, s.44.

Uygulama süreleri ve zarar boyutundaki azalmanın karşılaştırıldığı yukarıdaki tablodaki kontroller analiz edildiğinde proaktif veri izleme ve analiz etkili hileyi sınırlama yöntemi olarak görünmektedir (ACFE, 2014, s.44).

4.2. Yolsuzluk kavramı

Günümüzde finansal küreselleşmenin ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin artması nedeniyle yolsuzluk gündemde olan konulardan biri haline gelmiştir. Dünyada özellikle gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk ile ilgili skandallar kamuoyunda yer almaya başlaması sebebiyle önemi gittikçe artmış ve literatürde yer almaya başlamıştır.

4.2.1. Yolsuzluk kavramının tanımlanması

Yolsuzluk kavramına ilişkin kural dışılık, kötüye kullanma gibi birden çok tanım verilmiş; Türk Dil Kurumu yolsuzluğu gerçek anlamda yolsuz olma durumu biçiminde tanımlamıştır (Aydın, 2006, s.10).

Yolsuzluk kavramı, Türk Dil Kurumu'nun bünyesinde yayınlanmış olan sözlükte verilen yetkiyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanma, suistimal şeklinde tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde yolsuzluk kelimesi yetkisi dahilindeki yürütülen görevi çıkarları doğrultusunda yönetme, suistimal, nizamsızlık anlamında da kullanılmaktadır (TDK, tdk.gov.tr, 2015).

Klasik olarak genel anlayışta yolsuzluk kişinin kendi çıkarlarını kamunun çıkarlarına tercihi olarak da söylenebilir. ABD uluslararası kalkınma ajansı ve Dünya Bankasının verdiği tanım olarak da yolsuzluk kavramı, kamu gücünün şahsi menfaatler için kötüye kullanılması şeklindedir. Genel manada atıfta bulunulan tanımlamalarda, yolsuzluk geniş anlamda “kişisel çıkarların kamusal çıkarlara tercih edilmesi” anlamında kullanılmaktadır. Dünya Bankası ve Amerika Bileşik Devletleri uluslararası platformda kalkınma ajanslarının tanımlamalarına bakıldığında yolsuzluk “kamu gücünün özel çıkarlar amacıyla kötüye kullanılması”dır (TEPAV, 2005, s.29).

Yolsuzluğun para, maliyet düşürücü veya yarar sağlayıcı, zorla veya istekli, yasal boşluk veya işletme içinden gibi birçok çeşidi vardır. Ayrıca yolsuzluklar büyük ya

da küçük boyutlarda olabilmektedir (Erkal vd, 2014, s.144). Dünyada ve Türkiye’de kamuoyuna da yansıyan birçok yolsuzluk olaylarına rastlanmaktadır.

Yolsuzluk, geniş kapsamlı bir kavramdır. Kamu veya özel sektörde, çalışan kişilerce, ticaret yapanlarda, serbest meslek erbabında bütün kişilerin yapabileceği, yasaların ve kanunların çiğnenmesi ile şahsi menfaat sağlanmasıdır (Gültekin, 2015, s.407).

Her devrin en büyük toplumsal hastalıklarından biri olarak kabul edilen yolsuzluk literatürde kavram olarak birçok şekilde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalardan bazıları aşağıdaki gibidir. En basit şekliyle yolsuzluk, kamu gücüne sahip görevlilerin çıkar sağlamak amacıyla kendilerine verilen görevi kötü ve hukuka aykırı olarak kullanmalarıdır. Bu tanımlama genel manada yolsuzluk kavramını açıklasa da herkes tarafından kabul görmüş değer yargılarını içeren bir tanımlama değildir.

Yolsuzluk kavramı, kamu yönetiminde iki farklı biçimde ortaya konmuştur. İlkinde olması gereken şekilde yapılmayan, usule aykırı, uygunsuz, kural dışı yapılan iş ve edimlerdir. İkinci olarak da sosyolojik ve hukuksal tabandaki kamusal vazife, yetki ve olanakların toplumsal düzenin temel taşı olan sosyal ve hukuksal norm ve prensiplerin dışında olarak kişisel menfaatlere uygun olarak icra edilmesi şeklinde yapılmıştır (Bozkurt vd, 1998, s.264).

Kamu olanaklarından şahsi menfaat elde etmek için kanunun dışına çıkılabileceği gibi, kanunlardaki yasal boşluklardan kişisel menfaat sağlamak için fayda gözetilerek yeniden yorumlanması ve uygulanması olarak da karşımıza gelebilir. Kamu gücünün bireysel çıkar doğrultusunda kullanımı kanun dışı gerçekleştirebileceği gibi, mevcut kanunlardaki boşluklardan istifade etme veya kanunları bireysel çıkar doğrultusunda keyfi yorumlama ve uygulama şeklinde de ortaya çıkabilir (Bagdgen ve Dökmen, 2006, s.24).

Yolsuzluk yalnızca kamuda meydana gelen bir olay olarak algılanmamalıdır. Ekonominin bütün dallarında kaçak ekonomiden, talep edenin kandırılmasına kadar farklı yollarla gerçekleşen kanuna aykırı ve ahlaksız davranışlardır (Gültekin, 2015, s.407).

Kamu personellerinin vazifesi dahilinde gerçekleşmemesi gereken işlemleri gerçekleştirmeleri veya vazifesi olmayan işi hızlandırarak karşılıklı olarak menfaat gözetmeleri olarak da tanımlanan yolsuzluk kavramı; zimmet, irtikap, rüşvet gibi

ahlâk kuralları dışında ve dürüstlikle bağdaşmayan eylemlerin hepsini içeren bir kavram olarak da tanımlayabiliriz (Çulpan, 1980, s.31).

Toplumun ahlaki yapısının çökmesi sonucunda gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş devletlerde; zimmet, irtikap, ihtilas, kaçakçılık, rüşvet gibi eylemlerin ve yetkinin kanuni olmayan bir şekilde uygulanarak rekabet engelleyici bir suretle haksız kazanca neden olan iş ve davranışların hepsini yolsuzluk kavramı çatısı altında toplayabiliriz (Cingi, 1994, s.3).

4.2.2. Yolsuzluğun Öğeleri

Yolsuzluk kavramı üç ögeye sahiptir. Bunlar; yetki, kurallara aykırılık ve çıkarıdır.

4.2.2.1. Yetki Ögesi

Yolsuzluğun esas amacı haksız çıkar elde etmektir ve gerçekleştirilmesi ise karşılıklı bir çıkar alış verişi ile olur. Bu sebeple yolsuzluğun tahakkuk edebilmesi için taraflardan en az birinin tekelci yetki gücüne sahip olması ve bunu yasalara aykırı bir biçimde idarenin takdiri adı altında kullanması gerekir (Berkman, 2010, s.81). Böylece “yolsuzluk için geçerli olan yetkinin Tekelci Güç ve Takdir Yetkisi niteliklerini içerdiğinde barındırıyor olması şarttır” diyebiliriz (Arslan, 2015, s.11).

Kamu ve özel sektör ayrımı yapılmaksızın tekelci gücün etkisi ve şahsi çıkar elde etme amacıyla ortak karar alma gücü olarak tanımlanan yetki ögesinin kullanılması yolsuzluklara neden olmaktadır (Tarhan vd, 2006, s.23).

4.2.2.2. Kurallara Aykırılık Ögesi

Yolsuzlukta güç ve yetki verilen kişinin çıkarı için kurallara aykırı davranışı söz konusudur. Ancak bu olgunun her zaman kanunlara aykırı olması gerekmez. Örnek olarak; devletin istihdam konusunda sağladığı sınırlı sayıdaki olanaklar, kamu görevlisi tarafından kendisine çıkar sağlayan kişilere verilebilir. Bu kamu görevlisi, hukuka karşı gelmediği halde kendi görevinden kişisel çıkar sağlamaktadır (Özsemerci, 2003, s.8).

4.2.2.3. Çıkar Ögesi

Yolsuzluk kavramının en temel ögesi ise çıkar elde etme amacıdır. Burada çıkarın maddiyat amacı taşıması zorunlu değildir, direkt ekonomik anlamı olmayan manevi

nitelik taşıyan kayırmacılık da çıkar olarak görülebilir (Tarhan vd, 2006, s.25). Fakat maneviyat da önemli değildir, yetkinin kurallara aykırı biçimde kullanılması diğer kişileri ve sosyal yapıyı zarara uğratacağından bunun yolsuzluk olarak görülmesi için yeterlidir.

Mumcu (1985)'e göre yolsuzluk ilişkisinde yetkili tarafa sağlanan çıkarı sadece maddi şeylerle sınırlandırmak doğru değildir. Bu bakımdan cinsel temas, öpücük ve gülücük dahi yolsuzluk aracı olarak kullanılabilir (Mumcu, 1985, s.1).

4.2.3. Yolsuzluğun Nedenleri

Kamu gücü ve kaynaklarının kişisel çıkarlar için kötüye kullanılması ile tanımlanan yolsuzluk, tüm dünyada ekonomik, sosyal ve siyasal gibi nedenlerle karmaşık bir sorun haline gelmiştir.

4.2.3.1. Kişisel Nedenler

Yolsuzluğun nedenlerinin en başında insan doğasından kaynaklanan özellikler, sahip olunan değerlerin giderek unutulması ve yönetim sisteminin yapısı vardır. İnsanlar yapı gereği doyumsuzdurlar ve özellikle de kapitalist düzende maddi açlıklarını gidermek ve hatta daha fazlasını elde etmek amacıyla yolsuzluk gibi kural dışı yöntemlere başvurabilirler (Sayan ve Kışlalı, 2004, s.33).

4.2.3.2. Kurumsal Nedenler

Yönetim; kamu ve özel yönetimin birleşimiyle oluşan bir etik biçimidir. Ülkedeki kamu ve özel sektördeki kurum yapısındaki yozlaşmalar, kişilerin yolsuzluk yapmasına uygun ortam oluşturmaktadır. Bu yozlaşmış kurumlardaki yöneticiler ve çalışanlar kendi menfaatleri için etik değerleri hiçe sayabilmektedir (Fedai, 2000, s.10).

4.2.3.3. Toplumsal Nedenler

Yolsuzluk farklı seviyelerde, zamanın farklı dönemlerinde bütün kitleleri etkileyen geniş kapsamlı bir olgudur (Karagöz ve Karagöz, 2010, s.7). Ülkeler yolsuzluk karşısında benimsedikleri tutum açısından farklılık oluşturmaktadır. Bazı ülkelerde yolsuzluk sonuca varılmadan müdahale edilmezken, bazılarında ise hoş görülmemektedir.

Yolsuzluğun gerçekleşmesinde etkili olan sosyal nedenler birçok toplumda farklılık gösterebilir. Kaynaklar incelendiğinde; cinsiyet, kadın istihdamı, hızlı nüfus artışı, kentleşme ve eğitim düzeyi değişkenleri öne çıkmaktadır. Cinsiyet ile yolsuzluk ilişkisini araştıran Alolo (2007), yolsuzluk davranışının oluşumunu açıklamak için kullanmıştır. Kadınların erkeklere göre daha hümanist ve mentalist düşünceye sahip olması, yolsuzluğa daha az tolerans gösterdiğini bize açıklamaktadır. Böyle bir durum ortaya çıktığında kadınların verdikleri tepkiler yolsuzluk düzeyinin azalmasını sağlamaktadır. Swamy vd (2001) çalışmasına göre de cinsiyet ile yolsuzluğun negatif yönlü anlamlı bir ilişkide olduğunu kanıtlamış ve kadın sayısı arttıkça yolsuzluk oranını yok olmaya yakın seyir ortaya koymuştur. Eckel ve Grossman (1998)'a göre ise, kadınlar toplum hayatı içerisinde karşı cinslerine oranla daha yardımseverdir, bu sebep ile ekonomik uygulamalarında bencilce davranışlar sergilememektedirler.

4.2.3.4. Ekonomik Nedenler

Liberal ekonomistler, devletin ekonomiye müdahalesi ile izlediği ekonomi politikalarının yolsuzluğun ekonomik nedeninin ana nedeni olarak savunmuştur (Tayyar ve Çetin, 2013, s.108).

Ekonomik etkenler toplumların medenileşme seviyeleri ile ilişkilendirilebilir. Az gelişmiş toplumlarda ithalat ve ihracat problemleri ekonomik iyileştirmelerin gerekliliğini beraberinde getirir. Bunun sonucunda devlet, bürokrasinin denetleyici ve düzenleyici fonksiyonlarına başvurmaktadır. Denetleyici fonksiyon olarak; kişi ya da işletmelerin faaliyete geçebilmeleri amacıyla ruhsat almak, pek çok denetimlere tabi olmak, düzenleyici fonksiyon olarak; fiyat denetimi, kredi ve ucuz kredi olanaklarına dair uygulamalar gösterilebilir. Kamu kuruluşlarının içinde buldukları mal ve hizmet alım ve satımına dair ihalelerdeki sonuçları lehlerine çevirmek isteyen kişiler kamu görevlilerine rüşvet verme usulüyle yolsuzluk yaparlar (Berkman, 1983, s.99-100).

Berkman, “Az gelişmiş toplumlarda herkesin kabul ettiği, kamu görevlisinin yakın akrabalarını kolladığı ve kayırdığı” görüşüdür (Berkman, 1983, s.83).

Gelişen ülkelerin serbest piyasa ekonomileri ve demokratik şartları küresel piyasalardaki ekonomik ve sosyal dejenerasyonlar nedeniyle zorlanmaktadır. Kurumsal güven ortamının sağlanamaması bunun nedenleri arasında gösterilebilir.

Ayrıca banka düzenlemelerinin yetersizliği, yanlış yatırımlar, çoğalan risk, kapitalizm ve yolsuzluk da gelişmekte olan ülkeleri zorlamaktadır.

4.2.3.5. Siyasal Nedenler

Ekonomik nedenler kısmında bahsettiğimiz bürokratik yapının sağlam olmayışı yolsuzlukların artışına zemin hazırlar. Yetki mercilerinin belirsizliği bürokratik yapıda ciddi karışıklıklara neden olarak isteğe bağlı değişikliklerin önünü açmaktadır (Çulpan, 1986, s.36).

Keefe ve Knack, ortaya koydukları çalışmada, yolsuzluğun etkisiz diplomatik kuruluşlarla ve ufak finansal kalkınmayla alakalı olduğu neticesini çıkarmışlardır. Politik fonksiyonlardaki yönetim ve yasa yapımı süresinde çıkar gözetilmesi ve hukuki düzenlemenin yanlış biçimde kullanılması siyasal yolsuzluğun içine kamu görevlileriyle birlikte politikacıların da bu hile dahil olduğunu göstermektedir (Demirel, 2003, s.3).

Siyasal yolsuzluklar, siyasal çökme biçimlerinden lobicilik ile yapılmaktadır (Çağlar, 2007, s.7). Birçok ülkede büyük çaplı işletmelerin yardımıyla iktidara gelen partiler bir şekilde yardımların karşılığını vermektedir. Belirledikleri finansal stratejiler ve finansal kaynak aktarımı şeklinde karşımıza çıkabilir (Özsemerci, 2003, s.7).

İktidar değişikliğiyle gelen üst düzey yöneticilerin değişmesi, kayırma fiili, bürokratik yapıda siyasallaşma ve örgütlenme yetersizliği de devletin siyasal boyutunda yolsuzluk için uygun zemini hazırlar. Adam kayırma adı altında aile, akraba ve hemşeri gibi toplumsal bağların bürokraside etkin rol oynaması, bunun sonucunda yönetimdeki insanların gerekli özellikleri taşıyor oluşu, dikta ve merkeziyetçi devlet yapısı, hızlı nüfus artışı ve beraberinde getirdiği kötü kentleşme, bunların tetiklediği işsizlik, zorlu yaşam koşulları, devletin ekonomide büyük söz sahibi olması ve rant paylaşımları yolsuzluklar için çok uygun bir zemin hazırlamaktadır (Aydın, 2006, s.13).

Bugün devletlerinin yaptıkları kalıplaşmış kurallar bütününde düzenleme esnasında en çok idari yolsuzluğa neden olan kamuya ait maddi değeri olan işlerinde yetkiyi memurlara bırakmış olması vatandaş ve kamu görevlisini zorunlu ilişkiye itmektedir. Yolsuzluk o anda başlar ve memur kendi çıkarı karşılığında görevini yerine getirirken yolsuzluğa bulaşabilir. Memur yetkileri şeffaf olmayıp yapılan işlemler

denetlenmediğinde gerçekleştirilen hizmetler yolsuzluk için en uygun alan halini alır (Karacan, 2002, s.31).

4.2.4. Yolsuzluk Türleri

Yolsuzluk türleri genel olarak siyasal yolsuzluk, yönetsel yolsuzluk, diğer yolsuzluklar şeklinde sınıflandırılabilir.

4.2.4.1. Siyasal Yolsuzluk

Siyasal yönetim veya yapılanma sürecinde kişisel çıkarlar gözetilerek hukuki kurallara aykırı biçimde kullanılan kamu yetkisinin sonucu “siyasal yolsuzluk” olarak adlandırılır (Özsemerci, 2003, s.14).

Çoğu ülkede siyasal kayırmacılık; iktidar değişikliğinin ardından gelen yeni siyasi partiler kamu kurum ve kuruluşlarındaki yapılaşmaları sağlayarak ya da yenisini oluşturarak gruplarına yakın olanları istihdam etmesiyle yapılmaktadır. ABD’de 19. yüzyılda etkin olan “Spoils System” yönetimin en güzel örneği olarak görülür. Bu uygulamada her seçim neticesi, kamu çalışanlarının yerlerini, seçimde olumlu sonuç alan siyasal partinin memurlarına devretmektedirler. “Ganimet Sistemi” de denilen bu yaklaşımda, kamu personeliği iktidara gelen partinin siyasal anlamdaki taraftarlarına armağan ettiği ganimet olarak tanımlanmakta idi (Aktan, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-ahlak/aktan-toplamahlak.pdf, Erişim tarihi: 02/04/2015).

4.2.4.2. Yönetsel Yolsuzluk

Yönetsel yolsuzlukların, yürürlükteki kanunların ve hükümetin yürütmekte olduğu siyasi kuralların kamu bürokrasisi tarafından icra edilmesi vesilesiyle ortaya çıkmaktadır (Özsemerci, 2003, s.15).

Yolsuzluğun genel sorunları ile kamu yönetiminde karşılaşılan problemler ve bu problemlere ait negatiflikler anlatılmaktadır. Bunlar (Hasdemir, 2006, s.99):

- Bürokrasinin gereğinden fazla işlemesi,
- Toplum huzurunun yürütülmesinde karşılaşılan kurallardaki eksiklik,
- Devlette istihdam sorunu,
- Devlette kurumsallaşmanın sağlanamaması,
- Denetim ve denetçi eksikliği,

- Adli sistem menşeli güçlükler olarak sıralanmaktadır.

4.2.4.3. Diğer Yolsuzluk Türleri

Diğer yolsuzluk türleri; altında rüşvet, zimmet, kara paranın aklanması, içeriden öğrenenlerin ticareti, rant kollama, kayırmacılık, siyasal kayırmacılık, oy ticareti ve lobicilik olarak gruplandırılabilir. Aşağıda bu kavramlarla ilgili genel bilgiler verilecektir.

i)Rüşvet

Rüşvet, yetkili personelin elinde bulunan yetkileri diğer bir deyişle elinde mevcut bulunan gücü karşı tarafın çıkarı için kullanmasını temin etmek üzere teklif edilen bir değerdir. Bu değer para ya da mal olarak da ortaya konabilir. Bu kötüye kullanım öncelikli davranılması gerektiği konusunda da etkin olabilir ya da illegal olarak işin icra edilmesi gibi de bakmayı sağlamak gerekmektedir. İlk durumda kanuna bir aykırılık yaşanmamasına rağmen ayrıcalıklı bir uygulama izlenmekte, diğerinde ise kanuna aykırı bir işlem yapılmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nda rüşvet suç teşkil etmekle birlikte "görevinin ifasıyla ilgili bir işi yapması veya yapmaması için, doğrudan veya aracılar vasıtasıyla, bir kamu görevlisine veya göstereceği bir başka kişiye menfaat sağlanması" şeklinde ifade edilmiştir (Çetinkaya, 2014, s.10).

OECD'nin "Rüşvetle Mücadele Çalışma Grubu" yayınladığı çalışma sonuçlarında hukuki manada olumlu yenilikler tesis edilmesine rağmen, OECD rüşvet teması ile ilgili ülke olarak Türkiye'nin oluşturdukları raporların azlığı ve içeriğin birçok kaygılara neden olduğu ifade edilmiştir. Türkiye'nin bu konu kapsamında rüşvetle ilintili kanuni yaptırımlar düzenledikleri, bu konu ile ilgili sözleşmeye taraf olan ülkelerle soruşturma kapsamlarında işbirliği yaparak çözüm üretmeye çalışmalarının etkin ve verimli olduğundan bahis edilmiştir (TEİD, www.teid.org, 2015).

Rüşvet oranı ve rüşvet vakaları sektörlere göre farklılaşmaktadır. Sektörlere göre rüşvet dağılımları aşağıdaki çizelgede listelenmiştir.

Çizelge 4.7 Sektörlere Göre Rüşvet Dağılımları

İşletmeler	n	Rüşvet Örnek Sayıları	Örneklere Rüşvet İçerme Yüzdeleri
Madencilik	13	9	69.20
Petrol ve LPG	49	28	57.10
İmalat	116	63	54.30
İnşaat	43	20	46.50
Diğer	52	24	46.20
Telekomünikasyon	36	15	41.70
Gayrimenkul	24	10	41.70
Toptan Ticaret	31	12	38.70
Bankacılık ve Finansal Hizmetler	244	91	37.30
Sağlık Hizmetleri	100	37	37.00
Eğitim	80	29	36.30
Hükümet ve Kamu Yönetimi	141	51	36.20
Kamu Hizmetleri	25	9	36.00
Hizmetler (Diğer)	45	16	35.60
Sigortacılık	62	21	33.90
İletişim ve Yayın	15	5	33.30
Teknoloji	39	13	33.30
Dini, Gönüllü ve Sosyal Hizmetler	40	12	30.00
Profesyonel Hizmetler	37	11	29.70
Nakliyat ve Depolamacılık	48	14	29.20
Sanat,Eğlence, Dinlenme	22	6	27.30
Perakende	77	17	22.10
Tarım, Ormancılık ve Hayvancılık	28	5	17.90

Kaynak: ACFE, 2014, s.35.

İşletmelere göre rüşvetin içine ne kadar karışılıp karışılmadığının frekansları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Madencilik sadece 13 örneği olmasına rağmen en çok rüşvete bulaşan endüstridir. Ardından sırasıyla petrol-lpg, imalat ve inşaat en çok rüşvet dönen endüstriler olarak göze çarpmaktadır (ACFE, 2014, s.35).

ii)Zimmet

Zimmet, Arapça kökenli olup izinsiz yere sorumlu şahsın üzerine geçirdiği para ile ifade edilen değerdir. Türk Ceza Kanunun 'da zimmet suç teşkil etmekle birlikte "kamu görevlisinin görevi nedeniyle zilyetliği kendisine devredilmiş olan veya koruma ve gözetimiyle yükümlü olduğu malı kendisinin veya başkasının üzerine geçirmesi" şeklinde ifade edilmiştir (Edizdoğan vd, 2010, s.40).

Zimmetin özünde sadece bir taraf mevcuttur. Devlette istihdam edilen kamu görevlisinin maddi çıkar sağlamak için kendisine emanet edilen bir varlığı kendi adına kullanmasıdır. Zimmet fiili, bu davranışı gizlemek amacıyla hileli olarak yapılması olup ihtilas denmektedir. Ancak bu yukarıda bahsi geçen tabir 5237 sayılı yeni TCK'da ayrı olarak ele alınmamıştır.

Türk Ceza Kanunu 247. Maddesine istinaden yetkileri yardımıyla “zilyetliği şahsı adına geçiren ya da kendisinin koruma ve gözetimi altında olduğu malı kendisinin ve üçüncü şahsın zimmetine geçiren kamu görevlisi, beş yıldan on iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır” denilmektedir (TCK, m.247).

Zimmet kamu personelinin topluma ait kaynaklarını mevcut kanunları göz ardı ederek bir başkasının yararına sunmasıdır. Zimmet fiiline bakıldığında hileli bir işlem mevcut ise “ihtilas” adı verilmektedir. İhtilas zimmet fiilinin planlanarak hayata geçmesidir. Konuya bu pencereden bakıldığında ihtilas aynı zamanda nitelikli zimmette denilmektedir (Aktan, 1999, s.27-28).

iii) Karaparanın Aklanması

Karapara, kanun dışı yollardan elde edilen para kaynakları olarak ifade edilmektedir. Yürürlükteki, kanunlar çerçevesinde suç olarak nitelendirilen eylemlerin iktisadi yaşamı düzenleyen kanunlar ihlal edilmek suretiyle gerçekleştirilen davranışlardır. Bu perspektifte iktisadi bakımdan vergisel suç teşkil edecek fiiller iktisadi uygulamaların kurallara aykırı bir şekilde gizli uygulanması suretiyle sağlanan payları karapara çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Kurallara, kanunlara aykırı bir şekilde elde edilen gelirin, menfaatin yasal ve hak edilmiş bir kazanç gibi

iktisadi hayata enjekte edilmesi, karapara aklama işlemi olarak ifade edilmektedir (Tarhan vd, 2006, s.28).

iv)İçeriden Öğrenenlerin Ticareti

Henüz topluma yansımamış durumdaki saklı bilgi ve verilerin yetki ve sorumlulukları gereği önceden sahip olunması dolayısıyla bu bilgileri üçüncü şahıslara menfaat karşılığı sızdırılması olarak ifade edilmektedir (Aktan, 2001, s.124).

Devlet çalışanının yetkisi dolayısıyla şahsında mevcut olan önceden edinilmiş bilgiyi, belgeyi ya da mevzuu karşı tarafa açıklayarak yasa dışı bir eylemde bulunulmadır. Sırrın açıklanması Türk Ceza Kanunu'nda da "kamu görevlisinin görevi nedeniyle kendisine verilen veya aynı nedenle bilgi edindiği ve gizli kalması gereken belgeleri, kararları ve emirleri ve diğer tebligatı açıklaması veya yayımlaması veya ne suretle olursa olsun başkalarının bilgi edinmesini kolaylaştırması" şeklinde ifade edilmiştir (Edizdoğan vd, 2010, s.42).

v)Rant Kollama

Rant kollama, genellikle devlet eliyle ekonomiye enjekte edilen kısıtlamaların belirli bir kesim tarafından kendi lehlerine olacak şekilde ve kâr elde etmek amacıyla aşılması girişiminin etkileri olarak tanımlanmaktadır.

Rant kollama faaliyeti farklı biçimlerde olabilmektedir. Bunlar şu şekilde açıklanabilir (TEPAV, 2006, s.29):

- Monopol kollama: Devletçe ayrıcalık tanınan bir monopolün elde edilebilmesi için baskı ve menfaat topluluklarının giriştiği faaliyetlerdir.
- Tarife kollama: Menfaat ve baskı topluluklarının yurt içi piyasada kârlarını en yüksek düzeye yükseltmek için mal ve hizmetlerin ithal edilmesini yasaklamaya çalışmaları ya da ithalat vergisi uygulanması amacıyla uyguladıkları lobicilik türüdür.
- Lisans kollama: İthalatta tahsis edilmiş lisans temin etmek için başvuru lobicilik türüdür.
- Kota kollama: İthalattaki kotaları aşabilmek için başvuru lobicilik türüdür.
- Teşvik kollama: Devletin sunduğu teşviklerden usulsüz şekilde faydalanmak için yapılan kollamadır.
- Sosyal yardım kollama: Sosyal amaçlı sunulan yardımlarını usulsüz şekilde almak

için yapılan bir kollama türüdür.

vi) Kayırmacılık

Kayırmacılık; kamu kuruluşlarında çalışan personelin yürürlükteki yasalara aykırı olarak birinci derecede yakınlarına, usul furu ve akrabalarına, haksız yere gelir ya da yarar sağlanmasıdır. Kayırmacılık kapsamına lobi oluşturma, oy ticareti yapmak, nüfus ticareti gibi durumlar girmektedir. Kayırmacılık Türk Ceza Kanunu'nda "kamu görevlisinin denetim görevini ihmal ederek, zimmet veya irtikap suçunun işlenmesine olanak sağlaması "biçiminde ifade edilmiştir (Edizdoğan vd, 2010, s.41).

İltimas ya da kayırmacılık başka bir ifade ile bazı şahısların haksız şekilde ve kanunlara uygun olmayan şekilde korunarak kayırılmasıdır. İltimas olayı devlet ile özel şahıslar arasında gerçekleşen iktisadi ve toplumsal ilişkilerde bireysel ilişkilerin ön planda olduğu bir olaydır. Partizanlık veya hizipçilik şeklinde de ifade edilen bu duruma siyaset alanında çok rastlanmaktadır. Siyasi partilere üye olan veya onları destekleyen kişilerin daha sonra kayırılması şeklinde usulsüz davranışlara rastlanılmaktadır. Özellikle bu durumlar yerel yönetimlerde daha fazla görülmektedir (Özsemerci, 2005, s.14).

Kayırmacılığın, farklı tipleri bulunmaktadır. Bunları aşağıdaki gibi kısaca özetleyebiliriz:

– Siyasal Kayırmacılık (Partizanlık ve Siyasal Yandaşlık)

Politik partilerin iktidara gelmelerini takiben kendilerine destek olan seçmenlere ayrıcalıklı işlem yapması ve bu kişilere haksız rant sağlamasına siyasal kayırmacılık denmektedir. Siyasal yandaşlık bürokrasinin üst kademelerinde olduğu gibi alt kademelerinde kamu kaynaklarının israfına neden olmaktadır (Aktan, 1999, s.28-29).

– Oy Ticareti

Oy ticareti bazı hallerde Parlamentonun karar alma safhalarını hızlandıracak etki yaratabilir. Parlamento içinde katı kuralların olduğu yasama fonksiyonunu hızlandırabilir. Fakat genellikle oy ticareti yapılması politik yozlaşmayı beraberinde getirmektedir (Özsemerci, 2005, s22).

– Lobcilik

Lobicilik, çıkar ve baskı topluluklarının siyasal karar alma süreçlerinde, siyasi iktidar ve muhalefeti oluşturan partileri veya bürokratları etki altına alarak kendi çıkarlarına

göre harekete geçirebilmesidir. Çıkar ve baskı grupları farklı ticari kurum, sosyal örgüt, vakıf, dernek gibi kurumlarda lobi faaliyetinde bulunabilmektedir (Aktan, 1999, s.33):

- Seçim zamanlarında siyasi bir partiye maddi ya da farklı türlerde yardımda bulunabilmektedirler.
- Ayrıca bu gruplar seçim ertesinde bazı milletvekillerinin mecliste kendi çıkarlarına göre davranmasını isteyebilmektedirler.

4.3.Hile ve Yolsuzlukları Önlemede Etkili Olan Faktörler

Gerek KOBİ'ler gerekse diğer işletmelerde hile ve yolsuzlukları önlemede iyi işleyen bir iç kontrol sisteminin varlığı büyük önem taşımaktadır. Bunun yanısıra işletme içinde hayata geçirilecek birtakım uygulamaların da hile ve yolsuzlukları önlemede etkili olduğu bilinmektedir. Söz konusu faktörler aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

4.3.1. Dürüst Kişilerin İşe Alınması ve Hileden Kaçınma Eğitimi Verilmesi

İşe yeni alınan personellerin, işletmenin değerleri ve yürütme kurallarının bilinmesi ve uyulması için eğitime tabii tutulması gerekmektedir. Diğer taraftan personellerin tamamından hile gerçeği hakkında bilgi birikimi olması beklenemez. Bu nedenle personellerin hile konusunda eğitilmesinde önemli faydalar yer almaktadır. Planlanacak bir eğitim programı ile yeni ve eski personele aşağıda belirtilen başlıklarda bilgi verilmelidir (Bozkurt, 2011, s.402):

- Hile hakkında genel bilgi,
- Hilenin ve diğer olumsuz olayların neden olduğu maliyetler,
- İşletme ortamında nelerin kabul edilebilir, nelerin kabul edilemez olduğu,
- Bir çalışanın dürüst olmayan bir davranış sergilediğinde diğerlerinin bundan nasıl zarar göreceği,
- Hileli davranışları ortaya koyabilecek unsurların neler olduğu,
- Bir çalışanın dürüst olmayan bir davranış sergilediğinde, diğerlerinin nasıl davranması gerektiği,
- Hile eyleminin veya şüphesinin yönetime bildirilme biçimi,
- Hilenin hiçbir biçimde hoş görülmeceği ve yapanın kesinlikle cezalandırılacağı.

Bu gibi çalışmalar, belirli aralıklarla yinelenmeli ve gerekli değerlendirmeler yapılmalıdır.

4.3.2. Olumlu Bir Çalışma Ortamının Yaratılması

Hangi tür işletme olduğu fark etmez, çalışanlar için olumlu bir personel için verimli çalışma çevresi oluşturulamıyorsa, hileyle başa çıkmak gayet zor hale gelmektedir. Ortaya konan incelemeler, işletme personelinin pozitif bir düşünce içinde bulduklarında, olumsuz durumlarla daha nadir karşılaştıldığını belirtmektedir. İşletmede sağlıklı çalışma ortamı oluşturulamamışsa, zayıf çalışan moralinin meydana gelmesi için nedenler sıralanmaya başlamıştır. Böyle bir durum, personelin işletmesine karşı hile yapma olasılığını yükseltmektedir (Bozkurt, 2011, s.404).

Bir işletmede olumlu bir çalışma ortamı kendiliğinden oluşmamakta, belirli aşamalardan sonra sergilenen çabaların neticesinde meydana gelmektedir.

4.3.3. İşletme Etik Kurallarının Geliştirilmesi

İşletmede uygun bir ortamı oluşturmanın diğer şartı da, etik kuralların detaylı bir şekilde ortaya konması ve bunlara uyumun gerçekleştirilmesidir. Bir personeli dürüst olmaya mecbur bırakmanın yolu, dürüst davranışın tanımının tam olarak yapılmasına bağlıdır. Hilenin önlenmesinde etik kurallar önemli bir yapı taşıdır. Genel anlamıyla etik kurallar, kabul edilen ve kabul edilmeyen davranışlardan meydana gelmektedir. Belirlenen zaman aralıklarında hazırlanan etik kuralları personele okutulmalı ve imzalatılmalıdır. Açık ve şeffaf beklentiler, işletmede hilenin ortadan kalkmasında etkili olabilmektedir. Açık kurallar ve beklentiler hile yapmaya yönelebilecek çalışanların, kendilerini haklı gösterme çabalarını önleyebilmektedir (Bozkurt, 2011, s.406).

4.3.4. Çalışanlara Destek Programlarının Oluşturulması

Personelin hile yapmasına neden olan bir sebepte baskı faktörüdür. Farklı sebeplerle üzerinde baskı olduğunu hisseden personel hileye başvurabilmektedir. Bu evrede yalnızlığını ve sorunlarını paylaşacak kimseyi bulamamış, hile yapmaktan kendini alamadığı, kendine engel olamadığı varsayılmaktadır. Bu noktada işletmelerin personellerine faydalı olacağını düşündüğü destek programları hazırlamaları, genel olarak hilenin engellenmesinde önemli bir role sahiptir. Bu tür programların genel

ilkesi personel üzerinde var olan baskıyı ortadan kaldırmaktır. Ayrıntısına bakıldığında bu tür programlar, personelin alkol, uyuşturucu ve kumar bağımlılıklarına çare aradığı bir ortam olmakla beraber, para yönetimi, sağlık, aile ve kişisel sorunlarda destek hizmeti sunmaktadır (Bozkurt, 2011, s.413).

İyi ve etkili bir yönetim anlayışı yalnızca sağlıklı ve üretken bir çalışma ortamı meydana getirmekten geçmemektedir. Yöneticiler bir hile riski yönetimi politikası da ortaya koymak durumundadırlar. Bir personelin hareketlerinin dikkat çekerek normalden uzaklaşması, yönetim için bir uyarı olmalıdır. Yönetim, personelin sergilediği davranışlarını mercek altına almalıdır. Örneğin bir personel işletmede risk içeren bir mevkide istihdam ediliyorsa ve stres belirtileri gözleniyorsa bu önemlidir. Bu konuda başarıyı yakalamanın yolu ve hilenin önlenmesi için, personelin dikkatle izlenmesi, personelle yakın ilişkilerin kurulması, iletişimin sağlıklı olması, yazılı kurallar ve ölçütlerin bulunması gerekmektedir (Bozkurt, 2011, s.413).

4.3.5. Muhasebe Bilgi Sisteminin Doğru Kurulması

Muhasebe sisteminin ilk işlevi işletmede meydana gelen çok sayıda mali olay arasında ilgileceği işlemleri seçip derlemek ve sistematik olarak kaydını parasal terimler ile yapmaktır (Dabbağoğlu, 2007, s.165). Muhasebe sisteminin sağladığı bilgiler işletme tarafından farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Muhasebe bilgi sisteminin sunduğu bilgilerin kullanım amaçları şu şekilde özetlenebilir (Kalmış vd, 2006, s.142 ve Çelik ve Akgemici, 2010, s.202):

- Uzun vadeli planların hazırlanması ve bunlarla ilgili stratejilerin geliştirilmesi,
- İşletme faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliğini sağlayacak verilerin toplanması ve kayıt altına alınması,
- Çıktıların oluşturulmasında güvenlik açısından gerekli her türlü kontrolün sağlanması,
- Karar vericiler için faydalı bilgiler sağlanması,
- Faaliyetlerle ilgili maliyet planlaması ve kontrolü,
- Performans ölçümü ve değerlendirilmesi,
- Kanunen gerekli mali bilgilerin oluşturulması ve raporlanması.

Muhasebe bilgi sistemi, bu amaçlara ulaşabilmek için işletme faaliyetlerini kayıt altına alma ve bu sayede problemlere doğrudan dikkat çekerek; işletmenin bir aynası

olma, yönetime karar verme ve problemin çözümünde yönetime destek sağlama fonksiyonlarını yerine getirir. Böylece muhasebe bilgi sistemi kendisinden beklenen kaliteli bilgiyi sağlayabilir.

Muhasebe bilgi sisteminin yukarıda açıklanan amaçları yerine getirebilmesi ve iç kontrol sisteminin etkinliğinin sağlanabilmesi için muhasebe bilgi sisteminin doğru şekilde kurulması ve işletilmesi gerekmektedir.

4.3.6. İç Kontrol Sisteminin Prensiplerinin Tam Anlamıyla Uygulanması

- **Yönetimin Yetki ve Sorumluluğu**

Çalışanların yetki ve sorumluluklarının yazılı olarak prosedürler ve yönetmeliklere bağlanmış olması ve bu prosedürler dahilinde çalışanların iş tanımlarının belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkabilecek herhangi bir ihmal veya suiistimal durumlarında iç kontrol sorumlulukları çok daha kolay tespit yapabileceklerdir (Demirbaş, 2005, s.173).

Örneğin stoklara ilişkin satın alma talebi, sipariş ekibi tarafından kendilerine verilmiş olan yetkiler dahilinde sipariş formunun hazırlanması ile yerine getirilmektedir. Sipariş formunun kendisine yetki verilmemiş olan bir depo personeli tarafından hazırlanması mümkün değildir. Aynı şekilde stokların teslim alınmasında, gelen stokların el terminaliyle sisteme girme yetkisi ise mal kabul bölümüne verilmiştir. Sipariş ekibi de hiçbir şekilde yetkisi olmadığı için teslim alma işlemini yapmamaktadır. Kısaca mağazada stoklara ilişkin işlemler ve kayıtlar kendilerine yetki verilmiş kişiler tarafından, gerekli belgelere dayanarak yapılmaktadır.

- **Uygun Bir Belgeleme ve Muhasebe Kayıt Düzeninin Var Olması**

Etkin bir kontrolün yapılabilmesi için uygun bir belgeleme düzeninin var olması gerekmektedir. Belgeler kıymet hareketinin gerçekleşmesine sebep olması ve muhasebe kayıtlarına geçirilebilmesi için önemlidir. Bu nedenle belgelerde sorumluluk bulunmaktadır. Belgeler ve kayıtlar, kaybolan belgelerin hesabının sorulabilmesi için mutlaka sıra numaralı olmalı, kıymet hareketi meydana geldiği anda veya çok kısa bir süre içerisinde hazırlanmalıdır (Berdibek, 1998, s.26).

- **Görevlerin Ayrımı**

İç kontrolde görevlerin ayrılığı; hiçbir işin başından sonuna kadar tek bir kişinin sorumluluğuna verilmemesidir. İç kontrol sistemi açısından önemi, hata ve hile yapabilme olanağının önlenmesidir (Kaval, 2008, s.128).

Örneğin kredilendirme sürecinde; talep sahibinin kredi değerliliğinin tespitine yönelik gerekli belgelerin temini, söz konusu belgelerin yeterliliğinin ve talep sahibinin kredi değerliliğinin incelenerek onaylanması ve müşterinin takibine yönelik faaliyetler, ödemelere ilişkin işlemlerde; ödemenin onaylanması ile fiili olarak gerçekleştirilmesi, menkul kıymet alım-satım işlemlerinde; işlemin fiilen gerçekleştirilmesi ile kaydedilmesi, menkul kıymet fiziki teslimlerinde; işlemin onaylanması ile fiili olarak gerçekleştirilmesi gibi değişik işlevler için tanınan yetkiler ve sorumluluklar birbirinden ayrılır ve aynı kişilerde toplanmaması sağlanır.

Bu ilkenin amacı; hilelerin, kasıtlı veya kasıtlı olmayan hataların ortaya çıkartılmasıdır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için bir kıymet hareketine neden olunması, bu kıymet hareketinin kayıtlara alınması ve bu kıymet hareketi sonucu elde edilen varlıkların koruma altına alınarak görevlerin farklı kişiler ve bölümlerin sorumluluğu altına verilmesi gerekmektedir (Bozkurt, 2000, s.45).

- **Değişen Koşullar**

Değişen koşullar altında kontrol faaliyetleri yetersiz kalabilir (Doyrangöl, 2005, s.50). Bu da iç kontrol sisteminin etkinliğini azaltan bir durumdur. Bu nedenle zamanında gerekli tedbirleri alarak sisteme karışılmalıdır. İç kontrol sisteminin etkinliği devamlı olarak izlenmeli ve denetlenmelidir.

- **Çalışanların Performansı**

İç kontrol sisteminin etkinliği bu sistemi kullanan insanların güvenilirliğine ve yeterliliğine bağlıdır. İnsandan kaynaklanan hatalar, dikkatsizlik, talimatları yanlış anlama ve yorumlama, anlaşmazlıklar, ihmal ve tecrübesizlik gibi konular iç kontrol sisteminin etkinliğini zayıflatmaktadır. Yetki sahibi bireyler, yetkilerini kötüye kullanabilirler (Yumuşak, 2007, s.44-62).

4.3.7. Denetim Komitesinin Etkinliği

Denetim komitelerinin iç kontrol sistemine ilişkin görev ve sorumlukları aşağıdaki gibidir (TÜSİAD, 2012, s.42):

- İç kontrolden sorumlu olan birimlerle dönemsel olarak bir araya gelerek değerlendirmeler yapmak,
- Önem derecesi en yüksek risklere ilişkin tasarlanmış ve uygulanmakta olan kilit kontrolleri işletme yönetimleri ile görüşmek,
- Potansiyel risklere ilişkin kurulabilecek kontrol mekanizmaları ile ilgili sürekli değerlendirmeler yapmak,
- İç denetim bağımsız dış denetim ile dönemsel olarak toplantılar düzenleyerek, bulgular ve bulguların statülerine ilişkin değerlendirmeler yapmak,
- İç kontrol zayıflıkları ile ilgili yeni aksiyon planları belirlemek.

Bir işletmede oluşan hile, hata, kanun ve yönetmeliklere aykırı uygulamalara engel olmak için iç kontrol oluşturulur. Esasında iç kontrolün prosedürleri ve politikaları işletme yapılandırılırken oluşturulur. İç kontrolle işletmedeki riskler engellenir. Denetim komitesi, iç denetimle iletişim halindedir (Yılancı, 2003, s.26-27).

Denetim komitesinin sorumluluklarından birisi de yönetimin işletme içinde etkin bir iç kontrol sistemi ile yönetilmesidir. İç kontrol denetim komitesinin sorumluluğu altındadır (Uzay, 2003, s.77). Denetim komitesi iç kontrollerin varlığını ve yeterliliği konusunda değerlendirmeler yaparak makul derecede güvence sağlayacak yeterli iç kontrol sistemlerinin kurulmasında varsa zayıflıkların çıkarılmasında etkin rol oynayarak denetim kalitesini artırır.

4.3.8. İç Denetim ve Bağımsız Denetimin Etkin Şekilde Uygulanması

İç denetim için gerçekleştirilen bağımsız ve yansız bir güvence ve danışmanlık fonksiyonudur. İç denetim, kuruluşların risk yönetimi, kontrol ve finansal yönetimi gibi alanlarda uygunluğunu ve verimliliğini disiplinli ve sistematik bir şekilde çözümlenerek organizasyona destek olmaktadır.

Bağımsız denetim tarafından iç kontrol sisteminin gözden geçirilmesinin temel nedeni, denetlenen işletmenin muhasebe sistemindeki hesapların ve finansal

raporların güvenilirliğini ortaya koymak ve yılsonu denetimi esnasında uygulanacak denetim faaliyetlerinin kapsamını, detaylarını ve uygulama zamanını tespit etmektir. Bundan başka; bağımsız denetçiler, sistemin etkinliği ile ilgili görüşlerini bildirmek, işletme yöneticilerine sistemin iyileştirilmesi hakkında tavsiyelerde bulunmak ve gerektiğinde resmi kurumlara raporlar sunmak için iç kontrol sistemini incelemektedirler (Güredin, 2007, s.165).

İç denetim ve bağımsız denetimi uygulayacak meslek mensuplarının da dünyadaki gelişmeleri takip etmeleri ve kendilerini yetiştirmeleri gerekmektedir. Ekonomik yapıların gelişim kaydetmesi ve küreselleşme ile birlikte muhasebe mesleğinin de dinamik bir hale geldiği ortamda iç denetim ve bağımsız denetimi uygulayacak meslek mensuplarını mesleki bilgi ve deneyimlerini sürekli olarak yenilemeleri gerekmektedir (Sumer, 2004, s.19-23). İç denetim ve iç kontrolün etkili bir şekilde uygulanabilmesi için denetçilerin mesleki bilgi ve birikimlerinin yeterli olması gerekmektedir.

İç denetim ve bağımsız denetimin uygulanması iç kontrol sisteminin etkin olmasını gerekli kılmaktadır. İç denetim ve bağımsız denetimin amacına ulaşması, denetim süresinin kısalması, denetim maliyetlerinin azaltılması, denetim riskinin düşürülmesi ancak iç kontrol sisteminin etkin olması ile mümkündür.

4.4. Hile ve Yolsuzlukları Önlemede İç Kontrol Sisteminin Rolü

Dünyada yaşanan ve şirketlere çok ciddi zarar veren muhasebe skandalları iç kontrol sisteminin önemini daha da artmasına neden olmuştur (Alagöz, 2008, s.98). İşletmede etkin ve sağlam bir iç kontrol sisteminin var olması, işletme çalışanlarının işletmenin belirlemiş olduğu amaçlar doğrultusunda ne ölçüde etkin rol oynadıklarını tespit etme imkanı tanımaktadır. Ayrıca iç kontrol sistemi vasıtasıyla işletmeye ait finansal ve finansal olmayan işlemlerden sorumlu olanların açık bir şekilde tanımlanması şeffaflık, eşitlik, hesap verilebilirlik ve sorumluluk ilkeleri uyarınca işletmede kurumsal yönetimin yerleşmesini kolaylaştırmaktadır (Usul ve Diğerleri, 2011, s. 50).

İç kontrol, bir kurumdaki hile, hata, yasa ve yönetmeliklere aykırı fiillerin ortadan kaldırılmasında birinci basamağı oluşturmaktadır. Aslında iç kontrol yönetimin bir sorumluluğu altındadır (Yılancı, 2003, s.5). Başka bir anlatımla iç kontrol bir örgüt

yönetiminin ayrılmaz bir parçası olup; faaliyetlerde etkinlik, finansal raporlama ve içle dış kullanıma ilişkin diğer raporların güvenilirliği, yürürlükteki yasalara ve düzenlemelere uygunluk gayelerinin gerçekleştirilmesi hususunda makul bir güvence sağlayan, işletme faaliyetlerinin süreklilik temelinde bir seri eylem ve faaliyet olan mutlak olmayan ancak güvence sağlayan işletme yönetiminin önemli bir parçasıdır(Demirbaş, 2005, s.169).

Kuruluşun iç kontrol mekanizmasının etkinliğini, o mekanizma içinde hazırlanmış olan finansal tabloların doğruluğunun göstergesidir. Dolayısıyla finansal tabloların denetiminde bir işletmede kurulmuş olan iç kontrol mekanizması ve bu mekanizmanın uygulamadaki mevcut etkinliği, son derece güvenilir bir denetim kanıtı olarak kabul edilmektedir (Gürbüz, 1995, s.96). İç kontrol sistemi finansal riskleri ve muhasebe risklerini azaltmak veya bu risklerden korunmak için kurulduğundan, risklerin genelde ve detayda incelenişine göre sistemin gayeleri üç şekilde ele alınabilir. İç kontrolün gayelerini aşağıdaki gibi ifade edebiliriz (Gürbüz, 1995, s.46):

- İşletmenin varlıklarını korumak,
- Muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğini sağlamak,
- İşletme faaliyetlerinin yönetim politikalarına, planlara ve yasalara uygunluğunu sağlamak,
- Kaynakların iktisadi ve verimli kullanılmasını sağlamak,
- Faaliyetler için saptanmış amaçlara ve hedeflere ulaşılmasını sağlamak,
- Yapılan işlemler, yönetimin devrettiği genel ve özel yetkilere uygun olarak yürütmek,
- Yapılan işlemler, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak ve hesap verme yükümlülüğünü gerçekleştirecek şekilde kaydetmek,
- Varlıklara ve belgelere erişim yetkili işgörenle sınırlandırmak,
- Mevcut varlıklar belirli sorumluluk kayıtları ile karşılaştırılmalı ve herhangi bir fark tespit edildiğinde farkın niteliğine göre gerekli soruşturma yapılmalıdır.

İç Kontrol sistemi muhasebe bilgi sisteminin sınırlarını aşan, işletme genelinde personel eğitimi ve gelişimi, istatistiksel çözümler, kalite kontrolü, üretim

planlaması ve yönetici değerlendirilmesi gibi geleneksel muhasebe bilgilerinin dışındaki bilgileri de ölçüleme işlevine dahil eden bir sistemdir (Sevgener, 1984, s.63).

İç kontrol, hedeflere ulaşmada faydalanılan planları, yöntemleri ve prosedürleri kapsamaktadır ve dolayısıyla performansa dayalı yönetime katkıda bulunmaktadır. İç kontrol bunun yanında varlıkları korumada, hataları ve yolsuzlukları önleme ve ortaya çıkarmada ilk savunma hattı olarak işlev görmektedir (Demirbaş, 2005, s.169).

İşletmelerde muhasebe skandallarının engellenmesinde iç kontrol sisteminin etkin hale getirilmesi önem arz etmektedir. IFAC (International Federation of Accountants), raporunda iç kontrol sisteminin etkin hale getirilmesinde ve geliştirilmesinde gözönünde bulundurulması gerekenleri aşağıdaki şekilde sıralamıştır (IFAC, 2011, s.8-9):

- İç kontrol sistemi, işletmenin amaçlarına göre kurulmalı, işletmenin risk yönetimi ve kurumsal yönetimi ile uyumu sağlanmalıdır.
- İç kontrol sistemi ile işletmede görev ve sorumluluklar (denetim komitesi, yönetim kurulu gibi) tespit edilerek eşgüdüm sağlanmalıdır.
- İç kontrol sistemi, işletmedeki işgörenlerin amaçlara ulaşmada önemli araç olan performanslarını değerlendirmelidir.
- İç kontrol sistemi, yeterli yetkinliğe sahip kurullarca yükümlülüklerin yerine getirildiği bir ortam sağlamalıdır.
- İç kontrol sistemi, işletmenin yönetim stratejisi, risk yönetimi, çalışanların motivasyonu vb. hususları kapsayan kurum kültürünü desteklemelidir.
- İç kontrol sistemi, risklere karşı işletme yönetimi ile iletişim içinde olmalı ve sistemin hatalarını ve zayıf noktalarını sürekli olarak değerlendirmeli ve izlemelidir.

İşletmenin finansal verilerinin doğruluğu ve işletme içindeki hata ve hilelerin engellenmesi ya da en aza düşürülmesi iyi çalışan bir iç kontrol sistemi ile gerçekleşebilmektedir. Fakat etkin bir iç kontrol sistemi kurulması için muhasebe sistemi içerisindeki hile riskinin tespiti gerekmektedir. Hile riski, çalışanların içinde yer aldığı işletmenin kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı olarak uygunsuz bir şekilde

kullanarak haksız kazanç elde etme olasılığıdır olarak tanımlanabilir (Hatunoğlu vd, 2012, s.178-179)

Hata ve hilelerin engellenmesinde en etkin yol ise iç kontrol sistemine ağırlık verilmesi ile mümkün olmaktadır. Büyük veya küçük hata ve hileleri en iyi şekilde önleme yöntemi etkili bir iç kontrol ve muhasebe ile mümkün olmaktadır.

İşletmeye güvenin temelinde iç kontrol sisteminin sağlamlığı bulunmaktadır. Finansal raporlamanın güvenilirliği, işletme varlıklarının hilelere karşı korunması, işletme faaliyetlerinin etkinliği, verimliliği, yasalara ve diğer düzenlemelere uygunluğun sağlanması, etkin bir iç kontrol sisteminin varlığı ile mümkün olmaktadır (Doyrangöl, 2007, s.302).

Denetçi, yapacağı çalışmayı genel kabul görmüş denetim standartlarına uyarlamalıdır. Uygun çalışma neticesinde hata ve hile ortaya çıkartılmamışsa sorumluluk mevcut değilken, uygun olmayan bir çalışma neticesinde sorumluluk mevcuttur.

Genel kabul görmüş denetim standartlarına uygun, iyi planlanmış ve etkili bir şekilde yürütölen denetim çalışması; hata ve hileyi ortaya çıkartmakla kalmaz, aynı zamanda uygulama boyunca hata ve hileyi önleyici yönde iz bırakır.

İç kontrol sisteminin bulunmaması veya etkisiz olması kurum varlıklarının kaybolmasına, yönetimin noksan ve hatalı kararlar almasına, hilelere ve farklı kayıplara (müşteri, kâr, verimlilik vb.) neden olmaktadır. İç kontrol sisteminin etkinliği çoğaldıkça riskler düşmekte, çalışanların yükümlölüklerini yerine getirmesi ve hedeflere ulaşılması mümkün olabilmektedir (Aksoy, 2005, s.171).

5. KOBİLERDE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN HİLE VE YOLSUZLUKLARI ÖNLEMEDEKİ ROLÜNÜN ARAŞTIRILMASI

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, kısıtları, metodolojisi ele alınacak ve araştırmaya yönelik bulgular incelenecektir.

5.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Ülkemizde KOBİ'ler işletmeler içinde büyük paya sahip, önemli oranda istihdam sağlayan ve milli gelire katkısı olan kuruluşlardır. KOBİ'lerin geleceğe güvenle bakabilmelerinde iç kurumsal yönetim ve kontrol sisteminin etkinliği büyük önem taşımaktadır. İç kontrol sisteminin etkinliği KOBİ'ler açısından büyük zararlara sebep olan hile ve yolsuzlukların önlenmesinde de büyük önem arz etmektedir. Bu çalışma KOBİ'lere ve ülke ekonomisine olumsuz etkisi olan iç kontrol sistemindeki sorunlardan kaynaklanan hile ve yolsuzlukların önlenmesi konusunda yapılacak araştırmalara kaynak sağlaması açısından önem taşımaktadır.

5.2. Araştırmanın Amacı

Araştırma, KOBİ'lerde iç kontrolün hileyi önlemeye etkisini araştırmak amacıyla gerçekleştirilecektir. Bu amaç doğrultusunda ankete katılım gösteren kişilerin konu ile ilgili görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmanın ana amacına bağlı olarak, KOBİ'lerde iç kontrolün hile ve yolsuzluğu önlemeye etkisi ile ilgili olarak ankete katılanların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslekteki toplam çalışma süresi, unvan, işletmedeki çalışma süresi, halen çalışmakta olunan işletmedeki çalışan sayısı, halen çalışmakta olunan işletmenin faaliyet süresi şeklinde sıralanan özelliklerine göre farklılaşma durumu da araştırılmıştır.

5.3. Araştırmanın Hipotezleri

Muhasebe sürecindeki ve işletme içindeki genel hile ve yolsuzlukları önlemede iç kontrolün etki olup olmadığını saptamak temel amacı ile aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H₁:Mal ve hizmet alımında iç kontrol ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların önlenmesi arasında anlamlı ilişki vardır.

H₂: Mal ve hizmet satımında iç kontrol ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların önlenmesi arasında anlamlı ilişki vardır.

H₃:Nakit sisteminde iç kontrol ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların önlenmesi arasında anlamlı ilişki vardır.

H₄:İşletme içi işlemlerde iç kontrol ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların önlenmesi arasında anlamlı ilişki vardır.

H₅:Stok ve üretimde iç kontrol ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların önlenmesi arasında anlamlı ilişki vardır.

H₆:Mal ve hizmet alımında iç kontrol ile işletmedeki genel hile ve yolsuzlukların önlenmesi arasında anlamlı ilişki vardır.

H₇: Mal ve hizmet satımında iç kontrol ile işletmedeki genel hile ve yolsuzlukların önlenmesi arasında anlamlı ilişki vardır.

H₈: Nakit sisteminde iç kontrol ile işletmedeki genel hile ve yolsuzlukların önlenmesi arasında anlamlı ilişki vardır.

H₉: İşletme içi işlemlerde iç kontrol ile işletmedeki genel hile ve yolsuzlukların önlenmesi arasında anlamlı ilişki vardır.

H₁₀: Stok ve üretimde iç kontrol ile işletmedeki genel hile ve yolsuzlukların önlenmesi arasında anlamlı ilişki vardır.

5.4. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini İstanbul ilindeki farklı sektörlerden KOBİ sahip ve yöneticileri ve muhasebe finans çalışanları oluşturmaktadır. Evrenin tümünü gözlemlemek zaman ve bütçe kısıtları nedeniyle mümkün olmadığından kolayda örnekleme yöntemiyle evreni iyi temsil ettiği öngörülen 186 KOBİ sahip ve yöneticileri ve

muhasebe finans çalışanları örneklem grubu olarak belirlenmiştir. Kolayda örneklemede örnek büyüklüğünün belirlenmesi araştırmacının inisiyatifindedir. Amaca uygun ve araştırmacının sübjektif yargılarından uzak olacak biçimde tesadüfi olmayan örnekleme yöntemleri ile oluşturulmuş bir örneklemden, tesadüfi örnekleme yöntemlerine göre oluşturulmuş bir örneklemden daha iyi sonuçlar almak olasıdır (Yükselen, 2006, s.75).

5.5. Verilerin Toplanması

Araştırma için gerekli olan veriler internet ortamında anket uygulama, yüz yüze anket uygulama yöntemi ve posta yoluyla toplanmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına ait bilgiler aşağıda açıklanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ve KOBİ’lerde İç kontrol sisteminin hile ve yolsuzlukları önlemedeki rolü ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formunda araştırmacı tarafından oluşturulan cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, işletmedeki kıdem, çalışılan işletmenin hukuki yapısı, işletmedeki çalışan sayısından oluşan sorular yer almaktadır.

KOBİ’lerde İç kontrol sisteminin hile ve yolsuzlukları önlemedeki rolü ölçeği oluşturulurken konuyla ilgili literatür taranarak ve Hatunoğlu vd. (2012) tarafından “iç kontrolün muhasebe sistemindeki hata ve hilelerin önlenmesindeki rolü üzerine bir alan çalışması” isimli çalışmalarındaki ölçekten esinlenilerek ve uzman görüşü alınarak oluşturulmuştur.

Ölçek mal ve hizmet alımlarında iç kontrol ile ilgili yedi, mal ve hizmet satımlarında iç kontrol ile ilgili beş, nakit sisteminde iç kontrol ile ilgili yedi, işletme içi işlemlerde iç kontrol ile ilgili on dört, stok ve üretimle ilgili sekiz önermeden oluşmaktadır. Ayrıca formda, muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklarla ilgili yirmi beş, genel hile ve yolsuzluklarla ilgili on iki önerme yer almaktadır. Tüm önermeler 5’li Likert ölçeğine göre derecelendirilmiştir. 5; kesinlikle katılıyorum, 4; katılıyorum, 3;fikrim yok, 2; katılmıyorum ve 1; kesinlikle katılmıyorum görüşlerini temsil etmektedir.

Ölçeğin pilot çalışması 52 kişilik örneklem grubuna yapılmış, sonuçlar SPSS 22 programına girilerek ölçeğin güvenilirliği test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alpha değeri 0,60’ın üzerinde bulunmuştur. Anket

uygulanmasına devam edilmiş ve toplam 186 kişiye anket uygulanmıştır. Bu anketlerin güvenilirlik testi yapılmıştır.

Ölçeklerin güvenilirliğini test etmek için hesaplanan Cronbach Alpha değerleri ölçeklerin iç tutarlılığa sahip olup olmadığını göstermektedir. 60'tan büyük değerler söz konusu ölçeğin iç tutarlılığının bulunduğunu, göstermektedir (Akgül ve Çevik, 2003, s.436). Ankette yer alan ölçekler için Cronbach Alpha değerleri Çizelge 5.1'de gösterilmiştir.

Çizelge 5.1 Ölçeklerin Güvenilirliği

Ölçek	Cronbach's Alpha	Önerme Sayısı
Mal ve Hizmet Alımlarında İç Kontrol	0.80	7
Mal ve Hizmet Satımlarında İç Kontrol	0.78	5
Nakit Sisteminde İç Kontrol	0.71	7
İşletme İçi İşlemlerde İç Kontrol	0.76	14
Stok ve Üretimde İç Kontrol	0.88	8
Muhasebe Sürecine İlişkin Hile ve Yolsuzluklar	0.90	25
Genel Hile ve Yolsuzluklar	0.78	12

Buna göre ölçeklerde yüksek düzeyde güvenilirliğin var olduğu görülmektedir.

5.6. Verilerin Analizi

KOBİ sahip ve yöneticileri ve muhasebe finans çalışanlarının muhasebe sürecinde iç kontrol sistemini ve iç kontrolün gerek muhasebe sürecindeki gerekse işletmenin genelindeki hile ve yolsuzlukları önlemedeki rolünü değerlendirdiği bu araştırmada sonuçlar nicel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Yöneticilerin demografik özelliklerinin, bağlı oldukları işletmelerin ise genel özelliklerinin ortaya çıkarılmasına yönelik tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Aynı zamanda

yöneticilerin demografik özellikleri ve işletmelerin genel özelliklerinin, iç kontrol sistemi ile hile ve yolsuzluklara ilişkin değerlendirmeleri arasında ilişki olup olmadığını saptamak üzere değişkenlerin türüne göre bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi ve korelasyon analizi yapılmıştır. Yine tüm ölçeklerin birbirleriyle karşılaştırılmasında korelasyon analizinden yararlanılmıştır.

5.7. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde sosyodemografik değişkenler, ölçek sorularına ilişkin tanımlayıcı istatistiklere, hipotez testlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

5.7.1. Demografik Yapıya İlişkin Bulgular

Çizelge 5.2’de ankete katılan KOBİ sahip ve yöneticileri, muhasebe finans çalışanlarının demografik özelliklerine göre dağılımı yer almaktadır.

Çizelge 5.2 Demografik Özelliklere Göre Dağılım

		n	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	124	66.7
	Kadın	62	33.3
	Toplam	186	100
		n	Yüzde
Eğitim	Lise	3	1.6
	Ön lisans	17	9.2
	Lisans	87	47
	Yüksek lisans	68	36.8
	Doktora ve üstü	11	5.4
	Toplam	186	100

Çizelge 5.2 Demografik Özelliklere Göre Dağılım (Devamı)

		n	Yüzde
Kıdem	1 yıldan az	7	3.8
	1-5 yıl	63	33.9
	5-10 yıl	54	29
	10-15 yıl	21	11.3
	15-20 yıl	16	8.6
	20 yıldan fazla	25	13.4
	Toplam	186	100
Yaş	Ortalama	45	
	Standart Sapma	23	

Araştırmaya katılanların demografik özelliklere göre dağılımı incelendiğinde örneklemin büyük kısmının erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Eğitim açısından, örneklemin büyük kısmı lisans ve lisansüstü mezunlarından oluşmakta, lise mezunların çok düşük bir orana sahip olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanlar kıdeme göre değerlendirildiğinde örneklemin büyük kısmını 1-10 yıl arasında kıdeme sahip olanlar oluşturmakta, 1 yıldan az kıdemlilerin oldukça küçük bir yüzdeye sahip olduğu gözlemlenmektedir. Yaş ortalamasının da çok küçük olmaması grubun kıdeme göre dağılımla paralellik göstermektedir.

Çizelge 5.3'te işletmelerin genel özelliklerine göre dağılımı yer almaktadır.

Çizelge 5.3 İşletmelerin Genel Özelliklerine Göre Dağılımı

		n	Yüzde
Hukuki Yapı	Halka Açık İşletme	22	11.8
	Halka Açık Olmayan İşletme	61	32.8
	Limited Şti.	75	40.3
	Diğer	28	14.5
Sektör	Hizmet	79	43.2
	Üretim	56	30.6
	Ticari	46	26.2
Yıllık Satışlar	1 milyon TL'den az	36	20.1
	1-5 milyon TL arası	31	17.3
	6-10 milyon TL arası	39	21.8
	11-20 milyon TL arası	31	17.3
	21-25 milyon TL arası	42	23.5
Aktif Toplamı	1 milyon TL'den az	50	28.1
	1-5 milyon TL arası	64	36
	6-10 milyon TL arası	18	10.1
	11-20 milyon TL arası	19	10.7
	21-25 milyon TL arası	27	15.2
Bağımsız Yönetim Kurulu Üyesi	Var	96	52.2
	Yok	88	47.8
Denetim Komitesi	Var	105	57.1
	Yok	79	42.9

İşletmelerin genel özelliklerine ilişkin dağılıma bakıldığında, her özelliğe ait alt kategorilerde birbirine yakın sayıda işletme olmasının ölçekler değerlendirilirken homojen bir yapı ile çalışma olanağı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu sayede elde edilen sonuçlar farklı sektör, mali, örgütsel ve hukuki yapıya sahip işletmeler için genellenebilecektir. İşletmeler çalışan sayısına göre incelendiğinde ortalama çalışan sayısı 167 ve buna ait standart sapma 804'tür. Standart sapmanın aşırı yüksek olması işletmelerin çalışan sayısı açısından birbirine benzemediğini, bu noktada değişkenliğin çok yüksek olduğunu göstermektedir.

5.7.2. Demografik Özelliklerle Alt Ölçeklerin Karşılaştırılması

Çalışmanın bu bölümünde muhasebe sürecinde iç kontrolü temsil eden alt ölçeklerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar demografik özelliklere göre karşılaştırılmıştır.

Çizelge 5.4 Cinsiyet ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması

	Cinsiyet	n	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Mal ve Hizmet Alımlarında İç Kontrol	Erkek	124	4,20	0,65	-1.817	0.071
	Kadın	62	4,38	0,65		
Mal ve Hizmet Satımlarında İç Kontrol	Erkek	123	4,52	0,79	-1.802	0.073
	Kadın	62	4,74	0,75		
Nakit Sisteminde İç Kontrol	Erkek	124	3,81	0,76	-1.696	0.092
	Kadın	62	4,00	0,70		
İşletme İçi İşlemlerde İç Kontrol	Erkek	123	3,96	0,52	-2.256	0.025
	Kadın	62	4,12	0,35		
Stok ve Üretimde İç Kontrol	Erkek	122	4,06	0,68	-1.452	0.148
	Kadın	62	4,21	0,61		
Muhasebe Sürecine İlişkin Hile ve Yolsuzluklar	Erkek	122	2,83	0,74	2.938	0.004
	Kadın	62	2,50	0,67		
Genel Hile ve Yolsuzluklar	Erkek	121	4,09	0,44	-2.600	0.01
	Kadın	62	4,26	0,38		

Çizelge 5.4'e göre mal ve hizmet alımlarına ilişkin iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar cinsiyete göre karşılaştırıldığında erkek ve kadınların puanları 5 üzerinden sırasıyla 4.2 ve 4.38 olup aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır ($p>0.05$). Her iki grup için ortalama puanlar “katılıyorum” görüşünü temsil etmekte ve katılımcılar mal ve hizmet alımlarına ilişkin iç kontrol sisteminin yeterli düzeyde işlediğini düşünmektedir.

Mal ve hizmet satımlarına ilişkin iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden erkek ve kadınların puanları 5 üzerinden sırasıyla 4.52 ve 4.74 olup aralarındaki fark

istatistiksel olarak anlamsızdır ($p>0.05$). Her iki grup için ortalama puanlar 5'e çok yakın olduğundan "kesinlikle katılıyorum" görüşünü temsil etmekte ve katılımcılar mal ve hizmet satımlarına ilişkin iç kontrol sisteminin çok iyi düzeyde işlediğini düşünmektedir.

Nakit sistemine ilişkin iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden erkek ve kadınların ortalama puanları 5 üzerinden sırasıyla 3.81 ve 4 olup aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır ($p>0.05$). Her iki grup için ortalama puanlar "katılıyorum" görüşünü temsil etmekte ve katılımcılar nakit sisteminde iç kontrolü, mal ve hizmet alım ve satımındaki kadar olmasa da yeterli görmektedir.

Genel iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden erkeklerin ve kadınların ortalama puanları 5 üzerinden sırasıyla 3.96 ve 4.12 olup aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$). Her iki grup için ortalama puanlar 4 civarında ve "katılıyorum" görüşünü temsil etmektedir. Ancak burada arada anlamlı fark bulunduğundan, kadınların erkeklere göre daha olumlu bir görüş içinde olduğu gözlemlenmektedir.

Stoklara ilişkin iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar cinsiyete göre karşılaştırıldığında erkek ve kadınların puanları 5 üzerinden sırasıyla 4.06 ve 4.21 olup aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır ($p>0.05$). Her iki grup için ortalama puanlar 4 civarında ve "katılıyorum" görüşünü temsil etmektedir.

Muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklara ilişkin önermelerin tamamı başta süreçte karşılaşılan hatalar olmak üzere olumsuz durumların var olduğu yönündedir. Bu nedenle 5 üzerinden elde edilen ortalama puanların düşük olması hile ve yolsuzlukların da az olması anlamına gelmektedir. Katılımcıların görüşleri cinsiyete göre karşılaştırıldığında erkeklerin ortalaması 2.83, kadınların ortalaması 2.5 olup aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$). Her iki grubun da muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların var olduğuna çok fazla katılmadığı, bu görüşün kadınlarda daha ağır bastığı gözlemlenmektedir.

Genel hile ve yolsuzlukları önlemede iç kontrolün etkili olduğunu ifade eden önermelere verilen cevapların ortalamaları erkek ve kadınlar için sırasıyla 4.09 ve 4.26 olup aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$). Burada iki grubun da

iç kontrolün genel hile ve yolsuzlukları önlemede etkili olduğu görüşüne katıldıkları, kadınların erkeklere kıyasla daha etkili olduğunu düşündükleri gözlemlenmektedir.

Çizelge 5.5 Yaş ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması

	Korelasyon	P
Mal ve Hizmet Alımlarında İç Kontrol	-0.066	0.385
Mal ve Hizmet Satımlarında İç Kontrol	-0.016	0.831
Nakit Sisteminde İç Kontrol	0.013	0.863
İşletme İçi İşlemlerde İç Kontrol	-0.047	0.539
Stok ve Üretimde İç Kontrol	0.020	0.798
Muhasebe Sürecine İlişkin Hile ve Yolsuzluklar	0.014	0.856
Genel Hile ve Yolsuzluklar	-0.033	0.670

Çizelge 5.5'e göre katılımcıların yaşları ile iç kontrol, hile ve yolsuzlukla ilgili alt ölçeklerden aldıkları ortalama puanlar tüm ikili değişkenler nicel olduğundan korelasyon analizi ile karşılaştırılmıştır. P değerleri 0.05'ten büyük olduğundan yaş ile hiçbir ölçek arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu nedenle gerek iç kontrol, gerekse hile ve yolsuzluklara ilişkin görüşlerde yaşın herhangi bir etkisinin olmadığı düşünülmektedir.

Çizelge 5.6 Eğitim ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması

	Eğitim	n	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Mal ve Hizmet Alımlarında İç Kontrol	Lise	3	3.67	0.95	5.512	0.000
	Önlisans	17	4.34	0.48		
	Lisans	87	4.07	0.76		
	Yüksek lisans	68	4.51	0.44		
	Doktora ve üstü	10	4.19	0.48		
	Total	185	4.25	0.65		
Mal ve Hizmet Satımlarında İç Kontrol	Lise	3	3.93	1.33	2.553	0.071
	Önlisans	17	4.58	0.59		
	Lisans	86	4.45	0.84		
	Yüksek lisans	68	4.76	0.69		
	Doktora ve üstü	10	4.92	0.71		
	Total	184	4.60	0.78		
Nakit Sisteminde İç Kontrol	Lise	3	3.43	0.94	4.954	0.001
	Önlisans	17	4.02	0.61		
	Lisans	87	3.64	0.85		
	Yüksek lisans	68	4.11	0.56		
	Doktora ve üstü	10	4.11	0.28		
	Total	185	3.87	0.75		
İşletme İçi İşlemlerde İç Kontrol	Lise	3	3.69	0.79	1.974	0.100
	Önlisans	17	4.20	0.41		
	Lisans	86	3.94	0.57		
	Yüksek lisans	68	4.08	0.34		
	Doktora ve üstü	10	3.94	0.19		
	Total	184	4.01	0.48		

Çizelge 5.6 Eğitim ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması (Devamı)

	Eğitim	n	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Stok ve Üretimde İç Kontrol	Lise	3	4.13	1.30	2.062	0.088
	Önlisans	17	4.13	0.62		
	Lisans	85	3.98	0.70		
	Yüksek lisans	68	4.28	0.47		
	Doktora ve üstü	10	4.15	0.95		
	Total	183	4.12	0.65		
	Muhasebe Sürecine İlişkin Hile ve Yolsuzluklar	Lise	3	2.80		
Önlisans		17	2.68	0.99		
Lisans		85	2.95	0.78		
Yüksek lisans		68	2.54	0.55		
Doktora ve üstü		10	2.15	0.28		
Total		183	2.73	0.74		
Genel Hile ve Yolsuzluklar	Lise	3	4.36	0.25	6.791	0.000
	Önlisans	17	4.19	0.34		
	Lisans	84	3.98	0.48		
	Yüksek lisans	68	4.30	0.34		
	Doktora ve üstü	10	4.32	0.22		
	Total	182	4.14	0.43		

Çizelge 5.6'ya göre mal ve hizmet alımlarına ilişkin iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar eğitim düzeylerine göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 4.51 ile yüksek lisans mezunlarına, en düşük ortalama 3.67 ile lise mezunlarına aittir. Diğer gruplar için ortalamalar tabloda verilmiştir. Genel olarak tüm eğitim düzeylerinde ortalama puanlar “katılıyorum” görüşünü temsil etmekte ancak aralarında anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p < 0.05$). Farkın hangi ikililerden kaynaklandığını saptamak için Post Hoc

testlerinden Tukey testi yapılmış ve yalnızca lisans-yüksek lisans mezunlarının ortalamaları arasında anlamlı farka rastlanmıştır.

Mal ve hizmet satımlarına ilişkin iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar eğitim düzeylerine göre karşılaştırıldığında ortalamalar arasında anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Tüm eğitim düzeylerinde ortalama puanlar 5'e çok yakın olduğundan "kesinlikle katılıyorum" görüşünü temsil etmektedir.

Nakit sistemine ilişkin iç kontrol ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar eğitim düzeylerine göre karşılaştırıldığında ortalamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunduğu görülmüştür ($p<0.05$). Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, tüm gruplara ait ortalamalar 4'ün çok az altında ve üstündedir. Bu değer "katılıyorum" görüşünü temsil ettiğinden nakit sistemine ilişkin iç kontrolün yeterli düzeyde olduğu eğitim farkı dikkate alınmadan tüm katılımcılar için genellenebilir bir görüştür. Ancak Tukey testi sonucunda lisans ve yüksek lisans mezunlarının ortalamaları arasında anlamlı fark olduğu görülmüş, yüksek lisans mezunlarının nakit sisteminde iç kontrole ilişkin daha olumlu bir görüşe sahip olduğu anlaşılmıştır.

İşletme içi işlemlere ilişkin iç kontrol ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar eğitim düzeylerine göre karşılaştırıldığında ortalamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadığı görülmüştür ($p>0.05$). En yüksek ortalama 4.2 ile ön lisans, en düşük ortalama 3.69 ile lise mezunlarına aittir. Ortalama puanlar genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların işletme içi işlemlere ilişkin iç kontrol sisteminin yeterli olduğu görüşüne katıldıkları anlaşılmaktadır.

Stoklara ilişkin iç kontrol ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar eğitim düzeylerine göre karşılaştırıldığında ortalamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadığı görülmüştür ($p>0.05$). En yüksek ortalama 4.28 ile yüksek lisans, en düşük ortalama 3.98 ile lisans mezunlarına aittir. Ortalama puanlar genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların stoklara ilişkin iç kontrol sisteminin yeterli olduğu görüşüne katıldıkları anlaşılmaktadır.

Daha önce belirtildiği gibi muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklara ilişkin önermelerin yer aldığı ölçekten elde edilen ortalama puanların düşük olması hile ve

yolsuzlukların da az olması anlamına gelmektedir. Katılımcıların görüşleri eğitime göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 2.95 ile lisans mezunlarına ait olup burada bir çekimserlik eğilimi gözlemlenmektedir. En düşük ortalama 2.15 değerinin karşılık geldiği doktora ve üstü eğitim düzeyindeki katılımcılarda bu çekimserlik yerini muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların var olduğuna çok fazla katılmama görüşüne bırakmıştır. Tablodan da anlaşılacağı gibi, grup ortalamaları birbirine yakın olsa da aralarındaki fark anlamlıdır ($p<0.05$). Eğitim burada fark yaratan bir faktördür. Tukey testi sonucunda, lisans-yüksek lisans ile lisans-doktora ve üstü mezunlarının ortalama puanları arasında anlamlı fark saptanmıştır. Lisans mezunlarının ortalamasının daha yüksek olması, grubun muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların var olduğuna daha çok katılması anlamına gelmektedir.

Benzer şekilde, genel hile ve yolsuzluklara ilişkin önermelerin yer aldığı ölçekten elde edilen ortalama puanlar eğitime göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 4.36 ile lise, en düşük ortalama 3.98 ile lisans mezunlarına aittir. Genel görüş ortalamaları 4 civarında olduğundan, iç kontrolün genel hile ve yolsuzlukları önlemede etkili olduğu yönündedir. Grup ortalamaları birbirine yakın olup aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalarda yalnızca lisans-yüksek lisans mezunlarının ortalamaları arasında anlamlı farka rastlanmıştır.

Çizelge 5.7 Kıdem ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması

		n	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Mal Hizmet Alımlarında İç Kontrol	1 yıldan az	7	4.47	0.60	8.435	0.000
	1-5 yıl	63	4.33	0.54		
	5-10 yıl	54	4.50	0.35		
	10-15 yıl	21	4.34	0.74		
	15-20 yıl	16	3.58	0.96		
	20 yıldan fazla	25	3.87	0.72		
	Total	186	4.26	0.65		
Mal Hizmet Satımlarında İç Kontrol	1 yıldan az	7	4.20	0.86	4.247	0.001
	1-5 yıl	63	4.55	0.74		
	5-10 yıl	53	4.86	0.48		
	10-15 yıl	21	4.89	0.80		
	15-20 yıl	16	4.21	1.15		
	20 yıldan fazla	25	4.25	0.85		
	Total	185	4.59	0.78		
Nakit Sisteminde İç Kontrol	1 yıldan az	7	4.15	0.68	2.073	0.071
	1-5 yıl	63	3.75	0.80		
	5-10 yıl	54	3.97	0.74		
	10-15 yıl	21	4.17	0.49		
	15-20 yıl	16	3.54	0.72		
	20 yıldan fazla	25	3.86	0.73		
	Total	186	3.87	0.74		

Çizelge 5.7 Kıdem ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması (Devamı)

		n	Ortalama	Std. Sapma	F	P
İşletme içi İşlemlerde İç Kontrol	1 yıldan az	7	4.00	0.31	3.741	0.003
	1-5 yıl	63	4.07	0.40		
	5-10 yıl	54	4.15	0.25		
	10-15 yıl	21	3.98	0.82		
	15-20 yıl	16	3.70	0.59		
	20 yıldan fazla	24	3.79	0.46		
Stok ve Üretimde İç Kontrol	1 yıldan az	7	3.89	0.84	2.848	0.017
	1-5 yıl	63	4.07	0.65		
	5-10 yıl	53	4.26	0.46		
	10-15 yıl	21	4.35	0.73		
	15-20 yıl	16	3.70	0.92		
	20 yıldan fazla	24	4.01	0.61		
Muhasebe Sürecine ilişkin Hile ve Yolsuzluklarla İlgili İç Kontrol	1 yıldan az	7	2.80	1.01	5.752	0.000
	1-5 yıl	63	2.66	0.65		
	5-10 yıl	54	2.45	0.57		
	10-15 yıl	21	2.74	0.86		
	15-20 yıl	15	2.89	0.92		
	20 yıldan fazla	24	3.34	0.64		
	Total	184	2.72	0.74		
Genel Hile ve Yolsuzluklarla İlgili İç Kontrol	1 yıldan az	7	4.09	0.39	5.696	0.000
	1-5 yıl	63	4.14	0.41		
	5-10 yıl	54	4.33	0.28		
	10-15 yıl	21	4.16	0.54		
	15-20 yıl	15	3.91	0.51		
	20 yıldan fazla	23	3.86	0.42		
	Total	183	4.14	0.43		

Çizelge 5.7'ye göre mal ve hizmet alımlarına ilişkin iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar kıdeme göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 4.5 ile kıdemi 5-10 yıl arasında olanlara, en düşük ortalama 3.58 ile 15-20 yıl arasında olanlara aittir. Diğer gruplar için ortalamalar tabloda verilmiştir. Genel olarak kıdeme ilişkin gruplarda ortalama puanlar birbirine yakın olup “katılıyorum” görüşünü temsil etmekte ancak aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda 1 yıldan 15 yıla kadar olan gruplara ait ikililer arasında anlamlı fark olmadığı, yine 15-20 yıl ve 20 yıldan fazla kıdemi olanlar arasında da anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Diğer tüm ikililer arasında anlamlı fark saptanmış ve burada en önemli noktanın düşük ve yüksek kıdemlilerin görüşlerinin farklı olmasıdır.

Mal ve hizmet satımlarına ilişkin iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar kıdeme göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 4.89 ile kıdemi 10-15 yıl arasında olanlara, en düşük ortalama 4.20 ile kıdemi 1 yıldan az olanlara aittir. Bu ölçekte tüm kıdem düzeylerinde ortalama puanlar 5'e çok yakın olduğundan “kesinlikle katılıyorum” görüşünü temsil etmektedir. Buna rağmen, ortalamalar arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Bu farkın sadece, kıdemi 1 yıldan az olanlarla 10-15 yıl arasında olanların farkından kaynaklandığı Tukey testi ile görülmüştür.

Nakit sistemine ilişkin iç kontrol ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar kıdeme göre karşılaştırıldığında ortalamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, tüm gruplara ait ortalamalar 4'ün çok az altında ve üstündedir. Bu değer “katılıyorum” görüşünü temsil ettiğinden nakit sistemine ilişkin iç kontrolün yeterli düzeyde olduğu kıdem farkı dikkate alınmadan tüm katılımcılar için genellenebilir bir görüştür.

İşletme içi işlemlere ilişkin iç kontrol ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar kıdem düzeylerine göre karşılaştırıldığında ortalamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunduğu görülmüştür ($p<0.05$). Anlamlı farkı ortaya çıkaran gruplar yine Tukey testi ile araştırılmış, kıdemi 1 yıldan az olanlarla 10-15 yıl arasında olanların diğer gruplarla anlamlı şekilde farklı

ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Genel eğilim yine “katılıyorum” yönünde olup katılımcılar nakit sistemine ilişkin iç kontrolün yeterli olduğunu düşünmektedir.

Stoklara ilişkin iç kontrol ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar kıdeme göre karşılaştırıldığında ortalamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunduğu görülmüştür ($p<0.05$). En yüksek ortalama 4.35 ile kıdemi 10-15 yıl arasında olanlara, en düşük ortalama 3.7 ile kıdemi 15-20 yıl arasında olanlara aittir. Bu iki grup kıdem yılı açısından birbirine en yakın olmakla birlikte ortalama puanlarının en uzak olması dikkat çekicidir. Ortalama puanlar genel olarak stoklara ilişkin iç kontrol sisteminin yeterli olduğunu yansıtmaktadır.

Muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklara ilişkin önermelerin yer aldığı ölçekten elde edilen ortalama puanlar kıdeme göre hesaplandığında yine düşük ortalamalarla karşılaşmıştır. En yüksek ortalama 3.34 ile kıdemi 20 yıldan fazla olanlara, en düşük ortalama 5-10 yıl arasında olanlara aittir. Genel olarak tüm kıdem gruplarında bir çekimserlik eğilimi gözlemlense de bu eğilim muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların var olduğuna katılmama yönünde bir çekimserliktir. Tablodan da anlaşılacağı gibi grup ortalamaları birbirine yakın olsa da aralarındaki fark anlamlıdır ($p<0.05$). Tukey testi sonucunda, arada anlamlı farkın olduğu ikililer kıdemi 20 yıldan fazla olanları diğer tüm gruplarla oluşturduğu ikililerdir. Özetle burada farklı düşünen tek grup kıdemi 20 yıldan fazla olanlardır.

Genel hile ve yolsuzluklara ilişkin önermelerin yer aldığı ölçekten elde edilen ortalama puanlar kıdeme göre karşılaştırıldığında, grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$). En yüksek ortalama 4.33 ile kıdemi 5-10 yıl arasında olanlara, en düşük ortalama 3.86 ile 20 yıldan fazla olanlara aittir. 4 civarında olan ortalamalar genel olarak değerlendirildiğinde, kıdem farkı dikkate alınmaksızın katılımcılar iç kontrolün genel hile ve yolsuzlukları önlemede etkili olduğu görüşündedir.

5.7.3. İşletme Özellikleri ile Alt Ölçeklerin Karşılaştırılması

Çizelge 5.8 Hukuki Yapı ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması

		n	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Mal Hizmet Alımlarında İç Kontrol	Halka Açık A.Ş.	22	4.50	0.45	4.555	0.004
	Halka Açık Olmayan A.Ş.	61	4.34	0.50		
	Limited Şti.	76	4.25	0.73		
	Diğer	27	3.88	0.74		
	Total	186	4.26	0.65		
Mal Hizmet Satımlarında İç Kontrol	Halka Açık A.Ş.	22	5.02	0.47	4.859	0.003
	Halka Açık Olmayan A.Ş.	61	4.57	0.66		
	Limited Şti.	76	4.63	0.80		
	Diğer	26	4.19	1.01		
	Total	185	4.59	0.78		
Nakit Sisteminde İç Kontrol	Halka Açık A.Ş.	22	4.16	0.59	1.909	0.130
	Halka Açık Olmayan A.Ş.	61	3.85	0.76		
	Limited Şti.	76	3.89	0.70		
	Diğer	27	3.65	0.89		
	Total	186	3.87	0.74		
İşletme içi İşlemlerde İç Kontrol	Halka Açık A.Ş.	22	4.29	0.27	5.734	0.001
	Halka Açık Olmayan A.Ş.	61	3.97	0.51		
	Limited Şti.	76	4.05	0.39		
	Diğer	26	3.75	0.61		
	Total	185	4.01	0.47		

Çizelge 5.8 Hukuki Yapı ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması
(Devamı)

Stok ve Üretimde İç Kontrol	Halka Açık A.Ş.	22	4.46	0.34	3.367	0.020
	Halka Açık Olmayan A.Ş.	61	4.07	0.66		
	Limited Şti.	76	4.12	0.64		
	Diğer	25	3.87	0.79		
	Total	184	4.11	0.66		
Muhasebe Sürecine İlişkin Hile ve Yolsuzluklarla İlgili İç kontrol	Halka Açık A.Ş.	22	2.44	0.70	3.210	0.024
	Halka Açık Olmayan A.Ş.	61	2.70	0.58		
	Limited Şti.	76	2.71	0.81		
	Diğer	25	3.08	0.77		
	Total	184	2.72	0.74		
Genel Hile ve Yolsuzluklarla İlgili İç kontrol	Halka Açık A.Ş.	22	4.38	0.24	11.963	0.000
	Halka Açık Olmayan A.Ş.	61	4.09	0.43		
	Limited Şti.	75	4.24	0.37		
	Diğer	25	3.77	0.48		
	Total	183	4.14	0.43		

Çizelge 5.8'e göre mal ve hizmet alımlarına ilişkin iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar işletmelerin hukuki yapılarına göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 4.5 ile Halka Açık İşletmelere, en düşük ortalama 3.88 ile diğer grubunda yer alan işletmelere aittir. Genel olarak hukuki yapıya ilişkin gruplarda ortalama puanlar birbirine yakın olup "katılıyorum" görüşünü temsil etmekte ancak aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p < 0.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda anlamlı farka neden olan tek grup diğer grubudur. Geri kalan yapıların oluşturduğu ikililer arasında anlamlı fark saptanmamıştır.

Mal ve hizmet satımlarına ilişkin iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar işletmelerin hukuki yapılarına göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 5 ile Halka Açık A.Ş.'lere, en düşük ortalama

4.19 ile yine diğer grubunda yer alan işletmelere aittir. Genel olarak hukuki yapıya ilişkin gruplarda ortalama puanlar birbirine yakın olup “katılıyorum” görüşünü temsil etmekte ancak aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda anlamlı farka neden olan tek grup diğer grubudur. Geri kalan yapıların oluşturduğu ikililer arasında anlamlı fark saptanmamıştır.

Nakit sistemine ilişkin iç kontrol ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar işletmelerin hukuki yapılarına göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 4.16 ile Halka Açık İşletmelere, en düşük ortalama 3.87 ile diğer grubunda yer alan işletmelere aittir. Genel olarak hukuki yapıya ilişkin gruplarda ortalama puanlar birbirine yakın olup “kesinlikle katılıyorum” görüşünü temsil etmekte ancak aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmektedir ($p>0.05$).

İşletme içi işlemlere ilişkin iç kontrol ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar işletmelerin hukuki yapılarına göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 4.29 ile Halka Açık İşletmelere, en düşük ortalama 3.75 ile diğer grubunda yer alan işletmelere aittir. Genel olarak hukuki yapıya ilişkin gruplarda ortalama puanlar birbirine yakın olup “katılıyorum” görüşünü temsil etmekte ancak aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda anlamlı farka neden olan tek grup diğer grubudur. Geri kalan yapıların oluşturduğu ikililer arasında anlamlı fark saptanmamıştır.

Stoklara ilişkin iç kontrol ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar işletmelerin hukuki yapılarına göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 4.46 ile Halka Açık İşletmelere, en düşük ortalama 3.87 ile diğer grubunda yer alan işletmelere aittir. Genel olarak hukuki yapıya ilişkin gruplarda ortalama puanlar birbirine yakın olup “kesinlikle katılıyorum” görüşünü temsil etmekte ancak aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda anlamlı farka neden olan tek grup diğer grubudur. Geri kalan yapıların oluşturduğu ikililer arasında anlamlı fark saptanmamıştır.

Muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklara ilişkin önermelerin yer aldığı ölçekten katılımcıların aldığı ortalama puanlar işletmelerin hukuki yapılarına göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 3.08 ile diğer grubundaki işletmelere, en

düşük ortalama 2.44 ile Halka Açık İşletmelere aittir. Tablodan da anlaşılacağı gibi grup ortalamaları birbirine yakın olsa da aralarındaki fark anlamlıdır ($p<0.05$). Tukey testi sonucunda, anlamlı farkı yaratan grubun “diğer” grubu olduğu anlaşılmıştır. Genel eğilim muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların var olduğuna katılmama yönünde olup yalnızca “diğer” grubu için bir çekimserlik gözlemlenmektedir.

Genel hile ve yolsuzluklara ilişkin önermelerin yer aldığı ölçekten elde edilen ortalama puanlar işletmelerin hukuki yapılarına göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 4.38 ile Halka Açık İşletmelere, en düşük ortalama 3.77 ile diğer grubunda yer alan işletmelere aittir. Ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda anlamlı farka neden olan tek grup diğer grubudur. Geri kalan yapıların oluşturduğu ikililer arasında anlamlı fark saptanmamıştır. Hukuki yapı farkı dikkate alınmadan katılımcılar iç kontrolün genel hile ve yolsuzlukları önlemede etkili olduğu görüşündedir.

Çizelge 5.9 Çalışan Sayısı ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması

	Korelasyon	P
Mal ve Hizmet Alımlarında İç Kontrol	0.093	0.230
Mal ve Hizmet Satımlarında İç Kontrol	0.092	0.239
Nakit Sisteminde İç Kontrol	0.122	0.115
İşletme İçi İşlemlerde İç Kontrol	0.119	0.127
Stok ve Üretimde İç Kontrol	0.118	0.132
Muhasebe Sürecine İlişkin Hile ve Yolsuzluklar	-0.086	0.273
Genel Hile ve Yolsuzluklar	0.115	0.142

Çizelge 5.9’a göre işletmede çalışan sayısı ile iç kontrol ölçekleri, hile ve yolsuzlukla ilgili alt ölçekler arasında P değerleri 0.05’ten büyük olduğundan, anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu nedenle gerek iç kontrol, gerekse hile ve yolsuzluklara ilişkin görüşlerde çalışan sayısının herhangi bir etkisinin olmadığı düşünülmektedir.

Çizelge 5.10 Sektör ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması

	Sektör	n	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Mal ve Hizmet Alımlarında İç Kontrol	Hizmet	79	4.12	0.80	5.064	0.007
	Üretim	56	4.48	0.45		
	Ticari	48	4.26	0.52		
Mal ve Hizmet Satımlarında İç Kontrol	Hizmet	78	4.35	0.90	9.415	0.000
	Üretim	56	4.88	0.63		
	Ticari	48	4.73	0.52		
Nakit Sisteminde İç Kontrol	Hizmet	79	3.85	0.75	5.920	0.003
	Üretim	56	4.13	0.56		
	Ticari	48	3.64	0.86		
İşletme İçi İşlemlerde İç Kontrol	Hizmet	78	3.93	0.60	2.715	0.069
	Üretim	56	4.12	0.34		
	Ticari	48	4.02	0.36		
Stok ve Üretimde İç Kontrol	Hizmet	77	3.80	0.78	19.035	0.000
	Üretim	56	4.41	0.36		
	Ticari	48	4.28	0.47		
Muhasebe Sürecine İlişkin Hile ve Yolsuzluklar	Hizmet	77	2.78	0.78	0.587	0.557
	Üretim	56	2.64	0.63		
	Ticari	48	2.68	0.78		
Genel Hile ve Yolsuzluklar	Hizmet	76	4.05	0.50	4.798	0.009
	Üretim	56	4.26	0.31		
	Ticari	48	4.21	0.36		

Çizelge 5.10'a göre mal ve hizmet alımlarına ilişkin iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar işletmelerin yer aldığı

sektörlere göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 4.48 ile üretim sektöründe yer alanlara, en düşük ortalama 4.12 ile hizmet sektöründe yer alanlara aittir. Ortalama puanlar birbirine yakın olup “katılıyorum” görüşünü temsil etmekte ancak aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda anlamlı fark üretim ve hizmet sektörü arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Üretim sektörü ve ticari sektör arasında anlamlı fark saptanmamıştır.

Mal ve hizmet satımlarına ilişkin iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar işletmelerin yer aldığı sektörler göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 4.88 ile üretim sektöründe yer alanlara, en düşük ortalama 4.35 ile yine hizmet sektöründe yer alanlara aittir. Ortalama puanlar birbirine yakın olup “kesinlikle katılıyorum” görüşünü temsil etmekte ancak aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda anlamlı fark üretim ve hizmet sektörü arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Üretim sektörü ve ticari sektör arasında anlamlı fark saptanmamıştır.

Nakit sistemine ilişkin iç kontrol ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar karşılaştırıldığında sonuç önceki iki ölçektekinden farklı olmamıştır.

İşletme içi işlemlere ilişkin iç kontrol ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar işletmelerin hukuki yapılarına göre karşılaştırıldığında üç sektör arasında anlamlı fark saptanmamıştır ($p>0.05$). Genel eğilim yine işletme içi işlemlere ilişkin iç kontrolün yeterli olduğu yönündedir.

Stoklara ilişkin iç kontrol sistemi ölçeğinde yer alan önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar işletmelerin yer aldığı sektörler göre karşılaştırıldığında en yüksek ortalama 4.41 ile üretim sektöründe yer alanlara, en düşük ortalama 3.80 ile hizmet sektöründe yer alanlara aittir. Ortalama puanlar üç grupta da birbirine yakın olup “katılıyorum” görüşünü temsil etmekte ancak aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda anlamlı fark üretim ve hizmet sektörü arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Üretim sektörü ve ticari sektör arasında anlamlı fark saptanmamıştır.

Muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklara ilişkin önermelerin yer aldığı ölçekten katılımcıların aldığı ortalama puanlar işletmelerin yer aldığı sektörlere göre karşılaştırıldığında aralarında anlamlı fark saptanmamıştır ($p>0.05$). Genel eğilim muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların var olduğuna katılmama yönündedir.

Genel hile ve yolsuzluklara ilişkin önermelerden katılımcıların aldığı ortalama puanlar işletmelerin yer aldığı sektörlere göre aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda anlamlı fark 4.26 ile en yüksek ortalamaya sahip üretim sektörü ile 4.05 ile en düşük ortalamaya sahip hizmet sektörü arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Üretim sektörü ve ticari sektör arasında anlamlı fark saptanmamıştır. Genel görüş, iç kontrolün genel hile ve yolsuzlukları önlemede etkili olduğu görüşüdür.

Çizelge 5.11 Yıllık Satışlar ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması

		n	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Mal Hizmet Alımlarında İç Kontrol	1 milyon TL'den az	36	3.87	1.03	4.946	0.001
	1-5 milyon TL arası	31	4.30	0.40		
	6-10 milyon TL arası	39	4.44	0.45		
	11-20 milyon TL arası	31	4.45	0.53		
	21-25 milyon TL arası	42	4.29	0.53		
	Total	179	4.27	0.66		
Mal Hizmet Satımlarında İç Kontrol	1 milyon TL'den az	36	4.07	1.12	7.075	0.000
	1-5 milyon TL arası	30	4.70	0.45		
	6-10 milyon TL arası	39	4.92	0.40		
	11-20 milyon TL arası	31	4.59	0.57		
	21-25 milyon TL arası	42	4.70	0.78		
	Total	178	4.60	0.77		
Nakit Sisteminde İç Kontrol	1 milyon TL'den az	36	3.71	0.94	2.809	0.027
	1-5 milyon TL arası	31	3.67	0.84		
	6-10 milyon TL arası	39	4.14	0.56		
	11-20 milyon TL arası	31	4.04	0.36		
	21-25 milyon TL arası	42	3.86	0.76		
	Total	179	3.89	0.74		

Çizelge 5.11 Yıllık Satışlar ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması
(Devamı)

İşletme İçi İşlemlerde İç Kontrol	1 milyon TL'den az	35	3.77	0.64	4.984	0.001
	1-5 milyon TL arası	31	4.21	0.34		
	6-10 milyon TL arası	39	4.15	0.21		
	11-20 milyon TL arası	31	3.99	0.36		
	21-25 milyon TL arası	42	3.96	0.58		
	Total	178	4.01	0.48		
Stok ve Üretimde İç Kontrol	1 milyon TL'den az	35	3.77	0.85	5.123	0.001
	1-5 milyon TL arası	30	3.98	0.75		
	6-10 milyon TL arası	39	4.27	0.44		
	11-20 milyon TL arası	31	4.06	0.60		
	21-25 milyon TL arası	42	4.36	0.50		
	Total	177	4.10	0.66		
Muhasebe Sürecine ilişkin Hile ve Yolsuzluklarla İlgili İç Kontrol	1 milyon TL'den az	34	2.99	0.75	2.098	0.083
	1-5 milyon TL arası	31	2.71	0.88		
	6-10 milyon TL arası	39	2.58	0.78		
	11-20 milyon TL arası	31	2.52	0.59		
	21-25 milyon TL arası	42	2.71	0.58		
	Total	177	2.70	0.73		
Genel Hile ve Yolsuzluklarla İlgili İç Kontrol	1 milyon TL'den az	33	3.89	0.50	5.427	0.000
	1-5 milyon TL arası	31	4.21	0.29		
	6-10 milyon TL arası	39	4.29	0.27		
	11-20 milyon TL arası	31	4.26	0.43		
	21-25 milyon TL arası	42	4.10	0.47		
	Total	176	4.15	0.42		

Çizelge 5.11'e göre iç kontrol ölçeklerinin tamamı için katılımcıların ortalama puanları arasında anlamlı fark olduğu (tüm p değerleri 0.05'ten küçük olduğundan) görülmektedir. Tüm iç kontrol ölçekleri için yapılan ikili karşılaştırmalarda bu

anlamli farkin yalnızca yıllık satışlar toplamı 1 milyon TL'den az olan işletmelerden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Her ne kadar bu grupta yer alan işletmelerin ortalama puanı diğer gruplara göre anlamli şekilde düşük olsa da genel eğilim iç kontrol sisteminin iyi işlediği yönündedir.

Muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklara ilişkin önermelerin yer aldığı ölçekten elde edilen ortalama puanlar işletmelerin yıllık satış miktarlarına göre oluşturulan gruplar açısından karşılaştırıldığında aralarında anlamli fark saptanmamıştır ($p>0.05$). Genel eğilim muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların var olduğuna katılmama yönündedir.

Genel hile ve yolsuzluklara ilişkin önermelerden elde edilen ortalama puanlar arasında istatistiksel olarak anlamli fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Tüm iç kontrol ölçekleri için burada da ikili karşılaştırmalar yapılmış ve yine anlamli farkın yalnızca yıllık satışlar toplamı 1 milyon TL'den az olan işletmelerden kaynaklandığı anlaşılmıştır.

Çizelge 5.12 Aktif Toplamı ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması

		n	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Mal Hizmet Alımlarında İç Kontrol	1 milyon TL'den az	50	4.06	0.89	2.311	0.060
	1-5 milyon TL arası	64	4.40	0.53		
	6-10 milyon TL arası	18	4.42	0.43		
	11-20 milyon TL arası	19	4.35	0.62		
	21-25 milyon TL arası	27	4.20	0.53		
	Total	178	4.27	0.66		
Mal Hizmet Satımlarında İç Kontrol	1 milyon TL'den az	50	4.31	1.03	2.757	0.030
	1-5 milyon TL arası	64	4.76	0.54		
	6-10 milyon TL arası	17	4.75	0.50		
	11-20 milyon TL arası	19	4.67	0.86		
	21-25 milyon TL arası	27	4.61	0.68		
	Total	177	4.60	0.77		

Çizelge 5.12 Aktif Toplamı ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması
(Devamı)

Nakit Sisteminde İç Kontrol	1 milyon TL'den az	50	3.83	0.87	0.255	0.907
	1-5 milyon TL arası	64	3.88	0.74		
	6-10 milyon TL arası	18	3.91	0.50		
	11-20 milyon TL arası	19	4.03	0.63		
	21-25 milyon TL arası	27	3.92	0.72		
	Total	178	3.89	0.74		
İşletme İçi İşlemlerde İç Kontrol	1 milyon TL'den az	49	3.91	0.59	1.524	0.197
	1-5 milyon TL arası	64	4.11	0.30		
	6-10 milyon TL arası	18	4.08	0.36		
	11-20 milyon TL arası	19	3.92	0.72		
	21-25 milyon TL arası	27	3.99	0.47		
	Total	177	4.01	0.48		
Stok ve Üretimde İç Kontrol	1 milyon TL'den az	49	3.91	0.79	2.503	0.044
	1-5 milyon TL arası	64	4.12	0.63		
	6-10 milyon TL arası	17	4.26	0.31		
	11-20 milyon TL arası	19	4.01	0.79		
	21-25 milyon TL arası	27	4.37	0.45		
Muhasebe Sürecine ilişkin Hile ve Yolsuzluklarla İlgili İç Kontrol	1 milyon TL'den az	48	2.89	0.77	3.529	0.009
	1-5 milyon TL arası	64	2.54	0.75		
	6-10 milyon TL arası	18	2.42	0.66		
	11-20 milyon TL arası	19	2.63	0.41		
	21-25 milyon TL arası	27	2.97	0.68		
	Total	176	2.70	0.73		
Genel Hile ve Yolsuzluklarla İlgili İç Kontrol	1 milyon TL'den az	47	4.02	0.48	4.412	0.002
	1-5 milyon TL arası	64	4.27	0.28		
	6-10 milyon TL arası	18	4.36	0.40		
	11-20 milyon TL arası	19	4.03	0.58		
	21-25 milyon TL arası	27	4.07	0.40		
	Total	175	4.15	0.42		

Çizelge 5.12'den anlaşıldığı gibi iç kontrol ölçeklerinin tümünde ortalamalar 4 civarında olup “katılıyorum” görüşünü temsil etmektedir. Aktif toplamının ortalamalar arasında anlamlı fark yaratıp yaratmadığı test edildiğinde mal ve hizmet satımına ilişkin iç kontrol ölçeğinde ve stoklara ilişkin iç kontrol ölçeğinde gruplar arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür ($p>0.05$). İkili karşılaştırmalar sonucunda anlamlı farka neden olan grup aktif toplamı 1 milyon TL'den az olan işletmelerin oluşturduğu gruptur. Diğer iç kontrol ölçekleri için p değerleri 0.05'ten büyük olduğundan grup ortalamaları arasındaki farklar anlamlı değildir, her grubun ortalaması birbirine eşit kabul edilebilir.

Muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklara ilişkin önermelerin yer aldığı ölçekten elde edilen ortalama puanlar işletmelerin aktif toplamlarına göre oluşturulan gruplar açısından karşılaştırıldığında aralarında anlamlı fark saptanmamıştır ($p>0.05$). Genel eğilim muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların var olduğuna katılmama yönündedir.

Genel hile ve yolsuzluklara ilişkin önermelerden elde edilen ortalama puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Tüm iç kontrol ölçekleri için burada da ikili karşılaştırmalar yapılmış ve yine anlamlı farkın yalnızca aktif toplamı 1 milyon TL'den az olan işletmelerden kaynaklandığı anlaşılmıştır.

Çizelge 5.13 Bağımsız Yönetim Kurulu Üyesinin Varlığı ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması

	Bağımsız Yönetim Kurulu Üyesi	n	Ort.	Standart Sapma	T	P
Mal ve Hizmet Alımlarında İç Kontrol	Var	96	4.53	0.33	6.328	0.000
	Yok	88	3.97	0.79		
Mal ve Hizmet Satımlarında İç Kontrol	Var	96	4.86	0.49	4.943	0.000
	Yok	87	4.32	0.92		
Nakit Sisteminde İç Kontrol	Var	96	4.06	0.59	3.504	0.001
	Yok	88	3.68	0.85		
İşletme İçi İşlemlerde İç Kontrol	Var	96	4.16	0.23	4.562	0.000
	Yok	87	3.85	0.61		
Stok ve Üretimde İç Kontrol	Var	96	4.32	0.42	4.764	0.000
	Yok	86	3.88	0.79		
Muhasebe Sürecine İlişkin Hile ve Yolsuzluklar	Var	96	2.44	0.53	-5.843	0.000
	Yok	86	3.02	0.81		
Genel Hile ve Yolsuzluklar	Var	95	4.35	0.26	7.878	0.000
	Yok	86	3.93	0.46		

Çizelge 5.13'e göre bağımsız yönetim kurulu üyesine sahip olan ve olmayan işletmeler, iç kontrol ölçeklerinden hesaplanan ortalama puanlarına göre karşılaştırıldığında tüm iç kontrol ölçekleri için p değerleri 0.05'ten küçük olduğundan ortalamalar arasındaki farklar anlamlıdır. Burada en önemli nokta, bağımsız yönetim kurulu üyesine sahip işletmelerin ortalama değerlerinin daha yüksek olması ve bu işletmelerde iç kontrol sisteminin tüm süreçlerde iyi işlediği görüşünün hakim olmasıdır.

Muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklarla ilgili önermelerden elde edilen ortalama puanlar arasında da anlamlı fark bulunmaktadır ($p < 0.05$). Bağımsız yönetim kurulu üyesine sahip işletmelerin ortalama puanları daha düşük olup sözkonusu işletmelerde muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların var olduğuna katılmama görüşü daha baskındır.

Genel hile ve yolsuzluklarla ilgili önermelerden elde edilen ortalama puanlar bağımsız yönetim kuruluna sahip olan ve olmayan işletmeler için karşılaştırıldığında aralarında yine anlamlı fark bulunduğu görülmüştür ($p < 0.05$). Denetim komitesine sahip işletmelerin ortalama puanları olmayanlara göre anlamlı şekilde yüksek olup bu işletmeler genel hile ve yolsuzlukları önlemede iç kontrolün etkili olduğunu düşünmektedir.

Çizelge 5.14 Denetim Komitesinin Varlığı ile Ölçekten Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması

Denetim Komitesi	n	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Var	105	4.4776	0.39811	5.431	0.000
Yok	78	3.9835	0.81039		
Var	104	4.8135	0.56655	4.371	0.000
Yok	78	4.3301	0.91922		
Var	105	4.0605	0.58525	3.942	0.000
Yok	78	3.6360	0.86840		
Var	105	4.1332	0.30776	4.060	0.000
Yok	77	3.8561	0.60019		
Var	104	4.2332	0.52111	2.821	0.001
Yok	77	3.9576	0.78923		
Var	105	2.5229	0.64840	4.223	0.077
Yok	76	2.9693	0.76963		
Var	105	4.3116	0.30934	6.652	0.000
Yok	75	3.9277	0.46404		

Çizelge 5.14'e göre denetim komitesine sahip olan ve olmayan işletmelerin, iç kontrol ölçeklerinden hesaplanan ortalama puanları arasında p değerleri 0.05'ten küçük olduğundan anlamlı fark bulunmaktadır. Denetim komitesine sahip olan işletmelerde ortalamalar daha yüksek olup iç kontrol sistemi denetim komitesine sahip olmayan işletmelere kıyasla daha etkili görülmektedir.

Denetim komitesine sahip olan ve olmayan işletmeler için muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklarla ilgili önermelerden elde edilen ortalama puanlar arasında da anlamlı fark bulunmaktadır ($p<0.05$). Denetim komitesine sahip işletmelerin ortalama puanları daha düşük olup sözkonusu işletmelerde muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukların var olduğuna katılmama görüşü daha baskındır.

Genel hile ve yolsuzluklarla ilgili önermelerden elde edilen ortalama puanlar denetim komitesine sahip olan ve olmayan işletmeler için karşılaştırıldığında aralarında yine anlamlı fark bulunduğu görülmüştür ($p<0.05$). Denetim komitesine sahip işletmelerin ortalama puanları olmayanlara göre anlamlı şekilde yüksek olup bu işletmeler genel hile ve yolsuzlukları önlemede iç kontrolün etkili olduğunu düşünmektedir.

Tüm karşılaştırmalarda ortalamalara ait standart sapmaların çok küçük olduğu görülmüştür. Standart sapmanın küçük olması ortalamanın temsil gücünü arttırmakta ve yöneticilerin ölçeklerde yer alan önermelere verdiği puanlar arasında büyük farklar olmadığını göstermektedir.

5.7.4. Hipotezlerin Test Edilmesi

Çizelge 5.15'te araştırmanın hipotezlerini test etmek amacıyla uygulanan korelasyon analizine ilişkin sonuçlar yer almaktadır. Tüm ölçeklerin birbiriyle ilişkisinin gücünü ve yönünü gösteren korelasyon katsayıları ölçeklerden elde edilen ortalama puanlar kullanılarak hesaplanmıştır. Önermeler soruluş şekline göre yeniden kodlanarak anlam birliği sağlanmış olup, her ölçekte ortalama puanın yüksek olması ölçülen boyutun da o derece yeterli olduğu anlamına gelmektedir.

Çizelge 5.15 Ölçekler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

		Muhasebe Sürecindeki Hile ve Yolsuzluklar	Genel Hile ve Yolsuzluklar
Mal ve Hizmet Alımlarında İç Kontrol	Korelasyon	0.486	0.530
	P	0.000	0.000
Mal ve Hizmet Satımında İç Kontrol	Korelasyon	0.558	0.423
	P	0.000	0.000
Nakit Sisteminde İç kontrol	Korelasyon	0.318	0.141
	P	0.000	0.057
İşletme İçi İşlemlerde İç Kontrol	Korelasyon	0.532	0.580
	P	0.000	0.000
Stok ve Üretimde İç Kontrol	Korelasyon	0.535	0.439
	P	0.000	0.000

Çizelge 5.15 incelendiğinde mal ve hizmet alımında iç kontrol ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklar arasında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Korelasyon katsayısı 48.6 olup buna karşılık gelen $p < 0.05$ olduğundan iki değişken arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. “ H_1 :Mal ve hizmet alımı alt boyutu ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklar alt boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.” hipotezi kabul edilir. Mal ve hizmet alımında iç kontrol arttıkça muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukları önlemenin yeterliliği de artmaktadır.

Mal ve hizmet satımında iç kontrol ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklar arasında anlamlı ve alımlara göre daha güçlü ilişki olduğu görülmektedir. Korelasyon katsayısı 55.8 olup buna karşılık gelen $p < 0.05$ olduğundan iki değişken arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. “H₂:Mal ve hizmet satımı alt boyutu ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklar alt boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.” hipotezi kabul edilir. Mal ve hizmet satımında iç kontrol arttıkça muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukları önlemenin yeterliliği de artmaktadır.

Nakit sisteminde iç kontrol ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklar arasında anlamlı ancak biraz zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir. Korelasyon katsayısı 31.8 olup buna karşılık gelen $p < 0.05$ olduğundan iki değişken arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. “H₃:Nakit sisteminde iç kontrol ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklar alt boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.” hipotezi kabul edilir. Nakit sisteminde iç kontrol arttıkça muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukları önlemenin yeterliliği de artmaktadır. Ancak burada hile ve yolsuzluklardaki değişimin nakit sistemindeki iç kontrol faaliyetleriyle çok fazla açıklanmadığı düşünülmektedir.

İşletme içi işlemlerde iç kontrol ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklar arasında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Korelasyon katsayısı 53.2 olup buna karşılık gelen $p < 0.05$ olduğundan iki değişken arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. “H₄:İşletme içi işlemlerde iç kontrol ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklar alt boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.” hipotezi kabul edilir. İşletme içi işlemlerin etkinliği muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukları önlemenin yeterliliğini de artırmaktadır.

Stoklar ve üretimle ilgili iç kontrol ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklar arasında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Korelasyon katsayısı 53.5 olup buna karşılık gelen $p < 0.05$ olduğundan iki değişken arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. “H₅:Stoklar ve üretimde iç kontrol ile muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklar alt boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.” hipotezi kabul edilir. Stoklar ve üretime ait iç kontrol arttıkça muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklar azalmaktadır.

Mal ve hizmet alımında iç kontrol ile genel hile ve yolsuzluklar arasında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Korelasyon katsayısı 53 olup buna karşılık gelen $p < 0.05$

olduğundan iki değişken arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. “H₆:Mal ve hizmet alımı alt boyutu ile genel hile ve yolsuzluklar alt boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.” hipotezi kabul edilir. Mal ve hizmet alımında iç kontrol arttıkça genel hile ve yolsuzlukları önlemenin yeterliliği de artmaktadır.

Mal ve hizmet satımında iç kontrol ile genel hile ve yolsuzluklar arasında anlamlı ve alımlara göre daha güçlü ilişki olduğu görülmektedir. Korelasyon katsayısı 42.3 olup buna karşılık gelen $p < 0.05$ olduğundan iki değişken arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. “H₇:Mal ve hizmet satımı alt boyutu ile genel hile ve yolsuzluklar alt boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.” hipotezi kabul edilir. Mal ve hizmet satımında iç kontrol arttıkça genel hile ve yolsuzlukları önlemenin yeterliliği de artmaktadır.

Nakit sisteminde iç kontrol ile genel hile ve yolsuzluklar arasında anlamlı ilişki olmadığı görülmektedir. Korelasyon katsayısı 14.1 olup buna karşılık gelen $p > 0.05$ olduğundan iki değişken arasında ilişki yoktur. “H₈:Nakit sisteminde iç kontrol ile genel hile ve yolsuzluklar alt boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.” hipotezi reddedilir.

İşletme içi işlemlerde iç kontrol ile genel hile ve yolsuzluklar arasında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Korelasyon katsayısı 58 olup buna karşılık gelen $p < 0.05$ olduğundan iki değişken arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. “H₉:İşletme içi işlemlerde iç kontrol ile genel hile ve yolsuzluklar alt boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.” hipotezi kabul edilir. Hile ve yolsuzluklardaki değişkenliği açıklamada birçok faktörün etkili olduğu düşünülürse bulunan korelasyon katsayısının oldukça yüksek ve işletme içi işlemlere ait iç kontrolün de genel hile ve yolsuzlukları önlemede önemli bir araç olduğu gözardı edilmemelidir.

Stoklar ve üretimle ilgili iç kontrol ile genel hile ve yolsuzluklar arasında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Korelasyon katsayısı 43.9 olup buna karşılık gelen $p < 0.05$ olduğundan iki değişken arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. “H₁₀:Stoklar ve üretimde iç kontrol ile genel hile ve yolsuzluklar alt boyutu arasında anlamlı ilişki vardır.” hipotezi kabul edilir. Stoklar ve üretime ait iç kontrol arttıkça genel hile ve yolsuzluklar azalmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

İç kontrol, süreç ve iş akışları içine yerleştirilen, kişilerden etkilenen, işletmenin amaçlarına ulaşmasında kullanılan bir araçtır. Makul ölçüde güvenilirlik sağlar. Bu özellikleri ile iç kontrol işletme yönetiminin sorumluluğundadır. Etkinliğinin ve yerindeliliğinin değerlendirilmesi için iç denetim faaliyetine ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle iç kontrol ve iç denetim birbirinden farklı, ancak birbirini tamamlayan iki kavram olarak değerlendirilmelidir.

Bir işletmenin kurumsallaşmasında, güvenilirliğinde, mevzuat ve kurallara uygunluğu, operasyonlarının etkinliği ve verimliliğinde iç kontrol sisteminin varlığı ve işlerliği yardımcı olmaktadır.

Bu nedenle iş süreçlerindeki risklerin ve bu riskleri karşılamak için tasarlanan kontrollerin değerlendirilmesine yönelik iç kontrol değerlendirme çalışması gerçekleştirilmesi ve belirlenen kontrollerin işlerliğinin test edilmesi gereklidir.

Küresel rekabet ortamında işletmeler, birbirleriyle olabildiğince yarış içerisindedirler. İşletmeler günümüz koşullarında varlıklarını en verimli şekilde kullanmaları artık bir zorunluluktur. Aksi takdirde işletmelerin sürekliliğinden bahsetmek mümkün olmayacaktır.

İşletmelerin varlıklarını verimli kullanmaları kadar işletmelerin finansal tablolarında yer alan bilgilerinde güvenilir olması zorunludur. Bağımsız denetimden geçmiş ve olumlu görüş almış bir işletmeye ait bir denetim raporu, finansal tabloların güvenilirliği hususunda makul güvenceyi veriyor demektir.

İster işletmelerin varlıklarını verimli kullanmaları için, isterse güvenilir bilgi ihtiyacı için olsun, işletmeler etkin bir iç kontrol sistemi kurma mecburiyetindedir.

Etkin bir iç kontrol sistemi varlıkların korunmasını sağlayacağı gibi, işletmelerin ihtiyacı olan güvenilir bilgi ihtiyacının da temelini oluşturacaktır.

İşletmenin tüm fonksiyonlarında olduğu gibi muhasebe fonksiyonu açısından da tüm işletmelere uyum sağlayacak ve riskleri tamamen ortadan kaldıracak bir iç kontrol sisteminin oluşturulması olanaksızdır. Ancak iyi işleyen bir iç kontrol sistemi ile bu

riskleri asgariye indirmek büyüklüğü ne olursa olsun tüm işletmeler için bir zorunluluk olmalıdır. Bu anlamda KOBİ'ler riskleri önleme, uygun maliyet, etkinlik ve sürekli denetlenen bir yapı gibi temel ilkeler doğrultusunda kendi yapılarına uygun iç kontrol sistemini oluşturmak durumundadırlar.

Bu araştırma iç kontrolün hile ve yolsuzlukları önlemeye olan etkisini ve hileyi önlemedeki rolünü istatistiksel yöntemlerle araştırmak amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda KOBİ'lerdeki sahip, yöneticiler, muhasebe ve finans çalışanları arasından evreni iyi temsil ettiği öngörülen 186 kişiye anket uygulanarak elde edilen veriler SPSS programında analiz edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar katılımcıların, başka bir deyişle yöneticilerin demografik özellikleri açısından ele alındığında cinsiyetin iç kontrol sistemlerine ilişkin tutumda etkili bir faktör olmadığı saptanmıştır. Yalnızca işletme içi işlemlerin iç kontrolünde kadınların sistemin daha iyi işlediği görüşüne sahip olduğu gözlemlenmiştir. Hile ve yolsuzluklara ilişkin ölçek puanları karşılaştırıldığında yine kadınlar daha olumlu görüşe sahiptir ve iç kontrolün hile ve yolsuzlukları önlemede etkili olduğu görüşüne erkeklerden daha fazla katılmaktadır.

Araştırmaya katılanların yaşları ile iç kontrol ve hile ve yolsuzlukla ilgili alt ölçeklerden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Eğitime göre yapılan karşılaştırmada tüm ölçeklerden elde edilen ortalama puanlar birbirine yakındır. Araştırma bulgularından elde edilen genel sonuçlara göre, iç kontrolün iyi işlediğinde, hile ve yolsuzlukları önlemede etkili bir araç olduğu yönündedir. Sadece lise ve lisans mezunlarının bu görüşe katılma derecesi biraz düşüktür. Bu durum eğitim düzeyi arttıkça iç kontrole ve rolüne olan hassasiyetin arttığı düşüncesini uyandırmıştır.

Kıdeme göre yapılan karşılaştırmada hangi alt ölçekler açısından ortalamalar arasında anlamlı fark olduğu bulgularda belirtilmiştir. Burada kıdem arttıkça ortalama puanların düşmesi önemli bir sonuç olarak görülmektedir. Aksine kıdem arttıkça iç kontrole olan hassasiyetin artması beklenirken, tam tersi bir sonuçla karşılaşmak ya yöneticilerin yaş ilerleyip tecrübe kazandıkça vurduymaz hale gelmesine ya da yüklediği maliyet nedeniyle iç kontrolden kaçınıldığına bağlanmaktadır.

İşletmelerin hukuki yapılarına göre yapılan karşılaştırmalarda yine genel eğilim iç kontrol sisteminin iyi işlediği yönündedir. Tüm ölçekler açısından en olumlu görüşe sahip olan yöneticiler ve muhasebe finans çalışanlarıdır. Bu nedenle büyük ölçekli işletmelerde iç kontrolün öneminin daha iyi kavrandığı anlaşılmaktadır.

Sektörel bazda yapılan karşılaştırmalarda hizmet sektöründe iç kontrolün önemini biraz yitirdiği, hile ve yolsuzlukları önlemede iç kontrol mekanizmasının öneminin ticaret ve üretim işletmelerine kıyasla daha az kavrandığı düşünülmektedir.

Aktif toplamı, yıllık satışlara göre iç kontrol sistemi ve iç kontrolün hile ve yolsuzlukları önlemedeki rolü değerlendirildiğinde, iyi işleyen bir iç kontrol sisteminin hile ve yolsuzlukları önleyeceği görüşüne katılma derecesi aktif toplamı ve yıllık satışlar arttıkça yükselmektedir. İç kontrolün önemli bir maliyet yükü getirdiği düşünülürse, elde edilen bu sonuç oldukça doğaldır.

Bağımsız yönetim kurulu üyesi ve denetim komitesine sahip olan ve olmayan işletmeler, ölçeklerinden hesaplanan ortalama puanlarına göre karşılaştırıldığında ortalamalar arasındaki farklar anlamlıdır. Burada en önemli nokta, bağımsız yönetim kurulu üyesi ve denetim komitesine sahip işletmelerin ortalama puanlarının daha yüksek olması ve bu işletmelerde iç kontrol sisteminin tüm süreçlerde iyi işlediği, hile ve yolsuzlukları önlediği görüşünün hakim olmasıdır.

Araştırmanın hipotezleri ve test sonuçları değerlendirildiğinde özetle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Mal ve hizmet alımında iç kontrolün etkinliği arttıkça muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukları önlemenin yeterliliği de artmaktadır.
- Satın alma işlemlerinde iç kontrolün işlerliği arttıkça muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukları önlemenin yeterliliği de artmaktadır.
- Nakit sisteminde iç kontrol arttıkça muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukları önlemenin yeterliliği de artmaktadır.
- İşletme içi işlemlerin etkinliği muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzlukları önlemenin yeterliliğini de artırmaktadır.
- Stoklar ve üretime ait iç kontrolün işlerliği arttıkça muhasebe sürecindeki hile ve yolsuzluklar azalmaktadır.
- Mal ve hizmet satın alma işlemlerinde iç kontrolün işlerliği arttıkça genel hile ve yolsuzlukları önlemenin yeterliliği de artmaktadır.

- Mal ve hizmet satımında iç kontrolün etkinliği arttıkça genel hile ve yolsuzlukları önlemenin yeterliliği de artmaktadır.
- Nakit sisteminde iç kontrol ile genel hile ve yolsuzluklar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.
- İşletme içi işlemlerde iç kontrol ile genel hile ve yolsuzluklar arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.
- Stoklar ve üretime ait iç kontrolün etkinliği arttıkça genel hile ve yolsuzluklar azalmaktadır.

Doğrulan hipotezler değerlendirildiğinde muhasebenin tüm döngülerinde iyi işleyen bir iç kontrol sisteminin hileyi önlemede etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

KOBİ'ler finansman problemleri yüzünden bankalardan kredi çekebilmek için hileli mali tablolar düzenleyebilmektedirler. KOBİ'lerin finansman problemleri sebebiyle çalışanlarına tatmin edici ücretler verememesi çalışanları hile ve yolsuzluklara sürükleyebilmektedir. İşletmelerde genelde çalışanlara verilen ücretler gerçek değeri üzerinden değil, asgari ücret üzerinden beyan edilmektedir. Bu durumda işletmeler devleti hileli şekilde dolandırmakta ve devletin vergi kaybı olmaktadır.

KOBİ'lerin yeniliğe kapalı olması, hile ve yolsuzlukları ortaya çıkaran iç kontrol bilgi sistemlerinin kurulmasını engellemektedir. Bu durumda işletmedeki hile yolsuzlukların tespitinde zorluklar ve kayıplar yaşanmaktadır.

KOBİ'lerde etkin bir iç kontrol sisteminin varlığı hile ve yolsuzlukların önlenmesinde ve işletmenin sürekliliğinin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır.

KOBİ'lerde çalışanlar için kariyer basamaklarının bulunmaması ve kurumsal imaj algısının düşük olması, çalışanların işletmeye örgütsel bağlılığını azaltarak, hile ve yolsuzluğa bulaşma ihtimalini arttırmaktadır.

Etkin bir iç kontrol sistemi, personelin kurumun saptamış olduğu gayeler çerçevesinde ne düzeyde etken ve etkin biçimde çalışıp çalışmadığını belirleyecektir. Bu bağlamda iç kontrol sistemi, kurumda gerçekleşen, mali olan veya olmayan suiistimallerde mesul olanı saptayacak ve bu bireylerden hesap sorabilecektir. Böylelikle işletmelerin hile ve yolsuzlukların önlenmesi konusunda başarısı artacaktır.

Hile ve usulsüzlükler, etkin bir iç kontrol ortamı sayesinde düşürülebilmektedir. Etkili bir iç kontrol çevresi ise işletmenin amaçlarına ulaşması için etkili bir izleme ve raporlama sistemi ile beraber yeterli ve geçerli politikaları uygulamak, işletmenin ne tür risklerle karşılaşabileceğini ve söz konusu risk gerçekleşirse oluşabilecek kaybı tespit etmek ve riski yönetmek için uygulanacak kontrolleri gerçekleştirmek için yeterli ve sağlam kaynaklar bulunması ile mümkündür.

İç kontrol sistemi, tepe yönetimince belirlenen yönerge ve kurallara uygun şekilde davranılmasını ve verilen raporların doğru, zamanlı ve eksiksiz şekilde hazırlanıp yönetime sunulmasını temin etmektedir. Bağımsız denetçiler de iç kontrol birimlerinden aldıkları bilgileri tekrar denetlemekte ve denetlenen işletmelerin muhasebe sistemi tarafından tutulan hesapların ve hazırlanan finansal raporların güvenilirliğini saptamaktadır. Dolayısıyla iç kontrol sisteminin varlığı işletme yönetiminin yükümlülüğünü çoğaltmakta ve hileleri önlemektedir. Sonuç olarak, işletmelerin ana ilkelerini (görevlerin ayırımı, yetkilendirme, belgeleme ve muhasebe kayıt düzeni, fiziksel kontroller ve bağımsız mutabakat) esas alarak oluşturacakları bağımsız çalışan etkin bir iç kontrol sistemi hilenin önlenmesini, işletmenin varlıklarının korunmasını hem de işletmenin amaçlarına ulaşmasını kolaylaştıracaktır.

Bu araştırma doğrultusunda öneriler aşağıdaki gibidir:

- KOBİ'nin işleyiş sistemi bünyesinde barındırdığı riskler çerçevesinde ele alınmalı ve sistemin suiistimallere açık noktaları, yani sistemin riskleri tüm ayrıntılarıyla tespit edilmelidir.
- KOBİ'nin çalışanları ile ilgili bir görev ve sorumluluk tanımı yoksa tüm personelin görev ve sorumluluk tanımları yapılmalı ve yazılı hale getirilmelidir.
- Şayet önceden yapılmış bir görev tanımı bulunuyorsa, bu durumda görev tanımları oluşturulan yeni sisteme göre tekrar gözden geçirilmelidir.
- Sistemin taşıdığı risklerin belirlenmesinin bu risk noktaları göz önünde bulundurularak gerçekleştirilen tüm faaliyetler için yeterli ayrıntıda ve açıklıkta iç kontrol prosedürleri oluşturulmalıdır.
- KOBİ'lerde prosedürlerde personelin görevini nasıl yapacağı ve hangi hususlara dikkat edeceği anlaşılır bir şekilde belirtilmelidir.
- KOBİ'lerde bir işi başından sonuna kadar aynı kişinin yapmamasını ve yapılan

işin başka birisi tarafından kontrolünü zorunlu kılan bir işleyiş yapısının oluşturulmasına özen gösterilmelidir.

- KOBİ'lerde hile ve yolsuzlukların önlenmesi için kurumsal yönetim ilkelerinin tam olarak uygulanmasına özen gösterilmelidir.
- KOBİ'lerde hile ve yolsuzlukların önlenmesinde iş etiği, dürüstlük ve ahlaki değerlerin hakim olduğu bir örgüt kültürü oluşturulmalıdır.
- KOBİ'lerde çalışan hilelerinin önlenmesi için örgütsel adalete önem verilmelidir.
- KOBİ'lerde çalışan hilelerinin önlenmesi için örgütsel vatandaşlık bilinciyle çalışan işgörenler tercih edilmelidir.
- KOBİ'lerde İç kontrol sisteminin düzenlemeleri ve iç kontrol sisteminin işleyişi, yöneticilerin görüşü, kişi ve/veya kurumların talep ve şikayetleri ile iç ve dış denetim sonucunda düzenlenen raporlar dikkate alınarak yılda en az bir kez değerlendirmeye tabi tutulmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır.
- Üst yöneticiler ve birim yöneticileri, mesleki değerlere ve dürüst yönetim anlayışına sahip olmalı, idari ve mali yetki ve sorumlulukları bilgili ve yeterli yöneticilerle personele vermeli, belirlenmiş standartlara uyulmasını sağlamalı, mevzuata aykırı faaliyetlerin önlenmesine çalışmalı, kapsamlı bir yönetim anlayışına uygun bir çalışma ortamını ve saydamlığı sağlamalıdır.

Çalışma ile iç kontrol sisteminin KOBİ'ler açısından da ne derece önemli olduğunun sayısal analizlere dayanarak objektif bir biçimde görülmesi sağlanmış, KOBİ sahip, yönetici ve yetkililerinin hem muhasebe süreci, hem de genel hile ve yolsuzlukları önlemede iç kontrolün etkili olduğuna ilişkin tutumları da belirlenebilmiştir. Çalışmanın yukarıda açıklanan öneriler doğrultusunda hem KOBİ'lerin işleyişine katkıda bulunması, hem de ilgili çalışma alanlarında araştırma yapacak kişi ya da kurumlara literatür ve metodoloji yönüyle fikir vermesi ümit edilmektedir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Akgemici, T** (2001), *KOBİ'lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler*.
- Akgül, A & Çevik, O** (2003), *İstatistiksel Analiz Teknikleri, SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları*, Ankara.
- Aksoy, M,** (2008), *Kamuda İç Kontrol ve İç Denetim*, Ankara: Ümit Ofset.
- Aksoy, T,** (2006), *Tüm Yönleriyle Denetim*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Aktan, C. C,** (2001), *Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak- İş Yayınları,
- Aktan, C.C,** (1999), *Müdahaleci Devletten Sınırlı Devlete*, 1.Baskı, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları.
- Albrecht, S,** (2003), *Fraud Examination*, SSouth-Western, USA.
- Albrecht, S., Albrecht, C. O., Albrecht, C. C., Zimbelman, M. F.** (2012), *Fraud Examination*, 4th Edition, Mason City: Cengage Learning.
- Alolo, N. A,** (2007), *Fighting Public Sector Corruption in Ghana: Does Gender Matter?*, Corruption and Development: The Anti-Corruption Campaigns, Tottenham: St. Martin Press.
- Ataman, Ü., Hacırüstemoğlu, R., Bozkurt, N.** (2001), *Muhasebe Denetimi Uygulamaları*, İstanbul: Alfa Basım-Yayın.
- Aydın, S,** (2006),*Yolsuzluk/Nedenleri, Etkileri, Çözüm Yolları*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Aykaç, M., Parlak, Z., Özdemir, S.** (2008), *Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Arttırılması ve Türkiye'de KOBİ'LER*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2008.
- Berdibek, Y,** (1998), *Dahili Kontrol Anlayışı, Türkiye Bankalar Birliği Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları*, T.B.B. Yayınları.
- Berkman, Ü,** (1983), *Az gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet*, Ankara: TODAİE.
- Bodnar, G. H. & William S. H.** (1998), *Accounting Information Systems*, Seventh Edition, New Jersey: A Simon & Schuster Co.

- Bozkurt, N.** (2000), *Muhasebe Denetimi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 3. Baskı.
- Bozkurt, N.** (2006), *Muhasebe Denetimi Uygulamaları*, İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Bozkurt, N.** (2011), *İşletmelerin Kara Deliği: Hile Çalışan Hileleri*, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Bozkurt, N.** (2012). *Muhasebe Denetimi*, 6. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Bozkurt, Ö. Sezen, S. & Ergun, T.** (1998), *Kamu Yönetimi Sözlüğü*, Ankara: TODAİE.
- Braking, S.** (2007), *Corruption and development*, The Anti Corruption campaigns, Totenham: St.Martin Pres.
- Cansız, M.** (2008), *Türkiye’de Kobiler ve Kosgeb*, DPT Uzmanlık Tezleri, Ankara:Yayın no:DPT; 2782, 2008.
- Coenen, T.** (2008), *Essentials of Corporate Fraud*, New York: John Wiley & Sons, Inc.
- COSO** (2015), *İnternal Control İntegrated Framework*.
- Crumbley D.L., Heitger L.E., Smith G.S.**, (2005), *Forensic and Investigative Accounting*, 2nd Edition, USA 2003, Chapter 5 Eployee Fraud: The Misappropriation of Assets. Published by CCH Incorporated.
- Çatıkkaş, Ö., Okur, M., Balkan, İ.** (2012), *Bankalarda Denetim Komitesi Uygulaması*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Çelik A. & Akgemici, T.** (1991), *Girişimcilik Kültürü ve KOBİ’ler*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Çelik, A. & Akgemici, T.** (2010), *Yönetim Bilişim Sistemleri*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çetin, C.** (1996), *Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi*, İstanbul:Der Yayınları.
- Çetinkaya, Ö.** (2014), *Kamu İhale Kanunu ve Yolsuzluk Riskleri*, Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Çömlekçi, F.** (2001), *Muhasebe Denetimi*, Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Dauber, N., Qureshi, A., Levine, M., Siegel, J.** (2006), *Auditing Standards*, USA: ThomsonPubl.
- Dabbaoğlu, K.** (2011), *Muhasebe Teorisi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

- Demirbaş, M. & Uyar, S.** (2006), *Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Denetim Komitesi*, 1.Basım, İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Dinçer, Ö.** (1998), *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*, İstanbul: TİMAŞ A.Ş.
- Döm, S.** (2006), *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., Gümüş, E.** (2010), *Kamu Maliyesi*, Bursa:Ekin Kitabevi.
- Erdoğan, B. Z., Develioğlu, K., Büyük, K.** (2006), *KOBİ'LER: İşleyiş, Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Çinicilik Sektöründe Bir Uygulama)*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Gök, M.** (2004), *İşgücü Piyasası ve KOBİ'ler*, Ankara: Roma yayınları.
- Gül, H.** (2012), *İşletmelerin Kuruluş Şekilleri, Temel İşletmecilik Bilgileri*, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Gülten, S. & Kocaer, İ.** (2011), *Adli Muhasebe Uygulamaları*, Ankara: Ankara Ofset.
- Gürbüz, H.** (1995), *Muhasebe Denetimi*, İstanbul: Bilim Teknik Yayınları.
- Güredin, E.** (2007), *Denetim ve Güvence Hizmetleri*, 11.Baskı, İstanbul: Arıkan Yayınevi.
- Haftacı, V.** (2011), *Muhasebe Denetimi*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2.Baskı.
- Horngren, C.** (1994), *Principles of Financial & Management Accounting*, New Jersey: A Paramount Communication Company Englewood Cliffs.
- IIA.**(2008), TİDE, Uluslararası İç Denetim Standartları Mesleki Uygulama Çerçevesi, Red Book.
- İraz, R.** (2005), *Yaratıcılık ve yenilik bağlamında girişimcilik ve KOBİ'ler*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- İSMMM** (2011), *Yeni Ticaret Kanunu*, İstanbul: İSMMM Yayınları.
- İzgi, M.** (1990), *İşletmelerde İç Kontrol Sistemi ve Raporlama*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Karahoca, D. & Karahoca, A.** (1998). *Yönetim Bilişim Sistemleri ve Uygulamaları*, İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Kaval, H.** (2003), *Muhasebe Denetimi*, Ankara: Akademik Denetim Danışmanlık ve YMM A.Ş.

- Kaval, H.** (2005), *Muhasebe Denetimi Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Uygulama Örnekleriyle*, 2. Basım, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kaval, H.** (2008), *Muhasebe Denetimi*, Ankara, Gazi Kitabevi, 4. Baskı.
- Kepekçi, C.**(1982), *İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğini Sağlamada İç Denetimin Rolü*, Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No:251/17.
- Keskin, D. A.** (2006), *İç Kontrol Sistemi – Kontrol Öz Değerlendirme*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Kızıllarslan, H.** (2012), *Hileli ve Taksiratlü İflas Suçları*, Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Koç, Y.** (2012), *Sendikada Yolsuzluk Yapmanın El Kitabı*, Ankara: Epos Yayıncılık.
- KOSGEB** (2002), *KOBİ Rehberi*, TOBB Genel Yayın No Genel: 359 – PM:2, Ankara.
- Kula, V.** (2006), *Kurumsal Yönetim: Hissedarların Korunması Uygulamaları ve Türkiye Örneği*, Papatya Yayıncılık.
- Mucuk, İ.** (2001), *Modern İşletmecilik*,13. Basım, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Mumcu, A.** (1985), *Osmanlı Devletinde Rüşvet*, 2. Baskı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Müftüoğlu, T., Aktaş, R., Akmut, Ö., Yüksel, Ö., Aykaç, B.** (2009), *Kriz Ortamında İşletme Yönetimi*, İstanbul: TEB KOBİ Akademisi.
- Müftüoğlu, T. & Durukan, T.** (2004), *Girişimcilik ve KOBİ'ler*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Müftüoğlu, T.** (2002), *Türkiye'de KOBİ'ler; Sorunlar ve Öneriler*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Needles, B.E., Powers, M., Crosson, S.V.** (2002), *Principles of Accounting*, Boston: Houghton Mifflin Co.
- Özbek, Ç.** (2012), *İç Denetim-Kurumsal Yönetim-Risk Yönetimi- İç Kontrol*. İstanbul: Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları.
- Özkan, H.** (2014), *Taksiratlü ve Hileli İflas*, İstanbul: Legal Yayınevi.
- Pehlivanlı, D.** (2010), *Modern İç Denetim*, Güncel İç Denetim Uygulamaları, İstanbul.
- Perry, W. & Warner, P.** (2005), *A Quantitative Assesment of Internal Controls*, Internal Auditor.
- Rezaee, Z.** (2002), *Financial Statement Fraud - Prevention and Detection*, New York: John Wiley&Sons, Inc.,

- Romney, M. & Steinbart, P.** (2003), *Accounting Information Systems*, USA: Prentice Hall, (Ninth Edition).
- Singleton, T. W., Singleton, A. J.** (2006) ,*Fraud Auditing and Forensic Accounting*, 3rd Edition, John Wiley&Sons, Inc., New York, USA.
- Sürmeli F.** (2001), *Muhasebe bilgi sistemi*, Eskisehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Tarhan, B., Gençkaya, Ö.F., Ergül, E.** (2006), *Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler ve Çözüm Önerileri*, Ankara: TEPAV Yolsuzlukla Mücadele Kitapları 1.
- TEPAV** (2005), *Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler ve Çözüm Önerileri*, Yolsuzlukla Mücadele Konferansı, Ankara, TEPAV Yayınları.
- Turban, E., Aronson, J.E., Liang, T.P.** (2005), *Decision Support And Business Intelligence Systems*, 7th ed., Upper Saddle River, N.J., Pearson Prentice Hall. s.43.
- Türedi, H.** (2000), *Denetim*, Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Tüsiad**, (2012), *A dan Z'ye denetim komiteleri*, İstanbul: Sis matbaacılık.
- Uluslararası İç Denetim Standartları** (2005), İstanbul: Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları.
- Uzay, Ş,** (2000), *İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye'deki Denetim İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma*, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No:132, 199
- Uzunoğlu, S. A. & Açıkgöz, A.F.** (2005), *AB Müzakere Sürecinde KOBİ'lerin Korunması ve Uyum Stratejileri*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Ünkaya, G. & Aslan, S,** (2009), *Tekdüzen Hesap Planına Göre Finansal Muhasebe*, İstanbul:Beta Basım.
- Wilkinson, J.W., Cerullo, M.J., Raval, V., Wong-On-Wing, B.** (2000), *Accounting Information Systems*, Fourth Edition, John Wiley And Sons Inc.
- Yılandı, M.** (2006), *İç Denetim Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi İşletmesi Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Yılmaz, F.** (2003), *Türkiye'de Küçük ve Orta Boy İşletmeler*, İktisadi Araştırmalar ve Planlama Müdürlüğü.

Yörük, N. & Ünsal, B. (2003), *KOBİ'lerin Finansman Sorunları Ve Finansman Sorunlarının Kaynaklarının Belirlenmesine Yönelik Uygulama*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Yurtsever, G. (2008), *Bankacılığımızda İç Kontrol*, İstanbul.

Yükselen, C. (2006), *Pazar Araştırmaları*, 3. Baskı, İstanbul: Yayıncılık.

DERGİLER

Acar, D & Ömürberk, V. (2003), 'Bilgi Teknolojilerinin Muhasebe Bilgi Sistemi Kullanımı Üzerine Etkisi ve Bir Uygulama: Gıda Sektörü', *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:20, Ekim 2003, ss.66-68.

Açık, S. (2012), 'Muhasebe Hata ve Hilelerin Vergi Hukuku Açısından İncelenmesi', *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 3,2012, ss.351-366.

Ahmad, Z & Norhashim, M. (2008), 'The Control Environment, Employee Fraud and Counter Productive Workplace Behaviour: An Empirical Analysis', *Communications Of The Ibima*, Cilt: 3.ss.145-155.

Aksoy, T. (2005), "Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Bağlamında İç Kontrol ve İç Kontrol Gerekliliği", *İSMMM Mali Çözüm Dergisi*, 72, 2005, ss.138-164.

Arsoy, A.P, & Bora, T. (2012), 'KOBİ Muhasebe Standartlarının Gelişimi ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Araştırma', *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, ss.17-27.

Atmaca, M. (2012), 'Muhasebe Skandallarının Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi', *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, C.XIV, S I, ss.191-204.

Bagden, M, Dökmen, G. (2006), 'Yolsuzluklarla Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği', *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,Cilt:2, Sayı:4, ss.23-28.

Bekçioğlu, S, Coşkun, A & Gümüş, U.T. (2013), 'İşletmelerde Hile ve Yolsuzlukların Önlenmesinde Farklı Bir Yaklaşım: Adli Muhasebe', *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 59, ss.1-16.

Berkman, Ü. (1988), 'Yolsuzluğun Etkileri ve Sonuçları: Literatürdeki Görüşler ve Tartışmalar', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:43, No:34, ss.59-78.

- Berkman, Ü,** (2010), 'Yolsuzlukla Mücadelede Yeni Strateji Arayışı: Devlet Merkezli Yaklaşımdan Toplum ve Paydaş Merkezli Stratejiye Yöneliş', *İş Ahlakı Dergisi*, Kasım, Cilt Volume 3, Sayı Issue 6, s. pp. 81-93.
- Bozkurt, N.** (2000), 'Analitik İnceleme Prosedürleri ve İç Denetim', *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 2000, ss.1-8.
- Bozkurt, N.** (2000), 'İşletmelerde Hile Yapan Çalışanların Karakteristik Özellikleri', *Yaklaşım Dergisi*, Eylül., ss.57-62.
- Bozkurt, N.** (2000), 'Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde Yapılan Hileler, Ortaya Çıkartılması ve Önlenmesi', *Yaklaşım Dergisi*, Sayı.96, ss.41-46.
- Bozkurt, N.** (2000), 'Mali Tablolarda İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Muhasebe Hileleri', *Muhasebe Finans Araştırma ve Uygulama Dergisi: Analiz*, Sayı:12,Nisan, ss.15-22.
- Bulca, H. & Yeşil, T,** (2014). 'Bağımsız Denetim Standartlarının Muhasebede Hile Kavramına Yaklaşımı', *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1 (2) ss.47-58.
- Cabarrouy, E.A.**(1999), 'The Importance Of The Non-State Micro-Enterprise In Improving The Productive Capacity Of The Cuban Economy', *An International Symposium: The Cuban Economy: Problems, Policies, and Perspectives*, September, ss.28-30.
- Cengiz, S.** (2013), 'İşletmelerde Kurumsal Yönetim Kapsamında İç Denetimin Yeri Ve Önemi: Borsa İstanbul'da Bir Araştırma', *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, C. XV, S. II, ss.403-448.
- Cingi, S,** (1994), 'Yolsuzluk Olgusu ve Ekonomik Analizi Üzerine Notlar', *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 12, ss.1-8.
- Çatıkkaş, Ö.& Çalış, Y. E,** (2010), "Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:45, Ocak, ss. 146-156.
- Çulpan, R.** (1980), 'Bürokratik Sistemin Yozlaşması', *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:13,Sayı:2, ss.31-45.
- Dabbağoğlu, K.** (2007), 'İç Kontrol Sistemi', *Mali Çözüm*, 82, ss.159-169.
- Demir, V.** (1999), 'İç Kontrol Yapısı ve SAS 55 ile SAS 78'in Karşılaştırılması', *Analiz*, Sayı.11, ss.89-105.

- Demirbaş, M.** (2005), 'İç Kontrol Ve İç Denetim Faaliyetlerinin Kapsamında Meydana Gelen Değişimler', *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4 Sayı: 7 Bahar, ss.167-188.
- Eckel C. & Grossman PJ.** (1998), 'Are women less selfish than men? Evidence from dictator experiments', *The Economic Journal* 108(448): ss.726-735.
- Elmas, B. & Kurnaz, E.** (2013), 'Türkiye'deki Factoring Şirketlerinin İç Kontrol Sistemlerinde Etkinlik Araştırması', *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, ss.61-76.
- Emhan, A.** (2007), 'Karar Verme Süreci Ve Bu Süreçte Bilişim Sistemlerinin Kullanılması', *Elektronik Sosyal Bilimler Derilisi www.e-sosder.com*, Yaz-2007, C.6 S.21, ss.212-224.
- Emir, M.** (2008), 'Hile Denetimi', *Mali Çözüm Dergisi*, İSMMMO Yayın Organı, Mart-Nisan, ss.109-121.
- Eren, S.S., Gül, H. & Tokgöz, E.** (2013), *Küçük ve Orta Boy İşletmelerde (Kobi) Örgütsel Öğrenme Ve Yenilik Performansı İlişkisinin Genel Performansa Etkileri*, Journal of Yaşar University, cilt: 29, ss. 4872-4895.
- Erkal, G., Akıncı, M. & Yılmaz, Ö.** (2014), 'Yolsuzluk Ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Oecd Ve Ab Ülkeleri Üzerine Panel Sınır Testi Analizi', *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 92/Ocak-Mart, ss.143-162.
- Erol, M.** (2008), 'İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler', *Süleyman. Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13, 2008, ss.229-237.
- Fedai, C.** (2000), '21. Yüzyıla Taşdığımız Sorun: Siyasal Yozlaşma- Teori ve Türkiye Örneği Liberal Düşünce', Güz, ss.55-64.
- Ghazali, M.Z., Rahim, M. S., Ali, A., Abidin, S.** (2014), 'A preliminary study on fraud prevention and detection at the state and local government entities in Malaysia', *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 164, ss. 437 – 444.
- Gökdeniz, Ü.** (2005). İşletmelerde Muhasebe Bilgi Sistemine Yaklaşım, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (27), ss.86-94.
- Grimm, M., Paffhausen, A.L.** (2015), 'Do interventions targeted at micro-entrepreneurs and small and medium-sized firms create jobs? A systematic review of the evidence for low and middle income countries', *Labour Economics* 32, ss.94-110.

- Gültekin, S.** (2015), 'Etik Yönetim Yolsuzluk ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir İnceleme', Yıl:7 Sayı:14, ISSN 1307-9832, ss.399-422.
- Hatunoğlu, Z., Koca, N., Kılı, M.** (2012), 'İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü Üzerine Bir Alan Çalışması', *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 20, ss.169-189.
- Hepkul, A.** (2002), 'Bir Sosyal Bilim Araştırma Yöntemi Olarak İçerik Analizi', *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (1-2), ss.1-12.
- Hodson, N.** (1993), 'Fraud Profiling', *Canadian Manages*, June, ss.12-15.
- Huang, C., When, Y., Liu, Z.** (2014), 'Analysis on Financing Difficulties for SMEs due to Asymmetric Information'. *Global Disclosure of Economics and Business*, 3(2). ss.28-31.
- Iqbal, R., Unnikrishnan, S., Singh, A., Indrayani, M. N.** (2015), "Safety Management Practices in Small and Medium Enterprises in India, Safety and Health at Work Volume 6, Issue 1, March 2015, ss.46–55.
- İbiş, C. & Çatıkkaş, Ö.** (2012), 'İşletmelerde İç Kontrol Sistemine Genel Bakış'. *Sayıştay Dergisi*, (85), Nisan-Haziran, ss.95-121.
- Johnson, G. G. & Rudesill, C. L.**(2001), 'An Investigation into Fraud Prevention and Detection of Small Businesses in the United States: Responsibilities of Auditors, Managers and Business Owners', *Accounting Forum*, 25, 1, ss.56-78.
- Kalmış, H., Eskin, İ., Gümüş, F.** (2006), 'İşletmelerde Mali Bilgiler Üretilmesinin Önemi ve Etik', *Mali Çözüm SMMMÖ Yayın Organı*, (75): ss.141-160.
- Karagöz, K. & Karagöz, M.** (2010), 'Yolsuzluk, Ekonomik Büyüme Ve Kamu Harcamaları: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz', *Karagöz Sayıştay Dergisi* sayı: 76, ss.5-22.
- Kavcioglu, Ş.** (2013), 'Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Türkiye'de Kobi'ler', *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 56, ss.185-214.
- Kaya, T.** (1993). 'Yönetim Destek Sistemleri', *Amme İdaresi Dergisi*, 26(1), ss.239-254.

- Kılıç, E. & Savaş, R.** (2011), 'KOBİ'lerde İnovasyon Stratejileri ve İnovasyon Yapmayı Etkileyen Faktörler Bir Uygulama', *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12 (1),ss.58-73.
- Koç, İ. & Çelik, M.** (2010), 'Kriz Reçeteleri: Ülkemizi Saran Küresel Krize Karşı Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmelere Krizden Çıkış Önerileri', *Öneri*. Temmuz c.9, ss.131-136.
- Köroğlu, Ç. & Uçma, T.** (2006), 'İşletmelerdeki İç Kontrol Sisteminin Etkinliği ve Dış Denetimdeki Önemi', *Mevzuat Dergisi*, Yıl:8, Sayı:3, Temmuz, 2006, ss.1-14.
- Küçük, E. & Uzay, Ş.** (2009), 'Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar', *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 32, ss.239-258.
- Öndeş, T. & Güngör, N.** (2013), "KOBİ'lerin Finansmanı Erzurum Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 1, ss.1-17.
- Önen, S. M., Özmen, B.** (2011), 'Kamu Mali Yönetiminde Kontrol ve Sorumluluk', *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 81, ss.91-110.
- Örücü, E., Kılıç, R., Savaş, A.** (2011), 'Kobi'lerde inovasyon Stratejileri ve inovasyon Yapmayı etkileyen Faktörler: Bir Uygulama', *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12 (1), ss.58-73.
- Özgener, Ş.** (2003), 'Büyüme Sürecindeki KOBİ'lerin Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Nevşehir Un Sanayi Örneği', *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı:20, Ocak-Haziran, , ss. 146-147.
- Özkal, İ.S. & Kışlalı, M.** (2004), 'Yolsuzluk Üzerine Ekonometrik Bir Çalışma', *Amme İdaresi Dergisi*, ss.31-50.
- Özkul, F. U. & Özdemir, Z.** (2013), 'Çalışan Hilelerinin Önlenmesinde Proaktif Yaklaşımlar: Kurumsal İşletmelerde İnsan Kaynakları Yöneticileri Üzerine Nitel Bir Araştırma', *Öneri Dergisi*. c.10.s.40. Temmuz, ss.75-89.
- Pacini, C. Brody, R.** (2005), 'A Proactive Approach to Combat Fraud', *Internal Auditor*, April, ss.55-61.
- Pamukçu, F.** (2011), 'Finansal Raporlama ile Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflıkta Kurumsal Yönetimin Önemi', *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , Nisan, ss.133-148.

- Pazarçeviren, Y.S.** (2005), ‘Adli Muhasebecilik Mesleği’, *KÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, ss.6-7.
- Perera, D. & Chand, P.** (2015), ‘Issues in the adoption of international financial reporting standards (IFRS) for small and medium-sized enterprises (SMES)’ Department of Accounting and Corporate Governance, Macquarie University, North Ryde, NSW 2109, Australia, *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting* 31, ss.1-14.
- Polat, R.** (2013), “Türk Kökenli KOBİ’lerin Malezya’daki Faaliyetlerinin İncelenmesi”, *Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi* C.:1 S.:3, ss.281-301.
- Puente, M.C. Ruiz E. & Arozamena, R.** (2015), ‘Industrial symbiosis opportunities for small and medium sized enterprises: preliminary study in the Besaya region’ (Cantabria, Northern Spain), *Journal of Cleaner Production* 87, ss.357-374.
- Salih T.** (2002), ‘Kontrol Fonksiyonunun Bileşenleri’, *Bankacılar Dergisi*, Sayı.42, ss.39-56.
- Saltık, N.** (2007), ‘İç Kontrol Standartları’, *Bütçe Dünyası Dergisi*, Cilt.2, Sayı.26, 2007, ss. 58-69.
- Sayan, Ö. İ. & Kışlalı, M.** (2004), “Yolsuzluk Üzerine Ekonometrik Bir Çalışma”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.37, S.2, ss.31-50.
- Sevgener; A.S.** (1984), “İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim İşlevi Bağıntısı”, *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, Yıl:10, Sayı:36, Mayıs 1984, ss. 62-63.
- Ren, S., Eisingerich, A.B., Tsai, H.T.** (2014), How do marketing, research and development capabilities, and degree of internationalization synergistically affect the innovation performance of small and medium-sized enterprises (SMEs)? A panel data study of Chinese SMEs. *International Business Review*, 24(4), ss.642-651.
- Sumer, H.** (2004), ‘Sürekli Mesleki Eğitim ve Mali Müşavirlik Mesleği İçindeki Yeri-II’, *Yaklaşım*, Mart 2004, ss.19-23.
- Swamy A, Knack, S., Lee, Y., Azfar, O.** (2001), ‘Gender and corruption’, *Journal of Development Economics*, Vol. 64, ss. 25-55.

- Şahin, A.** (2009), ‘Mersin’de Faaliyet Gösteren Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Yenilik Faaliyetlerinin Ölçülmesi’, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10 (2) ss.259-271.
- Şener, S., Savrul, A. & Mesut, O.** (2014), ‘Structure of Small and Medium-Sized Enterprises in Turkey and Global Competitiveness Strategies’, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 150, ss.212-221.
- Şirin, M.** (2006), “Denetim Kanıt Teorisi ve Gelişimi”, *Sayıştay Dergisi*, S.61, 2006, ss.23-36.
- Tayyar, A. & Çetin, B.** (2013), ‘Liberal İktisadi Düşüncede Devlet’, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, ss.107-120.
- Topal, Y., Erkan, M. & Elitaş, C.** (2006), ‘Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Finansal Yönetim Uygulamaları: Afyonkarahisar Örneği’, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, ss. 281-298.
- Topçu, M. K.** (2013), ‘Kamuda İç Kontrol Sisteminin COSO Modeli Bağlamında Taşrada Uygulanabilirliği: İhalelerde Uygulanmasına Yönelik İki Vaka Analizi’, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 91/Ekim-Aralık, ss.5-31.
- Tüm, K.** (2015), Muhasebe Hilelerinin Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Önemi Üzerine Bir Araştırma, *Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:1, sayı:1,ss.105-128.
- Türedi, H., Zor, Ü.G & Gürbüz, F.** (2015), Risk Odaklı İç Denetim”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Nisan/2015, ss.1-20.
- Türkiye İç Denetim Enstitüsü (TİDE)**,*Uluslararası İç Denetim Standartları, Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi (UMUÇ)*, Ocak, 2010, s.155.
- Uğur, H.** (2012), ‘Türkiye’nin Yolsuzlukla Mücadele Enstrümanları’, *TBB Dergisi*, sayı 98,2012, ss.301-344.
- Ulusoy, R. & Akarsu, R.** (2012), ‘Türkiye’de KOBİ’lere Yapılan Destekler ve İstihdam Üzerindeki Etkileri’, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 2012, ss.105-126.
- Uluyol, O.** (2013), ‘Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde (KOBİ) Finansal Yönetim Uygulamaları’, *Muhasebe ve Finansman Dergisi* Ekim/, ss.87-106
- Usul, H Titiz. İ. Ateş, B.A.** (2011), ‘İç Kontrol Sisteminin Kurumsal Yönetimin Oluşumundaki Etkinliği: Marmara Bölgesi Belediye İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama’, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:49, (2011), s.48-54.

- Uzun, A. K.** (1999), ‘Organizasyonlarda İç Denetim Fonksiyonu ve Önemi’, *Active. Bankacılık ve Finans Dergisi*, Yıl:1, Sayı:6, Nisan-Mayıs 1999, ss.68-70.
- Wells, J. T.** (1990), ‘Six Common Myths about Fraud’, *Journal of Accountancy*, February 1990, ss.82-88.
- Yavuz, S. T.** (2002), ‘İç Kontrol Fonksiyonunun Bileşenleri’, *Bankacılar Dergisi*, Sayı:42, ss.39-56.
- Yılancı, M.** (2001), ‘Muhasebe Bilgi Sistemi, İç Kontrol ve Verimlilik Üçgeni’, *Muhasebe Bilim Dünyası*, Cilt:3, Sayı:3, Eylül, ss.37-50.
- Yıldız, E.T. & Başkan, D.** (2014), ‘Muhasebe Hilelerinin Önlenmesinde Kullanılan Araçlar: BİST Şirketleri Üzerine Bir Araştırma’, *Muhasebe ve Finansman Dergisi* Nisan/2014, ss.1-18.

TEZLER

- Adiloğlu, B.** (2010), İç Denetim Süreci Ve Temel İşletme Faaliyetlerinin Kontrol Prosedürleriyle Değerlendirilmesi: Bir Uygulama, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Akyel, N.** (2009), *Adli Muhasebecilik Ve Türkiye’de Uygulanabilmesi İçin Altyapı Bileşenlerinin Mevcut Durumu, Değerlendirilmesi Ve Öneriler*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Ve Finansman Bilim Dalı.
- Arslan, C.B.** (2005), *Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklarla Mücadele Sürecinde Örgütlenme*, Kırıkkale Üniversitesi S.B.E., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- Bayraktar, A** (2007), ‘Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi’, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Edirne.
- Çağlar, A. A.** (2007), *Yolsuzlukla Mücadelede Uluslararası İşbirliği ve Örgütler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi SBE.
- Çelik, A.** (2007), *Stok Hileleri Ve Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Denetimi Bilim Dalı.
- Dalgın, B.** (2008), *Muhasebe Bilgilerinin Karar Almada Kullanımının Önemi; Çanakkale Sanayi İşletmelerinde Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi,

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

- Demirkaya, M. A.** (2013), *Kobilerde Finansal Planlama ve Finansal Risk Yönetimi Yolu İle Sürdürülebilirliğin Sağlanması ve Bir Uygulama Örneği*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Grimsholm, E.** (2010), *Internal and External Factors Hampering SME Growth (A Qualitative Case Study of SMEs in Thailand)*,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sweden: Gotland UniversityInternational Management.
- Hasdemir, İ.** (2006), *Sosyolojik Bakış Açısıyla Yolsuzluk Olgusu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Hazar, H.B.** (2013), *Sürekli Denetimde Dijital Analiz Tekniğinin Kullanılması ve Bir Uygulama*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Kara, S.** (2011), *İç Denetimde Risk Yönetimi*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Karacan, B.** (2002), *Türk Kamu Yönetiminde Yozlaşma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayral, İ.H.** (2008), *Küçük ve Orta Boy İşletmelere (Kobi) Yönelik Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri Pazarı Ve Seçilmiş Bir Bölgedeki KOBİ'lerin Yapılarının Danışmanlık Ve Eğitim Hizmetleri İhtiyaçlarına Etkileri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kulak, F.** (2009), *Merkez Bankalarında İç Kontrol ve İç Denetim: Kavramsal Çerçeve Ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda İç Kontrol ve İç Denetim Etkililiği Konusunda Bir Değerlendirme*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Küçük, İ.** (2008), *Finansal Raporlamada Hile-Manipülasyonlar ve Önlenmesi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı.
- Memiş, M., Ü.,** (2006), *İç Denetimin Yönetim Fonksiyonlarının Yerine Getirilmesindeki Rolü: Türkiye'deki Büyük İşletmeler Üzerinde Bir Saha Araştırması*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Özsemerci, K. (2002), *Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri*, TODAİE Enstitüsü Kamu Yönetimi Lisansüstü Uzmanlık Programı.

Pamukçu, A. (2000), *Muhasebedeki Hata ve Hilelerin Raporlama İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yenigün, T. (2008), *Kurumsal Yönetim ve İşletme İç Denetim*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.

İNTERNET KAYNAKLARI

AICPA, <http://www.aicpa.org/Storage/Resources/Standards/DownloadableDocuments/AU-00316.PDF>, (Erişim tarihi: 17.02.2015).

Aktan, C.C., Yolsuzlukla Mücadele Strajileri, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-ahlak/aktan-toplamahlak.pdf, s.1069. (Erişim tarihi: 17.03.2015).

Demirel, T., “Türkiye’de Siyasal Yolsuzluk Olgusu”, <http://www.libearldt.org.tr/dergiler/2003.s.3> (Erişim tarihi: 16.01.2014).

Doğanay, K., bm.tobb.org.tr/haberler/abdisbirligi/Kerim20Doganay20Sunus.ppt, (Erişim tarihi: 12/06/2015).

Duvall, J. Inventory Fraud: Don’t Be Left Scratching Your Head, <http://www.bus.lsu.edu/accounting/faculty/lcrumbley/invfraud.html> (Erişim tarihi: 17.03.2015).

Eversole, L. (1997), *Profile Of A Fraudster*, Ekim, <http://www.bus.lsu.edu/accounting/faculty/lcrumbley/fraudster.html> (Erişim tarihi: 15/04/2015)

Fan, Q. (2003), “Importance of SMEs and the Role of Public Support in Promoting SME Development”, World Bank, 2003, s. 3, <http://info.worldbank.org/etools/docs/library/49256/fan.pdf>, (Erişim: 02/04/2015).

GAO, (2015), <http://www.gao.gov/assets/200/190226.pdf>, (Erişim: 02/04/2015).

TİDE, (2015),

<http://tide.org.tr/uploads/news/Yeni20TTK20ve20C4B0C3A720Denetime20iliC59F>

[kin20dC3BCzenlemelere20hakkC4B1nda20gC3B6rC3BCC59F20ve20C3B6neriler20-20TC4B0DE20-20Temmuz202012.pdf](http://www.kin20dC3BCzenlemelere20hakkC4B1nda20gC3B6rC3BCC59F20ve20C3B6neriler20-20TC4B0DE20-20Temmuz202012.pdf), (Erişim tarihi: 18.08.2015)

<http://www.caginpolicisi.com.tr/88/54-55.htm> (Erişim tarihi: 07.03.2015).

COSO, (2015), <http://www.coso.org/aboutus.htm>, (Erişim tarihi: 08.03.2015).

<http://www.coso.org/guidance.htm>, (Erişim tarihi: 11.01.2015).

IDM, (2015), http://www.icdenetimmerkezi.com/wp-content/uploads/2012/05/Yeni_TTK-C4B0C3A7-Denetim-ve-Risk-YC3B6netimi.pdf, (Erişim tarihi:10.08.2015).

İç Kontrol Standartları, (2015), s.336-337.

<http://www.maliye.gov.tr>,(Erişim tarihi: 14.03.2015).

ISACA, (2015), <http://www.isaca.org>, (Erişim tarihi:11/01/2015).

INTOSAI, (2015), <http://www.intosai.org/issai-executive-summaries/view/article/intosai-gov-9100-guidelines-for-internal-control-standards-for-the-public-sector.html>, (Erişim tarihi:11/01/2015).

OECD, (2015), <http://www.oecd.org/cfe/smes/>, (Erişim tarihi: 10/01/2015).

Oktay, E. & Güney, A. (2002), Türkiye'de KOBİ'lerin Finansman Sorunu Ve Çözüm Önerileri, 21.Yüzyılda KOBİ'ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, 03-04 Ocak 2002, Doğu Akdeniz Üniversitesi, K.K.T.C. http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/ertan_oktay.pdf, (Erişim tarihi: 16.03.2015).

Özsemerci, K., (2004), “Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri”, www.sayıştay.gov.tr/yayın/elek/ekutupana.2004, (Erişim tarihi: 17.03.2015).

TBB, (2006), *Bankacılar Dergisi*, Sayı:58, Eylül, <http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/pdf/58.pdf>. s.8.

TDK, (2015), <http://tdk.gov.tr/>, (Erişim tarihi:15.03.2015).

Tek, Z. & Çetinkaya, E., (2015) İç Denetim, <http://kontrol.bumko.gov.tr/Eklenti/6850,tek-z-cetinkaya-e-ic-denetim.pdf> (Erişim Tarihi:12.02.2015).

TUİK, (2014), Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18521> 2014, (Erişim tarihi: 08.03.2015).

www.alomaliye.com/spk_araci_seri_v_68.htm (Erişim tarihi: 27.01.2015)

SPK, (2015), www.spk.gov.tr/apps/mevzuat/MevzuatGoster.aspx?nid=14139.

(Erişim tarihi: 20.03.2015).

www.yapikredileasing.com.tr/.../YKL-KL.Birlesme_Duyurusu.pdf,

(Erişim tarihi:26.04.2014).

DIĞER KAYNAKLAR

ACFE (2014), Association of Certified Fraud Examiners “Fraud-Related Internal Controls”.

Bankacılık Dzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) (2001), Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik, 08.02.2001 Tarihli Resmi Gazete, 2001, Sayı 24312., m25

Cömert, N. & Uzun, A. K. (2007), ‘İşletmelerde İç Kontrol ve İç Denetim İlkeler, Yaklaşımlar, Örnek Olaylar’, *Deloitte Academy Ders Notları*, 2007.

ECIIA, (2005), *Avrupa’da İ Denetim-Konum Raporu*, Brussels: Avrupa İ Denetim Enstitüleri Konfederasyonu.

European Commission, (2009), “Commission Staff Working Document on the Implementation of Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises”, Brussels, 7.10.2009 SEC 1350 final, s. 2,3.

Katto, J. (2008), ‘Financial Regulation of SMEs’ , *Presentation at IFAC Small and Medium Practices (SMP) Forum*, Abuja, Nigeria, 13th October, s.4.

Kocaman, F., AYTEK H., CÖRÜT, B. (2007), Küreselleşme Çerçevesinde Kurumsal Yönetişim Ve BASEL-II, Globalleşme Prosesinde Kafkas ve Merkezi Asya Kongresi, Bakü.

KOSGEB (2015), 2015 - 2018 KOBİ stratejisi ve eylem planı

KOSGEB (2008), Stratejik Eylem Planı (2008-20012)

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik", 18 Kasım 2005 ve 25997 sayılı Resmi Gazete

Nelson, C. (2000), ‘Business Capital For Microentrepreneurs: Providing Microloans’, *The Microenterprise Fact Sheet Series, Microenterprise Fund for Innovation, Effectiveness, Learning and Dissemination, Fall* ,Issue 3.

Özkan, Ş., Gündoğdu, F., Ö. Emsen, S. i Aksu, H. Başar S. (2003), ‘KOBİ’lerde Girişimcilik, Yenilikçilik: Türkiye’de Gelişmiş ve Azgelişmiş Bölge Düzeyinde Bir Analiz’, *Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Araştırma Serisi*, Sayı: 90, Erzurum.

Özsemerci, K. (2003), ‘Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri’, T.C. Sayıştay Başkanlığı Araştırma İnceleme, Çeviri Dizisi:27.

Paula, M. & Lechuga, S. (2015), Competitiveness and environmental performance in Spanish small and medium enterprises: is there a direct link?, *Journal of Cleaner Production* 101.

Petraşcu, A. T (2014), ‘The Role of Internal Audit in Fraud Prevention and Detection’, *21st International Economic Conference 2014, IECS 2014*, 16-17 May 2014, Sibiu, Romania Daniela, *Procedia Economics and Finance* 16.

SPK, (2006), Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ Seri: X, No:22. Üçüncü Bölüm, Madde 13, 12.06.2006 tarih ve 26196 sayılı Resmi Gazete.

TBD Kamu-BİB., Bilişim Teknolojilerinde Yönetişim, Kamu Bilişim Platformu X, 1. Çalışma Grubu, Nisan 2008.

TSPAKB, “Muhasebe, Denetim ve Etik Kurallar”, TSPAKB Sermaye Piyasası Faaliyetleri İleri Düzey Lisansı Eğitimi, Mayıs 2006, s.149.

Türk Ceza Kanunu

Türkiye İç Denetim Enstitüsü, Uluslararası İç Denetim Standartları, Mesleki Uygulama Çerçevesi, 2008.

Resmi Gazete, "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ", Resmi Gazete No: 26370, Tebliğ No: 2006/3, 08.12.2006, "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik", Resmi Gazete No: 25997, 18.11.2005.

Vergi Usul Kanunu, m.257

EKLER

EK-A. Kişisel Bilgiler Formu

DEĞERLİ YÖNETİCİLER

Bu anket KOBİ'lerde İç kontrol Sisteminin Hile ve Yolsuzluklara Önlemedeki Rolü etkisi araştırmak amacıyla hazırlanmıştır.

Bu anketten elde edilen veriler, toplu olarak değerlendirilecek ve sadece çalışmanın amacına uygun olarak kullanılacaktır. Bu nedenle ankete isminizi yazmanıza gerek yoktur. Ankete içtenlikle vereceğiniz cevaplar araştırmanın amacına ulaşmasına katkı sağlayacaktır. İlgi ve katkılarınız için ve zaman ayırdığınız için teşekkür eder, saygılar sunarım.

Atilla Büyükçoban
İstanbul Aydın Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

1. Cinsiyetiniz?

Bay Bayan

2. Yaşınız?

3. Eğitim düzeyiniz?

Lise

Önlisans

Lisans

Yüksek Lisans

Doktora ve üstü

4. Şirketteki kıdeminiz?

1 yıldan az

1-5 yıl

5-10 yıl

10-15 yıl

15-20 yıl

20 yıldan fazla

5. Çalıştığınız şirketin hukuki yapısı

Halka Açık A.Ş.

Halka Açık Olmayan A.Ş.

Limited Şti.

Diğer

6. Firmadaki çalışan sayısı?.....

7. Firmanın bulunduğu sektör?

Hizmet

Üretim

Ticari

8. İşletmenin yıllık satış rakamları?

1 milyon TL'den az

1 milyon TL - 5 milyon TL

6 milyon TL - 10 milyon TL

11 milyon TL - 20 milyon TL

21 milyon TL - 25 milyon TL

9. İşletmenin aktif toplamı?

1 milyon TL'den az

1 milyon TL - 5 milyon TL

6 milyon TL - 10 milyon TL

11 milyon TL - 20 milyon TL

21 milyon TL - 25 milyon TL

10. İşletmenizde bağımsız yönetim kurulu üyesi var mıdır?

Evet Hayır

11. İşletmenizde denetim komitesi var mıdır?

Evet Hayır

EK-B. KOBİ'lerde İç Kontrolün Hile ve Yolsuzlukları Önlemedeki Rolü Ölçeği

İşletmenizdeki iç kontrolün uygulanması ile ilgili aşağıdaki ifadelere katılım düzeyinizi belirtiniz?

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
Mal ve Hizmet Alımları ile İç Kontrol					
İşletmemizde, Mal Ve Hizmetler İle İlgili Olarak Talepte Bulunma, Onay Verme, Kayıt Altına Alma Ve Muhafaza Etme İşlevleri Bağımsızdır					
Satın Alma İstek Fişi, Satın Alınacak Malzeme Kullanılmasından Sorumlu Yönetici Tarafından Onaylanmaktadır					
Teslim Alma İşlemi, Satın Alma Ve Muhasebe Bölümünden Bağımsız Bir Birim Tarafından Yapılmaktadır					
Mal Ve Hizmet Teslim Alınması İle İlgili Rapor Düzenlenmektedir					
Dosyalara Ve Kayıtlara Erişimde Personel Yetkilendirmesi Vardır					
Alış Faturalarının Kaydedilmesinde, Sipariş Fişi Ve Teslim Alma Raporuyla Karşılaştırma Yapılmaktadır					
Satın Alma İle İlgili Yevmiye Maddelerinin, Alış Faturaları Ve Diğer Destekleyici Ve Belgelere Uygunluğu, Kayıt İşlemini Yapmayan Bağımsız Bir Kişi Tarafından Kontrol Edilmektedir					
Mal ve Hizmet Satımı ile İlgili İç Kontrol					
İşletmemizde, Müşterilerden Gelen Siparişlerin Kabul Veya Reddedilmesi İşlevini Yerine Getiren Bir Birim Bulunmaktadır					

İşletmemizde Sipariş Alma Ve Mal Gönderme Birimleri Ayrılmıştır					
Sipariş Fişi, Satış Fişi Ve Fatura Karşılaştırması Bunları Düzenlemeyen Bağımsız Bir Görevli Tarafından Yapılmaktadır					
Siparişin Alınması, Siparişin Gönderilmesi Ve Faturanın Düzenlenmesi İşlemini Yapanlar Farklı Kişilerdir					
Kayıt İşlemini Yapan Kişinin Dışındaki Bir Yetkili, Kayıtlar İle Kayıtların Dayandığı Belgeleri Karşılaştırmaktadır					
Nakit Sistemi ile İlgili İç Kontrol					
İşletmenizde Ödeme Birimi İle Tahsilât Birimi Birbirinden Ayrı Birimlerdir					
Ödemeler İle İlgili Olarak Ödeminin Onaylanması İle Kayıtlara Geçirilmesi İşlemleri Birbirinden Bağımsızdır					
Alınan Mal Ve Hizmetin Ödeme Onayı Alınmadan Ve Ödemesi Yapılmadan Önce İşletmeye Girmiş Olması Sağlanmaktadır					
Çek Ve Senetler Birden Fazla Kişi Tarafından İmzalanmaktadır					
Tahsilâtlar Günlük Olarak Bankaya Yatırılmaktadır					
Banka Kayıtları İle Muhasebe Kayıtları Arasında Mutabakat Yapılmaktadır					
Ödemelerimizde Banka Hesabı Kullanılmaktadır					

İşletme İçi İşlemler ile İlgili İç Kontrol					
Satın alma bölümü işletmeye gelen alış faturalarını, teslim alma					

raporu ve satan alma emri ile karşılaştırarak onaylamaktadır					
Ödemenin yapılabilmesi için alış faturaları bir yetkili tarafından incelenerek onaylanmaktadır					
Kayıtlama işlevi ile koruma işlevi birbirinden bağımsızdır					
Stok giriş ve çıkışları düzenli olarak muhasebe bölümüne bildirilmektedir					
Ücret ödemesinin onaylanması, muhasebe kayıtlarına geçirilmesi ve ücret ödeme çeklerinin dağıtım işlemleri birbirinden bağımsızdır					
İşçilik takip bölümü, tahakkuk bölümü ve muhasebeleştirilme bölümü bağımsızdır					
Tahakkuklar yetkili kişilerce kontrol edilmektedir					
İç kontrol sistemi bir zorunluluktur					
İç kontrol sisteminde hedefler ile iç kontrol bileşenlerinin ilişkisi çok yoğundur					
İç kontrol sistemi riskleri karşılamak için uygun güvence sağlar					
İç kontrol sistem ve uygulamalarının yalnızca iç denetçiler tarafından değerlendirilmesi yeterli olacaktır.					
Finansal raporlama konusundaki iç kontrol hesap denetimi, bilanço ile entegre edilmelidir.					
İç kontrol yalnızca mali işlemleri kapsamalıdır.					
İç kontrol uygulamasında önceliğin riskli alanlara verilmesi, en az maliyetle en fazla faydanın elde edilmesini sağlar					
Stok ve Üretim ile İlgili İç Kontrol					
Hammadde, yarı mamul ve mamullerin stokları ayrı ayrı tutulmaktadır					
Depodan çıkışlar sadece yazılı talepler üzerine yapılmaktadır					
Stok kayıtları ambar personelinden bağımsız bir kişi tarafından tutulmaktadır					
Hammadde ve malzeme alımları satın alma birimi tarafından onaylanmış sipariş pusulalarına dayanılarak yapılmaktadır					

Hammadde ve malzeme alımı için "istek fişi" düzenlenmektedir					
Stokların dönem sonu sayımı yapılmakta ve kontrol edilmektedir					
Dönem içinde stokların fiziki sayımı yapılmaktadır					
Ambar sorumlusu her türlü stok giriş ve çıkışını muhasebeye bildirmektedir					

İşletmedeki hile ve yolsuzluklarla ilgili aşağıdaki ifadelere katılım düzeyinizi belirtiniz?

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
Muhasebe Sürecindeki Hile ve Yolsuzluklar İle İlgili Önergeler					
Muhasebe kayıtlarında dönem dönem rakamsal hatalar ile karşılaşılmaktadır					
İşlemlerin muhasebeleştirilmesi yapılırken, işlemin ait olduğu hesaba değil de başka hesaba kaydedilmesi durumuyla dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Hesapların ismi doğru algılanmasına rağmen alacaklı olması gereken hesabın borca, borçlu olması gereken hesabın alacağa yazılması durumuyla dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Hatalı ve hileli düzenlenmiş belgeler dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Mükerrer kayıtlar dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Siparişi verilen ve teslim alınan malların, istekte bulunulan mallardan farklı olması durumuyla dönem dönem karşılaşılmaktadır					
İşletmemizde müşterilerimize dönem dönem yanlış mal gönderildiği sorunu ile karşılaşılmaktadır					
Uygun olmayan ve gerçek olmayan kişilere ödeme yapılması					

durumuyla dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Hatalı tahakkuk ile dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Konusu olmayan bir ödeme ile dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Gider kalemlerinde ve alımlarda anormal bir artış ile dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Düzenlendiği dönemlerde kaydı yapılmayan belgeler ile dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Faturalar açık olmasına rağmen, kapalı fatura gibi kaydedilmesi durumuyla dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Belgesiz kayıtla dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Belgelerdeki rakamlar ile oynanarak yapılan kayıtla dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Sahte belgeye dayalı kayıtla dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Vergi dairesine düzeltme beyannamesi verilmesi durumu ile dönem dönem karşılaşılmaktadır					
Ortaklara veya personele hayali avans kaydı yapılması durumuyla dönem dönem karşılaşılmaktadır					
İşletmemizde defter kayıt ve belgeleri üzerinde hile yaptığını tespit ettiğimiz personelimiz olmuştur					
Hatalar nedeniyle GV ve SSK gibi konularda dönem dönem ceza alınmaktadır					
Çalışanlar arasında rüşvet olayına rastlanmaktadır.					
Şirketimizde bilanço ve muhasebe denetçisi bulunmaktadır.					
Şirketimizde risk komitesi bulunmaktadır.					
Şirketimizde spesifik kontrol prosedürleri (büro ile ilgili kontroller, doküman karşılaştırmaları ve iptalleri, standart ürün listesi, müşteri kredi limitleri... vb.) eksiksiz bir biçimde denetlenmektedir.					

Denetçi tarafından mali tablolarındaki hile ve yolsuzluklar denetlenmektedir					
İşletmedeki genel hile ve yolsuzluklarla ilgili önermeler					
Şirkete ait gizli bilgilerin menfaat karşılığı dışarıya sızdırılması olayıyla karşılaşmıştır.					
Bilgisayarlardaki bilgilere yetkisiz kişilerin erişimi ile ilgili güvenlik önlemleri alınmıştır.					
Hile ve yolsuzluğun yaşandığı işletmelerde sistemde çalışanı hile yolsuzluk yapmaya teşvik eden bazı boşluklar vardır.					
İşgören hileleri ve yolsuzlukları kurumları en fazla zarara uğratan sahtekârlık çeşididir					
İç kontrolün etkinliğinin sağlanmasında, hile ve yolsuzlukların önlenmesinde veri madenciliği yazılımları etkili olmaktadır					
Hile ve yolsuzlukların önlenmesinde ihbar hatlarının oluşturulması önemlidir					
İşletmede etik davranış kurallarının geliştirilmesi iç kontrol etkinliği hile ve yolsuzluğun önlenmesinde etkili rol oynamaktadır					
İdarenin bir faaliyetinde süreçte bulunan tüm yönetici ve çalışanların ortak rolü ve sorumluluğu olursa genel hile ve yolsuzluklar azalacaktır					
Kontrol faaliyetleri kurumun tüm kademelerine ve faaliyetlerine yayılmalıdır.					
İç kontrolün kişiler tarafından uygulanması sebebi ile eksiklik, h ve yanlış anlaşılmaların olması tolere edilebilir.					
Çalışanlar, kişisel ve mesleki dürüstlüğü, etik değerleri sürdürme ve yürürlükteki davranış kurallarına her daim uymak zorundadır					
Ulusal düzeyde iç kontrol sisteminin uygulanması ile birlikte işletmelerdeki genel hile ve yolsuzluklar azalacaktır					

EK-C. İstatistiki Tablolar

Eğitim Düzeyi Değişkeni İçin Tukey Çoklu Karşılaştırma Testi

Dependent Variable	(I) Eğitim	(J) Eğitim	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95 Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
mha_ort	Lise	Önlisans	-.66947	.39058	.428	-1.7458	.4068
		Lisans	-.40224	.36625	.807	-1.4115	.6070
		Yüksek lisans	-.84174	.36795	.154	-1.8557	.1722
		Doktora ve üstü	-.51905	.41057	.713	-1.6504	.6123
	Önlisans	Lise	.66947	.39058	.428	-.4068	1.7458
		Lisans	.26722	.16539	.489	-.1885	.7230
		Yüksek lisans	-.17227	.16913	.847	-.6383	.2938
		Doktora ve üstü	.15042	.24856	.974	-.5345	.8354
	Lisans	Lise	.40224	.36625	.807	-.6070	1.4115
		Önlisans	-.26722	.16539	.489	-.7230	.1885
		Yüksek lisans	-.43949*	.10096	.000	-.7177	-.1613
		Doktora ve üstü	-.11680	.20826	.980	-.6907	.4571
	Yüksek lisans	Lise	.84174	.36795	.154	-.1722	1.8557
		Önlisans	.17227	.16913	.847	-.2938	.6383
		Lisans	.43949*	.10096	.000	.1613	.7177
		Doktora ve üstü	.32269	.21124	.546	-.2594	.9048
	Doktora ve üstü	Lise	.51905	.41057	.713	-.6123	1.6504
		Önlisans	-.15042	.24856	.974	-.8354	.5345

		Lisans	.11680	.20826	.980	-.4571	.6907
		Yüksek lisans	-.32269	.21124	.546	-.9048	.2594
mhs_ort	Lise	Önlisans	-.64314	.48112	.669	-1.9690	.6827
		Lisans	-.52132	.45124	.777	-1.7648	.7222
		Yüksek lisans	-.83137	.45325	.357	-2.0804	.4177
		Doktora ve üstü	-.98667	.50575	.295	-2.3804	.4071
	Önlisans	Lise	.64314	.48112	.669	-.6827	1.9690
		Lisans	.12182	.20392	.975	-.4401	.6838
		Yüksek lisans	-.18824	.20833	.895	-.7623	.3859
		Doktora ve üstü	-.34353	.30618	.795	-1.1873	.5002
	Lisans	Lise	.52132	.45124	.777	-.7222	1.7648
		Önlisans	-.12182	.20392	.975	-.6838	.4401
		Yüksek lisans	-.31005	.12467	.098	-.6536	.0335
		Doktora ve üstü	-.46535	.25669	.369	-1.1727	.2420
	Yüksek lisans	Lise	.83137	.45325	.357	-.4177	2.0804
		Önlisans	.18824	.20833	.895	-.3859	.7623
		Lisans	.31005	.12467	.098	-.0335	.6536
		Doktora ve üstü	-.15529	.26020	.975	-.8724	.5618
	Doktora ve üstü	Lise	.98667	.50575	.295	-.4071	2.3804
		Önlisans	.34353	.30618	.795	-.5002	1.1873
		Lisans	.46535	.25669	.369	-.2420	1.1727
		Yüksek lisans	.15529	.26020	.975	-.5618	.8724
ns_ort	Lise	Önlisans	-.58824	.44778	.683	-1.8222	.6457

		Lisans	-.21034	.41989	.987	-1.3674	.9467
		Yüksek lisans	-.68207	.42184	.489	-1.8445	.4804
		Doktora ve üstü	-.68571	.47071	.592	-1.9828	.6114
	Önlisans	Lise	.58824	.44778	.683	-.6457	1.8222
		Lisans	.37789	.18961	.274	-.1446	.9004
		Yüksek lisans	-.09384	.19390	.989	-.6281	.4405
		Doktora ve üstü	-.09748	.28497	.997	-.8827	.6878
	Lisans	Lise	.21034	.41989	.987	-.9467	1.3674
		Önlisans	-.37789	.18961	.274	-.9004	.1446
		Yüksek lisans	-.47173*	.11574	.001	-.7907	-.1528
		Doktora ve üstü	-.47537	.23876	.275	-1.1333	.1826
	Yüksek lisans	Lise	.68207	.42184	.489	-.4804	1.8445
		Önlisans	.09384	.19390	.989	-.4405	.6281
		Lisans	.47173*	.11574	.001	.1528	.7907
		Doktora ve üstü	-.00364	.24218	1.000	-.6710	.6637
	Doktora ve üstü	Lise	.68571	.47071	.592	-.6114	1.9828
		Önlisans	.09748	.28497	.997	-.6878	.8827
		Lisans	.47537	.23876	.275	-.1826	1.1333
		Yüksek lisans	.00364	.24218	1.000	-.6637	.6710
içk_ort	Lise	Önlisans	-.50700	.29450	.423	-1.3186	.3046
		Lisans	-.25025	.27621	.894	-1.0114	.5109
		Yüksek lisans	-.39396	.27744	.616	-1.1585	.3706
		Doktora	-.24524	.30957	.933	-1.0984	.6079

		ve üstü					
	Önlisans	Lise	.50700	.29450	.423	-.3046	1.3186
		Lisans	.25675	.12482	.244	-.0872	.6007
		Yüksek lisans	.11304	.12752	.902	-.2384	.4645
		Doktora ve üstü	.26176	.18742	.631	-.2547	.7782
	Lisans	Lise	.25025	.27621	.894	-.5109	1.0114
		Önlisans	-.25675	.12482	.244	-.6007	.0872
		Yüksek lisans	-.14371	.07631	.330	-.3540	.0666
		Doktora ve üstü	.00501	.15712	1.000	-.4280	.4380
	Yüksek lisans	Lise	.39396	.27744	.616	-.3706	1.1585
		Önlisans	-.11304	.12752	.902	-.4645	.2384
		Lisans	.14371	.07631	.330	-.0666	.3540
		Doktora ve üstü	.14872	.15927	.883	-.2902	.5876
	Doktora ve üstü	Lise	.24524	.30957	.933	-.6079	1.0984
		Önlisans	-.26176	.18742	.631	-.7782	.2547
		Lisans	-.00501	.15712	1.000	-.4380	.4280
		Yüksek lisans	-.14872	.15927	.883	-.5876	.2902
stok_ort	Lise	Önlisans	-.00735	.40381	1.000	-1.1202	1.1055
		Lisans	.14433	.37881	.995	-.8996	1.1883
		Yüksek lisans	-.15625	.38042	.994	-1.2047	.8922
		Doktora ve üstü	-.02500	.42448	1.000	-1.1948	1.1448
	Önlisans	Lise	.00735	.40381	1.000	-1.1055	1.1202
		Lisans	.15168	.17132	.902	-.3205	.6238
		Yüksek	-.14890	.17485	.914	-.6308	.3330

		lisans					
		Doktora ve üstü	-.01765	.25698	1.000	-.7259	.6906
	Lisans	Lise	-.14433	.37881	.995	-1.1883	.8996
		Önlisans	-.15168	.17132	.902	-.6238	.3205
		Yüksek lisans	-.30058*	.10491	.037	-.5897	-.0114
		Doktora ve üstü	-.16933	.21557	.935	-.7634	.4248
	Yüksek lisans	Lise	.15625	.38042	.994	-.8922	1.2047
		Önlisans	.14890	.17485	.914	-.3330	.6308
		Lisans	.30058*	.10491	.037	.0114	.5897
		Doktora ve üstü	.13125	.21839	.975	-.4706	.7331
	Doktora ve üstü	Lise	.02500	.42448	1.000	-1.1448	1.1948
		Önlisans	.01765	.25698	1.000	-.6906	.7259
		Lisans	.16933	.21557	.935	-.4248	.7634
		Yüksek lisans	-.13125	.21839	.975	-.7331	.4706
mshy_ort	Lise	Önlisans	.12000	.44183	.999	-1.0976	1.3376
		Lisans	-.15178	.41447	.996	-1.2940	.9905
		Yüksek lisans	.25958	.41623	.971	-.8875	1.4067
		Doktora ve üstü	.65200	.46444	.626	-.6280	1.9320
	Önlisans	Lise	-.12000	.44183	.999	-1.3376	1.0976
		Lisans	-.27178	.18745	.596	-.7884	.2448
		Yüksek lisans	.13958	.19132	.949	-.3877	.6668
		Doktora ve üstü	.53200	.28118	.325	-.2429	1.3069
	Lisans	Lise	.15178	.41447	.996	-.9905	1.2940

		Önlisans	.27178	.18745	.596	-.2448	.7884
		Yüksek lisans	.41136 [*]	.11479	.004	.0950	.7277
		Doktora ve üstü	.80378 [*]	.23587	.007	.1537	1.4538
	Yüksek lisans	Lise	-.25958	.41623	.971	-1.4067	.8875
		Önlisans	-.13958	.19132	.949	-.6668	.3877
		Lisans	-.41136 [*]	.11479	.004	-.7277	-.0950
		Doktora ve üstü	.39242	.23895	.473	-.2661	1.0510
	Doktora ve üstü	Lise	-.65200	.46444	.626	-1.9320	.6280
		Önlisans	-.53200	.28118	.325	-1.3069	.2429
		Lisans	-.80378 [*]	.23587	.007	-1.4538	-.1537
		Yüksek lisans	-.39242	.23895	.473	-1.0510	.2661
ghy_ort	Lise	Önlisans	.16993	.25268	.962	-.5265	.8663
		Lisans	.38267	.23708	.490	-.2707	1.0361
		Yüksek lisans	.06168	.23804	.999	-.5944	.7177
		Doktora ve üstü	.04444	.26561	1.000	-.6876	.7765
	Önlisans	Lise	-.16993	.25268	.962	-.8663	.5265
		Lisans	.21273	.10731	.279	-.0830	.5085
		Yüksek lisans	-.10825	.10941	.860	-.4098	.1933
		Doktora ve üstü	-.12549	.16080	.936	-.5687	.3177
	Lisans	Lise	-.38267	.23708	.490	-1.0361	.2707
		Önlisans	-.21273	.10731	.279	-.5085	.0830
		Yüksek lisans	-.32098 [*]	.06582	.000	-.5024	-.1396
		Doktora	-.33822	.13498	.094	-.7102	.0338

		ve üstü					
Yüksek lisans	Lise		-.06168	.23804	.999	-.7177	.5944
	Önlisans		.10825	.10941	.860	-.1933	.4098
	Lisans		.32098*	.06582	.000	.1396	.5024
	Doktora ve üstü		-.01724	.13666	1.000	-.3939	.3594
Doktora ve üstü	Lise		-.04444	.26561	1.000	-.7765	.6876
	Önlisans		.12549	.16080	.936	-.3177	.5687
	Lisans		.33822	.13498	.094	-.0338	.7102
	Yüksek lisans		.01724	.13666	1.000	-.3594	.3939

Kıdem Değişkeni İçin Tukey Çoklu Karşılaştırma Testi

Dependent Variable	(I) Kıdem	(J) Kıdem	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95 Confidence Interval		
						Lower Bound	Upper Bound	
mha_ort	1 yıldan az	1-5 yıl	.13681	.23780	.993	-.5482	.8218	
		5-10 yıl	-.02664	.23977	1.000	-.7173	.6641	
		10-15 yıl	.12925	.26050	.996	-.6212	.8797	
		15-20 yıl	.88903*	.27048	.015	.1099	1.6682	
		20 yıldan fazla	.60196	.25523	.177	-.1333	1.3372	
	1-5 yıl	1 yıldan az		-.13681	.23780	.993	-.8218	.5482
		5-10		-.16345	.11069	.680	-.4823	.1554

	yıl						
	10-15 yıl	-.00756	.15040	1.000	-.4408	.4257	
	15-20 yıl	.75222*	.16710	.000	.2709	1.2336	
	20 yıldan fazla	.46515*	.14109	.015	.0587	.8716	
5-10 yıl	1 yıldan az	.02664	.23977	1.000	-.6641	.7173	
	1-5 yıl	.16345	.11069	.680	-.1554	.4823	
	10-15 yıl	.15590	.15350	.912	-.2863	.5981	
	15-20 yıl	.91567*	.16989	.000	.4263	1.4051	
	20 yıldan fazla	.62860*	.14439	.000	.2127	1.0445	
10-15 yıl	1 yıldan az	-.12925	.26050	.996	-.8797	.6212	
	1-5 yıl	.00756	.15040	1.000	-.4257	.4408	
	5-10 yıl	-.15590	.15350	.912	-.5981	.2863	
	15-20 yıl	.75978*	.19807	.002	.1892	1.3303	
	20 yıldan fazla	.47271	.17668	.085	-.0362	.9817	
15-20 yıl	1 yıldan az	-.88903*	.27048	.015	-1.6682	-.1099	

		1-5 yıl	-.75222 [*]	.16710	.000	-1.2336	-.2709
		5-10 yıl	-.91567 [*]	.16989	.000	-1.4051	-.4263
		10-15 yıl	-.75978 [*]	.19807	.002	-1.3303	-.1892
		20 yıldan fazla	-.28707	.19109	.663	-.8375	.2634
	20 yıldan fazla	1 yıldan az	-.60196	.25523	.177	-1.3372	.1333
		1-5 yıl	-.46515 [*]	.14109	.015	-.8716	-.0587
		5-10 yıl	-.62860 [*]	.14439	.000	-1.0445	-.2127
		10-15 yıl	-.47271	.17668	.085	-.9817	.0362
		15-20 yıl	.28707	.19109	.663	-.2634	.8375
mhs_ort	1 yıldan az	1-5 yıl	-.34921	.29839	.850	-1.2088	.5104
		5-10 yıl	-.65660	.30119	.252	-1.5243	.2111
		10-15 yıl	-.68571	.32687	.293	-1.6274	.2559
		15-20 yıl	-.00937	.33939	1.000	-.9871	.9684
		20 yıldan fazla	-.05400	.32026	1.000	-.9766	.8686
	1-5 yıl	1 yıldan az	.34921	.29839	.850	-.5104	1.2088
		5-10 yıl	-.30740	.13960	.242	-.7095	.0948

		10-15 yıl	-.33651	.18872	.479	-.8802	.2072
		15-20 yıl	.33983	.20967	.586	-.2642	.9439
		20 yıldan fazla	.29521	.17703	.555	-.2148	.8052
	5-10 yıl	1 yıldan az	.65660	.30119	.252	-.2111	1.5243
		1-5 yıl	.30740	.13960	.242	-.0948	.7095
		10-15 yıl	-.02911	.19312	1.000	-.5854	.5272
		15-20 yıl	.64723*	.21364	.033	.0318	1.2627
		20 yıldan fazla	.60260*	.18171	.014	.0791	1.1261
	10-15 yıl	1 yıldan az	.68571	.32687	.293	-.2559	1.6274
		1-5 yıl	.33651	.18872	.479	-.2072	.8802
		5-10 yıl	.02911	.19312	1.000	-.5272	.5854
		15-20 yıl	.67634	.24853	.076	-.0396	1.3923
		20 yıldan fazla	.63171	.22169	.054	-.0069	1.2704
	15-20 yıl	1 yıldan az	.00937	.33939	1.000	-.9684	.9871
		1-5 yıl	-.33983	.20967	.586	-.9439	.2642

		5-10 yıl	-.64723*	.21364	.033	-1.2627	-.0318
		10-15 yıl	-.67634	.24853	.076	-1.3923	.0396
		20 yıldan fazla	-.04463	.23978	1.000	-.7354	.6461
	20 yıldan fazla	1 yıldan az	.05400	.32026	1.000	-.8686	.9766
		1-5 yıl	-.29521	.17703	.555	-.8052	.2148
		5-10 yıl	-.60260*	.18171	.014	-1.1261	-.0791
		10-15 yıl	-.63171	.22169	.054	-1.2704	.0069
		15-20 yıl	.04463	.23978	1.000	-.6461	.7354
ns_ort	1 yıldan az	1-5 yıl	.39433	.29257	.758	-.4485	1.2371
		5-10 yıl	.17845	.29500	.991	-.6713	1.0282
		10-15 yıl	-.02721	.32049	1.000	-.9504	.8960
		15-20 yıl	.60459	.33277	.458	-.3540	1.5632
		20 yıldan fazla	.28912	.31402	.941	-.6155	1.1937
	1-5 yıl	1 yıldan az	-.39433	.29257	.758	-1.2371	.4485
		5-10 yıl	-.21589	.13618	.609	-.6082	.1764
		10-15 yıl	-.42154	.18504	.208	-.9546	.1115

	yıl						
	15-20 yıl	.21026	.20558	.910	-.3819	.8025	
	20 yıldan fazla	-.10522	.17358	.990	-.6052	.3948	
5-10 yıl	1 yıldan az	-.17845	.29500	.991	-1.0282	.6713	
	1-5 yıl	.21589	.13618	.609	-.1764	.6082	
	10-15 yıl	-.20566	.18885	.885	-.7497	.3384	
	15-20 yıl	.42615	.20902	.325	-.1760	1.0283	
	20 yıldan fazla	.11067	.17764	.989	-.4011	.6224	
10-15 yıl	1 yıldan az	.02721	.32049	1.000	-.8960	.9504	
	1-5 yıl	.42154	.18504	.208	-.1115	.9546	
	5-10 yıl	.20566	.18885	.885	-.3384	.7497	
	15-20 yıl	.63180	.24368	.104	-.0702	1.3338	
	20 yıldan fazla	.31633	.21737	.693	-.3098	.9425	
15-20 yıl	1 yıldan az	-.60459	.33277	.458	-1.5632	.3540	
	1-5 yıl	-.21026	.20558	.910	-.8025	.3819	
	5-10 yıl	-.42615	.20902	.325	-1.0283	.1760	

		yıl					
		10-15 yıl	-.63180	.24368	.104	-1.3338	.0702
		20 yıldan fazla	-.31548	.23510	.761	-.9927	.3618
	20 yıldan fazla	1 yıldan az	-.28912	.31402	.941	-1.1937	.6155
		1-5 yıl	.10522	.17358	.990	-.3948	.6052
		5-10 yıl	-.11067	.17764	.989	-.6224	.4011
		10-15 yıl	-.31633	.21737	.693	-.9425	.3098
		15-20 yıl	.31548	.23510	.761	-.3618	.9927
içk_ort	1 yıldan az	1-5 yıl	-.07124	.18247	.999	-.5969	.4544
		5-10 yıl	-.14601	.18398	.968	-.6760	.3840
		10-15 yıl	.02486	.19988	1.000	-.5510	.6007
		15-20 yıl	.29667	.20755	.709	-.3012	.8946
		20 yıldan fazla	.20963	.19674	.894	-.3571	.7764
	1-5 yıl	1 yıldan az	.07124	.18247	.999	-.4544	.5969
		5-10 yıl	-.07477	.08493	.951	-.3195	.1699
		10-15 yıl	.09610	.11540	.961	-.2364	.4286

		15-20 yıl	.36791	.12822	.052	-.0015	.7373
		20 yıldan fazla	.28087	.10986	.114	-.0356	.5974
	5-10 yıl	1 yıldan az	.14601	.18398	.968	-.3840	.6760
		1-5 yıl	.07477	.08493	.951	-.1699	.3195
		10-15 yıl	.17087	.11778	.696	-.1684	.5102
		15-20 yıl	.44268*	.13036	.011	.0671	.8182
		20 yıldan fazla	.35564*	.11236	.022	.0320	.6793
	10-15 yıl	1 yıldan az	-.02486	.19988	1.000	-.6007	.5510
		1-5 yıl	-.09610	.11540	.961	-.4286	.2364
		5-10 yıl	-.17087	.11778	.696	-.5102	.1684
		15-20 yıl	.27182	.15198	.476	-.1660	.7097
		20 yıldan fazla	.18477	.13685	.756	-.2095	.5790
	15-20 yıl	1 yıldan az	-.29667	.20755	.709	-.8946	.3012
		1-5 yıl	-.36791	.12822	.052	-.7373	.0015
		5-10 yıl	-.44268*	.13036	.011	-.8182	-.0671

		10-15 yıl	-.27182	.15198	.476	-.7097	.1660
		20 yıldan fazla	-.08704	.14782	.992	-.5129	.3388
	20 yıldan fazla	1 yıldan az	-.20963	.19674	.894	-.7764	.3571
		1-5 yıl	-.28087	.10986	.114	-.5974	.0356
		5-10 yıl	-.35564*	.11236	.022	-.6793	-.0320
		10-15 yıl	-.18477	.13685	.756	-.5790	.2095
		15-20 yıl	.08704	.14782	.992	-.3388	.5129
stok_ort	1 yıldan az	1-5 yıl	-.18056	.25537	.981	-.9163	.5552
		5-10 yıl	-.36894	.25777	.708	-1.1116	.3737
		10-15 yıl	-.45833	.27974	.574	-1.2643	.3476
		15-20 yıl	.19754	.29046	.984	-.6393	1.0344
		20 yıldan fazla	-.11682	.27534	.998	-.9101	.6764
	1-5 yıl	1 yıldan az	.18056	.25537	.981	-.5552	.9163
		5-10 yıl	-.18838	.11947	.615	-.5326	.1558
		10-15 yıl	-.27778	.16151	.521	-.7431	.1875
		15-20 yıl	.37810	.17944	.288	-.1389	.8951

	yıl						
	20 yıldan fazla	.06374	.15375	.998	-.3792	.5067	
5-10 yıl	1 yıldan az	.36894	.25777	.708	-.3737	1.1116	
	1-5 yıl	.18838	.11947	.615	-.1558	.5326	
	10-15 yıl	-.08940	.16527	.994	-.5656	.3868	
	15-20 yıl	.56648*	.18284	.027	.0397	1.0932	
	20 yıldan fazla	.25212	.15770	.600	-.2022	.7065	
	10-15 yıl	1 yıldan az	.45833	.27974	.574	-.3476	1.2643
1-5 yıl		.27778	.16151	.521	-.1875	.7431	
5-10 yıl		.08940	.16527	.994	-.3868	.5656	
15-20 yıl		.65588*	.21270	.028	.0431	1.2687	
20 yıldan fazla		.34152	.19153	.479	-.2103	.8933	
15-20 yıl	1 yıldan az	-.19754	.29046	.984	-1.0344	.6393	
	1-5 yıl	-.37810	.17944	.288	-.8951	.1389	
	5-10 yıl	-.56648*	.18284	.027	-1.0932	-.0397	
	10-15 yıl	-.65588*	.21270	.028	-1.2687	-.0431	

		yıl					
		20 yıldan fazla	-.31436	.20687	.652	-.9104	.2816
	20 yıldan fazla	1 yıldan az	.11682	.27534	.998	-.6764	.9101
		1-5 yıl	-.06374	.15375	.998	-.5067	.3792
		5-10 yıl	-.25212	.15770	.600	-.7065	.2022
		10-15 yıl	-.34152	.19153	.479	-.8933	.2103
		15-20 yıl	.31436	.20687	.652	-.2816	.9104
mshy_ort	1 yıldan az	1-5 yıl	.13611	.27613	.996	-.6594	.9317
		5-10 yıl	.34678	.27843	.814	-.4554	1.1489
		10-15 yıl	.05817	.30249	1.000	-.8133	.9297
		15-20 yıl	-.08746	.31725	1.000	-1.0015	.8266
		20 yıldan fazla	-.54250	.29773	.454	-1.4003	.3153
	1-5 yıl	1 yıldan az	-.13611	.27613	.996	-.9317	.6594
		5-10 yıl	.21067	.12853	.574	-.1596	.5810
		10-15 yıl	-.07794	.17464	.998	-.5811	.4252
		15-20 yıl	-.22357	.19912	.871	-.7972	.3501

		20 yıldan fazla	-.67861*	.16625	.001	-1.1576	-.1996
5-10 yıl	1 yıldan az		-.34678	.27843	.814	-1.1489	.4554
	1-5 yıl		-.21067	.12853	.574	-.5810	.1596
	10-15 yıl		-.28860	.17824	.587	-.8021	.2249
	15-20 yıl		-.43424	.20229	.268	-1.0170	.1486
	20 yıldan fazla		-.88928*	.17003	.000	-1.3791	-.3994
10-15 yıl	1 yıldan az		-.05817	.30249	1.000	-.9297	.8133
	1-5 yıl		.07794	.17464	.998	-.4252	.5811
	5-10 yıl		.28860	.17824	.587	-.2249	.8021
	15-20 yıl		-.14563	.23431	.989	-.8207	.5294
	20 yıldan fazla		-.60067*	.20710	.047	-1.1973	-.0040
15-20 yıl	1 yıldan az		.08746	.31725	1.000	-.8266	1.0015
	1-5 yıl		.22357	.19912	.871	-.3501	.7972
	5-10 yıl		.43424	.20229	.268	-.1486	1.0170
	10-15 yıl		.14563	.23431	.989	-.5294	.8207

		20 yıldan fazla	-.45504	.22812	.349	-1.1123	.2022
	20 yıldan fazla	1 yıldan az	.54250	.29773	.454	-.3153	1.4003
		1-5 yıl	.67861*	.16625	.001	.1996	1.1576
		5-10 yıl	.88928*	.17003	.000	.3994	1.3791
		10-15 yıl	.60067*	.20710	.047	.0040	1.1973
		15-20 yıl	.45504	.22812	.349	-.2022	1.1123
ghy_ort		1 yıldan az	1-5 yıl	-.05051	.16027	1.000	-.5123
	5-10 yıl		-.24242	.16160	.665	-.7080	.2232
	10-15 yıl		-.06518	.17556	.999	-.5710	.4407
	15-20 yıl		.18081	.18413	.923	-.3497	.7113
	20 yıldan fazla		.22892	.17364	.775	-.2714	.7292
	1-5 yıl		1 yıldan az	.05051	.16027	1.000	-.4113
		5-10 yıl	-.19192	.07460	.110	-.4069	.0230
		10-15 yıl	-.01467	.10136	1.000	-.3067	.2774
		15-20 yıl	.23131	.11557	.346	-.1017	.5643

		20 yıldan fazla	.27942	.09800	.054	-.0029	.5618
5-10 yıl	1	yıldan az	.24242	.16160	.665	-.2232	.7080
	1-5 yıl		.19192	.07460	.110	-.0230	.4069
	10-15 yıl		.17725	.10345	.525	-.1208	.4753
	15-20 yıl		.42323*	.11741	.005	.0850	.7615
	20 yıldan fazla		.47134*	.10016	.000	.1828	.7599
10-15 yıl	1	yıldan az	.06518	.17556	.999	-.4407	.5710
	1-5 yıl		.01467	.10136	1.000	-.2774	.3067
	5-10 yıl		-.17725	.10345	.525	-.4753	.1208
	15-20 yıl		.24598	.13599	.463	-.1458	.6378
	20 yıldan fazla		.29410	.12141	.154	-.0557	.6439
15-20 yıl	1	yıldan az	-.18081	.18413	.923	-.7113	.3497
	1-5 yıl		-.23131	.11557	.346	-.5643	.1017
	5-10 yıl		-.42323*	.11741	.005	-.7615	-.0850
	10-15 yıl		-.24598	.13599	.463	-.6378	.1458

		20 yıldan fazla	.04811	.13350	.999	-.3365	.4328
	20 yıldan fazla	1 yıldan az	-.22892	.17364	.775	-.7292	.2714
		1-5 yıl	-.27942	.09800	.054	-.5618	.0029
		5-10 yıl	-.47134*	.10016	.000	-.7599	-.1828
		10-15 yıl	-.29410	.12141	.154	-.6439	.0557
		15-20 yıl	-.04811	.13350	.999	-.4328	.3365

Şirket Hukuki Statüsü Değişkeni İçin Tukey Çoklu Karşılaştırma Testi

Dependent Variable	(I) Hukuki_yapı	(J) Hukuki_yapı	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95 Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
mha_ort	Halka Açık İşletme	Halka Açık Olmayan İşletme	.15582	.15817	.758	-.2543	.5659
		Limited Şti.	.24624	.15398	.382	-.1530	.6455
		Diğer	.61640*	.18267	.005	.1427	1.0901
	Halka Açık Olmayan İşletme	Halka Açık İşletme	-.15582	.15817	.758	-.5659	.2543
		Limited Şti.	.09042	.10934	.842	-.1931	.3739
		Diğer	.46059*	.14702	.011	.0794	.8418
	Limited Şti.	Halka Açık İşletme	-.24624	.15398	.382	-.6455	.1530

		Halka Açık Olmayan İşletme	-.09042	.10934	.842	-.3739	.1931
		Diğer	.37016*	.14250	.049	.0007	.7396
	Diğer	Halka Açık İşletme	-.61640*	.18267	.005	-1.0901	-.1427
		Halka Açık Olmayan İşletme	-.46059*	.14702	.011	-.8418	-.0794
		Limited Şti.	-.37016*	.14250	.049	-.7396	-.0007
mhs_ort	Halka Açık İşletme	Halka Açık Olmayan İşletme	.45097	.18846	.082	-.0377	.9397
		Limited Şti.	.38923	.18347	.150	-.0865	.8650
		Diğer	.82972*	.21953	.001	.2605	1.3990
	Halka Açık Olmayan İşletme	Halka Açık İşletme	-.45097	.18846	.082	-.9397	.0377
		Limited Şti.	-.06173	.13027	.965	-.3995	.2761
		Diğer	.37875	.17749	.146	-.0815	.8390
	Limited Şti.	Halka Açık İşletme	-.38923	.18347	.150	-.8650	.0865
		Halka Açık Olmayan İşletme	.06173	.13027	.965	-.2761	.3995
		Diğer	.44049	.17217	.055	-.0060	.8869
	Diğer	Halka Açık İşletme	-.82972*	.21953	.001	-1.3990	-.2605
		Halka Açık Olmayan İşletme	-.37875	.17749	.146	-.8390	.0815
		Limited Şti.	-.44049	.17217	.055	-.8869	.0060

ns_ort	Halka Açık İşletme	Halka Açık Olmayan İşletme	.31002	.18390	.334	-.1668	.7869	
		Limited Şti.	.26468	.17903	.453	-.1995	.7289	
		Diğer	.50241	.21239	.088	-.0483	1.0531	
	Halka Açık Olmayan İşletme	Halka Açık İşletme	-.31002	.18390	.334	-.7869	.1668	
		Limited Şti.	-.04534	.12712	.984	-.3750	.2843	
		Diğer	.19238	.17093	.674	-.2508	.6356	
	Limited Şti.	Halka Açık İşletme	-.26468	.17903	.453	-.7289	.1995	
		Halka Açık Olmayan İşletme	.04534	.12712	.984	-.2843	.3750	
		Diğer	.23773	.16568	.479	-.1919	.6673	
	Diğer	Halka Açık İşletme	-.50241	.21239	.088	-1.0531	.0483	
		Halka Açık Olmayan İşletme	-.19238	.17093	.674	-.6356	.2508	
		Limited Şti.	-.23773	.16568	.479	-.6673	.1919	
	içk_ort	Halka Açık İşletme	Halka Açık Olmayan İşletme	.31374*	.11376	.032	.0188	.6087
			Limited Şti.	.23647	.11074	.146	-.0507	.5236
			Diğer	.53305*	.13251	.000	.1895	.8766
Halka Açık Olmayan İşletme		Halka Açık İşletme	-.31374*	.11376	.032	-.6087	-.0188	
		Limited Şti.	-.07726	.07863	.760	-.2812	.1266	
		Diğer	.21931	.10713	.175	-.0585	.4971	
Limited Şti.		Halka Açık İşletme	-.23647	.11074	.146	-.5236	.0507	

		Halka Açık Olmayan İşletme	.07726	.07863	.760	-.1266	.2812
		Diğer	.29658*	.10393	.025	.0271	.5661
	Diğer	Halka Açık İşletme	-.53305*	.13251	.000	-.8766	-.1895
		Halka Açık Olmayan İşletme	-.21931	.10713	.175	-.4971	.0585
		Limited Şti.	-.29658*	.10393	.025	-.5661	-.0271
stok_ort	Halka Açık İşletme	Halka Açık Olmayan İşletme	.39056	.16030	.074	-.0251	.8062
		Limited Şti.	.33852	.15605	.136	-.0661	.7432
		Diğer	.58594*	.18842	.012	.0973	1.0746
	Halka Açık Olmayan İşletme	Halka Açık İşletme	-.39056	.16030	.074	-.8062	.0251
		Limited Şti.	-.05204	.11080	.966	-.3394	.2353
		Diğer	.19539	.15307	.579	-.2015	.5923
	Limited Şti.	Halka Açık İşletme	-.33852	.15605	.136	-.7432	.0661
		Halka Açık Olmayan İşletme	.05204	.11080	.966	-.2353	.3394
		Diğer	.24742	.14861	.345	-.1379	.6328
	Diğer	Halka Açık İşletme	-.58594*	.18842	.012	-1.0746	-.0973
		Halka Açık Olmayan İşletme	-.19539	.15307	.579	-.5923	.2015
		Limited Şti.	-.24742	.14861	.345	-.6328	.1379

mshy_ort	Halka Açık İşletme	Halka Açık Olmayan İşletme	-.25888	.17998	.477	-.7256	.2078	
		Limited Şti.	-.27007	.17521	.415	-.7244	.1843	
		Diğer	-.64268*	.21156	.014	-1.1913	-.0941	
	Halka Açık Olmayan İşletme	Halka Açık İşletme	.25888	.17998	.477	-.2078	.7256	
		Limited Şti.	-.01119	.12441	1.000	-.3338	.3114	
		Diğer	-.38380	.17186	.118	-.8295	.0619	
	Limited Şti.	Halka Açık İşletme	.27007	.17521	.415	-.1843	.7244	
		Halka Açık Olmayan İşletme	.01119	.12441	1.000	-.3114	.3338	
		Diğer	-.37261	.16686	.118	-.8053	.0601	
	Diğer	Halka Açık İşletme	.64268*	.21156	.014	.0941	1.1913	
		Halka Açık Olmayan İşletme	.38380	.17186	.118	-.0619	.8295	
		Limited Şti.	.37261	.16686	.118	-.0601	.8053	
	ghy_ort	Halka Açık İşletme	Halka Açık Olmayan İşletme	.29022*	.09783	.018	.0365	.5439
			Limited Şti.	.14328	.09537	.438	-.1041	.3906
			Diğer	.61045*	.11499	.000	.3122	.9087
Halka Açık Olmayan İşletme		Halka Açık İşletme	-.29022*	.09783	.018	-.5439	-.0365	
		Limited Şti.	-.14693	.06782	.137	-.3228	.0289	
		Diğer	.32024*	.09341	.004	.0780	.5625	
Limited Şti.		Halka Açık İşletme	-.14328	.09537	.438	-.3906	.1041	

		Halka Açık Olmayan İşletme	.14693	.06782	.137	-.0289	.3228
		Diğer	.46717*	.09084	.000	.2316	.7028
	Diğer	Halka Açık İşletme	-.61045*	.11499	.000	-.9087	-.3122
		Halka Açık Olmayan İşletme	-.32024*	.09341	.004	-.5625	-.0780
		Limited Şti.	-.46717*	.09084	.000	-.7028	-.2316

Sektör Değişkeni İçin Tukey Çoklu Karşılaştırma Testi

Dependent Variable	(I) Sektör	(J) Sektör	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95 Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
mha_ort	Hizmet	Üretim	-.35598*	.11187	.005	-.6204	-.0916
		Ticari	-.14284	.11720	.444	-.4198	.1341
	Üretim	Hizmet	.35598*	.11187	.005	.0916	.6204
		Ticari	.21314	.12597	.211	-.0846	.5108
	Ticari	Hizmet	.14284	.11720	.444	-.1341	.4198
		Üretim	-.21314	.12597	.211	-.5108	.0846
mhs_ort	Hizmet	Üretim	-.53306*	.12876	.000	-.8374	-.2287
		Ticari	-.38365*	.13487	.014	-.7024	-.0649
	Üretim	Hizmet	.53306*	.12876	.000	.2287	.8374
		Ticari	.14940	.14461	.557	-.1924	.4912
	Ticari	Hizmet	.38365*	.13487	.014	.0649	.7024
		Üretim	-.14940	.14461	.557	-.4912	.1924
ns_ort	Hizmet	Üretim	-.27117	.12722	.086	-.5718	.0295
		Ticari	.21811	.13328	.233	-.0969	.5331

	Üretim	Hizmet	.27117	.12722	.086	-.0295	.5718
		Ticari	.48929*	.14325	.002	.1507	.8278
	Ticari	Hizmet	-.21811	.13328	.233	-.5331	.0969
		Üretim	-.48929*	.14325	.002	-.8278	-.1507
içk_ort	Hizmet	Üretim	-.19201	.08260	.055	-.3872	.0032
		Ticari	-.09284	.08651	.532	-.2973	.1116
	Üretim	Hizmet	.19201	.08260	.055	-.0032	.3872
		Ticari	.09917	.09276	.534	-.1201	.3184
	Ticari	Hizmet	.09284	.08651	.532	-.1116	.2973
		Üretim	-.09917	.09276	.534	-.3184	.1201
stok_ort	Hizmet	Üretim	-.60961*	.10564	.000	-.8593	-.3599
		Ticari	-.47791*	.11062	.000	-.7394	-.2165
	Üretim	Hizmet	.60961*	.10564	.000	.3599	.8593
		Ticari	.13170	.11832	.507	-.1479	.4113
	Ticari	Hizmet	.47791*	.11062	.000	.2165	.7394
		Üretim	-.13170	.11832	.507	-.4113	.1479
mshy_ort	Hizmet	Üretim	.13395	.12919	.555	-.1714	.4393
		Ticari	.09529	.13528	.761	-.2244	.4150
	Üretim	Hizmet	-.13395	.12919	.555	-.4393	.1714
		Ticari	-.03865	.14469	.961	-.3806	.3033
	Ticari	Hizmet	-.09529	.13528	.761	-.4150	.2244
		Üretim	.03865	.14469	.961	-.3033	.3806
ghy_ort	Hizmet	Üretim	-.21363*	.07285	.011	-.3858	-.0414
		Ticari	-.16024	.07627	.093	-.3405	.0200
	Üretim	Hizmet	.21363*	.07285	.011	.0414	.3858
		Ticari	.05339	.08137	.789	-.1389	.2457
	Ticari	Hizmet	.16024	.07627	.093	-.0200	.3405
		Üretim	-.05339	.08137	.789	-.2457	.1389

Yıllık Satışlar Değişkeni İçin Tukey Çoklu Karşılaştırma Testi

Dependent Variable	(I)	(J)	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95 Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
mha_ort	1 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	-.43015*	.15474	.047	-.8567	-.0036
		6-10 milyon TL arası	-.56787*	.14597	.001	-.9702	-.1655
		11-20 milyon TL arası	-.57900*	.15474	.002	-1.0056	-.1524
		21-25 milyon TL arası	-.41742*	.14344	.033	-.8128	-.0220
	1-5 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.43015*	.15474	.047	.0036	.8567
		6-10 milyon TL arası	-.13772	.15196	.894	-.5566	.2812
		11-20 milyon TL arası	-.14885	.16041	.886	-.5910	.2933
		21-25 milyon TL arası	.01273	.14954	1.000	-.3995	.4250
	6-10 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.56787*	.14597	.001	.1655	.9702
		1-5 milyon TL arası	.13772	.15196	.894	-.2812	.5566
		11-20 milyon TL arası	-.01113	.15196	1.000	-.4300	.4078

		21-25 milyon TL arası	.15044	.14044	.821	-.2367	.5376
	11-20 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.57900*	.15474	.002	.1524	1.0056
		1-5 milyon TL arası	.14885	.16041	.886	-.2933	.5910
		6-10 milyon TL arası	.01113	.15196	1.000	-.4078	.4300
		21-25 milyon TL arası	.16158	.14954	.816	-.2507	.5738
	21-25 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.41742*	.14344	.033	.0220	.8128
		1-5 milyon TL arası	-.01273	.14954	1.000	-.4250	.3995
		6-10 milyon TL arası	-.15044	.14044	.821	-.5376	.2367
		11-20 milyon TL arası	-.16158	.14954	.816	-.5738	.2507
mhs_ort	1 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	-.62917*	.17944	.005	-	-.1345
		6-10 milyon TL arası	-.85224*	.16776	.000	-	-.3898
		11-20 milyon TL arası	-.52272*	.17785	.030	-	-.0324
		21-25 milyon TL arası	-.63393*	.16486	.002	-	-.1794
	1-5 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.62917*	.17944	.005	.1345	1.1238

		6-10 milyon TL arası	-.22308	.17627	.713	-.7090	.2629
		11-20 milyon TL arası	.10645	.18590	.979	-.4060	.6189
		21-25 milyon TL arası	-.00476	.17351	1.000	-.4831	.4736
	6-10 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.85224*	.16776	.000	.3898	1.3147
		1-5 milyon TL arası	.22308	.17627	.713	-.2629	.7090
		11-20 milyon TL arası	.32953	.17466	.328	-.1520	.8110
		21-25 milyon TL arası	.21832	.16141	.659	-.2267	.6633
	11-20 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.52272*	.17785	.030	.0324	1.0130
		1-5 milyon TL arası	-.10645	.18590	.979	-.6189	.4060
		6-10 milyon TL arası	-.32953	.17466	.328	-.8110	.1520
		21-25 milyon TL arası	-.11121	.17187	.967	-.5850	.3626
	21-25 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.63393*	.16486	.002	.1794	1.0884
		1-5 milyon TL arası	.00476	.17351	1.000	-.4736	.4831
		6-10 milyon TL arası	-.21832	.16141	.659	-.6633	.2267

		11-20 milyon TL arası	.11121	.17187	.967	-.3626	.5850
ns_ort	1 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	.03759	.17804	1.000	-.4532	.5284
		6-10 milyon TL arası	-.43600	.16794	.075	-.8989	.0269
		11-20 milyon TL arası	-.33261	.17804	.338	-.8234	.1582
		21-25 milyon TL arası	-.15756	.16503	.875	-.6125	.2974
	1-5 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	-.03759	.17804	1.000	-.5284	.4532
		6-10 milyon TL arası	-.47359	.17484	.057	-.9555	.0084
		11-20 milyon TL arası	-.37020	.18456	.268	-.8790	.1386
		21-25 milyon TL arası	-.19515	.17205	.788	-.6694	.2791
	6-10 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.43600	.16794	.075	-.0269	.8989
		1-5 milyon TL arası	.47359	.17484	.057	-.0084	.9555
		11-20 milyon TL arası	.10339	.17484	.976	-.3786	.5854
		21-25 milyon TL arası	.27844	.16158	.422	-.1670	.7239

	11-20 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.33261	.17804	.338	-.1582	.8234
		1-5 milyon TL arası	.37020	.18456	.268	-.1386	.8790
		6-10 milyon TL arası	-.10339	.17484	.976	-.5854	.3786
		21-25 milyon TL arası	.17505	.17205	.847	-.2992	.6493
	21-25 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.15756	.16503	.875	-.2974	.6125
		1-5 milyon TL arası	.19515	.17205	.788	-.2791	.6694
		6-10 milyon TL arası	-.27844	.16158	.422	-.7239	.1670
		11-20 milyon TL arası	-.17505	.17205	.847	-.6493	.2992
içk_ort	1 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	-.44343*	.11347	.001	-.7562	-.1306
		6-10 milyon TL arası	-.38614*	.10712	.004	-.6814	-.0908
		11-20 milyon TL arası	-.22261	.11347	.289	-.5354	.0902
		21-25 milyon TL arası	-.19470	.10529	.349	-.4850	.0956
	1-5 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.44343*	.11347	.001	.1306	.7562
		6-10 milyon TL arası	.05728	.11070	.986	-.2479	.3625

		11-20 milyon TL arası	.22081	.11686	.327	-.1013	.5430
		21-25 milyon TL arası	.24873	.10894	.155	-.0516	.5490
	6-10 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.38614*	.10712	.004	.0908	.6814
		1-5 milyon TL arası	-.05728	.11070	.986	-.3625	.2479
		11-20 milyon TL arası	.16353	.11070	.579	-.1416	.4687
		21-25 milyon TL arası	.19144	.10231	.337	-.0906	.4735
		11-20 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.22261	.11347	.289	-.0902
	11-20 milyon TL arası	1-5 milyon TL arası	-.22081	.11686	.327	-.5430	.1013
		6-10 milyon TL arası	-.16353	.11070	.579	-.4687	.1416
		21-25 milyon TL arası	.02791	.10894	.999	-.2724	.3282
		21-25 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.19470	.10529	.349	-.0956
	21-25 milyon TL arası	1-5 milyon TL arası	-.24873	.10894	.155	-.5490	.0516
		6-10 milyon TL arası	-.19144	.10231	.337	-.4735	.0906
		11-20 milyon TL	-.02791	.10894	.999	-.3282	.2724

		arası					
stok_ort	1 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	-.20765	.15777	.682	-.6426	.2273
		6-10 milyon TL arası	-.49868*	.14765	.008	-.9057	-.0916
		11-20 milyon TL arası	-.29314	.15640	.335	-.7243	.1380
		21-25 milyon TL arası	-.58980*	.14513	.001	-.9899	-.1897
	1-5 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.20765	.15777	.682	-.2273	.6426
		6-10 milyon TL arası	-.29103	.15399	.327	-.7156	.1335
		11-20 milyon TL arası	-.08548	.16240	.985	-.5332	.3623
		21-25 milyon TL arası	-.38214	.15158	.091	-.8000	.0358
	6-10 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.49868*	.14765	.008	.0916	.9057
		1-5 milyon TL arası	.29103	.15399	.327	-.1335	.7156
		11-20 milyon TL arası	.20554	.15258	.662	-.2151	.6262
		21-25 milyon TL arası	-.09112	.14101	.967	-.4799	.2976
	11-20	1 milyon	.29314	.15640	.335	-.1380	.7243

	milyon TL arası	TL'den az					
		1-5 milyon TL arası	.08548	.16240	.985	-.3623	.5332
		6-10 milyon TL arası	-.20554	.15258	.662	-.6262	.2151
		21-25 milyon TL arası	-.29666	.15015	.282	-.7106	.1173
		21-25 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.58980*	.14513	.001	.1897
	21-25 milyon TL arası	1-5 milyon TL arası	.38214	.15158	.091	-.0358	.8000
		6-10 milyon TL arası	.09112	.14101	.967	-.2976	.4799
		11-20 milyon TL arası	.29666	.15015	.282	-.1173	.7106
		1-5 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	.27549	.17857	.536	-.2168
mshy_ort	1 milyon TL'den az	6-10 milyon TL arası	.40480	.16872	.120	-.0603	.8699
		11-20 milyon TL arası	.46581	.17857	.073	-.0265	.9581
		21-25 milyon TL arası	.27734	.16589	.454	-.1800	.7347
		1-5 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	-.27549	.17857	.536	-.7678
	1-5 milyon TL arası	6-10 milyon TL arası	.12931	.17302	.945	-.3477	.6063
		11-20	.19032	.18264	.835	-.3132	.6938

	milyon TL arası						
	21-25 milyon TL arası	.00185	.17026	1.000	-.4676	.4713	
6-10 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	-.40480	.16872	.120	-.8699	.0603	
	1-5 milyon TL arası	-.12931	.17302	.945	-.6063	.3477	
	11-20 milyon TL arası	.06101	.17302	.997	-.4160	.5380	
	21-25 milyon TL arası	-.12746	.15990	.931	-.5683	.3134	
11-20 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	-.46581	.17857	.073	-.9581	.0265	
	1-5 milyon TL arası	-.19032	.18264	.835	-.6938	.3132	
	6-10 milyon TL arası	-.06101	.17302	.997	-.5380	.4160	
	21-25 milyon TL arası	-.18847	.17026	.803	-.6579	.2809	
21-25 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	-.27734	.16589	.454	-.7347	.1800	
	1-5 milyon TL arası	-.00185	.17026	1.000	-.4713	.4676	
	6-10 milyon TL arası	.12746	.15990	.931	-.3134	.5683	
	11-20 milyon TL arası	.18847	.17026	.803	-.2809	.6579	

ghy_ort	1 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	-.31934*	.10115	.016	-.5982	-.0405
		6-10 milyon TL arası	-.39874*	.09565	.000	-.6625	-.1350
		11-20 milyon TL arası	-.36504*	.10115	.004	-.6439	-.0862
		21-25 milyon TL arası	-.20703	.09407	.184	-.4664	.0523
	1-5 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.31934*	.10115	.016	.0405	.5982
		6-10 milyon TL arası	-.07940	.09730	.925	-.3477	.1889
		11-20 milyon TL arası	-.04570	.10271	.992	-.3289	.2375
		21-25 milyon TL arası	.11232	.09575	.767	-.1517	.3763
	6-10 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.39874*	.09565	.000	.1350	.6625
		1-5 milyon TL arası	.07940	.09730	.925	-.1889	.3477
		11-20 milyon TL arası	.03370	.09730	.997	-.2346	.3020
		21-25 milyon TL arası	.19172	.08993	.211	-.0562	.4396
	11-20 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.36504*	.10115	.004	.0862	.6439
		1-5 milyon TL arası	.04570	.10271	.992	-.2375	.3289

		TL arası					
		6-10 milyon TL arası	-.03370	.09730	.997	-.3020	.2346
		21-25 milyon TL arası	.15802	.09575	.468	-.1060	.4220
	21-25 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.20703	.09407	.184	-.0523	.4664
		1-5 milyon TL arası	-.11232	.09575	.767	-.3763	.1517
		6-10 milyon TL arası	-.19172	.08993	.211	-.4396	.0562
		11-20 milyon TL arası	-.15802	.09575	.468	-.4220	.1060

Aktif Toplam Değişkeni İçin Tukey Çoklu Karşılaştırma Testi

Dependent Variable	(I) Aktif_toplam	(J) Aktif_toplam	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95 Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
mha_ort	1 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	-.33716	.12286	.052	-.6759	.0015
		6-10 milyon TL arası	-.36159	.17892	.260	-.8548	.1317
		11-20 milyon TL arası	-.29434	.17543	.450	-.7779	.1893
		21-25 milyon TL arası	-.14095	.15546	.894	-.5695	.2876

1-5 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.33716	.12286	.052	-.0015	.6759
	6-10 milyon TL arası	-.02443	.17367	1.000	-.5032	.4543
	11-20 milyon TL arası	.04282	.17006	.999	-.4260	.5116
	21-25 milyon TL arası	.19621	.14938	.683	-.2156	.6080
6-10 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.36159	.17892	.260	-.1317	.8548
	1-5 milyon TL arası	.02443	.17367	1.000	-.4543	.5032
	11-20 milyon TL arası	.06725	.21410	.998	-.5230	.6575
	21-25 milyon TL arası	.22063	.19807	.799	-.3254	.7667
11-20 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.29434	.17543	.450	-.1893	.7779
	1-5 milyon TL arası	-.04282	.17006	.999	-.5116	.4260
	6-10 milyon TL arası	-.06725	.21410	.998	-.6575	.5230
	21-25 milyon TL arası	.15338	.19492	.934	-.3840	.6907
21-25 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.14095	.15546	.894	-.2876	.5695
	1-5 milyon TL arası	-.19621	.14938	.683	-.6080	.2156

		6-10 milyon TL arası	-.22063	.19807	.799	-.7667	.3254
		11-20 milyon TL arası	-.15338	.19492	.934	-.6907	.3840
mhs_ort	1 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	-.45150*	.14344	.016	-.8469	-.0561
		6-10 milyon TL arası	-.44194	.21336	.237	- 1.0302	.1463
		11-20 milyon TL arası	-.36268	.20481	.394	-.9273	.2020
		21-25 milyon TL arası	-.29641	.18149	.478	-.7968	.2040
	1-5 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.45150*	.14344	.016	.0561	.8469
		6-10 milyon TL arası	.00956	.20735	1.000	-.5621	.5812
		11-20 milyon TL arası	.08882	.19854	.992	-.4586	.6362
		21-25 milyon TL arası	.15509	.17439	.901	-.3257	.6359
	6-10 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.44194	.21336	.237	-.1463	1.0302
		1-5 milyon TL arası	-.00956	.20735	1.000	-.5812	.5621
		11-20 milyon TL arası	.07926	.25371	.998	-.6202	.7787

		21-25 milyon TL arası	.14553	.23529	.972	-.5031	.7942
	11-20 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.36268	.20481	.394	-.2020	.9273
		1-5 milyon TL arası	-.08882	.19854	.992	-.6362	.4586
		6-10 milyon TL arası	-.07926	.25371	.998	-.7787	.6202
		21-25 milyon TL arası	.06628	.22756	.998	-.5611	.6937
	21-25 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.29641	.18149	.478	-.2040	.7968
		1-5 milyon TL arası	-.15509	.17439	.901	-.6359	.3257
		6-10 milyon TL arası	-.14553	.23529	.972	-.7942	.5031
		11-20 milyon TL arası	-.06628	.22756	.998	-.6937	.5611
ns_ort	1 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	-.05119	.14072	.996	-.4391	.3367
		6-10 milyon TL arası	-.07804	.20493	.996	-.6430	.4869
		11-20 milyon TL arası	-.19674	.20093	.864	-.7507	.3572
		21-25 milyon TL arası	-.08730	.17806	.988	-.5782	.4036
	1-5 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.05119	.14072	.996	-.3367	.4391

	6-10 milyon TL arası	-.02685	.19891	1.000	-.5752	.5215
	11-20 milyon TL arası	-.14555	.19478	.945	-.6825	.3914
	21-25 milyon TL arası	-.03611	.17109	1.000	-.5078	.4355
6-10 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.07804	.20493	.996	-.4869	.6430
	1-5 milyon TL arası	.02685	.19891	1.000	-.5215	.5752
	11-20 milyon TL arası	-.11870	.24523	.989	-.7947	.5573
	21-25 milyon TL arası	-.00926	.22686	1.000	-.6347	.6162
11-20 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.19674	.20093	.864	-.3572	.7507
	1-5 milyon TL arası	.14555	.19478	.945	-.3914	.6825
	6-10 milyon TL arası	.11870	.24523	.989	-.5573	.7947
	21-25 milyon TL arası	.10944	.22325	.988	-.5060	.7249
21-25 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.08730	.17806	.988	-.4036	.5782
	1-5 milyon TL arası	.03611	.17109	1.000	-.4355	.5078
	6-10 milyon TL arası	.00926	.22686	1.000	-.6162	.6347

		11-20 milyon TL arası	-.10944	.22325	.988	-.7249	.5060
içk_ort	1 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	-.20337	.09087	.171	-.4539	.0472
		6-10 milyon TL arası	-.16554	.13194	.719	-.5293	.1982
		11-20 milyon TL arası	-.01496	.12937	1.000	-.3716	.3417
		21-25 milyon TL arası	-.07977	.11473	.957	-.3961	.2366
	1-5 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.20337	.09087	.171	-.0472	.4539
		6-10 milyon TL arası	.03783	.12772	.998	-.3143	.3899
		11-20 milyon TL arası	.18841	.12507	.560	-.1564	.5332
		21-25 milyon TL arası	.12360	.10985	.793	-.1793	.4265
	6-10 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.16554	.13194	.719	-.1982	.5293
		1-5 milyon TL arası	-.03783	.12772	.998	-.3899	.3143
		11-20 milyon TL arası	.15058	.15746	.874	-.2835	.5847
		21-25 milyon TL arası	.08578	.14567	.977	-.3158	.4874

	11-20 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.01496	.12937	1.000	-.3417	.3716
		1-5 milyon TL arası	-.18841	.12507	.560	-.5332	.1564
		6-10 milyon TL arası	-.15058	.15746	.874	-.5847	.2835
		21-25 milyon TL arası	-.06481	.14335	.991	-.4600	.3304
	21-25 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.07977	.11473	.957	-.2366	.3961
		1-5 milyon TL arası	-.12360	.10985	.793	-.4265	.1793
		6-10 milyon TL arası	-.08578	.14567	.977	-.4874	.3158
		11-20 milyon TL arası	.06481	.14335	.991	-.3304	.4600
stok_ort	1 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	-.20819	.12407	.450	-.5503	.1339
		6-10 milyon TL arası	-.35181	.18398	.315	-.8591	.1554
		11-20 milyon TL arası	-.09368	.17664	.984	-.5807	.3933
		21-25 milyon TL arası	-.45284*	.15665	.035	-.8848	-.0209
	1-5 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.20819	.12407	.450	-.1339	.5503
		6-10 milyon TL arası	-.14361	.17834	.929	-.6353	.3481

		11-20 milyon TL arası	.11451	.17076	.962	-.3563	.5853
		21-25 milyon TL arası	-.24465	.14999	.480	-.6582	.1689
6-10 milyon TL arası		1 milyon TL'den az	.35181	.18398	.315	-.1554	.8591
		1-5 milyon TL arası	.14361	.17834	.929	-.3481	.6353
		11-20 milyon TL arası	.25813	.21821	.761	-.3435	.8597
		21-25 milyon TL arası	-.10103	.20237	.987	-.6590	.4569
		11-20 milyon TL arası	.09368	.17664	.984	-.3933	.5807
11-20 milyon TL arası		1 milyon TL'den az	-.11451	.17076	.962	-.5853	.3563
		6-10 milyon TL arası	-.25813	.21821	.761	-.8597	.3435
		21-25 milyon TL arası	-.35916	.19572	.357	-.8988	.1805
		11-20 milyon TL arası	.09368	.17664	.984	-.3933	.5807
21-25 milyon TL arası		1 milyon TL'den az	.45284*	.15665	.035	.0209	.8848
		1-5 milyon TL arası	.24465	.14999	.480	-.1689	.6582
		6-10 milyon TL arası	.10103	.20237	.987	-.4569	.6590
		11-20 milyon TL	.35916	.19572	.357	-.1805	.8988

		arası					
mshy_ort	1 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	.35748	.13507	.067	-.0149	.7299
		6-10 milyon TL arası	.47924	.19552	.107	-.0598	1.0183
		11-20 milyon TL arası	.26425	.19174	.642	-.2644	.7929
		21-25 milyon TL arası	-.07738	.17017	.991	-.5466	.3918
		1-5 milyon TL arası	-0.35748	.13507	.067	-.7299	.0149
	1-5 milyon TL arası	6-10 milyon TL arası	.12176	.18873	.967	-.3986	.6421
		11-20 milyon TL arası	-.09323	.18482	.987	-.6028	.4163
		21-25 milyon TL arası	-.43486	.16234	.061	-.8824	.0127
		6-10 milyon TL arası	-0.47924	.19552	.107	-	.0598
	6-10 milyon TL arası	1 milyon TL'den az				1.0183	
		1-5 milyon TL arası	-.12176	.18873	.967	-.6421	.3986
		11-20 milyon TL arası	-.21498	.23268	.887	-.8565	.4265
		21-25 milyon TL arası	-.55661	.21526	.078	-	.0369
	11-20	1 milyon TL arası	-.26425	.19174	.642	-.7929	.2644

	milyon TL arası	TL'den az					
		1-5 milyon TL arası	.09323	.18482	.987	-.4163	.6028
		6-10 milyon TL arası	.21498	.23268	.887	-.4265	.8565
		21-25 milyon TL arası	-.34163	.21183	.491	-.9257	.2424
	21-25 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.07738	.17017	.991	-.3918	.5466
		1-5 milyon TL arası	.43486	.16234	.061	-.0127	.8824
		6-10 milyon TL arası	.55661	.21526	.078	-.0369	1.1501
		11-20 milyon TL arası	.34163	.21183	.491	-.2424	.9257
ghy_ort	1 milyon TL'den az	1-5 milyon TL arası	-.24993*	.07860	.015	-.4666	-.0332
		6-10 milyon TL arası	-.34435*	.11341	.023	-.6570	-.0316
		11-20 milyon TL arası	-.01394	.11123	1.000	-.3206	.2928
		21-25 milyon TL arası	-.05217	.09880	.984	-.3246	.2203
	1-5 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.24993*	.07860	.015	.0332	.4666
		6-10 milyon TL arası	-.09442	.10916	.909	-.3954	.2066
		11-20	.23599	.10689	.182	-.0587	.5307

	milyon TL arası						
	21-25 milyon TL arası	.19776	.09389	.222	-.0611	.4566	
6-10 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.34435*	.11341	.023	.0316	.6570	
	1-5 milyon TL arası	.09442	.10916	.909	-.2066	.3954	
	11-20 milyon TL arası	.33041	.13457	.106	-.0407	.7015	
	21-25 milyon TL arası	.29218	.12450	.135	-.0511	.6355	
11-20 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.01394	.11123	1.000	-.2928	.3206	
	1-5 milyon TL arası	-.23599	.10689	.182	-.5307	.0587	
	6-10 milyon TL arası	-.33041	.13457	.106	-.7015	.0407	
	21-25 milyon TL arası	-.03823	.12252	.998	-.3760	.2996	
21-25 milyon TL arası	1 milyon TL'den az	.05217	.09880	.984	-.2203	.3246	
	1-5 milyon TL arası	-.19776	.09389	.222	-.4566	.0611	
	6-10 milyon TL arası	-.29218	.12450	.135	-.6355	.0511	
	11-20 milyon TL arası	.03823	.12252	.998	-.2996	.3760	

EK-D. ETİK KURUL ONAYI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

THE REPUBLIC OF TURKEY
ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sayı:B.30.2.AYD.0.41.00.00/0 20-1966
Konu: Anket hk.

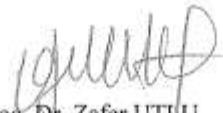
02.12.2014

Sayın Atilla BÜYÜKÇOBAN

İlgi: 24.09.2014 tarihli anket yazınız hk.

Enstitümüze 24.11.2014 tarihli “KOBİLERDE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN HİLE VE YOLSUZLUKLARI ÖNLEMEDEKİ ROLÜ” adlı tez çalışması gereği uygulayacağımız “KOBİLERDE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN HİLE VE YOLSUZLUKLARI ÖNLEMEDEKİ ROLÜ” anketinin 03.11.2014 tarih ve 2014/6 sayılı Etik Kurul Komisyonu tarafından uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Doç. Dr. Zafer UTLU
Enstitü Müdürü

ÖZGEÇMİŞ

1973 yılında Heilbronn’da doğdu. 1996 yılında Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Muhasebe-Finans uzmanlık dalından mezun oldu. 2011 yılında İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Denetim Programında yüksek lisans öğrenimini tamamladı. Kendisi iş yaşamına kurucusu olduğu kendi işletmesinde Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Bağımsız Denetçi olarak devam etmektedir. Evli ve bir kız çocuk babasıdır.